

"ข้าวโพดเลี้ยงสัตว์": ประวัติศาสตร์ วิธีการผลิตและกลยุทธ์การปรับตัว
ของชาวบ้านน้ำพุ ตำบลโป่ง อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย

โดย

นายลักไซ บุษพาไถสอน

การวิจัยเฉพาะเรื่องนี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร
ประกาศนียบัตรบัณฑิต
สาขาวิชาบัณฑิตอาสาสมัคร
วิทยาลัยพัฒนศาสตร์ ป๋วย อึ๊งภากรณ์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
ปีการศึกษา 2559
ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

"ข้าวโพดเลี้ยงสัตว์": ประวัติศาสตร์ วิธีการผลิตและกลยุทธ์การปรับตัว
ของชาวบ้านน้ำพุ ตำบลโป่ง อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย

โดย

นายลักไซ บุษพาไถสอน

การวิจัยเฉพาะเรื่องนี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร
ประกาศนียบัตรบัณฑิต
สาขาวิชาบัณฑิตอาสาสมัคร
วิทยาลัยพัฒนศาสตร์ ป๋วย อึ๊งภากรณ์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
ปีการศึกษา 2559
ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

"MAIZE ": HISTORY PRODUCTION PATHS AND ADAPTATION
STRATEGIES. OF THE VILLAGERS NAMPHUNG, PONG SUB-DISTRICT,
DAN SAI DISTRICT, LOEI PROVINCE.

BY

MR. SACKXAY BOUBPHAKAISONE

A SPECIAL RESEARCH SUBMITTED IN PARTIAL FULFILLMENT OF THE
REQUIREMENTS FOR THE DEGREE OF GRADUATE DIPLOMA PROGRAM

GRADUATE VOLUNTEER

PUEY UNGPHAKORN SCHOOL OF DEVELOPMENT STUDIES

THAMMASAT UNIVERSITY

ACADEMIC YEAR 2016

COPYRIGHT OF THAMMASAT UNIVERSITY

มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
วิทยาลัยพัฒนศาสตร์ ป๋วย อึ๊งภากรณ์

การวิจัยเฉพาะเรื่อง

ของ

นายสัทธิ บุปผาโกสอน

เรื่อง

“ข้าวโพดเลี้ยงสัตว์”: ประวัติศาสตร์ วิธีการผลิตและกลยุทธ์การปรับตัว
ของชาวบ้านน้ำพุ ตำบลโป่ง อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย

ได้รับการตรวจสอบและอนุมัติ ให้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร
ประกาศนียบัตรบัณฑิต (บัณฑิตอาสาสมัคร)

เมื่อ วันที่ 8 สิงหาคม พ.ศ. 2560

ประธานกรรมการสอบการวิจัยเฉพาะเรื่อง

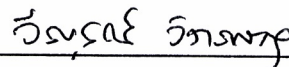
(รองศาสตราจารย์ ดร. นภาพร อติวานิชยพงศ์)

กรรมการและอาจารย์ที่ปรึกษาการวิจัยเฉพาะเรื่อง

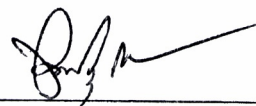
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ทรงชัย ทองปาน)

กรรมการสอบการวิจัยเฉพาะเรื่อง

(อาจารย์ วีรบูรณ์ วิสารทสกุล)

คณบดี

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. จิตติ มงคลชัยอรัญญา)

หัวข้อการวิจัยเฉพาะเรื่อง	"ข้าวโพดเลี้ยงสัตว์": ประวัติศาสตร์ วิธีการผลิต และกลยุทธ์การปรับตัวของชาวบ้านน้ำพุ ตำบลโป่ง อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย
ชื่อผู้เขียน	นายศักดิ์ไช บุษบาไกสอน
ชื่อปริญญา	ประกาศนียบัตรบัณฑิต
สาขาวิชา/คณะ/มหาวิทยาลัย	บัณฑิตอาสาสมัคร วิทยาลัยพัฒนศาสตร์ ป๋วย อึ๊งภากรณ์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
อาจารย์ที่ปรึกษาการวิจัยเฉพาะเรื่อง	ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ทรงชัย ทองปาน
ปีการศึกษา	2559

บทคัดย่อ

งานวิจัยครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาประวัติการเข้ามาของข้าวโพดในชุมชนหมู่บ้านน้ำพุ เพื่อศึกษาการผลิตข้าวโพดของชาวบ้านในชุมชนหมู่บ้านน้ำพุ และเพื่อศึกษากลยุทธ์ในการปรับตัวกับความไม่มั่นคงในการผลิตข้าวโพด โดยเป็นงานวิจัยสนาม ที่มีการเก็บข้อมูลจากวิธีการสอบถาม พูดคุย สัมภาษณ์เชิงลึก การสังเกตอย่างมีส่วนร่วมผลการศึกษาพบว่า

ข้าวโพดเลี้ยงสัตว์เข้ามาในชุมชนหมู่บ้านน้ำพุ 3 ช่วงคือ ช่วงที่ 1 “ยุคแรกของการปลูกข้าวโพด” ข้าวโพดพันธุ์สิงคโปร์ (พ.ศ. 2504 - พ.ศ. 2520) ช่วงที่ 2 “ยุคของการเปลี่ยนผ่าน”: การเข้ามาของข้าวโพดลูกผสม (พ.ศ. 2520 - พ.ศ. 2539) และช่วงที่ 3 “ยุคตื่นข้าวโพดเลี้ยงสัตว์” (พ.ศ. 2540 - พ.ศ. 2559)

สำหรับวิธีการผลิตข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ของชาวบ้านน้ำพุพบว่า ระบบการเพาะปลูกที่มีความแตกต่างกันไปตามฤดูกาล และขึ้นกับสภาพพื้นที่ที่มีการเตรียมพื้นที่ด้วยการกำจัดวัชพืชโดยใช้สารเคมี การเผาพื้นที่ การไถพรวนดินเพื่อกลบตอซังข้าวโพด มีการปลูกด้วยเครื่องหยอดเมล็ด และการเพาะปลูกด้วยแรงงานคน การดูแล มีทั้งการกำจัดวัชพืช และใส่ปุ๋ย การเก็บเกี่ยวใช้แรงงานคนเป็นหลัก โดยสถานที่เก็บผลผลิตได้แก่ยุ้งฉางที่ได้เตรียมไว้ทั้งที่ไร่ และบ้าน แหล่งจำหน่ายผลผลิต มีทั้งการจำหน่ายในพื้นที่โดย

พ่อค้ามาซื้อตามบ้าน ตามไร่ และการจำหน่ายผลผลิตนอกพื้นที่ คือ การที่ชาวบ้านนำผลผลิตออกไปขายให้กับโกดังที่อยู่นอกพื้นที่โดยตรง แรงงานในการผลิต ยังมีการช่วยเหลือเอาแรงซึ่งกันและกัน ทุนการผลิตมีทั้งทุนในระบบ และทุนนอกระบบ

ทั้งนี้พบว่า คราวเรือนในชุมชนหมู่บ้านน้ำพุมีความเสี่ยงในการผลิตข้าวโพดอันเนื่องมาจากปัจจัยด้านราคา โดยราคาข้าวโพดต่ำลง และมีความผันผวนปัญหาเศรษฐกิจตกต่ำ นอกจากนี้ที่ยังไม่มีการรับประกันราคาพืชผล และในอนาคตจะไม่รับซื้อผลผลิตที่มาจากพื้นที่การเกษตรที่ไม่มีการถือครองเอกสารสิทธิ์ที่ดิน โดยเฉพาะชาวบ้านน้ำพุที่อยู่ในพื้นที่การเกษตรที่ไม่มีสิทธิ์ในการถือครองเอกสารสิทธิ์ที่ดิน และรวมไปถึงจะมีการเปิดการรับซื้อผลผลิตจากประเทศเพื่อนบ้านเพิ่มมากขึ้นทำให้ความต้องการข้าวโพดในประเทศลดลง และปัจจัยที่อยู่นอกเหนือการควบคุม ได้แก่ ความผันผวนของสภาพอากาศ ความไม่มั่นคงด้านกรรมสิทธิ์ในที่ดิน ความเสื่อมโทรมของดินจากการผลิตข้าวโพด การเพาะปลูกที่ยังพึ่งพาน้ำฝน มีโรค และแมลงที่เกิดกับพืช และการขาดแคลนแรงงานในการผลิต โดยปัจจัยทั้งหมดได้ส่งผลกระทบต่อทำให้ผลผลิตของชาวบ้านมีจำนวนน้อยลง

จากความเสี่ยงดังกล่าว ชาวบ้านมีกลยุทธ์ในการปรับตัวใน 4 ลักษณะ คือ (1) กลยุทธ์การปรับตัวด้านการผลิต ได้แก่ การสร้างความหลากหลายในการผลิตภาคเกษตร การปลูกพืชเชิงเดี่ยวที่หลากหลายขึ้น การปลูกพืช การทำเกษตรผสมผสาน การปรับเปลี่ยนพันธุ์พืช การจัดตั้งรวมกลุ่มไม้ผลเพื่อส่งเสริมปลูกพืชที่หลากหลายมากขึ้น การเช่าพื้นที่เพื่อผลิตพืชให้หลากหลายขึ้น การรับจ้างในภาคการเกษตร และการสร้างความหลากหลายนอกภาคเกษตร (2) กลยุทธ์ด้านระบบการจำหน่าย ในด้านการขายผลผลิต มีการแบ่งส่วนในการขาย และมีการศึกษาราคาก่อนการขาย (3) กลยุทธ์การปรับตัวด้านแรงงาน ที่มีการปรับเวลาการทำงานในไร่มากขึ้น และมีการขยายกลุ่มการเอาแรงแยกออกเป็นกลุ่มย่อยมากขึ้น (4) กลยุทธ์การปรับตัวด้วยการลดต้นทุนการผลิต ชาวบ้านหันมาปลูกพืชที่เป็นอาหารมากขึ้น ทั้งพืชล้มลุก และพืชยืนต้น เพื่อเป็นการลดค่าใช้จ่ายในครัวเรือน พร้อมทั้งเป็นการลดต้นทุนการเพาะปลูกพืชแบบเชิงเดี่ยวปีต่อปี เป็นต้น

คำสำคัญ: ข้าวโพดเลี้ยงสัตว์, กลยุทธ์การปรับตัว

ຄຳຂອບໃຈ

“ບໍ່ມີຫຍັງທີ່ຄົນເຮົາເຮັດບໍ່ໄດ້ ຫາກມີຄວາມພະຍາຍາມ ແລະຄວາມອິດທົນເປັນທີ່ຕັ້ງ” ທຸກຄັ້ງທີ່ຜູ້ວິໃຈທ້ແທ້ກັບການສຶກສາຕະຫລອດຫລັກສູດ ທັງເລື່ອງການຟັງ ການຂຽນພາສາໄທທີ່ບໍ່ໄດ້ຮຳຮຽນມາກ່ອນ ການສຶກສາໃນພາກສະຫນາມ 7 ເດືອນ ແລະການຂຽນງານວິໃຈ ທີ່ທັງຫມົດບໍ່ໄດ້ຢູ່ປະເທດຂອງຕົນເລີຍ ຜູ້ວິໃຈມັກຈະຢຸດເອົາປະໂຫຍກນີ້ມາເປັນທີ່ຢຸດຫນ່ວງຈິດໃຈໃຫ້ມີກຳລັງໃຈໃນການສູ້ຊົນຕໍ່ໄປໃຫ້ເຖິງເປົ້າຫມາຍ ເພາະຄວາມພະຍາຍາມ ແລະຄວາມອິດທົນທີ່ເປັນທີ່ຕັ້ງນັ້ນ ບໍ່ໄດ້ເປັນພຽງແຕ່ຄວາມພະຍາຍາມອິດທົນຂອງຜູ້ວິໃຈພຽງຄົນດຽວເທົ່ານັ້ນ ແຕ່ຫາກເປັນຄວາມພະຍາຍາມຂອງຄົນອ້ອມຂ້າງທີ່ມີສ່ວນຊ່ວຍໃຫ້ງານວິໃຈເຫລົ່ານີ້ສຳເລັດໂດຍສົມບູນແບບຂຶ້ນມາໄດ້

ຫາກຄົນໃດເປີດອ່ານງານວິໃຈເຫລົ່ານີ້ ຜູ້ວິໃຈຂໍແນະນຳໃຫ້ທ່ານຜູ້ອ່ານໄດ້ຮູ້ຈັກກັບບັນດາທ່ານບຸກຄົນຜູ້ທີ່ມີພະຄຸນຕໍ່ຜູ້ວິໃຈ ເລີ່ມຈາກ ຜູ້ຊ່ວຍສາດຕຣາຈານ ດຣ. ຊິງໄຊ ທອງປານ ບຸກຄົນທີ່ສ້າງນັກສຶກສາຄົນຫນຶ່ງ ທີ່ບໍ່ເຄີຍຂຽນງານວິໃຈ ໃຫ້ກາຍເປັນນັກວິໃຈມີສະຫມັກເຫລັ້ນທີ່ ມີງານວິໃຈເຫລັ້ມນ້ອຍໆ ເປັນຂອງຕົນເອງໄດ້ ແລະຂໍກາບຂອບໃຈໃນພະຄຸນອາຈານທຸກໆ ທ່ານໃນວິທະຍາໄລພັດຕະນາສາດ ປ່ວຍ ອຶ່ງພາກອນ ມະຫາວິທະຍາໄລທຳມະສາດ ທີ່ໄດ້ສິດສອນໃຫ້ຄວາມຮູ້ເອົາໃຈໃສ່ ຄອຍຊ່ວຍເຫລືອ ຊື່ແນະແນວທາງອັນເປັນປະໂຫຍດຢ່າງໃຫຍ່ຫລວງຕະຫລອດໄລຍະເວລາການສຶກສາຂອງຫລັກສູດ

ຂໍຂອບໃຈໃນພະຄຸນຂອງທ່ານຄະນະບໍດີ ຫນ່ວຍງານບໍລິຫານໃນວິທະຍາໄລພັດຕະນາສາດ ປ່ວຍ ອຶ່ງພາກອນ ມະຫາວິທະຍາໄລທຳມະສາດ ໂດຍສະເພາະທ່ານຮອງສາດຕຣາຈານ ດຣ. ນະພາພອນ ອະດີວານິດຊະຍະພິງ ລວມທັງທີມງານທຸກທ່ານທີ່ຊ່ວຍຫາທຶນໃຫ້ຜູ້ວິໃຈໄດ້ສຶກສາ ແລະຂອບພະຄຸນທາງມະຫາໄລແຫ່ງຊາດລາວ ຄະນະວິທະຍາສາດປ່າໄມ້ ຮອງສາດຕຣາຈານ ດຣ. ລຳພູນ ໄຊວິງສາ ແລະພາກວິຊາການປ່າໄມ້ຊຸມຊົນ ແລະພັດທະນາຊົນນະບົດ ທີ່ເປັນຜູ້ສົ່ງຕໍ່ທຶນດັ່ງກ່າວນີ້ໃຫ້ຜູ້ວິໃຈໄດ້ມາສຶກສາຮຳຮຽນ ທີ່ໄດ້ສ້າງປະສົບການ ແລະຄວາມຮູ້ໃຫມ່ໆ

ຂໍຂອບພະຄຸນທາງ ສະມາຄົມເພື່ອການອານຸຮັກແລະພັດທະນາເທືອກເຂົາເພັດສະບູນ ທີ່ດູແລໃຫ້ທີ່ພັກ ສິດສອນ ແລະໃຫ້ຄວາມຮູ້ ເປີດໂອກາດການຮຽນຮູ້ຫລາຍໆ ຢ່າງແກ່ຜູ້ວິໃຈຕະຫລອດໃນພາກສະຫນາມ ແລະຂອບໃຈພໍ່ແມ່ຊາວບ້ານນ້ຳພຸງທຸກໆ ທ່ານທີ່ມີນ້ຳໃຈຊ່ວຍເຫລືອ ເອົາໃຈໃສ່ເບິ່ງແຍງ ຜູ້ວິໃຈຊາວຕ່າງຊາດຄົນນີ້ ເປັນດັງລູກຫລານຂອງທ່ານ ແລະຍັງເປັນທັງ ຄູອາຈານ ເປັນອ້າຍ ເອື້ອຍ ພີ່ນ້ອງ ໃນຕະຫລອດໄລຍະຜ່ານມາແກ່ຜູ້ວິໃຈ

ຂໍຂອບໃຈເພື່ອນໆ ນັກສຶກສາບັນດິດອາສາທຸກຄົນທີ່ໃຫ້ການຊ່ວຍເຫລືອຜູ້ວິໃຈຕະຫລອດການຮຽນຂອງຫລັກສູດ ທີ່ບໍ່ເຄີຍກຽດຊັງ ຕຳນິ ໃນຖານະເປັນຄົນຕ່າງຊາດ ແຕ່ຄອຍເອົາໃຈໃສ່ຊ່ວຍເຫລືອເປັນທັງເພື່ອນ ແລະຄູທີ່ຄອຍສອນພາສາໄທໃຫ້ ໃນຊ່ວງການສຶກສາຮຳຮຽນ ຕັ້ງແຕ່ເລີ່ມຕົ້ນຈົນຈົບ ຂໍຂອບໃຈຫລາຍໆ ໄປຍັງ ນ່າໂຕນ ແລະນ່າຈ່ອຍທີ່ອຸປະຖຳອາຫານໃນຫລາຍໆ ຄັ້ງລວມທັງໃຫ້ລົດຈັກຂີ່ເພື່ອອຳນວຍຄວາມສະດວກໃນຕະຫລອດການຮຽນຈົນຈົບ

ແລະຂໍຂອບໃຈພະຄຸນ ພໍ່ແມ່ ຜູ້ໃຫ້ກຳເນີດ ແລະພໍ່ແມ່ຜູ້ລ້ຽງດູ ເອື້ອຍ ອ້າຍ ນ້ອງໆ ທຸກຄົນ ທີ່
ໃຫ້ການສະຫນັບສະຫນູນທັງຫົນ ແລະກຳລັງໃຈຕະຫລອດໄລຍະຜ່ານມາຈົນເຮັດໃຫ້ງານວິໄຈນີ້ ປະສົບ
ຜົນສຳເລັດ

ສຸດທ້າຍນີ້ ຫາກມີຂໍ້ຜິດພາດປະການໃດໃນພາກນິພົນເຫລົ່ານີ້ ຜູ້ວິໄຈຂໍອາໄພມານະທີ່ນີ້ດ້ວຍ

ທ້າວສັກໄຊ ບຸບຜາໄກສອນ

กิตติกรรมประกาศ

“ไม่มีอะไรที่คนเราทำไม่ได้ หากมีความพยายาม และความอดทนเป็นที่ตั้ง” ทุกครั้งที่ผู้วิจัยรู้สึกท้อแท้กับการศึกษาในหลักสูตร ทั้งเรื่องการฟัง การเขียนภาษาไทยที่ไม่ได้มีการศึกษาเล่าเรียนมาก่อน การศึกษาในภาคสนาม 7 เดือน และการเขียนงานวิจัย ซึ่งทั้งหมดนี้ไม่ได้อยู่ในประเทศของตน ผู้วิจัยมักจะยึดเอาประโยคนี้มาเป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจให้กำลังใจในการต่อสู้เพื่อให้ถึงเป้าหมาย เพราะความพยายาม และความอดทนที่เป็นที่ตั้งนั้น ไม่ได้เป็นเพียงความพยายามอดทนของผู้วิจัยเพียงคนเดียวเท่านั้น แต่หากเป็นความพยายามของคนรอบข้างที่มีส่วนช่วยให้งานวิจัยเล่มนี้สำเร็จโดยสมบูรณ์แบบขึ้นมาได้

หากคนใดเปิดอ่านงานวิจัยเล่มนี้ ผู้วิจัยขอแนะนำให้ท่านผู้อ่านได้รู้จักกับบรรดาท่านบุคคลผู้ที่มีพระคุณต่อผู้วิจัย เริ่มจาก ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ทรงชัย ทองปาน บุคคลที่สร้างให้นักศึกษาคนหนึ่งที่ไม่เคยเขียนงานวิจัย ให้กลายเป็นนักวิจัยมือสมัครเล่นที่มีงานวิจัยเล่มน้อย ๆ เป็นของตนเองได้ และขอกราบขอบพระคุณคุณอาจารย์ทุก ๆ ท่านใน วิทยาลัยพัฒนศาสตร์ ป๋วย อึ๊งภากรณ์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ที่ได้สั่งสอน ดูแลเอาใจใส่ พร้อมทั้งคอยช่วยเหลือชี้แนะแนวทางอันเป็นประโยชน์อย่างมากตลอดระยะเวลาการศึกษาในหลักสูตร

ขอขอบพระคุณท่านคณบดี และผู้บริหารในวิทยาลัยพัฒนศาสตร์ ป๋วย อึ๊งภากรณ์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ โดยเฉพาะรองศาสตราจารย์ ดร. นภาพร อติวานิชยพงศ์ รวมทั้งทีมงานทุก ๆ ท่านที่ช่วยเหลือหาทุนการศึกษาให้ผู้วิจัยได้ศึกษา และขอขอบพระคุณทางมหาวิทยาลัยแห่งชาติลาว คณะวิทยาศาสตร์ป่าไม้ ท่านรองศาสตราจารย์ ดร. ลำพูน ไชวงสา และภาควิชาการป่าไม้ชุมชน และพัฒนาชนบท ที่เป็นผู้ส่งต่อทุนดังกล่าวนี้ให้ผู้วิจัยได้มาศึกษา ที่ได้สร้างประสบการณ์ และความรู้ใหม่ ๆ

ขอขอบคุณทางสมาคมเพื่อการอนุรักษ์ และพัฒนาเทือกเขาเพชรบูรณ์ ที่ดูแล เป็นที่พักสั่งสอน และให้ความรู้ ทั้งเปิดโอกาสการเรียนรู้หลาย ๆ อย่างแก่ผู้วิจัยตลอดในภาคสนาม และขอขอบคุณพ่อแม่ชาวบ้านน้ำพุทุก ๆ ท่านที่มีน้ำใจช่วยเหลือเอาใจใส่ดูแลผู้วิจัยชาวต่างชาติคนนี้เป็นดังลูกหลานของท่าน และยังเป็นทั้งครู อาจารย์ เป็นพี่ เป็นน้อง ในตลอดตลอดระยะเวลาที่ผ่านมาแก่ผู้วิจัย

ขอขอบคุณเพื่อน ๆ นักศึกษาบัณฑิตอาสาสมัครทุก ๆ คนที่ให้การช่วยเหลือผู้วิจัยตลอดการเรียนของหลักสูตร ที่ไม่เคยรังเกียจ ตำหนิ ในฐานะเป็นคนต่างชาติ แต่กับคอยเอาใจใส่ช่วยเหลือ เป็นทั้งเพื่อน และครูที่คอยสอนภาษาไทยให้ ในช่วงการศึกษาเล่าเรียน ตั้งแต่เริ่มต้นจนจบ ขอขอบคุณมาก ๆ ไปยังน้ำโตน และน้ำจ่อยที่อุปถัมภ์อาหารในหลาย ๆ ครั้ง รวมทั้งให้รถมอเตอร์ไซค์ขับขี่เพื่ออำนวยความสะดวกตลอดการเรียนจนจบ

และขอขอบคุณ พ่อแม่ ผู้ให้กำเนิด และพ่อแม่ผู้เลี้ยงดู พี่สาว พี่ชาย น้อง ๆ ทุกคนที่ให้การสนับสนุนทั้งทุน และกำลังใจตลอดระยะเวลาที่ผ่านมาจนทำให้งานวิจัยนี้ ประสบผลสำเร็จ
สุดท้ายนี้ หากมีข้อผิดพลาดประการใดในงานวิจัยเพราะเรื่องเล่นนี้ ผู้วิจัยขออภัยมา
ณ ที่นี้ด้วย

นายสัทธิช บุษพาไถสอน

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อ	(1)
กิตติกรรมประกาศ	(3)
สารบัญ	(7)
สารบัญตาราง	(13)
สารบัญภาพ	(14)
บทที่ 1 บทนำ	1
1.1 ที่มา และความสำคัญ	1
1.2 คำถามการวิจัย	3
1.3 วัตถุประสงค์การทำวิจัย	3
1.4 แนวคิดทฤษฎีงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และกรอบแนวคิดในการวิจัย	3
1.4.1 แนวคิด และวิธีการผลิตการเกษตร	4
1.4.2 แนวคิดเกี่ยวกับการตัดสินใจภายใต้ความเสี่ยง	7
1.4.3 แนวคิดในการปรับตัวของเกษตรกร	12
1.5 กรอบแนวคิดในการศึกษา	16
1.6 ขอบเขตการศึกษา	18
1.7 ระเบียบวิจัย	18
1.7.1 สนาม และการเข้าสู่สนาม	18
1.7.2 ผู้ให้ข้อมูลหลัก	22
1.7.3 เครื่องมือ/วิธีการที่ใช้ในการเก็บข้อมูล	23
1.7.3.1 การศึกษาจากเอกสาร	23

1.7.3.2 การสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม	23
1.7.3.3 การสัมภาษณ์เชิงลึก	24
1.7.4 ขั้นตอนในการศึกษา	24
1.7.4.1 การเข้าชุมชน	24
1.7.4.2 การเก็บรวบรวมข้อมูล	24
1.7.4.3 การวิเคราะห์ข้อมูล	25
1.8 นิยามศัพท์	25
1.9 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	25
บทที่ 2 บริบท“ชุมชนบ้านน้ำพุ่ง”	26
2.1 ประวัติศาสตร์การตั้งถิ่นฐาน ลักษณะทางกายภาพ และทรัพยากรธรรมชาติ	26
2.1.1 ประวัติบ้านน้ำพุ่ง	26
2.1.2 ลักษณะทางกายภาพ และการตั้งบ้านเรือน	28
2.1.3 ภูมิอากาศ	32
2.1.4 การคมนาคม และระบบสาธารณสุขป้ภาค	32
2.1.5 ทรัพยากรธรรมชาติ (ป่าไม้ ดิน น้ำ)	34
2.1.5.1 ทรัพยากรป่าไม้	34
2.1.5.2 ทรัพยากรที่ดิน และกรรมสิทธิ์ในการถือครองที่ดิน	34
2.1.5.3 ทรัพยากรน้ำ	35
2.2 สภาพสังคมของชาวบ้านน้ำพุ่ง	38
2.2.1 โครงสร้างด้านประชากร	38
2.2.2 ลักษณะครอบครัว และเครือญาติ	39
2.2.3 การศึกษา	42
2.2.4 ศาสนา ประเพณี วัฒนธรรม ความเชื่อ	43
2.2.5 สุขภาพอนามัย และการได้รับบริการสาธารณสุข	44
2.2.6 การบริ้ภาค	45
2.3 สภาพทางเศรษฐกิจ	47

2.3.1	เกษตรกรรม: อาชีพหลักของชาวบ้านน้ำพุ	47
2.3.2	ฐานะความเป็นอยู่และเครื่องใช้สิ่งอำนวยความสะดวก	49
2.3.3	รายได้ และหนี้สิน	50
2.3.3.1	รายได้	50
2.3.3.2	หนี้สิน	51
2.3.4	ปัญหาทั่วไปในการประกอบอาชีพ	52
2.3.5	สถาบันการเงิน และแหล่งกู้ยืม	52
2.4	ลักษณะทางการเมือง และการรวมกลุ่ม	54
2.4.1	ผู้นำในชุมชน	55
2.4.2	ผู้นำทางธรรมชาติ	56
2.4.3	ชุมชนกับการปกครองท้องถิ่น	56
2.4.4	การรวมกลุ่มต่างๆ ในชุมชน	56
2.4.5	ปัญหาสำคัญของคนในชุมชน	56
2.5	บทสรุป	58
บทที่ 3 ประวัติศาสตร์การเข้ามาของข้าวโพดบ้านน้ำพุ		59
3.1	ช่วงที่ 1 “ยุคแรกของการปลูกข้าวโพด” ข้าวโพดพันธุ์สิงคโปร์ (พ.ศ. 2504 - พ.ศ. 2520)	59
3.2	ช่วงที่ 2 “ยุคของการเปลี่ยนผ่าน”: การเข้ามาของข้าวโพดลูกผสม (พ.ศ. 2520 - พ.ศ. 2539)	61
3.3	ช่วงที่ 3 “ยุคตื่นข้าวโพดเลี้ยงสัตว์” (พ.ศ. 2540 - พ.ศ. 2559)	66
3.4	บทสรุป	72
บทที่ 4 การผลิตข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ ของชาวบ้านน้ำพุ		75
4.1	ระบบการเพาะปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ของชาวบ้านน้ำพุ	75
4.1.1	การเตรียมพื้นที่	76

4.1.1.1 การกำจัดวัชพืช	76
4.1.1.2 การเผาพื้นที่	80
4.1.1.3 การไถพรวนดินกำจัดวัชพืช	82
4.1.2 วิธีการปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์	82
4.1.2.1 การไถพรวนดินก่อนการปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์	83
4.1.2.2 การหยอดเมล็ดพันธุ์	84
4.1.2.3 การคุมหญ้า	87
4.1.3 วิธีการดูแล	87
4.1.3.1 การกำจัดวัชพืช	87
4.1.3.2 การใส่ปุ๋ย	88
4.1.4 การเก็บเกี่ยว	88
4.1.4.1 การหักข้าวโพด	88
4.1.4.2 การขนข้าวโพด	90
4.1.4.3 การเก็บรักษา	91
4.2 ระบบการจำหน่ายผลผลิต	92
4.2.1 แหล่งจำหน่ายผลผลิต	93
4.2.2 รายได้จากการจำหน่ายผลผลิต	95
4.2.2.1 ปัจจัยด้านต้นทุนการผลิต	95
4.2.2.2 ปัจจัยด้านราคา	96
4.3 แรงงานในการผลิต	97
4.3.1 แรงงานภายในครัวเรือน	97
4.3.1.1 แรงงานผู้สูงอายุ	97
4.3.1.2 แรงงานหลัก	97
4.3.2 การเอาแรงกัน	98
4.4 ทุนการผลิต	98
4.4.1 แหล่งทุนในระบบ	99
4.4.2 แหล่งทุนนอกระบบ	100
4.5 บทสรุป	100

บทที่ 5 ความไม่มั่นคงและกลยุทธ์การปรับตัวในการผลิตข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ของชาวบ้านน้ำพุ	102
5.1 ความไม่มั่นคงของการผลิตข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ของชาวบ้านน้ำพุ	102
5.1.1 ปัจจัยด้านราคา	102
5.1.2 ปัจจัยที่อยู่นอกเหนือการควบคุม	106
5.1.2.1 ความผันผวนของสภาพภูมิอากาศ	106
5.1.2.2 ความไม่มั่นคงด้านกรรมสิทธิ์ในที่ดิน	110
5.1.2.3 ความเสื่อมโทรมของดินจากการผลิตข้าวโพด	111
5.1.2.4 การเพาะปลูกที่ยังต้องพึ่งพาน้ำฝน	112
5.1.2.5 ด้านโรค และแมลงที่เกิดกับพืช	113
5.1.2.6 ด้านแรงงานในการผลิต	116
5.2 กลยุทธ์การปรับตัวการผลิตข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ของชาวบ้านน้ำพุ	118
5.2.1 กลยุทธ์การปรับตัวด้านการผลิต	118
5.2.1.1 การสร้างความหลากหลายในการผลิตภาคเกษตร	119
5.2.1.2 การสร้างความหลากหลายนอกภาคเกษตร	125
5.2.2 กลยุทธ์ด้านระบบการจำหน่าย	125
5.2.3 กลยุทธ์การปรับตัวด้านแรงงาน	126
5.2.3.1 แรงงานครอบครัว	126
5.2.3.2 แรงงานในระดับชุมชนการเอาแรง	126
5.2.4 กลยุทธ์การปรับตัวลดต้นทุน	127
5.3 บทสรุป	128
บทที่ 6 สรุปผล อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ	129
6.1 สรุปผลการศึกษา	129
6.1.1 ประวัติการเข้ามาของข้าวโพดในชุมชนหมู่บ้านน้ำพุ	129
6.1.2 การผลิตข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ ของชาวบ้านน้ำพุ	130
6.1.3 ความไม่มั่นคงในการผลิต	131
6.1.4 กลยุทธ์การปรับตัวในการผลิตข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ของชาวบ้านน้ำพุ	132

6.2 อภิปรายผล	133
6.3 ข้อเสนอแนะ	135
6.3.1 ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย	136
6.3.2 ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป	136
รายการอ้างอิง	137
ภาคผนวก	140
ประวัติผู้เขียน	149

สารบัญตาราง

ตารางที่	หน้า
2.1 แหล่งน้ำสร้างขึ้น	36
2.2 ตารางชั้นเรียน และจำนวนนักเรียนที่เรียนในหมู่บ้าน	42
2.3 ชั้นเรียน และจำนวนนักเรียนที่เรียนโรงเรียนนอกหมู่บ้าน	43
2.4 โรคที่เกิดขึ้นในกลุ่มชาวบ้าน	45
2.5 ปฏิทินการผลิตทางเกษตรโดยรวมของชุมชนบ้านน้ำพุ	49
3.1 ราคาข้าวโพดที่เกษตรกรขายได้ (บาท/กก.) ช่วงปี พ.ศ. 2549 - พ.ศ. 2558	70
3.2 การเปรียบเทียบช่วงระยะเวลาการเข้ามาของข้าวโพดสู่บ้านน้ำพุ	73
5.1 อัตราหักความชื้นข้าวโพดในการรับซื้อของโรงงานอาหารสัตว์	104
5.2 ปริมาณน้ำฝนที่ตกในช่วงปี พ.ศ. 2552- พ.ศ. 2560	113

สารบัญภาพ

ภาพที่	หน้า
1.1 กรอบความคิดในการวิจัย	17
2.1 ลักษณะทางกายภาพของบ้านน้ำพุที่ถูกล้อมรอบไปด้วยภูเขา	29
2.2 ลักษณะการตั้งบ้านเรือนของชาวบ้าน บ้านน้ำพุ	30
2.3 แผนที่เดินดินของชุมชนบ้านน้ำพุ	31
2.4 ระบบน้ำประปาภูเขาซึ่งได้จากตาน้ำหรือขุนน้ำ	33
2.5 สายน้ำต่างๆ ในบ้านน้ำพุ	37
2.6 แผนผังความสัมพันธ์ของเครือญาติในบ้านน้ำพุ	41
2.7 แผนผังโครงสร้างผู้นำชุมชน	55
4.1 การพ่นยากำจัดวัชพืชขั้นตอนแรกของการเตรียมพื้นที่ และรูปภาพผลลากยา	79
4.2 การเผาพื้นที่ในการกำจัดวัชพืชก่อนการไถพรวนดิน เพื่อตากดิน และทำให้ดินร่วนซุย	81
4.3 การหยอดเมล็ดพันธุ์ และประเภทปุ๋ยที่ใช้	86
4.4 การหักข้าวโพดของชาวบ้าน	89
4.5 ลักษณะการขนข้าวโพดทั่วไปของชาวบ้าน	90
4.6 ลักษณะสถานที่เก็บรักษาผลผลิตของชาวบ้าน	92
4.7 การสีข้าวโพดในการจำหน่าย	94
4.8 วิธีการจำหน่ายข้าวโพดเลี้ยงสัตว์บ้านน้ำพุ	94
4.9 ต้นทุนการผลิตในรอบเวียน 1 ครั้ง	96
4.10 จำนวนและร้อยละของการกักขังเงินทุนของชาวบ้านน้ำพุ	99
5.1 การขึ้นลงของราคาข้าวโพดต่อรายเดือน	103
5.2 แนวโน้มอุณหภูมิสูงสุด-ต่ำสุด และอุณหภูมิเฉลี่ย ต.โป่ง อ.ด่านซ้าย จ.เลย ระหว่างปี พ.ศ. 2549– พ.ศ. 2583	107

5.3 แนวโน้มปริมาณน้ำฝนสูงสุด-ต่ำสุด และและปริมาณน้ำฝนเฉลี่ย ตำบลโป่ง อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย ระหว่างปี พ.ศ. 2549 - พ.ศ. 2583	109
5.4 ผลผลิตถูกทำลายจากศัตรูพืช	116
5.5 ภาพชนิดพันธุ์พืชเชิงเดี่ยวที่ชาวบ้านเพาะการปลูก	120
5.6 การปลูกกล้วยผสมกับพืชชนิดอื่น	122

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ที่มา และความสำคัญ

ข้อมูลจากสำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร (OFFICE OF AGRICULTURAL ECONOMICS) พบว่าในปี พ.ศ. 2558 ประเทศไทยมีพื้นที่เพาะปลูกข้าวโพดจำนวน 7,157,000 ตัน ผลผลิตทั้งหมด 4,611,000 ตัน เฉลี่ย 644 กก.ต่อไร่ ทั้งนี้ประเทศไทยเป็นประเทศที่ส่งออกข้าวโพดที่สำคัญ โดยปี พ.ศ. 2556 ปริมาณการส่งออกอยู่ที่ 561,136 ตัน ปี พ.ศ. 2557 ปริมาณการส่งออกได้มีจำนวนเพิ่มขึ้น 631,497 ตัน ขณะเดียวกันก็มีการใช้ภายในประเทศ โดยในปี พ.ศ. 2556 ผลผลิตที่ได้ 4,876,180 ตัน ปริมาณการใช้ภายในประเทศ 4,716,029 ตัน คิดเป็นสัดส่วนการใช้ 93.13 % ของผลผลิตที่ผลิตได้ ปี พ.ศ. 2557 จำนวนผลผลิตที่ได้ 4,729,527 ตัน ปริมาณการใช้ภายในประเทศมีจำนวนเพิ่มขึ้นเมื่อเทียบกับปีที่ผ่านมา 309,673 ตัน จากข้อมูลการใช้จริง 5,039,200 ตัน คิดเป็นสัดส่วนการใช้ 93.85 % ของผลผลิตที่ผลิตได้ และมาปี พ.ศ. 2558 ผลผลิตที่ได้ 4,610,992 ตัน ปริมาณการใช้ภายในประเทศได้มีจำนวนเพิ่มอีกครั้งเมื่อเทียบกับปีที่ผ่านมา 725,409 ตัน จากข้อมูลการใช้จริง 5,336,401 ตัน 86.41 % ของผลผลิตที่ผลิตได้ ดังนั้นการผลิตข้าวโพดจึงเป็นการผลิตเพื่อใช้ในประเทศมากกว่าการส่งออกไปขายยังต่างประเทศ ความต้องการข้าวโพดทั้งตลาดภายในประเทศ และต่างประเทศ ได้ทำให้ในหมู่บ้านต่างๆ โดยเฉพาะในภาคเหนือ และภาคตะวันออกเฉียงเหนือหันมาปลูกข้าวโพดเป็นอาชีพหลัก โดยภาคเหนือมีพื้นที่เพาะปลูกจำนวน 4,975,914 ไร่ และภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีจำนวนพื้นที่เพาะปลูก 1,497,110 ไร่ รวมไปถึงชาวบ้านในหมู่บ้านน้ำพุ ตำบลโป่ง อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย (สถิติการเกษตรของประเทศไทย, 2558)

อย่างไรก็ตามข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ ได้กลายมาเป็นพืชเศรษฐกิจ ในช่วงปี พ.ศ. 2544 – 2549 ในสมัยนายกทักษิณ จากการสัมภาษณ์ นายเก่ง (นามสมมติ) ได้ระบุว่า “ในช่วงปี พ.ศ. 2544 – 2549 เป็นสมัยนายกทักษิณ ชินวัตร ดำรงตำแหน่ง ในยุคนั้นข้าวโพดได้กลายเป็นพืชที่มีความนิยมสูง กลายเป็นพืชเศรษฐกิจของชาวไร่ในจังหวัดเลย รวมถึงบ้านน้ำพุ ราคาข้าวโพดได้ถูกกำหนดราคามาจากภาครัฐ มีการประกันราคาอีกด้วย ราคาสูงถึงถึงละ 100 – 130 บาท” ด้วยราคาของข้าวโพดทำให้ชาวบ้านหันมาปลูกข้าวโพดกันอย่างมาก ครอบครัวที่ปลูกแล้วก็ขยายเนื้อที่ให้กว้างออกไปเรื่อยๆ จนมาถึงในปัจจุบันมี

จำนวนครัวเรือนในชุมชนที่ปลูกข้าวโพด 93 ครัวเรือน จากครัวเรือนทั้งหมด 157 โดยมีเนื้อที่ปลูกทั้งหมด 3,556 ไร่

อย่างไรก็ตามในช่วงที่ผ่านมา ราคาข้าวโพดได้ตกต่ำลง ทำให้ชาวบ้านน้ำพุ่งได้รับผลกระทบอย่างหนักจากการทำไร่ข้าวโพด จากปี พ.ศ. 2557 - 2558 ที่ราคาข้าวโพดอยู่ที่ถึงละ 100 - 130 บาท มาถึงปี พ.ศ. 2559 ราคาได้ตกต่ำลง 80 - 87 บาท เป็นราคาขายกับบ้าน แต่หากไปสีนอกบ้าน (โกดังเก็บ) อยู่ที่ถึงละ 87 - 95 บาท โดยเฉลี่ย ทั้งนี้ปัญหาดังกล่าวยิ่งรุนแรงมากขึ้น เมื่อมีจำนวนผู้ปลูกมากขึ้นเรื่อยๆ ทั้งในพื้นที่หมู่บ้าน และในพื้นที่อำเภอด่านซ้าย ทำให้จำนวนปริมาณข้าวโพดในปัจจุบันเพิ่มมากขึ้น เมื่อจำนวนข้าวโพดเพิ่มมากขึ้น ราคาข้าวโพดก็ยิ่งตกต่ำลงไปอีก

นอกจากนี้แม้การปลูกข้าวโพด จะกลายมาเป็นแหล่งรายได้หลักของครัวเรือน แต่การปลูกติดต่อกันมาเป็นระยะเวลาอันยาวนานได้ทำให้เกิดปัญหาต่างๆ ตามมา อาทิ ดินเสื่อมโทรม ธาตุอาหารลดลง ส่งผลให้ชาวบ้านจำเป็นต้องปรับปรุงดินเพื่อให้มีความอุดมสมบูรณ์ขึ้นมาใหม่ แต่การฟื้นฟูดินของชาวบ้านมักจะเลือกใช้ปุ๋ยเคมีเนื่องจากให้ผลเร็ว มีความสะดวก ทำให้ต้นทุนในการผลิตยังสูงขึ้น การใช้สารเคมีก็ทำให้ดินเสื่อมคุณภาพตามไปด้วย และไม่เพียงแค่นี้ปุ๋ยเคมีเท่านั้น ชาวบ้านยังใช้สารเคมีประเภทกำจัดวัชพืชอีกด้วย ดังนั้นการปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ของชาวบ้านน้ำพุ่งในปัจจุบันจึงได้ก่อให้เกิดปัญหาที่เห็นได้อย่างชัดเจน เพราะเมื่อราคาผลผลิตตกต่ำลง ดินขาดความอุดมสมบูรณ์ ต้นทุนที่เพิ่มมากขึ้นซึ่งสวนทางกับราคาที่ตกต่ำลง ก็ส่งผลทำให้ชาวบ้าน โดยเฉพาะในเขตบ้านน้ำพุ่งเป็นหนี้สิน เนื่องจากในปัจจุบันต้องอาศัยเงินทุนจากการกู้ยืมเพื่อมาลงทุนปลูกข้าวโพดเป็นหลัก นอกจากนี้ปัญหาก็ตามมาจากอาชีพการปลูกข้าวโพดก็คือ ได้มีการบุกเบิกพื้นที่อย่างกว้างขวาง มีการทำลายป่าไม้ ทำให้ป่าไม้มีจำนวนลดน้อยลง พันธุ์ไม้บางชนิดสูญพันธุ์รวมไปถึงสัตว์ป่า และที่น่าเป็นห่วงอีกหนึ่งปัญหาคือ สัตว์น้ำ กุ้ง หอย ปู ปลา รวมถึงสิ่งที่มีชีวิตที่อาศัยอยู่ตามห้วยน้ำลำธาร ก็ลดน้อยลง เนื่องจากมีการใช้สารเคมีจากภาคการเกษตร จากการปลูกข้าวโพดมากขึ้น และสารเคมีเหล่านั้นได้ไหลลงสู่ ลำห้วย สายน้ำของชาวบ้าน

อย่างไรก็ตามชาวบ้านน้ำพุ่งก็รับรู้ถึงความเสี่ยงดังกล่าว ความเสี่ยงที่เกิดจากการปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ จากการสัมภาษณ์ พ่อตาจาด (นามสมมุติ) “การปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์มีความเสี่ยงสูงมาก ต่อรายได้จากการขายผลผลิต สุขภาพของคนที่ทำไร่ ซึ่งจะนำเอาความเดือดร้อนมาสู่ครอบครัว และเมื่อครอบครัวใดปลูกข้าวโพด ต้องพบกับความเสี่ยงคือ ความเสี่ยงด้านราคา ความเสี่ยงด้านการเปลี่ยนแปลงของธรรมชาติ (ฤดูกาล) ความเสี่ยงด้านต้นทุนการผลิต ความเสี่ยงต่อการเกิดโรครพยาธิ” และชาวบ้านได้เริ่มปรับตัวเพื่อลดความเสี่ยงดังกล่าวทั้งการปรับปรุงแบบการทำเกษตร การปรับเปลี่ยนจาก

การปลูกเพียงชนิดเดียวหันมาปลูกพืชหลายชนิดมากขึ้น เกิดมีการรวมตัวกันในการสร้างกลุ่มทางด้าน การเกษตร และมีการขยายเนื้อที่การเกษตรเพิ่มมากขึ้น เป็นต้น

ด้วยเหตุนี้ผู้วิจัยจึงสนใจศึกษาเรื่อง กลยุทธ์การปรับตัวท่ามกลางความไม่มั่นคงในการผลิต ผลผลิตทางการเกษตรของชาวบ้าน ในบ้านน้ำพุ ตำบลโป่ง อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย โดยต้องการทำ ความเข้าใจประวัติศาสตร์การเข้ามาของข้าวโพดในชุมชน การผลิตข้าวโพดของชาวบ้านในชุมชน และ กลยุทธ์ในการปรับตัวท่ามกลางความไม่มั่นคงในการผลิต เพื่อทำความเข้าใจ และนำผลการศึกษานี้ไปใช้ ในการวางแผนพัฒนาชุมชนต่อไป

1.2 คำถามการวิจัย

- 1.2.1 ประวัติศาสตร์การเข้ามาของข้าวโพดในชุมชนเป็นอย่างไร?
- 1.2.2 การผลิตข้าวโพดของชาวบ้านในหมู่บ้านน้ำพุเป็นอย่างไร?
- 1.2.3 ชาวบ้านในหมู่บ้านน้ำพุมีกลยุทธ์ในการปรับตัวอย่างไร ท่ามกลางความไม่มั่นคงในการ ผลิต?

1.3 วัตถุประสงค์การทำวิจัย

- 1.3.1 เพื่อศึกษาประวัติการเข้ามาของข้าวโพดในชุมชนหมู่บ้านน้ำพุ
- 1.3.2 เพื่อศึกษาการผลิตข้าวโพดของชาวบ้านในชุมชนหมู่บ้านน้ำพุ
- 1.3.3 เพื่อศึกษากลยุทธ์ในการปรับตัวกับความไม่มั่นคงในการผลิตข้าวโพดของชาวบ้านน้ำพุ

1.4 แนวคิดทฤษฎีงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และกรอบแนวคิดในการวิจัย

ในงานวิจัยครั้งนี้ ประกอบไปด้วยแนวคิดวิธีการผลิตการเกษตร แนวคิดเกี่ยวกับการ ตัดสินใจภายใต้ความเสี่ยง แนวคิดเรื่องการปรับตัวของเกษตรกร ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1.4.1 แนวคิด และวิธีการผลิตการเกษตร

อรรถพัทธ์ บัวลม (2557) การผลิต หมายถึง ขบวนการเปลี่ยนแปลงปัจจัยการผลิตให้เป็นผลผลิต โดยมุ่งสนองความต้องการของผู้บริโภค การผลิต (production) ปัจจัยการผลิต ที่ดิน แรงงาน ทุน ผู้ประกอบการ ผลผลิต สินค้า บริการ ขบวนการผลิต

ส่วนประเภท เป้าหมายของหน่วยผลิต และการผลิตสินค้าและบริการ หน่วยการผลิต หมายถึง สถาบันหรือองค์กรที่ทำหน้าที่ในการจัดหา รวบรวมปัจจัยการผลิตต่างๆ มาผลิตสินค้า หรือ บริการเพื่อออกจำหน่าย แม้ว่าหน่วยผลิตต่างๆ จะมีลักษณะและหน้าที่ที่คล้ายคลึงกัน แต่การจัดองค์กร และลักษณะขององค์กรรวมทั้งเงื่อนไขในการดำเนินกิจกรรมแตกต่างกันไป

ปัจจัยการผลิต (Factors of production) จำแนกเป็น ปัจจัยคงที่ หมายถึง ปัจจัยการผลิตที่ไม่สามารถเปลี่ยนแปลงได้ ในช่วงระยะเวลาสั้น ๆ ได้แก่ ที่ดิน โรงงาน ทุน เครื่องจักร ส่วนปัจจัยผันแปร ได้แก่ ปัจจัยการผลิตที่สามารถเปลี่ยนแปลงได้ ในช่วงระยะเวลาสั้น ๆ ได้แก่ แรงงาน วัตถุดิบ การพิจารณาว่าปัจจัยการผลิตใดเป็นปัจจัยคงที่ หรือปัจจัยผันแปร คือ ถ้าปริมาณการใช้ปัจจัยนั้น ไม่ได้เปลี่ยนแปลงตามปริมาณผลผลิตถือเป็นปัจจัยคงที่ และปัจจัยใดที่ต้องใช้ปริมาณเปลี่ยนแปลงไปตามปริมาณผลผลิตถือเป็นปัจจัยผันแปร

ตุลต์ ตาลเจริญ (2555, หน้า 99) ได้กล่าวว่า เป้าหมายการผลิต และวิธีการลงทุน เพื่อการผลิต ประกอบไปด้วย (1) ต้นทุนการผลิต (2) สภาพของดินที่ทำการเกษตร (3) การจ้างงาน (4) เทคโนโลยีทางการผลิต (5) กรรมสิทธิ์ในที่ดิน (6) แหล่งน้ำ (7) ความหลากหลายทางชีวภาพในพื้นที่ (8) การขนส่งสินค้า (9) ราคาและตลาดกลาง (10) ความช่วยเหลือจากรัฐและเอกชน

จากกรณีศึกษาต้นทุนการปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ จารุวรรณ รัตนโสภณ (2552, หน้า 89) ได้แบ่งต้นทุนการผลิตออกเป็น 2 ประเภทคือ ต้นทุนทางตรงคือ ต้นทุนที่เกษตรกรนำไปคิดเป็นต้นทุนการผลิตในแต่ละปีการผลิต ได้แก่ การเตรียมดิน การกำจัดวัชพืช ปุ๋ย เมล็ดพันธุ์ ต้นทุนแฝงคือ ต้นทุนที่เกษตรกรไม่นำมาคิดรวมกับต้นทุนการผลิตหรือคิดไม่ถึง ได้แก่ ค่าเลี้ยงตอบแทนแรงงาน ค่าเลี้ยงเจ้าหน้าที่

ทั้งนี้จากการศึกษาของ ธนกร โชคศิริวัชร (2554, หน้า 42-44) ได้กล่าวถึงต้นทุนการผลิตว่ามีอยู่ 2 ประเภท คือ (1) ต้นทุนคงที่ (Fixed Cost) หมายถึง ต้นทุนหรือค่าใช้จ่ายที่ไม่มีการเปลี่ยนแปลงไปตามปริมาณผลผลิต ได้แก่ ค่าเสื่อมราคา (Depreciation) คือ ค่าใช้จ่ายที่ตัดจากมูลค่าของสินทรัพย์ที่กิจการใช้ประโยชน์ประจำงวดของเครื่องมือ และอุปกรณ์ทางการเกษตร เครื่องจักรที่ซื้อ มาใช้ในการผลิตซึ่งเมื่อใช้งานไปได้ระยะหนึ่งก็จะมีเสื่อมสภาพไปตามอายุการใช้งาน หรือตามปริมาณ

การผลิต (2) ต้นทุนผันแปร (Variable Cost) หมายถึง ต้นทุนชนิดต่างๆ ที่เปลี่ยนแปลงไปในสัดส่วน โดยตรงกับการเปลี่ยนแปลงในกิจกรรมใดกิจกรรมหนึ่งในกระบวนการผลิตจนถึงการเก็บเกี่ยวผลผลิต โดยมูลค่าของทรัพยากรนั้นสามารถวัดเป็นหน่วยเงินตราได้ ประกอบด้วย ค่าวัสดุการเกษตรที่ใช้แล้วหมดไป ในการผลิต เช่น ค่าเมล็ดพันธุ์ ค่าไถพรวน ค่าแรงงานในการกำจัดวัชพืช ค่าแรงงานหว่าน ค่าแรงงานดูแลรักษา (ใส่ปุ๋ย พ่นยา รดน้ำ) ค่าแรงงานเก็บเกี่ยว ค่าปุ๋ยเคมี ค่าปูนขาว ค่ายาปราบศัตรูพืชและแมลง ค่าวัสดุคลุมดิน (ฟางข้าว) ค่าซ่อมแซมอุปกรณ์การเกษตร ค่าน้ำมัน เชื้อเพลิงพ่นยา และค่าไฟฟ้า

ผู้ศึกษาแบ่งค่าใช้จ่ายในการผลิตออกเป็น 10 ประการได้แก่ (1) ค่าเมล็ดพันธุ์ ซึ่งราคาแตกต่างกันไปตามคุณภาพ และบริษัทผู้ผลิตและจำหน่ายเมล็ดพันธุ์ (2) ค่าไถพรวน เป็นการไถพรวนเพื่อปรับสภาพพื้นที่สำหรับการผลิตให้สม่ำเสมอและกำจัดวัชพืชเป็นขั้นตอนที่สำคัญเพื่อให้ได้ผลผลิตสูง (3) ค่าแรงงาน แยกตามลักษณะงาน ได้แก่ การหว่านเมล็ดพันธุ์ การกำจัดวัชพืช ค่าแรงงานบรรจุหีบห่อ การใส่ปุ๋ย การพ่นสารปราบศัตรูพืช และการเก็บเกี่ยวผลผลิต ซึ่งแรงงานส่วนใหญ่เป็นแรงงานในครัวเรือน ถ้าเป็นแรงงานในท้องถิ่นมีอัตราค่าจ้าง คือวันละ 200 -300 บาท (4) ค่าปุ๋ย ได้แก่ ปุ๋ยเคมี ปุ๋ยวิทยาศาสตร์ ซึ่งการใส่ปุ๋ยนั้นจะแบ่งเป็นระยะ คือ ระยะเตรียมดินก่อนปลูก ระยะเพาะปลูก และก่อนเก็บเกี่ยว ซึ่งขึ้นอยู่กับประเภทของพืชที่ปลูก (5) ค่าปูนขาว เกษตรกรจะต้องใช้ปูนขาวในขั้นตอนการเตรียมดินเพื่อปรับสภาพของดินในการปลูกครั้งต่อไป (6) ค่ายาปราบศัตรูพืชและแมลง ปริมาณการใช้ของเกษตรกรจะแตกต่างกันไปตามลักษณะของศัตรูพืชผัก (7) ค่าวัสดุคลุมดิน ได้แก่ ฟางข้าว (8) ค่าซ่อมแซมเครื่องมือและอุปกรณ์การเกษตร เป็นการซ่อมแซมเนื่องจากเสื่อมสภาพตามอายุการใช้งาน (9) ค่าน้ำมัน เบนซินใช้เพื่อเดินเครื่องของเครื่องสูบน้ำ และเครื่องพ่นยาปราบศัตรูพืชและแมลง (10) ค่าไฟฟ้าสูบน้ำ

งานวิจัยของ ธนกร โชคศิริวัชร (2554, หน้า 42-44) ได้ทำการศึกษา ผลกระทบของระบบการผลิตเกษตรกรเชิงพาณิชย์ต่อกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง โดยทำการศึกษากระบวนการผลิตใน 4 มิติ ได้แก่ (1) ระบบการผลิต (2) ตลาดสินค้า ตลาดซื้อ-ขายผลผลิต (3) ด้านแรงงาน (4) ทุน ผลการวิจัยดังกล่าวสรุปได้ว่า ระบบการผลิตของกลุ่มชาติพันธุ์ม้งเป็นระบบการผลิตเกษตรเชิงพาณิชย์ที่เน้นเพิ่มผลผลิตทางการเกษตรอย่างก้าวกระโดดตามวิถีการผลิตแบบทุนนิยม ซึ่งเห็นได้จากการนำเอากระบวนการผลิต การตลาด แรงงาน และทุน มาใช้อย่างเข้มข้น เพราะชาวม้งต้องการหารายได้เพื่อความอยู่ที่ดีขึ้น ระบบเศรษฐกิจของชาวเขาเผ่าม้งมีการเปลี่ยนแปลงจากการทำเกษตรเพื่อยังชีพไปเป็นการผลิตเพื่อตอบสนองความต้องการของตลาดเป็นหลัก มีการนำเอาเทคโนโลยีทางการเกษตรมาใช้ในกระบวนการผลิตทำให้เกิดต้นทุนที่เพิ่มสูงขึ้น และด้านสังคมวัฒนธรรมพบว่า ชาวเขาเผ่าม้งพึ่งพากันน้อยลง มีการรับเอาวัฒนธรรมต่างๆ ภายนอกชุมชนเข้ามามากขึ้น ซึ่งเกิดจากปัจจัยภายในได้แก่ รายได้ รายจ่าย กระบวนการ

เรียนรู้ และการเปลี่ยนแปลงทรัพยากรธรรมชาติ และปัจจัยภายนอก ได้แก่ นโยบายการพัฒนาของรัฐ การติดต่อสื่อสาร และความสัมพันธ์กับภายนอก นอกจากนี้ยังพบว่า ผลกระทบที่เปลี่ยนแปลงซึ่งเกิดขึ้นจากระบบการผลิตเกษตรเชิงพาณิชย์ต่อชุมชนม้งบ้านทับเบิก ตำบลวังบาล อำเภอหล่มเก่า จังหวัดเพชรบูรณ์ มีดังนี้ (1) ระดับการพึ่งพาระบบตลาดภายนอกหมู่บ้านชาวม้งบ้านทับเบิกมีระบบเศรษฐกิจที่พึ่งพากับตลาดภายนอกหมู่บ้านสูง (2) การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ ชาวม้งบ้านทับเบิกมีฐานะทางเศรษฐกิจที่ดีขึ้นเมื่อเทียบกับอดีต รายได้ส่วนใหญ่มาจากการทำไร่กะหล่ำปลี (3) การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม ซึ่งสะท้อนได้จากการแต่งกาย ภาพการแต่งกายที่สวยงามในอดีตของชาวม้งเริ่มสูญหายไป คนส่วนใหญ่จะสวมใส่ชุดสมัยใหม่

จากผลการวิจัยข้างต้น สรุปได้ว่า ระบบการผลิตเกษตรเชิงพาณิชย์ ส่งผลกระทบต่อระบบเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมของชาวม้งบ้านทับเบิกเป็นอย่างมาก วิถีของชาวม้งเปลี่ยนไป เริ่มจากชีวิตที่รีบเร่งขึ้น ต้องทำอะไรแต่เช้า และใช้เวลาทั้งวันในไร่ เพื่อหารายได้ให้เพียงพอกับค่าใช้จ่าย และเพื่อสะสมทุนในการผลิตครั้งต่อไป ดังนั้น รูปแบบการเกษตรพึ่งตนเองจึงเริ่มที่จะหมดสิ้นไป

เขมรัฐ เถลิงศรี และ สิทธิเดช พงศ์กิจวรสิน (2555, หน้า 59) ได้ศึกษา ข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ กลไกสู่ความเหลื่อมล้ำในระดับท้องถิ่น กรณีศึกษา: ห่วงโซ่การผลิตข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ อำเภอเวียงสา จังหวัดน่าน โดยงานวิจัยชิ้นนี้ มีกรอบแนวคิดในงานวิจัยว่า รายได้ของเกษตรกรผู้ปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ ซึ่งขึ้นอยู่กับปัจจัยต่าง ๆ เช่น ลักษณะการแข่งขันของตลาดปัจจัยการผลิต ลักษณะการซื้อขายข้าวโพด ผลผลิต ราคา และทำเลที่ตั้ง เป็นต้น ในขณะที่รายจ่ายในการเพาะปลูกของเกษตรกรจะขึ้นอยู่กับราคาปัจจัยการผลิต ที่มาของแหล่งทุน และทำเลที่ตั้งเป็นหลัก ซึ่งปัจจัยที่ส่งผลต่อรายได้ และรายจ่ายนี้จึงเป็นตัวแปรสำคัญที่กำหนดลักษณะการสะสมรายได้ และความยากจนของเกษตรกร เกษตรกรที่พบว่าตนยากจนลง ส่วนใหญ่ไม่สามารถเปลี่ยนแปลงวิธีการผลิต และวิถีชีวิตได้ เนื่องจากเผชิญกับข้อจำกัดทั้งทางกายภาพ และทางโครงสร้างของระบบการผลิต ข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ถึงแม้ภาครัฐจะมีการดำเนินนโยบาย ต่างๆ เพื่อแก้ไขปัญหาความยากจนให้กับเกษตรกร นอกจากนี้ผลการศึกษายังพบว่า โครงสร้างการผลิตข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ประกอบด้วยผู้เกี่ยวข้องหลัก ได้แก่ เกษตรกร ผู้รับจ้างสี-ขนส่ง ผู้รวบรวมผลผลิต และโรงอาหารสัตว์

สุขใจ ตอนปัญญา (2554, หน้า 34) สนใจศึกษาเฉพาะวิธีการผลิตในส่วนของ ต้นทุน และผลตอบแทนในการลงทุนปลูกข้าวของเกษตรกร หมู่ 5 ตำบลห้วยดง อำเภอเมือง จังหวัดพิจิตร โดยให้ความหมายของต้นทุน หมายถึง ต้นทุนทั้งสิ้นที่ใช้ในการปลูกข้าว และแปรสภาพให้เป็นข้าวเปลือก พร้อมจำหน่าย ส่วนผลตอบแทน หมายถึง อัตรากำไรต่อต้นทุน อัตรากำไรต่อยอดขาย อัตราผลตอบแทน

จากเงินทุน (ROI) และอัตราผลตอบแทนจากสินทรัพย์ (ROA) ต้นทุน พิจารณาในเรื่องของ ต้นทุนตาม ส่วนประกอบของผลิตภัณฑ์ คือ ค่าวัตถุดิบ ค่าแรงงาน ค่าใช้จ่ายในการผลิต ส่วนผลตอบแทน กำไร (ขาดทุน) สุทธิ คือ รายได้ หักต้นทุนขาย กำไรขั้นต้น หักค่าใช้จ่ายในการดำเนินงาน กำไรสุทธิ

สุวัฒน์ เรื่องศิลป์ (2557, หน้า 9) ได้ศึกษาถึง การปรับเปลี่ยนวิถีชีวิต และวิธีการ ผลิตของชาวนาไทย ในตำบลคูขุด อำเภอสทิงพระ จังหวัดสงขลา ระหว่าง พ.ศ. 2504-2556 โดยวิธีการ ผลิตในงานวิจัยชิ้นนี้หมายถึง เทคโนโลยี ความรู้ ข้อมูลข่าวสาร ที่ใช้ในการประกอบอาชีพ ซึ่งผลการวิจัย พบว่า ชาวนาไทยได้ปรับเปลี่ยนวิธีการผลิต มีการใช้เครื่องจักรทดแทนแรงงานคน และแรงงานสัตว์ มาก ขึ้น ชาวนาส่วนใหญ่ใช้ปุ๋ยเคมี ยาฆ่าแมลงหรือศัตรูพืชอื่น ๆ แทนการใช้ปุ๋ยคอก ปุ๋ยอินทรีย์ และวิธีการ กำจัดแมลงหรือศัตรูพืชตามแบบรพบุรุษ ทำให้ชาวนามีค่าใช้จ่ายในการทำนามากขึ้น ในขณะที่รายได้จาก การทำนามิคุ้มค่างับการลงทุน ทำให้ชาวนามีหนี้สินเพิ่มขึ้น และชาวนาจำนวนไม่น้อยต้องสูญเสียที่ดิน ทำกินไปในที่สุด

กล่าวโดยสรุป จากการศึกษาแนวคิดที่เกี่ยวข้อง กับวิธีการผลิตของเกษตรกรพบว่า (1) วิธีการผลิตมีความหมายคล้ายกับขบวนการผลิต ซึ่งเป็นการเปลี่ยนแปลงปัจจัยการผลิต ได้แก่ ที่ดิน แรงงาน พุน ให้เป็นผลผลิต หรืออาจพิจารณาได้ 4 มิติ ได้แก่ ระบบการผลิต ตลาด แรงงาน พุน (2) อาจ แบ่งปัจจัยการผลิตได้เป็นปัจจัยคงที่ ที่ไม่สามารถเปลี่ยนแปลงได้ ในช่วงระยะเวลาสั้น ๆ ได้แก่ ที่ดิน พุน เครื่องจักร และปัจจัยผันแปร ได้แก่ ปัจจัยการผลิตที่สามารถ เปลี่ยนแปลงได้ ได้แก่ แรงงาน วัตถุดิบ (3) วิธีการผลิตทางเกษตร เป็นการพิจารณาถึง ต้นทุนการผลิต สภาพที่ดินที่ทำการเกษตร การจ้างงาน เทคโนโลยีการผลิต กรรมสิทธิ์ที่ดิน แหล่งน้ำ การขนส่งการผลิต ราคา และตลาด การช่วยเหลือจาก หน่วยงานต่าง ๆ ในส่วนของต้นทุนในการผลิตนั้น สามารถวิเคราะห์แยกออกเป็น 2 กลุ่ม ได้แก่ ต้นทุน คงที่ อาทิ ความเสื่อมราคา เป็นต้นทุนในเรื่องของเครื่องมือ อุปกรณ์ทางการเกษตร กับต้นทุนผันแปร ได้แก่ ต้นทุนในกิจกรรมใดกิจกรรมหนึ่ง ในกระบวนการผลิต จนถึงเก็บเกี่ยว หรืออาจวิเคราะห์ ใน 3 มิติ ได้แก่ ค่าวัตถุดิบ ค่าแรงงาน และค่าใช้จ่ายในการผลิต

1.4.2 แนวคิดเกี่ยวกับการตัดสินใจภายใต้ความเสี่ยง

เศรษฐศาสตร์การเกษตรมีแนวคิดที่กล่าวถึงการตัดสินใจการผลิตภายใต้ความเสี่ยง และความไม่แน่นอน (บรรลุ พุฒิกร และคณะ, 2549, หน้า 131) โดยความเสี่ยง (Risk) หมายถึง เหตุการณ์ในอนาคตที่ผู้ผลิตสามารถคาดคะเนเหตุการณ์นั้นได้ว่ามีโอกาสเกิดหรือไม่ โดยใช้ความน่าจะเป็น ด้วยการนำเอาเหตุการณ์หรือข้อมูลจากอดีตมาช่วยพิจารณาตัดสินใจ ส่วนความไม่แน่นอน

(Uncertainty) หมายถึง เหตุการณ์ในอนาคตที่ผู้ผลิตไม่สามารถคาดคะเนโอกาสที่จะเกิดขึ้นได้ ผู้ผลิตไม่ทราบทั้งความน่าจะเป็น และผลลัพธ์

ประยงค์ เนตยารักษ์ (2550, หน้า 76) ได้แบ่งความเสี่ยงออกเป็น 2 ส่วนคือ ความเสี่ยงทางด้านผลผลิต จึงเป็นความเสี่ยงที่เกิดขึ้นจากปัจจัยที่อยู่นอกเหนือการควบคุมของเกษตรกร และปัจจัยเหล่านี้ อาจเกิดขึ้นเมื่อไรก็ได้ เช่น อากาศแปรปรวน ฝนแล้ง ความเสี่ยงประเภทที่สองคือ ความเสี่ยงด้านราคา เนื่องจากราคาสินค้ามีการเปลี่ยนแปลงไปตามสภาวะการเปลี่ยนแปลงอุปสงค์ และอุปทาน ลักษณะดังกล่าวจึงเป็นความเสี่ยงในการผลิตสินค้าเกษตร

หลักการตัดสินใจทำการผลิตภายใต้ความเสี่ยงประกอบไปด้วยหลัก 3 ประการคือ (บรรลุ พุฒิกร และคณะ, 2549, หน้า 131) ประการที่ 1 ต้องมีโอกาสหรือทางเลือกหลายทางเลือกในการตัดสินใจทำการผลิต เช่น ทางเลือกในการใช้ข้าวหลายพันธุ์ การใช้ปุ๋ยในปริมาณต่างๆ ประการที่ 2 มีเหตุการณ์หรือสถานการณ์เข้ามาเกี่ยวข้องกับหลักการตัดสินใจ เช่น เหตุการณ์ภาวะฝนแล้ง น้ำท่วมที่ผ่านมาในอดีต เป็นต้น และประการที่ 3 มีผลลัพธ์ หรือผลตอบแทนที่เกิดขึ้นจากการตัดสินใจในแต่ละทางเลือก เช่น ได้กำไร หรือขาดทุน เป็นปริมาณเท่าไรจากการเลือกใช้ปุ๋ยต่อไร่ในปริมาณที่แตกต่างกัน

โดยหลักการตัดสินใจผลิตภายใต้ความเสี่ยง อาศัยเทคนิคการกระจายโอกาสที่จะเกิดขึ้นคือ (1) วิธีค่าสูงสุดของค่าต่ำสุด (Maximum) เป็นวิธีการที่ผู้ผลิตตัดสินใจจากผลตอบแทนที่ต่ำที่สุดในแต่ละทางเลือก และผู้ผลิตจะทำการเลือกเหตุการณ์ที่ให้ผลตอบแทนมากที่สุดในบรรดาผลตอบแทนต่ำสุดเป็นการมองในเชิงอนุรักษ์นิยม (2) วิธีค่าสูงสุดของค่าสูงสุด (Maxima) เป็นวิธีเลือกทางเลือกในการผลิตโดยพิจารณาจากผลตอบแทนสูงสุดในแต่ละทางเลือก แล้วเลือกทางเลือกที่ทำให้ผลตอบแทนสูงสุด ซึ่งตรงกันข้ามกับวิธีแรก เป็นการมองเหตุการณ์ในแง่ดี (3) วิธีน่าจะเป็นเท่ากัน (Equally Likely State) เป็นวิธีการคำนวณค่าเฉลี่ยเลขคณิตอย่างง่ายของแต่ละทางเลือก แล้วตัดสินใจเลือกทางเลือกที่ให้ค่าผลตอบแทนเฉลี่ยสูงสุด โดยสมมติฐานว่าทุกเหตุการณ์มีโอกาสเกิดขึ้นเท่ากันหมด วิธีการนี้เหมาะสมกับเกษตรกรที่มีทุนมาก เนื่องจากให้ผลตอบแทนสูงแต่มีความแปรปรวนสูงเช่นเดียวกัน (4) วิธีน่าจะเป็นสูงสุด (Most Likely State) รายได้สุทธิของแต่ละทางเลือกของเหตุการณ์ที่มีความน่าจะเป็นสูงสุด (5) วิธีค่าคาดคะเนสูงสุด (Maximize Expected Value) เป็นการพิจารณาทางเลือกที่ให้ค่ารายได้สุทธิต่อไร่ ที่คาดว่าจะได้รับสูงสุด

ทั้งนี้ บรรลุ พุฒิกร และคณะ (2549, หน้า 137-139) ได้เสนอวิธีการในการจัดการเพื่อแก้ไขปัญหาความเสี่ยงไว้หลายประการได้แก่ (1) การประกันพืชผล (Crop insurance) (2) การผลิตแบบผสมผสาน (Diversification) (3) การเลือกกิจกรรมที่มีความคล่องตัว (Flexibility) หมายถึง

กิจกรรมที่ผู้ผลิตหรือเกษตรกรสามารถปรับปรุงการดำเนินงานธุรกิจได้ง่าย ทั้งความคล่องตัวด้านเวลา เช่น ปลูกพืชที่ล้มลุกมากกว่าปลูกพืชยืนต้น เพราะสามารถเปลี่ยนแปลงได้ง่าย ความคล่องตัวในด้านเงินทุน เช่น เช่ามากกว่าซื้อ เพราะไม่ต้องลงทุนระยะยาว ความคล่องตัวในด้านผลิตผล เช่น ปลูกพืชที่สามารถเก็บรักษาได้นาน หรือสามารถนำไปแปรรูปได้ (4) การรักษาสภาพคล่อง เช่น ทรัพย์สินบางอย่าง สามารถเปลี่ยนแปลงเป็นเงินสดได้ง่าย มีความคล่องตัวในการปรับปรุงหรือเปลี่ยนแปลงกิจการเพื่อแก้ไขสถานการณ์ความเสี่ยงและความไม่แน่นอนได้รวดเร็วขึ้น โดยมีวิธีการ 3 วิธีคือ การรักษาวงเงินเครดิตเงินกู้บางส่วนไว้ การถือทรัพย์สินส่วนหนึ่งในรูปของพันธบัตรรัฐบาล การเก็บรักษาและสำรวจผลิตผลฟาร์มบางส่วนที่มีความคล่องตัวในการจำหน่าย หรือแลกเปลี่ยนเป็นเงินสดในกรณีที่ทำเป็น (5) การเก็บสำรองปัจจัยการผลิตที่สำคัญเป็นการสำรองเพื่อใช้ใน ช่วงขาดแคลน (6) การตกลงทำสัญญาซื้อขายล่วงหน้า (7) การจัดการด้านการผลิต เช่น การเลือกใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสม อาทิ การชลประทาน การลงทุนในเรื่องเครื่องจักรกล การเลือกพืชพันธุ์ที่ทนทานต่อสิ่งแวดล้อม (8) การศึกษาเพื่อช่วยในการตัดสินใจ (9) การจัดการเตรียมผู้ช่วยงาน (10) การปรับเป้าหมายการดำเนินงาน เช่น จากกำไรสูงสุดเป็นเท่าทุนเป็นการผลิตในช่วงวิกฤติ (11) การดำเนินงานของรัฐบาล จากโครงการช่วยเหลือต่างๆ

นอกจากนี้ ประยงค์ เนตยารักษ์ (2550, หน้า 81) ยังเพิ่มเติมในเรื่องของการขายเหมาเพื่อช่วยลดความเสี่ยงทั้งด้านราคาและปริมาณผลผลิต และความคล่องตัวในการเปลี่ยนแปลงการผลิต เป็นการผลิตสินค้าอื่นทดแทนได้ทันทีเมื่อผลผลิตเสียหาย เพื่อช่วยลดความเสียหายลงได้บ้าง เช่น ถ้าไก่ตาย ก็สามารถเลี้ยงสัตว์อื่นแทนได้

สำหรับทัศนคติของเกษตรกรต่อความเสี่ยง ประยงค์ เนตยารักษ์ (2550, หน้า 76-77) ระบุว่า เนื่องจากเกษตรกรมีภูมิหลังแตกต่างกัน มีประสบการณ์ ระดับการศึกษา อายุและฐานะทางเศรษฐกิจแตกต่างกัน ความแตกต่างดังกล่าวจึงทำให้เกษตรกรมีทัศนคติต่อความเสี่ยงแตกต่างกันใน 3 กลุ่มคือ (1) กลุ่มที่ไม่ชอบความเสี่ยง เป็นกลุ่มคนที่จะเลือกตัดสินใจหรือทำอะไรไม่มีความเสี่ยงหรือเสี่ยงน้อย (2) กลุ่มที่ชอบความเสี่ยง เป็นกลุ่มที่มีความพอใจในการทำกิจกรรมที่ให้รายได้มากๆ ถึงแม้จะมีความเสี่ยงที่จะได้หรือไม่ได้รายได้ดังกล่าวก็ตาม และ (3) กลุ่มที่เป็นกลางต่อความเสี่ยง เป็นกลุ่มที่ไม่นำสถานะความเสี่ยงเข้ามาเกี่ยวข้องกับการตัดสินใจทำกิจกรรมต่างๆ ของตน จึงเลือกผลิตสินค้าที่ทำให้ตนได้รับกำไรสูงสุด

นอกจากนี้จากการศึกษางานวิจัยกับพบว่าการศึกษาแผนการผลิตพืชที่เหมาะสมภายใต้ความเสี่ยงของอินทรีรา พันธาสุ และ จักรกฤษณ์ (2556) หากเกษตรกรยอมรับรายได้คาดหวังสูง แสดงถึงลักษณะการชอบความเสี่ยงสูง แผนการผลิตที่เหมาะสมในกรณีนี้ ควรเน้นการปลูกพืชที่ได้

ผลตอบแทนต่อไร่สูง เช่น กะเทียม ถั่วลิสง เป็นต้น ซึ่งจะทำให้มีรายได้สูง แต่เสี่ยงกับการผันผวนของรายได้ในทางตรงข้าม กรณีที่เกษตรกรคาดหวังรายได้ต่ำหรือกรณีไม่ชอบความเสี่ยง เกษตรกรควรเน้นปลูกพืชที่มีความแปรปรวนด้านราคาต่ำ เช่น ข้าวโพด และข้าว เป็นต้น ดังนั้นการตัดสินใจท่ามกลางความเสี่ยงจึงขึ้นอยู่กับว่ามีความคาดหวังต่อรายได้สูงหรือต่ำ

ปुरुวิชญ์ พิทยาภินันท์ และคณะ (2558) ได้ทำการศึกษา ปัจจัยกำหนดการตัดสินใจเลือกระบบการผลิตปาล์มน้ำมันของเกษตรกรในอำเภออ่าวลึก จังหวัดกระบี่พบว่า การทำสวนปาล์ม น้ำมันเป็นการเกษตรที่สำคัญของอำเภออ่าวลึก จังหวัดกระบี่ มีรูปแบบของระบบการผลิตปาล์มน้ำมันของเกษตรกรในพื้นที่มีทั้งหมด 7 ระบบ คือ (1) ระบบการผลิตปาล์มน้ำมัน-ยางพารา (2) ระบบการผลิตปาล์มน้ำมัน (3) ระบบการผลิตปาล์มน้ำมัน-ผัก (4) ระบบการผลิตปาล์มน้ำมัน-ผลไม้ (5) ระบบการผลิตปาล์มน้ำมัน-ยางพารา-ผัก (6) ระบบการผลิตปาล์มน้ำมัน-ยางพารา-ผลไม้ และ (7) ระบบการผลิตปาล์ม น้ำมัน-ยางพารา-ผัก-ผลไม้ ดังนั้นเกษตรกรในอำเภออ่าวลึก จังหวัดกระบี่ จึงได้ปรับเปลี่ยนระบบการผลิตให้มีความหลากหลายของชนิดพืชที่ปลูกมากขึ้น เพื่อลดความเสี่ยงที่เกษตรกรไม่สามารถควบคุมได้ ปลูกปาล์มน้ำมันร่วมกับพืชชนิดอื่น โดยเกษตรกรนิยมระบบการผลิตปาล์มน้ำมันร่วมกับยางพารามากที่สุด โดยตัวแปรพื้นที่ถือครอง รายได้ของครัวเรือน รายได้จากการทำสวนปาล์ม น้ำมัน และจำนวนการเข้ารับการอบรมเกี่ยวกับการทำสวนปาล์ม น้ำมันเป็นปัจจัยกำหนดการตัดสินใจเลือกระบบการผลิตปาล์มน้ำมันของเกษตรกรอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

สาธิต อติโต (2558, หน้า 285-294) ได้ทำการศึกษาเปรียบเทียบการรับรู้ความเสี่ยง และการจัดการความเสี่ยงทางการเกษตรของเกษตรกรผู้ปลูกข้าวในจังหวัดขอนแก่น จากผลการศึกษา พบว่า เกษตรกรผู้ปลูกข้าวในเขต และนอกเขตชลประทานของจังหวัดขอนแก่น ให้ความสำคัญกับความเสี่ยงทางการเกษตรบางชนิดที่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ความเสี่ยงจากปริมาณฝนที่ตกมากเกินไปทำให้เกิดน้ำท่วม และความเสี่ยงจากโรคแมลงที่มีผลกระทบต่อพืช และสัตว์ในฟาร์ม เป็นความเสี่ยงที่สำคัญกับเกษตรกรผู้ปลูกข้าวในเขตชลประทาน ส่วนความเสี่ยงจากฝนทิ้งช่วงทำให้เกิดภัยแล้ง เป็นความเสี่ยงที่มีความสำคัญสำหรับเกษตรกรนอกเขตชลประทาน โดยเกษตรกรผู้ปลูกข้าวในเขต และนอกเขตชลประทานของจังหวัดขอนแก่น มีกลยุทธ์การจัดการความเสี่ยงทางการเกษตรในฟาร์มที่แตกต่างกัน เกษตรกรผู้ปลูกข้าวในเขตชลประทาน ให้ความสำคัญกับกลยุทธ์การเก็บรักษาเมล็ดพันธุ์พืช และอาหารสัตว์ และการซื้อเครื่องจักร ทางการเกษตรเพื่อทดแทนแรงงานคน ในขณะที่เกษตรกรผู้ปลูกข้าว นอกเขตชลประทานให้ความสำคัญกับการชุดบ่อหรือสระกักเก็บน้ำไว้ใช้ในฟาร์ม และเก็บรักษาเมล็ดพันธุ์พืช และอาหารสัตว์ นอกจากนี้ผลการศึกษายังพบว่า ลักษณะทางเศรษฐกิจ และสังคมบางประการ

ของเกษตรกร เช่น อายุของเกษตรกร และสถานที่ตั้งของฟาร์มเป็นตัวแปรที่มีอิทธิพลต่อการรับรู้ความเสี่ยง และการจัดการความเสี่ยงทางการเกษตร อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

วิภาวี ฐิตินันท์พันธุ์ (2559) ได้ทำการประเมินการตัดสินใจซื้อประกันภัยพืชผลของเกษตรกรผู้ปลูกข้าวนาปีพบว่า ปัจจัยที่ส่งผลต่อการตัดสินใจเลือกซื้อประกันภัยข้าวนาปีของเกษตรกรคลัง ที่เป็นปัจจัยเชิงลบ ได้แก่ ความสามารถในการรับมือกับอุทกภัย ส่วนปัจจัยที่ส่งผลในเชิงบวก ได้แก่ การศึกษาสูงสุด และรายได้จากการปลูกข้าว

กล่าวโดยสรุป ผลจากการศึกษา แนวความคิดเกี่ยวกับการตัดสินใจภายใต้ความเสี่ยงสามารถสรุปได้ว่า

1) ความไม่มั่นคงทางการผลิตสามารถจำแนกได้เป็น 2 ประเภท คือ ความเสี่ยง (Risk) เป็นเหตุการณ์ในอนาคตที่ผู้ผลิต สามารถคาดคะเนเหตุการณ์ได้ว่าจะมีโอกาสเกิดขึ้นหรือไม่ โดยอาศัยความน่าจะเป็น ส่วนความไม่แน่นอน (Uncertainty) หมายถึง เหตุการณ์ในอนาคตที่ผู้ผลิตไม่สามารถคาดคะเนโอกาสที่จะเกิดขึ้นได้ (บรรลุ พุฒิกร และคณะ, 2549)

2) ความเสี่ยงด้านผลผลิตมี 2 ประเภท คือ ความเสี่ยงทางด้านผลผลิต เป็นความเสี่ยงที่เกิดขึ้นจากปัจจัยที่อยู่นอกเหนือการควบคุมของเกษตรกร และอาจเกิดขึ้นเมื่อไรก็ได้ ความเสี่ยงอีกประเภท ได้แก่ ความเสี่ยงด้านราคา (ประยงค์ เนตยารักษ์, 2550)

3) หลักในการตัดสินใจทำการผลิตภายใต้ความเสี่ยงมี 3 ประการคือ ประการที่ 1 ต้องมีโอกาสหรือทางเลือกหลายทางเลือกในการตัดสินใจทำการผลิต ประการที่ 2 มีเหตุการณ์หรือสถานการณ์เข้ามาเกี่ยวข้องกับการตัดสินใจ และประการที่ 3 มีผลลัพธ์ หรือผลตอบแทนที่เกิดขึ้นจากการตัดสินใจ (บรรลุ พุฒิกร และคณะ, 2549, หน้า 131)

4) วิธีการในการจัดการความเสี่ยงมีหลากหลายรูปแบบ อาทิ การประกันพืชผล การผลิตแบบผสมผสาน (3) การเลือกกิจกรรมที่มีความคล่องตัว การรักษาสภาพคล่อง การเก็บสำรองปัจจัยการผลิตที่สำคัญ การตกลงทำสัญญาซื้อขายล่วงหน้า การจัดการด้านการผลิต การศึกษาเพื่อช่วยในการตัดสินใจ การจัดการเตรียมผู้ช่วยงาน

5) ทั้งนี้การตัดสินใจในการจัดการด้านความเสี่ยงขึ้นอยู่กับความแตกต่างของภูมิหลังเกษตรกร อาทิ อายุ ประสบการณ์ ระดับการศึกษา จำนวนพื้นที่ถือครอง รายได้ของครัวเรือน การฝึกอบรม เป็นต้น

1.4.3 แนวคิดในการปรับตัวของเกษตรกร

เนื่องจากเกษตรกรเป็นอาชีพที่อยู่ท่ามกลางความกดดันต่าง ๆ ทั้งจากปัจจัยทางด้านเศรษฐกิจ ปัจจัยทางด้านอิทธิพลของสถานการณ์ทางธรรมชาติ ซึ่งเกษตรกรไม่สามารถคาดการณ์สภาพภูมิอากาศ ตลอดจนสภาพเศรษฐกิจสังคมที่มีความแปรปรวนอยู่ตลอดเวลาได้ ดังนั้นเกษตรกรจึงมีการปรับตัวในลักษณะต่างๆ เพื่อให้สามารถอยู่รอดได้ โดยสาระสำคัญในการปรับตัวของเกษตรกรมีดังต่อไปนี้

(1) ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการปรับตัวของเกษตรกร

จากการศึกษาปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการปรับตัวของเกษตรกรพบว่า ประกอบไปด้วย (1) ปัจจัยด้านสภาพอากาศซึ่งประกอบไปด้วยอุณหภูมิ ปริมาณน้ำฝน ความชื้นในดิน ความยาวนานของฤดูกาล ความถี่ ความรุนแรงของการเกิดปรากฏการณ์ที่ผิดปกติทางสภาพภูมิอากาศ เช่น ฝนตกหนัก การเกิดพายุลูกเห็บ ความร้อน ความยาวนานของฤดูหนาว และสภาวะแห้งแล้ง (Chieti et al., 1997 อ้างถึงใน R. Bryant, C., et al) (2) ปัจจัยด้านสังคมประกอบไปด้วยเงื่อนไขทางเศรษฐกิจ สภาพของครอบครัวและลักษณะของประชากร เงื่อนไขทางด้านการตลาด การใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสม (3) ปัจจัยทางการขาดแคลนแรงงานในภาคเกษตร (4) ปัจจัยด้านเศรษฐกิจ ซึ่งประกอบไปด้วย แหล่งทุน ราคาผลผลิต ต้นทุนในการผลิต และการได้รับแรงสนับสนุนจากรัฐบาล โดยรัฐบาลจะให้การสนับสนุนทางด้านเทคโนโลยีทางการเกษตร แหล่งทุนที่เกษตรกรสามารถนำมากู้เงินล่วงหน้าเพื่อใช้ในกิจกรรมทางการเกษตรได้อย่างต่อเนื่อง

(2) พฤติกรรมการปรับตัวของเกษตรกร

(2.1) กระบวนการตัดสินใจของเกษตรกรภายใต้ความเสี่ยงต่าง ๆ เกิดขึ้นเนื่องจากในกระบวนการตัดสินใจของเกษตรกร เกษตรกรจะพบปัญหาเกี่ยวกับการตัดสินใจ เนื่องจากมีปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจ ได้แก่ เป้าหมาย ทักษะคิดในการผลิต ค่านิยม แรงจูงใจ ซึ่งมีการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา จึงได้มีการสร้างแบบจำลองและเทคนิควิธีการต่าง ๆ เพื่อใช้ในการอธิบายกระบวนการตัดสินใจของเกษตรกร โดยใช้ทฤษฎีเกม (Game theory) ซึ่งจะมีข้อกำหนดภายใต้ความเสี่ยง และความไม่แน่นอนทางการเกษตร โดยเกณฑ์ที่เกษตรกรใช้ในการตัดสินใจมีอยู่ด้วยกัน 5 ประการ (“แนวคิดการปรับตัวของเกษตรกร.” 2551) (1) เกณฑ์ต่ำสุด เกษตรกรจะเลือกเอาวิธีการในการผลิตที่ทำให้เกิดผลเสียต่อผลผลิตน้อยที่สุด หรือการทำให้ต้นทุนในการผลิตต่ำสุด เพื่อให้ได้ผลผลิตที่ดีที่สุด (2) เกณฑ์ค่าเฉลี่ยต่ำสุด เกษตรกรจะนำเอาวิธีการนี้ไปใช้ในการตัดสินใจในกรณีที่เกษตรกรไม่รู้ข้อมูลเกี่ยวกับพื้นที่ทางการเกษตร โดยเกษตรกรจะเรียนรู้ และได้รับข้อมูลจากคนในพื้นที่ จึงนำมาใช้ในการตัดสินใจ

(3) เกณฑ์โอกาสที่ดีที่สุด เนื่องจากเกษตรกรไม่สามารถที่จะคาดหวังได้ว่า จะเกิดสิ่งที่ดี และสิ่งที่ไม่ดีในการทำเกษตรอย่างไร อย่างไรก็ตามเกษตรกรจะคาดหวังว่าจะมีสิ่งที่ดีขึ้นในทางที่ดี (4) เกณฑ์ความเสียหายน้อยที่สุด เกษตรกรพยายามเลือกเอาวิธีการที่จะทำให้ผิดหวังน้อยที่สุด โดยมีข้อแม้ว่าสามารถคาดการณ์สภาพแวดล้อมได้ถูกต้อง (5) เกณฑ์ผลประโยชน์มากที่สุด เกษตรกรจะเลือกปลูกพืชชนิดที่ให้ผลประโยชน์สูงสุด

(2.2) พฤติกรรมการปรับตัวของเกษตรกรขึ้นอยู่กับระยะเวลาที่ใช้ ซึ่งประกอบไปด้วยการปรับตัวระยะสั้น และการปรับตัวระยะยาว

(2.3) พฤติกรรมการปรับตัวที่พิจารณาจากลักษณะทางพื้นที่มี 2 ลักษณะ คือ การปรับตัวแบบอยู่ในเฉพาะที่ และการปรับตัวแบบแพร่กระจายไปโดยทั่วไป ซึ่งเกษตรกรมีการปรับตัวทางการเกษตร 11 ลักษณะ ได้แก่

(2.3.1) การสร้างความหลากหลายในการผลิตผลผลิตทางการเกษตร เกษตรกรจะเปลี่ยนจากปลูกพืชเชิงเดี่ยวมาสู่การปลูกพืช หรือเลี้ยงสัตว์ในแบบที่มีความหลากหลายเพิ่มมากขึ้น เพื่อให้สามารถตอบสนองต่อความต้องการที่หลากหลายของผู้บริโภค การเพิ่มความเข้มในการผลิตทำได้ด้วยการเพิ่มรอบการผลิต การเพิ่มปุ๋ยและสารเคมีเข้าไปในการผลิตทำให้ผลผลิตทางการเกษตรสามารถผลิตได้ทันกับช่วงเวลาที่ต้องการทำให้เกิดกำไรแก่เกษตรกรอย่างสูงสุด

(2.3.2) การเปลี่ยนชนิดของพืชหรือสัตว์ เพื่อให้สอดคล้องกับสภาพพื้นที่ สภาพอากาศตลาด และการพัฒนาของเทคโนโลยีเพื่อให้เกษตรกรสามารถที่จะผลิตผลผลิตที่มีคุณภาพออกมาสู่ตลาด เพื่อเป็นการลดต้นทุนและเวลาในการผลิตของเกษตรกรอีกทางหนึ่ง

(2.3.3) การลดความเสี่ยงทางการตลาดด้วยการศึกษาความต้องการทางการตลาดต่อผลผลิตทางการเกษตร การเน้นคุณภาพของสินค้ามากกว่าปริมาณในการผลิตในแต่ละรอบการผลิต ซึ่งจะส่งผลทำให้สินค้าทางการเกษตรมีราคาที่ดีขึ้นกว่าสินค้าชนิดเดียวกัน เช่น สินค้าจากโครงการหลวง

(2.3.4) การเปลี่ยนช่วงเวลาในการประกอบกิจกรรมทางการเกษตร การปรับเปลี่ยน การไถพรวนดินมาเป็นแบบการอนุรักษ์ความชื้น และความอุดมสมบูรณ์ของดิน การผลิตผลผลิตที่มีความหลากหลาย

(2.3.5) การลงทุนจากแหล่งเงินทุนสาธารณะเพื่อนำมาใช้ในการพัฒนาแหล่งน้ำเพื่อการเกษตร การปรับปรุงพื้นที่เพาะปลูกให้มีความอุดมสมบูรณ์

(2.3.6) การพัฒนาพันธุ์พืชชนิดใหม่ที่มีความหลากหลายเพิ่มขึ้น โดยการสร้างพันธุ์พืชชนิดใหม่ที่ให้ผลผลิตมากกว่าเดิม สามารถที่จะเจริญเติบโตได้ดีในสภาพที่ลักษณะทางกายภาพของพื้นที่มีการเปลี่ยนแปลง และเป็นที่ต้องการของตลาด

(2.3.7) การลดต้นทุนการผลิตที่สูง ซึ่งเกิดจากอัตราค่าจ้างแรงงาน ปัญหาการขาดแคลนแรงงานในภาคการเกษตรยังเป็นที่สำคัญในระดับต้น ๆ ของเกษตรกร ทำให้ต้นทุนการผลิตเพิ่มสูงขึ้น ซึ่งเกษตรกรจะทำการปรับตัวโดยใช้แรงงานจากเครื่องจักรแทนการจ้างแรงงานคน จะพบในกรณีที่เกษตรกรทำการเกษตรในพื้นที่ขนาดใหญ่ซึ่งเป็นการประหยัดค่าใช้จ่ายในการลงทุนทางการเกษตร

(2.3.8) การลดขั้นตอนในการผลิตเพื่อลดการใช้แรงงานคน ซึ่งจะส่งผลทำให้เกิดต้นทุนในการผลิตที่สูงตามมา โดยที่เกษตรกรจะทำการเปลี่ยนวิธีการปลูกพืช พันธุ์พืช เช่น การทำนาดำที่ต้องใช้แรงงานคนมาก ทำให้มีต้นทุนในการผลิตที่สูง ต่อมาเมื่อมีการขาดแคลนแรงงานในภาคการเกษตร ทำให้ค่าแรงสูงขึ้น เกษตรกรจึงเปลี่ยนวิธีการทำนามาเป็นนาหว่าน ทำให้สามารถลดขั้นตอนของการผลิตที่เกี่ยวข้องกับการใช้แรงงานคนได้มากขึ้น

(2.3.9) การเลือกเทคโนโลยีที่เหมาะสม เพื่อให้เข้ากับสภาพปัจจุบัน เช่น การปรับช่วงเวลาในการผลิตให้มีความเหลื่อมล้ำกับช่วงเวลาการผลิตเดิม เพื่อให้สามารถนำผลผลิตไปขายในตลาดแล้วทำการให้เกษตรกร หรืออย่างน้อยเกษตรกรก็จะไม่ประสบกับภาวะขาดทุน หรืออาจเลือกทางเลือกในการเพิ่มมูลค่าของผลผลิตทางการเกษตรโดยใช้กระบวนการแปรรูปผลผลิต ซึ่งจะทำให้เกษตรกรสามารถขายผลผลิตได้ในราคาที่สูงกว่าราคาผลผลิตที่มีอยู่ในท้องตลาดเวลานั้น

(2.3.10) การยอมรับนวัตกรรม ลักษณะการยอมรับนวัตกรรมของเกษตรกรสามารถจำแนกได้เป็น 5 กลุ่ม (“แนวคิดการปรับตัวของเกษตรกร”. 2551) คือ กลุ่มผู้บุกเบิก (Innovator) เป็นกลุ่มคนที่มีความรู้ มีสถานภาพทางสังคมอยู่ในระดับสูง เป็นผู้นำทางความคิดของสังคม ไม่ยึดติดกับแนวคิดเดิม กล้าเสี่ยง มีความกระตือรือร้นในการค้นหานวัตกรรมใหม่เข้ามาในชุมชน มีการติดต่อสื่อสารเป็นเครือข่ายกับบุคคลที่มีลักษณะเป็นผู้บุกเบิกเช่นเดียวกัน มีความอดทน และสามารถจัดการกับความเสี่ยงของความไม่แน่นอนของตัวนวัตกรรมได้เป็นอย่างดี กลุ่มผู้ยอมรับก่อน (Early adopters) เป็นกลุ่มที่มีความเป็นผู้นำของระบบสังคม ประสบความสำเร็จในการดำเนินกิจกรรมด้านต่างๆ มาก่อน คนในสังคมให้ความนับถือ สามารถอธิบายและให้ความรู้กับคนในสังคมเกี่ยวกับรูปแบบของนวัตกรรมใหม่ เพื่อให้คนในสังคมเกิดความรู้ ความเข้าใจ และยอมรับนวัตกรรมในอนาคต กลุ่มผู้ยอมรับส่วนใหญ่ (Early Majority) เป็นกลุ่มที่ต้องใช้เวลาในการพิจารณาถึงผลดีและผลเสียของนวัตกรรม ซึ่งจะดูตัวอย่างจากกลุ่มผู้บุกเบิกและกลุ่มที่ยอมรับแล้ว กลุ่มผู้ยอมรับช้า (Late Majority)

กลุ่มนี้ยังมีความเคลือบแคลงสงสัยอยู่ในตัวของนวัตกรรม ซึ่งได้มีการศึกษาจากกลุ่มอื่น ๆ ข้างต้น แต่ยังไม่แน่ใจในผลที่เกิดขึ้น ทำให้ไม่กล้าตัดสินใจด้วยตัวเอง และที่สำคัญเป็นกลุ่มที่ไม่สนใจติดตามข่าวสารที่เข้ามาใหม่ กลุ่มสุดท้ายได้แก่ กลุ่มผู้ยอมรับล่าช้า (Laggards) เป็นกลุ่มหัวโบราณที่ยึดมั่นในขนบธรรมเนียมดั้งเดิมอย่างเหนียวแน่น แยกตัวออกจากสังคม โดยยึดแนวทางในอดีตเป็นหลักในการดำเนินกิจกรรม การหารายได้การทำกิจกรรมจากนอกภาคการเกษตร เป็นอีกแนวทางหนึ่งในการปรับตัวทางการเกษตรเพื่อสร้างรายได้ ได้แก่ การประกอบอาชีพค้าขาย การรับจ้างใช้แรงงานเมื่อสิ้นสุดฤดูกาล เก็บเกี่ยวผลผลิต การเดินทางออกนอกพื้นที่เพื่อทำงานสร้างรายได้เพื่อนำเงินทุนมาประกอบกิจกรรมทางการเกษตรในช่วงฤดูกาลผลิตที่จะถึง และนำมาใช้จ่ายในชีวิตประจำวันในช่วงที่ไม่มีรายได้จากกิจกรรมทางการเกษตร (มณีมัย ทองอยู่, 2546) การส่งให้บุตรหลานศึกษาต่อระดับสูงและส่งเงินจากการประกอบอาชีพมาให้ภาคเกษตรเพื่อใช้เป็นทุนในการประกอบอาชีพเกษตร ซึ่งถือเป็นรูปแบบหนึ่งของการสร้างรายได้นอกภาคเกษตรกรรม (ปิ่นแก้ว เหลืองอร่ามศรี, 2551)

ดั่งกรณีงานของ กัลยาลักษณ วิเศษทักษ์ (2557, หน้า 58) ที่พบว่า ชาวนาได้มีการสร้างความหลากหลายในการผลิตผลผลิตทางการเกษตร ด้วยการเปลี่ยนจากการทำนาเพียงอย่างเดียวมาเป็นการปลูกพืชหรือเลี้ยงสัตว์ในแบบที่มีความหลากหลายเพิ่มมากขึ้น การเพิ่มความเข้มในการผลิตข้าวด้วยการเพิ่มรอบการปลูกข้าว (1) การจัดการด้านการผลิต ได้แก่ การเปลี่ยนพันธุ์ข้าวการเปลี่ยนแปลงพันธุ์ข้าวที่สามารถให้ผลผลิตได้มากกว่าเดิม การใช้พันธุ์ข้าวที่มีระยะเวลาในการเก็บเกี่ยวสั้นเพื่อใช้ในการเพาะปลูกในช่วงที่ไม่มีน้ำท่วมและการเปลี่ยนช่วงเวลาในการทำนา (2) การปรับปรุงลักษณะทางกายภาพทำคันกั้นดินเพื่อป้องกันน้ำท่วม ขุดรางน้ำ/คลองเพื่อระบายน้ำออกจากพื้นที่ ถมดินเพื่อให้ระดับนาสูงขึ้นลดต้นทุน ก็คือ ลดต้นทุนด้านแรงงาน การลดขั้นตอนในการทำนาเพื่อลดต้นทุน (3) การศึกษาหาความรู้เพิ่มเติมเพื่อนำมาปรับใช้ในการปลูกข้าว ได้แก่ การเข้าร่วมอบรมที่เกี่ยวข้องกับการทำนา การขอความช่วยเหลือทางด้านข้อมูลจากเจ้าหน้าที่ของรัฐ การรับข้อมูลข่าวสารจากสื่อต่างๆ เพิ่มมากขึ้น (4) การขอรับการช่วยเหลือจากโครงการช่วยเหลือต่างๆ ของรัฐบาลที่ให้กับเกษตรกรที่ทำนา ได้แก่ การเข้าระบบประกันราคาข้าว (5) การเป็นสมาชิก หรือการรวมกลุ่มชาวนาเพื่อสนับสนุนช่วยเหลือกันที่เกิดจากปัญหาน้ำท่วม

ทั้งนี้ผลการวิจัยของวันเพ็ญ ทับทิมแก้ว (2558, หน้า 73) เรื่องทางเลือกในการปรับตัวของเกษตรกรในจังหวัดราชบุรีได้ให้ความหมายว่า การปรับตัวของเกษตรกรในจังหวัดราชบุรีเข้าสู่ประชาคมอาเซียน ส่วนใหญ่มีทางเลือกในการปรับตัวโดยการปลูกพืชอื่นหรือผสมผสานมากกว่าการเลือกทำนาปลูกข้าวในลักษณะเดิม นับว่าเป็นทิศทางในการปรับตัวที่มีผลดีกว่าการทำนาในลักษณะเดิม

เนื่องจากเกษตรกรที่ทำนาในลักษณะเดิมจะไม่มีรายได้จากอาชีพอื่นเลย ในขณะที่เกษตรกรที่เลือกปลูกพืชชนิดอื่นหรือผสมผสานนั้นมีรายได้จากการปลูกพืชชนิดอื่นในช่วงที่ปลูกข้าวไม่ได้ และการเลือกปลูกผสมผสานนั้นยังเป็นปัจจัยควบคุมไม่ให้ข้าวล้มตลาค ซึ่งนำไปสู่ราคาข้าวที่ตกต่ำตามกลไกตลาดอีกด้วย

ดังนั้นจึงสามารถสรุปได้ว่า จากการทบทวนแนวคิดการปรับตัวของเกษตรกร พบว่า

(1) ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการปรับตัวของเกษตรกรนั้น มีทั้งปัจจัยทางด้านสภาพอากาศ ปัจจัยด้านสังคม ปัจจัยด้านแรงงาน และปัจจัยด้านเศรษฐกิจ (2) ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการปรับตัวของเกษตรกรภายใต้ความเสี่ยง อาทิ เป้าหมาย ทัศนคติในการผลิต ค่านิยม แรงจูงใจ (3) การปรับตัวของเกษตรกร ในกรณีที่เกิดความเสี่ยง อาทิ การสร้างความหลากหลายในการผลิต การเปลี่ยนชนิดของพืช การเปลี่ยนช่วงเวลาในการประกอบกิจกรรม ทางเศรษฐกิจการลงทุนพัฒนาระบบสาธารณูปโภค การลดต้นทุนด้านการผลิตให้ต่ำลงเช่น การลดขั้นตอนในการผลิต ซึ่งลดการใช้แรงงาน การเลือกใช้เทคโนโลยี การยอมรับผลผลิตเกษตร การหารายได้นอกภาคเกษตร เป็นต้น

1.5 กรอบแนวคิดในการศึกษา

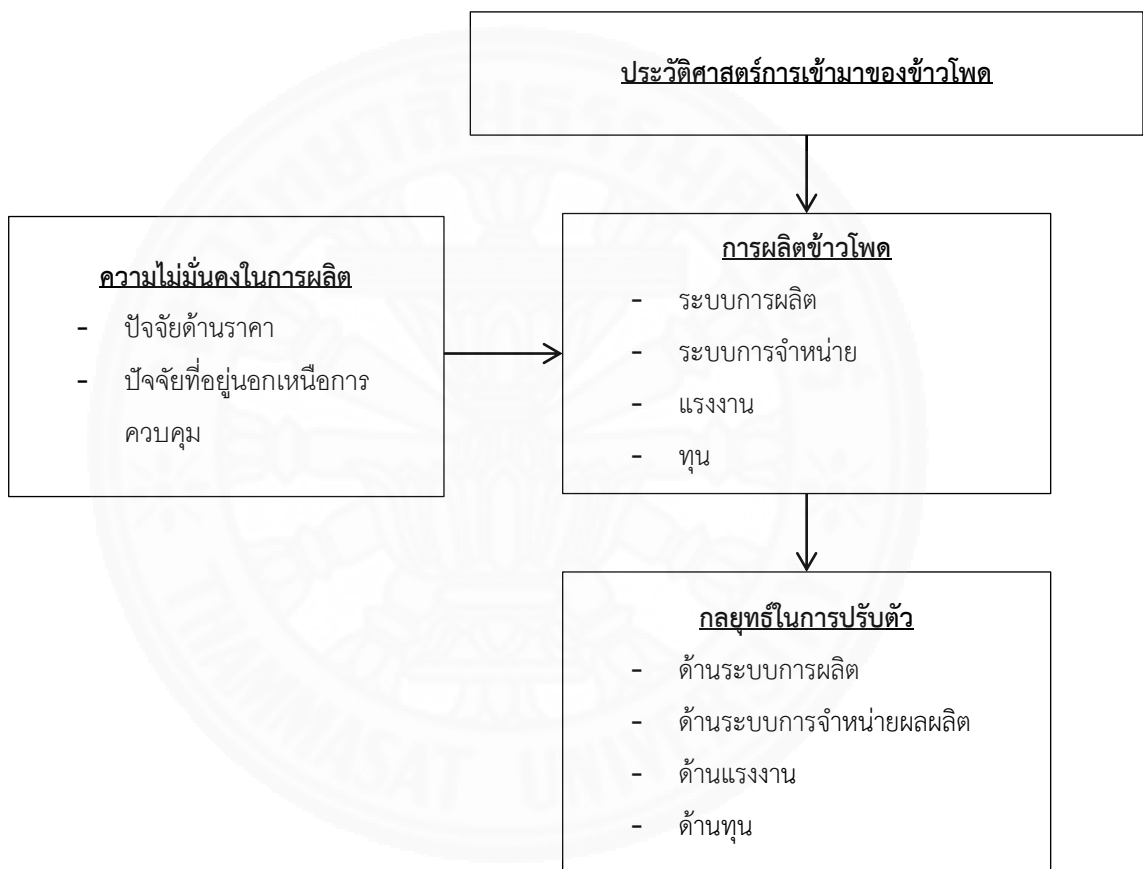
จากการทบทวนแนวคิดทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับ แนวคิด และวิธีการผลิต การเกษตร แนวคิดเกี่ยวกับการตัดสินใจภายใต้ความเสี่ยง และแนวคิดในการปรับตัวของเกษตรกร ผู้วิจัยสามารถนำมาสรุปเป็นกรอบแนวคิดในการศึกษาได้ ดังนี้

1) การศึกษาการผลิตข้าวโพดในครั้งนี้ ผู้วิจัยใช้แนวคิด การศึกษาวิธีการผลิตทางการเกษตรเป็นกรอบการศึกษาหลักในการศึกษาค้นคว้า โดยวิธีการผลิตของเกษตรกร หมายถึง ขบวนการผลิต ซึ่งประกอบไปด้วยการศึกษาใน 4 มิติ ได้แก่ (1) ระบบการผลิต ได้แก่ สภาพที่ดินที่ทำการเกษตร กรรมสิทธิ์ที่ดิน ระบบการเพาะปลูก เทคโนโลยี แหล่งน้ำ (2) ระบบจำหน่ายผลผลิต ได้แก่ รูปแบบการจำหน่ายผลผลิต แหล่งจำหน่ายผลผลิต การขนส่งผลผลิต รายได้จากการจำหน่ายผลผลิต (3) แรงงาน (4) ทุน

2) ความไม่มั่นคงในการผลิต ในงานวิจัยครั้งนี้หมายถึง ความเสี่ยงตามความหมายของ ประยงค์ เนตยารักษ์ ซึ่งหมายถึง เหตุการณ์ที่จะก่อให้เกิดปัญหาต่อระบบการผลิตข้าวโพดของชาวบ้านน้ำพุ โดยพิจารณาจากปัจจัยที่ก่อให้เกิดความเสี่ยง 2 ปัจจัย ได้แก่ (1) ปัจจัยด้านราคา เนื่องจากราคาสินค้ามีการเปลี่ยนแปลงไปตามสภาวะการเปลี่ยนแปลงอุปสงค์ และอุปทาน ลักษณะดังกล่าวจึงเป็นความ

เสี่ยงในการผลิตสินค้าเกษตร (2) ปัจจัยที่อยู่นอกเหนือการควบคุมของเกษตรกร และปัจจัยเหล่านี้อาจเกิดขึ้นเมื่อไรก็ได้ เช่น อากาศแปรปรวน ฝนแล้ง

3) สำหรับกลยุทธ์ในการปรับตัว ในที่นี้หมายถึง พฤติกรรมของครัวเรือน ในการตัดสินใจ ภายใต้ความเสี่ยง เพื่อลดความเสี่ยงที่จะเกิดขึ้นในระบบการผลิตลง โดยเป็นการวิเคราะห์ใน 4 มิติ ได้แก่ (1) กลยุทธ์ในการปรับตัวด้านระบบการผลิต (2) กลยุทธ์ในการปรับตัวด้านระบบการจำหน่ายผลผลิต (3) กลยุทธ์ในการปรับตัวด้านแรงงาน และ (4) กลยุทธ์ในการปรับตัวด้านทุน

ภาพที่ 1.1 กรอบความคิดในการวิจัย. โดย สักไซ บุปผาโกสอน, 2560.

1.6 ขอบเขตการศึกษา

พื้นที่ที่ศึกษาในครั้งนี้ ได้แก่ ชุมชนบ้านน้ำพุ หมู่ 3 ตำบลโป่ง อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย ซึ่งเป็นชุมชนที่มีวิถีชีวิตมีความผูกพันกับการผลิตการเกษตรเชิงเดี่ยว พืชเศรษฐกิจเป็นหลัก ได้แก่ การปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ ซึ่งในปัจจุบันราคาของพืชดังกล่าวได้ตกต่ำลงสู่ขั้นวิกฤต

ทั้งนี้ชุมชนดังกล่าวเป็นชุมชนที่ผู้วิจัยได้ลงปฏิบัติงานภาคสนามในช่วงระยะเวลา 7 เดือนของหลักสูตรประกาศนียบัตรบัณฑิต (บัณฑิตอาสาสมัคร) ของวิทยาลัยพัฒนศาสตร์ ป๋วย อึ๊งภากรณ์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ โดยผ่านการเรียนรู้ศึกษาชุมชน และได้กำหนดเป็นหัวข้องานวิจัย เพื่อเป็นการทำการศึกษาภาคสนามนิพนธ์

สำหรับขอบเขตเนื้อหาเป็นไปตามกรอบความคิด โดยการศึกษา ประกอบด้วย ประวัติศาสตร์การเข้ามาของข้าวโพด วิธีการผลิตข้าวโพด ดังเช่น ระบบการผลิต ระบบการจำหน่าย แรงงาน ทุน และความไม่มั่นคงในการผลิต ได้แก่ ปัจจัยด้านราคา ปัจจัยที่อยู่นอกเหนือการควบคุม และกลยุทธ์การปรับตัว เช่น ด้านระบบการผลิต ระบบการจำหน่ายผลผลิต แรงงาน ทุน เป็นต้น

1.7 ระเบียบวิธีวิจัย

งานวิจัยครั้งนี้เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพแต่ใช้วิธีการเก็บข้อมูลสนามเป็นวิธีการหลัก (Field Research) โดยอาศัยการเข้าไปคลุกคลีอยู่อาศัยกับชุมชนในฐานะของบัณฑิตอาสาสมัคร เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลดังรายละเอียดต่อไปนี้

1.7.1 สนาม และการเข้าสู่สนาม

สนามในการศึกษาครั้งนี้ได้แก่ บ้านน้ำพุ หมู่ 3 ตำบลโป่ง อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย โดยการเข้าสู่สนามนั้นผู้วิจัยเข้าไปในฐานะของนักศึกษาในหลักสูตรประกาศนียบัตรบัณฑิต (บัณฑิตอาสาสมัคร) วิทยาลัยพัฒนศาสตร์ ป๋วย อึ๊งภากรณ์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ โดยผู้วิจัยเข้าไปเป็นคนใน จากการเข้าไปเป็นบัณฑิตอาสาสมัครภายใต้โครงการ สมาคมเพื่อการอนุรักษ์ และพัฒนาเทือกเขาเพชรบูรณ์

ทั้งนี้ การไปเป็นคนในผู้วิจัย ได้ทำการปรับตัวให้เข้ากับการทำงานขององค์กร และของชุมชนโดยสามารถแบ่งการปรับตัวได้เป็น 3 ช่วงได้แก่ ช่วงที่หนึ่ง ช่วงปรับตัวให้เข้ากับองค์กร ช่วงที่

สอง ช่วงการปรับตัวให้เข้ากับชุมชน และ ช่วงที่สาม ช่วงการปรับตัวเพื่อศึกษาข้อมูลชุมชน ดังรายละเอียดต่อไปนี้

ช่วงที่หนึ่ง: ช่วงปรับตัวให้เข้ากับองค์กร วิธีการที่ผู้วิจัยใช้ในการปรับตัวให้เข้ากับองค์กร “สมาคมเพื่อการอนุรักษ์และพัฒนาเทือกเขาเพชรบูรณ์ และสมาคมผู้บำเพ็ญประโยชน์ต่อสังคมและสาธารณชน” ได้แก่ การเปิดใจแนะนำตัวเราต่อองค์กร ในการแนะนำตัวได้มีการนำเสนอชื่อว่ามีมาจากที่ไหน วัตถุประสงค์ของการมาศึกษา และที่สำคัญ เมื่อเสร็จการนำเสนอแล้ว เป็นการฝากตัวเองกับองค์กร เพื่อเรียนรู้งานต่างๆ เป็นการฝากตัวเรากับการเรียนรู้งานในองค์กร เป็นการพูดในลักษณะ “สุดท้ายขอฝากตัวในการเรียนรู้งานขององค์กร มีอะไรที่หากทำผิด ไม่ถูกต้องในต่อไปก็ขอโทษด้วย เนื่องจากยังขาดความรู้ ขาดประสบการณ์ และถ้าหากมีงานอะไรต่างๆในองค์กรที่ผู้วิจัยสามารถทำได้ไม่กระทบกับงานในชุมชน และมีเวลา ก็พร้อมจะเรียนรู้” การฝากตัวเป็นการเปิดทาง เปิดประตูพร้อมจะเรียนรู้ ผลที่ได้รับทำให้เกิดการเรียนรู้ระหว่างทั้งสองฝ่าย มีการพูดคุยมากขึ้น การปรับตัวดีขึ้น และได้รับการเปิดใจ ทางองค์กรให้มีการสอน และการเรียนรู้มากขึ้น

ผู้วิจัยได้อยู่ทำงานกับองค์กร ณ “สมาคมผู้บำเพ็ญประโยชน์ต่อสังคมและสาธารณชน (สปส.) บ้านน้ำอ้อม ตำบลวังสะพุง อำเภอวังสะพุง จังหวัดเลย” เป็นเวลา 13 วัน จนกระทั่งในวันที่ 21 พฤศจิกายน พ.ศ. 2559 ผู้วิจัยได้เดินทางไปบ้านน้ำพุกับพี่เลี้ยง ดังนั้นในช่วงนี้พี่เลี้ยงเป็นผู้ที่พาผู้วิจัยไปรู้จักกับชุมชน

ทั้งนี้เนื่องจากผู้วิจัยเข้าชุมชนด้วยการเป็นอาสาสมัคร ภายใต้โครงการ “สมาคมเพื่อการอนุรักษ์และพัฒนาเทือกเขาเพชรบูรณ์ (สอพ.)” ดังนั้นการทำงานสนามครั้งนี้ผู้วิจัยจึงได้เข้าไปพักอาศัยในบ้านที่สำนักงานได้เช่าไว้ ซึ่งตั้งอยู่ชุมชน โดยบ้านเช่าดังกล่าวไม่มีใครอยู่มานานแล้ว เป็นบ้านเช่าชั้นเดียว มีห้องนอน 1 ห้องและมีห้องน้ำด้านนอก 1 ห้อง เป็นที่ทำงานขององค์กรกับหมู่บ้าน บ้านเช่านี้ตั้งอยู่ในเขตพื้นที่ศึกษาของผู้วิจัยในหมู่บ้านน้ำพุ มีสิ่งอำนวยความสะดวก น้ำประปา ไฟฟ้า ส่วนในเรื่องการกินอาหารของผู้วิจัยนั้นได้ไปกินกับครอบครัวอดีตผู้ใหญ่บ้านเก่า ได้แก่ พ่อฉลาด ศรีคำภา ซึ่งต่อมากลายมาเป็นผู้ที่พาผู้วิจัยเข้าชุมชน โดยผู้วิจัยได้ให้ค่าอาหารแก่ครอบครัวในแต่ละเดือนเป็นเงินเฉลี่ยเดือนละ 600 บาท เพราะอาหารที่ครอบครัวผู้วิจัยไปกินข้าวด้วยนั้น ส่วนมากครอบครัวจะนิยมไปหาอาหารจากป่ามากกว่า ซึ่งสะท้อนให้เห็นมิติการบริโภคของคนในชุมชน

ช่วงที่สอง: การปรับตัวให้เข้ากับชุมชน และการเข้าไปเป็น “คนใน” ในระยะต่อมาเป็นช่วงของการเข้าไปเป็นคนในด้วยการปรับตัวให้เข้ากับชุมชน โดยผู้วิจัยได้อาศัยผู้เฝ้าประตูซึ่งเป็นคนในชุมชนจำนวน 2 คนที่ทำงานเป็นเจ้าหน้าที่ในองค์กรที่เป็นชาวบ้านน้ำพุ เป็นบุคคลที่พาผู้วิจัย

เข้าชุมชน และใน 2 คนนี้ยังมีบทบาทในสังคมคือ คนหนึ่งเป็นอดีตผู้ใหญ่บ้านที่พึงเกียรณาอายุราชการ โดยหมดวาระไปในปี พ.ศ. 2559 ส่วนอีกคนเป็นผู้อาวุโสของหมู่บ้านที่ชาวบ้านรู้จักดีและให้ความเคารพนับถือ

ดังนั้นในวันแรกที่มาถึงชุมชน ผู้วิจัยจึงยังไม่ได้แนะนำตัวกับผู้ใหญ่บ้าน เนื่องจากผู้ใหญ่บ้านเพิ่งดำรงตำแหน่งใหม่ มีภารกิจมาก ทั้งนี้ผู้ใหญ่บ้านคนใหม่ยังเป็นผู้สืบทอดต่อจากผู้ใหญ่บ้านเก่า “(ผู้ใหญ่บ้านเก่าเป็นคนบ้านมา)” และผู้ใหญ่บ้านเก่ายังคงมีบทบาทสำคัญอยู่ และได้แนะนำให้ผู้วิจัยไปแนะนำตัวกับชุมชนในวันที่มีการประชุมชาวบ้านในหมู่บ้าน ดังนั้นในช่วงก่อนที่จะมีการประชุม ผู้วิจัยจึงใช้ชีวิตในฐานะผู้ที่เข้ามาอาศัยอยู่ในชุมชนโดยยังไม่ได้มีการแนะนำตัวกับชุมชนอย่างเป็นทางการ และผู้ใหญ่บ้านยังไม่ได้ประกาศแจ้งกับชุมชนว่ามีนักศึกษาเข้ามาอยู่ในหมู่บ้าน จึงทำให้ไม่ว่าจะไปที่ไหน คนในชุมชนจะมองผู้วิจัยด้วยความสงสัยบางคนถึงกับเดินเข้ามาถามว่า “เป็นใครมาจากไหน” ซึ่งผู้วิจัยก็ต้องตอบคำถามแบบเดิมๆ หลายครั้ง จนกระทั่งในช่วงต่อมา ผู้ใหญ่ได้ประกาศทางหอกระจายเสียงของหมู่บ้านว่ามีนักศึกษามาลงศึกษาเรียนรู้ชุมชนและให้ชาวบ้านในหมู่บ้านให้ความร่วมมือ และช่วยเหลือหลายวันต่อมาผู้วิจัยจึงได้มีโอกาสแนะนำตัวอย่างเป็นทางการต่อชุมชนในวันเข้าร่วมประชุมของหมู่บ้าน ซึ่งเป็นการประชุมเกี่ยวกับการพัฒนาหมู่บ้าน

ดังนั้นในช่วงนี้จึงเป็นช่วงที่ผู้วิจัยทำความรู้จักชุมชน ขณะเดียวกันก็ให้ชุมชนได้รู้จักกับผู้วิจัย ผ่านผู้นำหมู่บ้าน กิจกรรมของหมู่บ้าน การประชุมหมู่บ้าน โดยอาศัยผู้อาวุโสทั้ง 2 คนที่ได้พาผู้วิจัยไปแนะนำตัวตามชุมชน โดยเฉพาะตามงานประเพณีต่างๆ เช่น งานใส่บาตรขึ้นบ้านใหม่ งานประเพณีตั้งเสาบ้านเรือนใหม่ งานทางศาสนาใส่บาตรวันพระ เป็นต้น นอกจากนี้จะได้แนะนำตัวผ่านทางงานประเพณีแล้ว ยังได้มีการแนะนำตัวผ่านกิจกรรมของชุมชน เช่น การออกแรงงานรวมบ้านในการทำความสะอาดหมู่บ้านริมถนนขอบเขตบ้านเพื่อเตรียมต้อนรับนักท่องเที่ยวที่จะเดินทางมาเที่ยวในวันปีใหม่ ซึ่งหมู่บ้านจะเป็นทางผ่านของนักท่องเที่ยวและเป็นจุดที่ได้ให้ข้อมูลนักท่องเที่ยวในการเดินทางเที่ยวชม และสุดท้ายคือ การแนะนำตัวกับชุมชนผ่านการประชุมของหมู่บ้าน ซึ่งเป็นการแนะนำตัวอย่างเป็นทางการ โดยผ่านกลุ่มชาวบ้านจำนวนมากในที่ประชุม

ช่วงที่สาม: การปรับตัวเพื่อศึกษาชุมชน การปรับตัวช่วงที่สามของผู้วิจัยนี้ เป็นการปรับตัวผ่านทางผู้นำชุมชน และการเดินเข้าไปหาชาวบ้านของผู้วิจัย เนื่องจากคนในชุมชนทราบอยู่แล้วว่าผู้วิจัยเป็นนักศึกษาลงมาฝึกงานกับชุมชนชาวบ้าน ทุกคนในชุมชนก็ให้เกียรติเอาใจใส่ดูแลเป็นอย่างดี นอกจากนี้ตัวผู้วิจัยก็ไม่ได้วางตัวว่าเป็นผู้มีความรู้แต่อย่างใด เพราะตัวผู้วิจัยถือว่าตัวเองกำลังเป็นนักศึกษา ที่ได้เข้ามาเรียนรู้ชุมชนซึ่งเปรียบเสมือนห้องเรียนขนาดใหญ่ ที่มีอาจารย์หลากหลายรูปแบบ

แตกต่างกันไป การวางตัวของผู้วิจัยจึงเป็นไปในลักษณะที่ถือว่าตนเองเป็นลูกหลานของชาวบ้าน และพยายามทำทุกอย่างที่ทำได้ให้กับชุมชน ให้แต่ละครอบครัวในชุมชนตามความเหมาะสม และตามความสามารถที่จะทำได้ เช่น ช่วยงานด้านการเกษตร หักข้าวโพด เกี่ยวข้าว สีข้าว ปลูกหอมญี่ปุ่น ขุดมันสำปะหลัง ฯลฯ ในชุมชน อยากรู้ก็ตาม เนื่องจากผู้วิจัยเป็น “คนนอก” จึงต้องปรับตัวในหลายๆ ด้าน เพื่อให้เข้ากับชุมชน เพื่อที่จะทำให้อาณาเขตเป็นคนในได้อย่างแท้จริงกล่าวคือ

ด้านการนอน เนื่องจากผู้วิจัยได้นอนที่บ้านพักขององค์กรตั้งนั้นการนอนค่อนข้างเป็นอิสระทำให้สามารถทำงาน และนอนดึกได้ แต่การพักอยู่คนเดียวแม้จะสะดวกก็จริง แต่ต้องมีกฎระเบียบต่อตัวเอง ต้องตื่นแต่เช้าเพื่อให้ทันลงไปช่วยงานทำกับข้าว กินข้าวกับครอบครัวที่ผู้วิจัยไปอาศัยอยู่ เพื่อจะได้ไปทำงานไร่สวนตามช่วงเวลา ซึ่งเป็นวิถีอาชีพของชาวบ้านที่ปฏิบัติกันมาแต่อดีต พ่อแม่ ปู่ย่า ตายาย เพราะวิถีชีวิตการกำหนดเวลาของการทำไร่ของชาวบ้านแห่งนี้แตกต่างจากที่อื่นๆ ที่ตัวผู้วิจัยเคยพบเจอมาคือ 6-7 โมงเช้า ต้องออกไปทำงานที่ไร่ ตอน 11:00 - 11:30 น. กินข้าวเที่ยง พอถึง 12:15 - 12:45 น. ลงไปทำงานไร่ต่อ จนถึง 16:00 - 16:30 น. ก็เลิกงาน

ด้านอาหาร จากที่ตัวเองเป็นคนลาวที่มีความเคยชินกับประเภทอาหารแบบลาวๆ ดังนั้นการได้มาอยู่ในเขตพื้นที่อีสานตอนบนของประเทศไทยในเรื่องการกินอาหารก็ถือว่าไม่เป็นปัญหาสามารถกินได้เป็นส่วนมาก แม้อาหารบางประเภทจะมีความแตกต่าง แต่ก็สามารถกินได้ และคิดว่ากินได้ดีกว่าตอนเรียนในมหาวิทยาลัย ด้านการทำอาหารของคนในชุมชน มีการปรุงรสด้วยผงปรุงรส และปลาร้าเหมือนกับที่บ้านของผู้วิจัยซึ่งอยู่ประเทศลาวด้วย

ด้านความสัมพันธ์ การได้มาอยู่ในชุมชนแห่งนี้ทำให้ผู้วิจัยได้เกิดการเรียนรู้จากประสบการณ์จริง การสร้างความสัมพันธ์ให้เข้ากับผู้คนในชุมชน เพื่อให้สามารถเข้าถึงคนในชุมชนให้ได้มากที่สุด โดยผู้วิจัยได้สร้างความสัมพันธ์ด้วยอาศัยวิธีการดังต่อไปนี้คือ

การถ่อมตน ด้วยการเป็นคนที่ย่อมน้อม ลักษณะท่าที การวางตัวในชุมชน การพูดจาให้มีความพอดี ไม่แข็งไม่อ่อนเกินไป ปฏิบัติตัวเหมือนเป็นลูกหลานชาวบ้าน เห็นใครอายุเท่ากับพ่อแม่ก็เรียกพ่อแม่ หรือ ปู่ย่า ตายาย ตามความเหมาะสมที่เห็นว่าสมควรเรียก เพื่อเป็นการให้เกียรติ และการเรียกนั้นยังมีผลต่อจิตใจสำหรับคนที่ถูกเรียก ทำให้เกิดความเมตตาต่อตัวผู้วิจัยเองด้วย

การกล้าเดินเข้าไปหาชาวบ้าน การใช้ชีวิตอยู่ในชุมชน ถ้าเราไม่สามารถที่จะกล้าเดินเข้าหาคนในชุมชนก่อน ทำเพียงรอแต่ให้คนในชุมชนเดินเข้ามาหาเราก็จะทำให้การเข้าถึงชุมชนนั้นเป็นไปได้โดยยากเพราะในการดำรงชีวิตในแต่ละวันของชาวบ้านแทบจะไม่มีเวลาเหลือพ่อแม่แต่การพักผ่อน โดยในทุกวันชาวบ้านต้องทำงานเพื่อให้ทันกับช่วงเวลาของการทำการเกษตรของเขา ดังนั้นในการใช้ชีวิต

ในชุมชนของตัวผู้วิจัย เมื่อมีโอกาสจึงต้องรีบทำ โดยอาศัยวิธีการต่างๆ เช่น เดินเข้าไปถามไถ่สวัสดี พร้อมด้วยการยกมือไหว้ ถ้ามีโอกาสแนะนำตัวก็แนะนำตัวก่อน แต่ถ้าหากไม่มีเวลาก็แนะนำตัวทีหลัง “ถ้าเขากำลังทำงานอยู่ดี เพราะจะเข้าไปช่วยเขาได้เลย แล้วเริ่มพูดคุยในเรื่องทั่วไปที่เกี่ยวกับครอบครัวเขาหรือบ้านก็ได้ เพื่อเป็นการเปิดตัวเราให้เขารู้จัก สร้างความสัมพันธ์กันไว้มาก่อน เวลาได้พบเจอกันจะได้มีการพูดคุยกันง่ายขึ้น”

ดังนั้นในขั้นตอนนี้ การศึกษาเรียนรู้ของผู้วิจัยส่วนมากจะผ่านการเข้าไปช่วยเหลือกิจกรรมต่างๆ ของครัวเรือน และกลุ่มต่างๆ ของชุมชนในหมู่บ้าน การเข้าไปครั้งแรกเป็นการเข้าไปผ่านทางพ่อฉลาด อดีตผู้ใหญ่บ้าน ผู้อาวุโส และเจ้าหน้าที่โครงการ โดยพ่อฉลาดจะเป็นคนพาผู้วิจัยไปแนะนำให้กับกลุ่มต่างๆ ในชุมชน และครอบครัวที่ผู้วิจัยจะไปช่วยงาน เช่น หักข้าวโพด ขนข้าว สีข้าว เป็นต้น หลังผ่านจากการช่วยงานในกิจกรรมต่างๆ หลายครั้ง ทำให้ตัวผู้วิจัยมีความสนิทสนมใกล้ชิดกับชาวบ้าน ทำให้ในระยะต่อมาสามารถเดินไปหาตามบ้าน และพูดคุยกับชาวบ้านทุกครัวเรือนได้อย่างสนิทสนม

กล่าวโดยสรุปผู้วิจัยใช้วิธีการในการเข้าถึงชุมชนดังนี้คือ (1) เข้าถึงชุมชนโดยผ่านผู้นำชุมชน โดยผู้นำจะเป็นผู้นำพาตัวผู้วิจัยไปแนะนำตัวกับครอบครัวที่บ้าน และในงานต่างๆ ที่ได้มีการจัดขึ้น เช่น งานทำบุญขึ้นร้านใหม่ งานทำบุญขึ้นบ้านใหม่ งานด้านศาสนา การใส่บาตร เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีการแนะนำตัวผ่านที่ประชุมประจำเดือนของหมู่บ้าน (2) การเข้าถึงชุมชนโดยตัวผู้วิจัยเอง ด้านการปรับตัวของผู้วิจัยเอง เพื่อให้เข้าเป็นคนใน โดยเมื่อได้ผ่านการแนะนำตัวอย่างเป็นทางการของบ้านแล้ว ผู้วิจัยได้เดินเข้าหาชาวบ้านด้วยตนเอง เพื่อเข้าไปเรียนรู้ และปรับตัวเอง เป็นการเข้าไปหาด้วยการพูดคุยต่างๆ โดยเฉพาะเรื่องอาชีพ การทำไร่ทำสวนของชาวบ้าน รวมถึงการเป็นอาสาสมัครไปช่วยงานในไร่สวนช่วยชาวบ้านเพื่อเป็นการสร้างความสัมพันธ์ให้ดีขึ้น และนอกจากจะใช้วิธีการเดินเข้าหาชาวบ้านแล้ว ยังมี การปรับเข้าหาชาวบ้านโดยผ่านงานกิจกรรมของหมู่บ้าน เช่น งานเอาแรงงานทำความสะอาดถนน เป็นต้น (3) การปรับตัวของผู้วิจัยในด้านการเก็บข้อมูลทุกครั้งที่จะเข้าร่วมกิจกรรมกับชุมชน (วางแผน) การวางแผนเก็บข้อมูลทุกครั้งในการไปช่วยงานชาวบ้านแต่ละกลุ่ม ที่เป็นการเรียนรู้งานชุมชนและเป็นการสอบถามในลักษณะการหาข้อมูลไปด้วย “เพราะเวลานี้เขาจะคุยและพูดกับเราได้มาก เพราะชาวบ้านจะใช้เวลาส่วนใหญ่อยู่กับการทำกิจกรรมการเกษตรมากกว่าที่จะทำอย่างอื่น และจะอยู่บ้านเฉพาะวันสิ้นใหญ่ (วันพระ)”

1.7.2 ผู้ให้ข้อมูลหลัก

ในการวิจัยทำวิจัยครั้งนี้แหล่งผู้ให้ข้อมูลหลักที่ได้ประกอบไปด้วยแหล่งข้อมูล 3 แหล่งได้แก่

(1) ผู้นำชุมชน ผู้ใหญ่บ้าน นายเสปียง ทองหม่อม พร้อมด้วยคณะ และนาย ฉลาด ศรีคำภา นายเฉลิม แก้วแย้ม นายพอน นายท่อน ที่เป็นกลุ่มผู้นำอาวุโสของหมู่บ้าน

(2) กลุ่มครอบครัว ได้แก่ผู้นำครอบครัวที่เป็นพ่อ และแม่ ผู้ที่เป็นแรงงานหลักของครอบครัวในการทำการเกษตร เช่น ครอบครัวนายอ้อย (นามสมมุติ) นายดี (นามสมมุติ) พ่อตาสอน (นามสมมุติ) เป็นต้น

(3) องค์การบริหารส่วนตำบล เป็นเจ้าหน้าที่ผู้รับผิดชอบการเก็บข้อมูลขององค์การบริหารส่วนตำบลเช่น เจ้าหน้าที่ผู้รับผิดชอบร่างแผนเพื่อการพัฒนาตำบล เช่น พี่แดง (นามสมมุติ)

สาเหตุที่ผู้วิจัยเลือกแหล่งข้อมูลดังกล่าวนี้ เพราะเห็นว่าเป็นแหล่งข้อมูลที่จะสามารถช่วยให้ผู้วิจัยสามารถเข้าถึงข้อมูลของชุมชนรวมถึงข้อมูลในระดับครอบครัวเรือนได้ เช่น ข้อมูลด้านการประกอบอาชีพ ต้นทุนในการผลิต รวมถึงรายได้และหนี้สินต่างๆ ที่ตามมา และนำไปใช้ประโยชน์ในการเขียนงานวิจัยเฉพาะเรื่องของตัวเอง

1.7.3 เครื่องมือ/วิธีการที่ใช้ในการเก็บข้อมูล

เนื่องจากการศึกษาครั้งนี้ต้องการทำความเข้าใจสภาพความเป็นจริงของชุมชนเช่น กิจวัตรประจำวันของชุมชน การประกอบอาชีพของชาวบ้าน และการทำความเข้าใจต้องอาศัยการเข้าไปทำความเข้าใจในฐานะคนใน ดังนั้นเครื่องมือ/วิธีการที่ใช้ในการเก็บข้อมูลครั้งนี้จึงประกอบไปด้วย การศึกษาจากเอกสารข้อมูลต่างๆ การสังเกตอย่างมีส่วนร่วม และการสัมภาษณ์เชิงลึกแบบไม่เป็นทางการ กล่าวคือ

1.7.3.1 การศึกษาจากเอกสาร

สำหรับข้อมูลเอกสารจากหน่วยงานราชการ ซึ่งผู้วิจัยได้ประสานกับหน่วยงานเพื่อขอความอนุเคราะห์ตามระเบียบขององค์กร โดยผ่านตามขั้นตอนต่างๆ ซึ่งข้อมูลเอกสารดังกล่าวประกอบไปด้วย แผนพัฒนาพื้นที่ตำบลโป่งในระยะ 3 ปี (พ.ศ. 2558–2560) และระยะ 4 ปี (พ.ศ. 2561–2564) ซึ่งมีข้อมูลบริบททั่วไปของตำบล ข้อมูลของชุมชนท้องถิ่นต่างๆ ในตำบลที่สามารถนำมาใช้ในการทำความเข้าใจบริบทที่เกี่ยวข้องกับบ้านน้ำพุ ที่จัดทำโดยองค์การบริหารส่วนตำบลโป่ง อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย

1.7.3.2 การสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม

การสังเกต ได้แก่ การสังเกตสภาพแวดล้อมต่างๆ ในชุมชน จากการที่ตัวผู้วิจัยเองได้เข้าไปอาศัยอยู่ในชุมชนในช่วงระยะเวลา 7 เดือน โดยประเด็นที่ทำการสังเกต ได้แก่ ประเภทกิจกรรม การเอาแรงงาน การเลือกชนิดพืชที่ปลูก ลักษณะการผลิต โดยผ่านการเข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ

เช่น การเข้าร่วมในการประกอบอาชีพของชาวบ้าน การเข้าร่วมประชุมประจำเดือนของหมู่บ้าน การเข้าร่วมการใช้แรงงานในการทำมาหากินของหมู่บ้าน กิจกรรมการบริการสังคมในช่วงเทศกาล การเก็บเกี่ยวผลผลิตเช่น การเก็บเกี่ยวข้าวโพด หอมญี่ปุ่น มันสำปะหลัง และการเข้าร่วมประเพณี การขึ้นบ้านใหม่ งานแต่ง เป็นต้น

1.7.3.3 การสัมภาษณ์เชิงลึก

การสัมภาษณ์ เป็นการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้นำชุมชน คนเฒ่าคนแก่ของชุมชน โดยเป็นการพูดคุยแบบทั่วๆไป ทั้งในเรื่องของการดำรงชีวิต ทั้งในอดีต และปัจจุบัน ด้านประชากร การปลูกข้าวโพด เป็นการสอบถามในมุมมองของคนต่างถิ่นที่ถือว่าเป็นลูกหลาน ไม่ได้ใช้กระดาษ และปากกามาบังคับ แต่ใช้ความจำ และเครื่องบันทึกเสียงเป็นตัวช่วย โดยการสัมภาษณ์จะเริ่มจากสภาพทั่วไปของครัวเรือนเพื่อเชื่อมโยงสู่การสัมภาษณ์ลึกเข้าไปเช่น ประวัติศาสตร์ชุมชน การปรับตัว การผลิตพืชพันธุ์ชนิดต่างๆ การขยายพื้นที่เพาะปลูก การตั้งกลุ่ม เป็นต้น

1.7.4 ขั้นตอนในการศึกษา

1.7.4.1 การเข้าชุมชน งานศึกษาครั้งนี้ เป็นงานศึกษาที่ตัวผู้วิจัยต้องทำความเข้าใจต่อกลุ่มชาวบ้านผู้ประกอบอาชีพ ซึ่งเป็นการสร้างความรู้จักระหว่างตัวผู้วิจัยกับคนในชุมชน ที่เป็นผู้ให้ข้อมูลแก่ผู้วิจัย ดังนั้นการเข้าชุมชนจึงเป็นขั้นตอนแรกที่ผู้วิจัยต้องทำให้สามารถเข้าถึงแหล่งข้อมูลในฐานะคนใน โดยวิธีการเข้าชุมชนดังได้กล่าวไว้ในหัวข้อ 1.7.1

1.7.4.2 การเก็บรวบรวมข้อมูล ช่วงเวลาการเก็บรวบรวมข้อมูลเริ่มตั้งแต่วันที่ 22 พฤศจิกายน พ.ศ. 2559 ถึงวันที่ 19 พฤษภาคม พ.ศ. 2560 ซึ่งเป็นช่วงเวลาที่ผู้วิจัยได้ลงปฏิบัติงานภาคสนาม ตามหลักสูตรประกาศนียบัตรบัณฑิต (บัณฑิตอาสาสมัคร) โดยปฏิบัติงานร่วมกับสมาคมเพื่อการอนุรักษ์ และพัฒนาเทือกเขาเพชรบูรณ์ ซึ่งเป็นองค์กรพัฒนาเอกชนที่ทำงานในประเด็นการฟื้นฟูรักษาทรัพยากรธรรมชาติสิ่งแวดล้อม โดยชุมชน และการพัฒนาศักยภาพของชุมชน ส่งเสริมให้ชุมชนปลูกพืชผสมผสานที่มีความยั่งยืน กลุ่มปฏิบัติบ้านน้ำพุ ตำบลโป่ง อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย ซึ่งเป็นหนึ่งในพื้นที่ภายใต้ความรับผิดชอบของสมาคมเช่นกัน จากการปฏิบัติงานร่วมกับสมาคมเพื่อการอนุรักษ์ และพัฒนาเทือกเขาเพชรบูรณ์เป็นระยะเวลา 7 เดือน ผู้วิจัยได้รวบรวมข้อมูลต่างๆ ได้แก่ ข้อมูลชุมชนกลุ่มเป้าหมายครัวเรือนที่ต้องการให้ส่งเสริมความรู้ต้นทุนในการทำเกษตรผสมผสาน และข้อมูลการประกอบอาชีพของชาวบ้าน เช่น จำนวนครัวเรือนปลูกข้าวโพด ต้นทุน จำนวนพื้นที่ปลูกข้าวโพด และการเปลี่ยนแปลงอาชีพของชุมชน ด้วยเครื่องมือ และวิธีการในการเก็บรวบรวมข้อมูลดังที่ได้กล่าวไปแล้วในหัวข้อ 1.7.3

1.7.4.3 การวิเคราะห์ข้อมูล ข้อมูลที่ได้ ซึ่งอยู่ในรูปของการจดบันทึก จะถูกนำมาเขียนเรียบเรียงสรุปตามประเด็นในการเก็บรวบรวมข้อมูล ส่วนข้อมูลจากการบันทึกเสียงจะถูกนำมาสรุปความแล้วทำการบันทึกเรียบเรียงใหม่

โดยข้อมูลดังกล่าวผู้วิจัยได้นำมาจัดกลุ่มตามวัตถุประสงค์ของงานวิจัยได้แก่

- (1) เพื่อศึกษาประวัติการเข้ามาของข้าวโพดในชุมชนหมู่บ้านน้ำพุ
- (2) เพื่อศึกษาการผลิตข้าวโพดของชาวบ้านในชุมชนหมู่บ้านน้ำพุ
- (3) เพื่อศึกษากลยุทธ์ในการปรับตัวกับความไม่มั่นคงในการผลิตข้าวโพดของชาวบ้านน้ำพุ พร้อมทั้งเขียนรายงานผลการศึกษา

1.8 นิยามศัพท์

กลยุทธ์ในการปรับตัว หมายถึง พฤติกรรมของครัวเรือนชาวบ้านน้ำพุ ในการตัดสินใจภายใต้ความเสี่ยง เพื่อลดความเสี่ยงที่จะเกิดขึ้นในระบบการผลิตลง ทั้งกลยุทธ์ในการปรับตัวด้านระบบการผลิต กลยุทธ์ในการปรับตัวด้านระบบการจำหน่ายผลผลิต กลยุทธ์ในการปรับตัวด้านแรงงาน และกลยุทธ์ในการปรับตัวด้านทุน

ความไม่มั่นคงในการผลิต หมายถึง ความเสี่ยงหรือเหตุการณ์ที่จะก่อให้เกิดปัญหาต่อระบบการผลิตข้าวโพดของชาวบ้านน้ำพุ ทั้งความเสี่ยงอันเนื่องมาจากปัจจัยด้านราคาหรือความเสี่ยงในการผลิตสินค้าเกษตร และความเสี่ยงที่อยู่นอกเหนือการควบคุม

1.9 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

ได้ทราบถึงประวัติความเป็นมาของการเข้ามาของข้าวโพด การผลิตข้าวโพดของคนในชุมชน กลยุทธ์การปรับตัวของชาวบ้านท่ามกลางความไม่มั่นคงในการผลิต เพื่อนำมาใช้เป็นแนวทางในการส่งเสริมการปรับตัวของเกษตรกรต่อไป

บทที่ 2

บริบทชุมชนบ้านน้ำพุ

บ้านน้ำพุ หมู่ 3 ตั้งอยู่ในเขตตำบลโป่ง อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย มีขอบเขตติดกับหมู่บ้านหลายหมู่บ้าน ทิศเหนือ ติดกับ บ้านวังกลุ่ม ทิศใต้ ติดกับ บ้านกกกะบาก ทิศตะวันออก ติดกับ บ้านทุ่งเหิง ทิศตะวันตก ติดกับ บ้านน้ำหมัน ชุมชนบ้านน้ำพุ เป็นชุมชนที่มีการตั้งบ้านเรือนกันเป็นกลุ่ม มีลักษณะการตั้งบ้านเรือนที่ติดกันไม่มีกำแพงรอบบ้าน อาศัยกันอยู่เป็นลักษณะเครือญาติ เป็นชุมชนที่มีการปลูกพืช มีอาชีพหลากหลายแตกต่างกันไป แต่มีอาชีพด้านการเกษตรเป็นหลัก มีจุดเด่น เป็นชุมชนที่ยังมีการเอาแรงงานกันในภาคการเกษตร และมีการเชื่อถือศาสนาวัฒนธรรมที่หลากหลายอยู่ร่วมกันในชุมชน มีจารีตประเพณีที่เป็นเอกลักษณ์ ทั้งนี้บ้านน้ำพุมีประวัติการตั้งถิ่นฐานมายาวนานกว่า 60 ปี ดังรายละเอียดดังต่อไปนี้

2.1 ประวัติศาสตร์การตั้งถิ่นฐาน ลักษณะทางกายภาพ และทรัพยากรธรรมชาติ

บ้านน้ำพุมีประวัติศาสตร์ความเป็นมายาวนาน ขณะเดียวกันก็มีลักษณะทางกายภาพที่โดดเด่น มีทรัพยากรธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์ ดังนั้นในส่วนนี้ผู้วิจัยจึงต้องการนำเสนอ ประวัติศาสตร์บ้านน้ำพุ ลักษณะทางกายภาพ และการตั้งบ้านเรือน ภูมิอากาศ การคมนาคม และระบบสาธารณสุขไปตลอดจนทรัพยากรธรรมชาติ ดังรายละเอียดดังต่อไปนี้

2.1.1 ประวัติบ้านน้ำพุ

บ้านน้ำพุ ตำบลโป่ง อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย ในอดีตตั้งอยู่ที่ทิศใต้ ริมถนนสายหล่มเก่า-อำเภอด่านซ้าย ติดกับบ้านกกกะบากในปัจจุบัน และมีชื่อเรียกว่าบ้านปากโป่ง ตามการเล่าขานของอดีตผู้ใหญ่บ้านคือ พ่อฉลาด ศรีคำภา (24 พฤศจิกายน 2559). สัมภาษณ์. ได้เล่าว่า “บ้านปากโป่งในอดีตนั้น เป็นการเข้ามาของคนกลุ่มหนึ่ง ในการออกหาพื้นที่ที่อุดมสมบูรณ์ ที่เหมาะสมกับทำมาหากินทำไร่ ทำสวน และได้มาสร้างหลักปักฐาน การเข้ามาในระยะนั้นมีประมาณ เพียงแค่ 10 หลังครัวเรือน และมีผู้นำชื่อ ผู้ใหญ่ ทอง

นอกจากนี้ผู้อาวุโสภายในบ้านอีกท่านหนึ่ง พ่อตาเกิน (17 ธันวาคม 2559). สัมภาษณ์. ได้กล่าวว่า “บ้านปากโป่งในอดีตมีกำนันจ่าย แสนชัยโย เป็นกำนันในสมัยนั้น และตายังจำได้

ว่าการเดินทางไปร่วมประชุมในอำเภอ และต่างอำเภอ เขายังใช้ม้าเป็นพาหนะที่มีความเร็ว จนการขี่ม้านั้นเป็นคำพูดติดปากของคนเฒ่าคนแก่ในสมัยนั้นว่า “ก้านันจ่ายรถม้า”

พ่อฉลาด ศรีคำภา (24 พฤศจิกายน 2559). สัมภาษณ์. ยังได้ให้ข้อมูลเพิ่มเติมว่า ในช่วงปี พ.ศ. 2400 บ้านปากโป่ง เกิดมีโรคภัยระบาดอย่างรุนแรงด้วยโรค “ฝีดาษ” ทำให้มีคนป่วยล้มตายเป็นจำนวนมากในหมู่บ้าน จนหมู่บ้านได้ชื่อขนานนามว่า “บ้านกาลกิณี” และอีกชื่อที่คนเฒ่าเรียกคือ “โรคตายภาค” เนื่องจากเมื่อก่อนไม่มี แพทย์ และโรงพยาบาล โรคฝีดาษ ถ้าเปรียบเทียบกับโรคที่เกิดขึ้นในคนแล้วจะไม่มีให้เห็น แต่เมื่อเปรียบเทียบกับโรคที่เกิดขึ้นกับสัตว์แล้วมีความคล้ายคลึงกับโรคไก่ตายห่าที่เกิดมีการตายจำนวนมาก เมื่อเป็นเช่นนั้น ทางผู้ใหญ่ทอง พร้อมกับก้านันจ่าย แสนชัยโย และผู้เฒ่าผู้แก่ในหมู่บ้าน จึงได้ปรึกษารื้อกัน และทำเรื่องขอแจ้งย้ายหมู่บ้านกับทางอำเภอ ขอขยับที่ตั้งของหมู่บ้านขึ้นมาทางทิศเหนือ ให้พ้นจากเขตบ้านปากโป่ง แล้วตั้งเป็นบ้านใหม่ ชื่อว่า “บ้านน้ำพุ” จนถึงปัจจุบัน

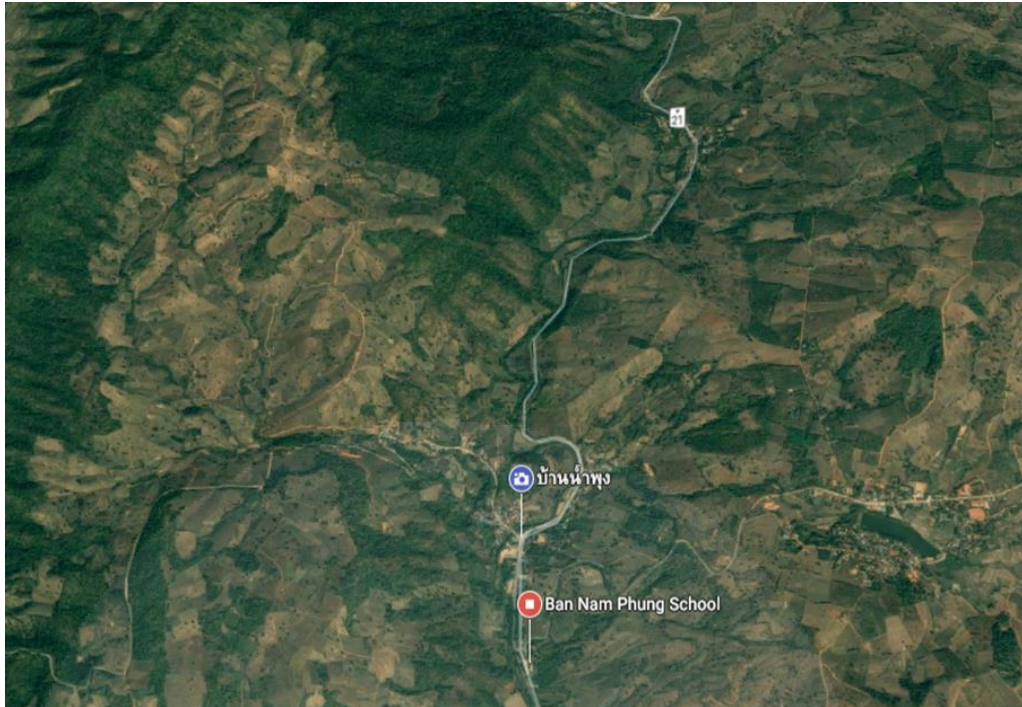
บ้านน้ำพุตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ได้มีการผลัดเปลี่ยนผู้ใหญ่บ้านมาแล้วถึง 7 คนด้วยกันคือ

1. ผู้ใหญ่ทอง ปกครองระหว่างปี พ.ศ. 2400 - 2404 ในสมัยที่ถนนไปอำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย ยังเป็นทางลูกรัง
2. ผู้ใหญ่เขียว คำนัน ปกครองระหว่างปี พ. ศ. 2404 - 2405 ในสมัยนี้ได้มีถนนลูกรัง (ถนนคนเดิน) ไปบ้านน้ำหนั้น
3. ผู้ใหญ่เตี้ยว คำนัน ปกครอง ระหว่างปี พ.ศ. 2405 - 2426 เป็นสมัยที่มีการตั้งวัด และมีการก่อสร้างถนนลาดยางไปอำเภอด่านซ้าย และจังหวัดเลย ในปี พ.ศ. 2415
4. ผู้ใหญ่ หนู แสงแก้ว ปกครองระหว่างปี พ.ศ. 2426 - 2466 ในช่วงนี้ได้มีโรงเรียน โบสถ์และถนนตัดผ่านไปทางบ้านน้ำหนั้น ได้มีการก่อสร้างถนนลาดยาง การเดินทางไปมาหาสู่สะดวกขึ้น และได้รับการช่วยเหลือจากโครงการน้ำประปาท่อเหล็ก เป็นน้ำประปาภูเขาเพื่อนำน้ำเข้ามาใช้ในหมู่บ้าน
5. ผู้ใหญ่ หนู แสงคำเรือง ปกครองช่วงระหว่างปี พ.ศ. 2466 - 2526 สมัยนี้ได้มีการรื้อระบบน้ำประปาท่อเหล็กออก แล้วเปลี่ยนเป็นท่อพลาสติกเพราะท่อเหล็กเป็นสนิมและในสมัยนี้ยังได้มีแหล่งทุนเข้ามาสนับสนุนการเกษตร เป็นทุนของธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร (ธ.ก.ส.) และหมู่บ้านน้ำพุยังได้เข้าร่วมแหล่งทุนนี้เป็นอันดับที่ 4 ของ อำเภอด่านซ้าย
6. ผู้ใหญ่ฉลาด ศรีคำภา ปกครองเมื่อปี พ.ศ. 2526 ถึง พ.ศ. 2558 ในยุคของผู้ใหญ่ฉลาดได้มีการเข้ามาของกองทุนเงินล้านที่เป็นของธนาคารออมสิน
7. ผู้ใหญ่เสปียง ทองม่อม ปกครอง เมื่อปี พ.ศ. 2558 จนถึงปัจจุบัน

2.1.2 ลักษณะทางกายภาพ และการตั้งบ้านเรือน

สภาพทั่วไปของตำบลโป่งเป็นที่ราบสูงเป็นภูเขาสลับซับซ้อนร้อยละ 80 ระดับความสูงเฉลี่ย 700 เมตรจากระดับน้ำทะเล จึงทำให้อากาศหนาวเย็น พื้นที่บางส่วนเป็นที่ราบลุ่มร้อยละ 20 การใช้ที่ดินของประชากรส่วนมากอยู่ในเขตป่าสงวนแห่งชาติร้อยละ 80 (องค์การบริหารส่วนตำบลโป่ง, 2558, น 5)

ลักษณะภูมิประเทศส่วนใหญ่ของกลุ่มน้ำพุเป็นภูเขาหินทราย และหินปูน นิเวศน์ป่าโดยส่วนใหญ่เป็นป่าเสื่อมโทรม พื้นที่ที่มีความลาดชัน โดยพบว่า ยอดเขาที่สูงที่สุดในเขตกลุ่มน้ำพุมีความสูงประมาณ 1,746 เมตร จากระดับน้ำทะเลปานกลาง ดังนั้น บ้านน้ำพุจึงเป็นหมู่บ้านที่ถูกล้อมรอบไปด้วยภูเขา และเทือกเขาสำคัญ 4 แห่งได้แก่ ภูเขาชะวังคำ เทือกเขาทุมเทิง เทือกเขาชำเตย และเทือกเขาสามหมื่น พื้นที่มีลักษณะเป็นเนินสูงมากกว่าที่ราบ มีถนนตัดผ่านหมู่บ้าน 2 สาย สายหลัก และสายรอง ถนนสายหลักเป็นหล่มเก่าด่านซ้าย ภูเขาเรือ สายรองแยกออกไปบ้านตูปคือ ภูมโล ซึ่งถนนได้ตัดผ่านกลางหมู่บ้านขึ้นไป บ้านน้ำพุยังมีสายน้ำหลักที่ไหลผ่านหมู่บ้าน 2 สายคือ สายน้ำพุ และสายห้วยน้ำทิพย์ สายน้ำพุไหลมาจากทางทิศเหนือบ้านวังกลุ่มไหลผ่านหมู่บ้านเลาะเรียบตามถนนสายหลักลงไปทางทิศใต้บ้านกกกะบาก และสายห้วยน้ำทิพย์มีต้นกำเนิดสายน้ำมาจากเทือกเขาสามหมื่นที่ทางราชการได้กำหนดเป็นขอบเขตแดนระหว่างบ้านน้ำพุกับบ้านกกงานทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือ

ภาพที่ 2.1 ลักษณะทางกายภาพของบ้านน้ำพุที่ถูกล้อมรอบไปด้วยภูเขา. จาก ภาพถ่ายทางดาวเทียม Google Earth, โดย สักไซ บุปผาโกสอน, 2559.

ลักษณะการตั้งบ้านเรือนของชาวบ้านได้มีการตั้งอยู่ตามบริเวณเนินดินภูเขาวังคำ เรียบตามฝั่งของสายน้ำพุ และน้ำห้วยทิพย์ มีการตั้งบ้านเรือนกันเป็นกลุ่มติดกัน ไม่มีรั้วบ้าน ลักษณะของตัวบ้านเป็นที่อยู่อาศัยถาวร มีรูปแบบการก่อสร้างแตกต่างกันไป ส่วนมาก 80% เป็นบ้าน 2 ชั้น โดยชั้นล่างก่อด้วยอิฐ ชั้นบนปูพื้น ฝาผนังทำด้วยไม้และสังกะสี อีก 20% เป็นบ้านชั้นเดียว ก่อด้วยอิฐ ซึ่งบ้านทั้งหมดในหมู่บ้านจะมุงหลังคาด้วยสังกะสี กระเบื้อง สังกะสีลูชิงค์ ดังภาพ ก ที่แสดงให้เห็นถึงลักษณะทางกายภาพ ของพื้นที่การตั้งหมู่บ้าน ที่ล้อมรอบไปด้วยภูเขา และลักษณะความเสื่อมโทรมของป่าไม้ ภาพ ข เป็นลักษณะบ้านชั้นเดียวที่สร้างด้วยโครงเหล็ก ก่อด้วยอิฐ มุงด้วยสังกะสีลูชิงค์ เป็นบ้านที่ถูกสร้างด้วยวัสดุก่อสร้างที่ทันสมัย ง่ายต่อการซื้อและการเข้าถึง ส่วนภาพ ค และภาพ ง สื่อให้เห็นถึงลักษณะการสร้างบ้านในยุคก่อนของคนโบราณที่นิยมสร้างบ้านที่มีใต้ถุนไว้สำหรับพักผ่อน ทำงาน และเก็บของใช้ต่างๆ รวมทั้งสัตว์ วัตถุสิ่งของ แต่เมื่อสังคมมีการพัฒนาเกิดการเปลี่ยนแปลงไปหลายๆ ด้านตามยุคสมัย ใต้ถุนบ้านได้เริ่มมีการปรับใช้ในหลายรูปแบบแตกต่างกันไป มีการนำอิฐมาก่อขึ้นเป็นบ้าน 2 ชั้น ใช้เป็นห้องโถง สำหรับพักผ่อน ต้อนรับแขก เป็นต้น

ภาพ ก ลักษณะที่ตั้งหมู่บ้าน

ภาพ ข ลักษณะบ้าน 1

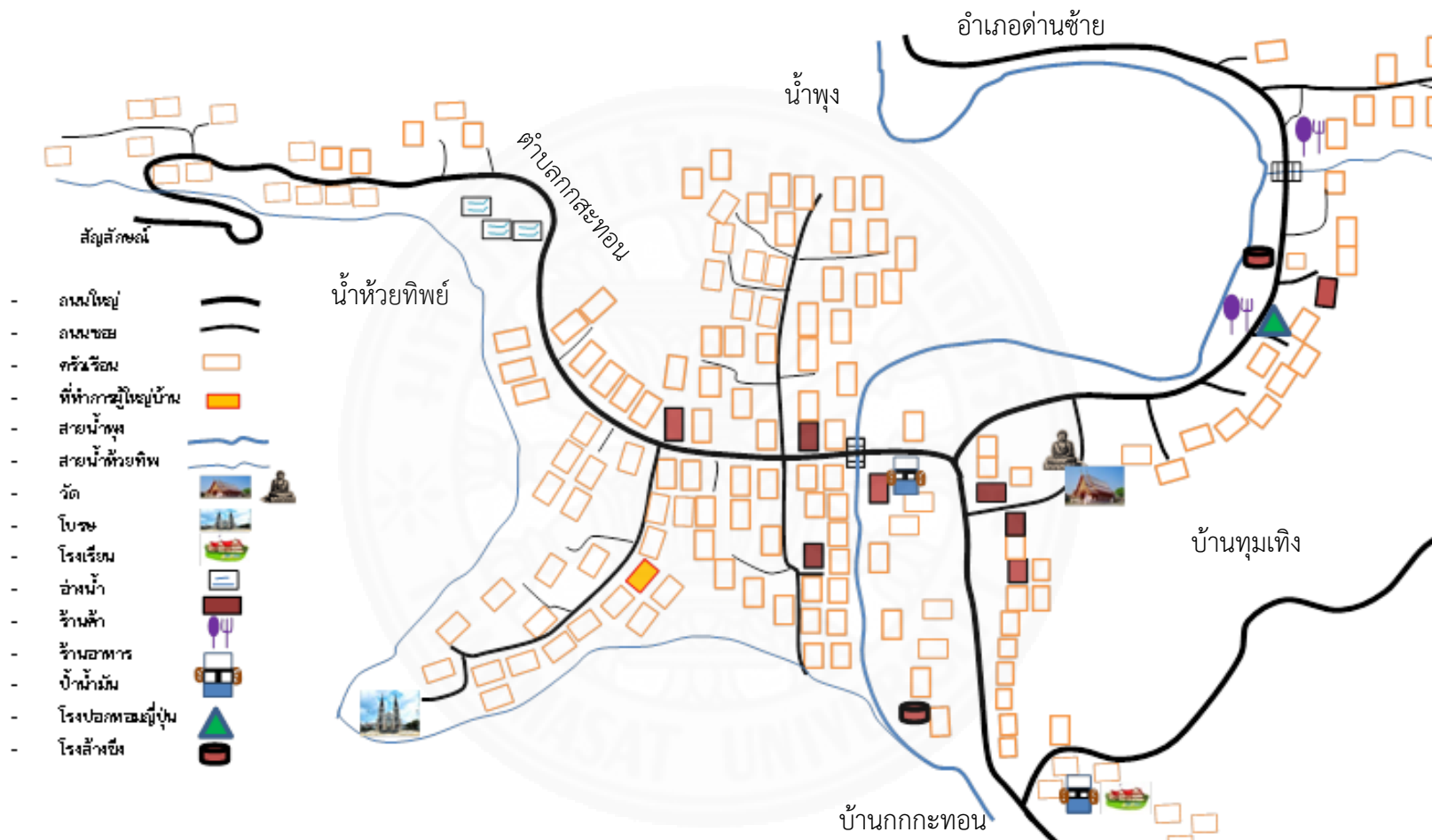
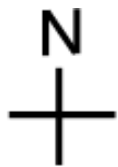
ภาพที่ ค ลักษณะบ้าน 2

ภาพ ง ลักษณะบ้าน 3

ภาพที่ 2.2 ลักษณะการตั้งบ้านเรือนของชาวบ้านน้ำพุ. โดย สักไซ บุปผาโกสอน, 2559.

ทั้งนี้จากภาพแผนที่เดินดินของชุมชนบ้านน้ำพุ (ภาพที่ 2.3) จะเห็นว่า ชุมชนบ้านน้ำพุประกอบไปด้วยสถานที่ต่างๆ มีทั้งสถานที่ด้านเศรษฐกิจ เช่น ร้านค้า โรงงาน และสถานที่ทางด้านวัฒนธรรม เช่น วัด โรงเรียน บ้านน้ำพุมีลักษณะทางกายภาพเป็นเอกลักษณ์ ร่วมมีถนน และสายน้ำไหลผ่าน และตัดผ่านกลางหมู่บ้าน มีเป็นกลุ่ม ดังที่ได้กล่าวมาแล้วใน (ข้อ 2.1.2 ลักษณะทางกายภาพ และการตั้งบ้านเรือน) จากการศึกษาข้อมูลในภาคสนามของผู้วิจัย ได้สะท้อนให้เห็นว่าลักษณะทางกายภาพ และที่ตั้งของชุมชนบ้านน้ำพุ ก่อให้เกิดโอกาสทางด้านเศรษฐกิจ เนื่องจากถนน 2 เส้นที่ตัดผ่านหมู่บ้าน เป็นถนนที่เชื่อมต่อไปยังแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญของจังหวัดเลย เช่น สถานที่ท่องเที่ยวภูเรือ และภูมโนโล ซึ่งช่วยสร้างรายได้ให้กับชุมชนอีกหนึ่งช่องทาง

ภาพที่ 2.3 แผนที่เดินดินของชุมชนบ้านน้ำพุง. โดย สักไซ บวบผาไถสอน, 2560.

2.1.3 ภูมิอากาศ

ภูมิอากาศ อุณหภูมิของตำบลโป่ง มีฝนตกชุกสลับแห้งแล้ง โดยมีลักษณะแต่ละฤดูเด่นชัดดังนี้

- ฤดูร้อน อากาศจะร้อนจัด เริ่มตั้งแต่ เดือนมีนาคม – เดือนพฤษภาคม ของทุกปี
- ฤดูฝน ฝนจะตกชุกปานกลาง เริ่มตั้งแต่ เดือนพฤษภาคม – เดือนตุลาคม
- ฤดูหนาว อากาศจะหนาวจัด เริ่มตั้งแต่ เดือนพฤศจิกายน – เดือนกุมภาพันธ์

อุณหภูมิของตำบลโป่ง จะร้อนที่สุดในเดือนเมษายน อุณหภูมิโดยเฉลี่ย 34 – 38 องศาเซลเซียส และต่ำสุดในเดือนมกราคม โดยเฉลี่ย 5 องศาเซลเซียส อุณหภูมิเฉลี่ยตลอดทั้งปีเท่ากับ 25 องศาเซลเซียส (องค์การบริหารส่วนตำบลโป่ง, 2558, น 5)

2.1.4 การคมนาคม และระบบสาธารณูปโภค

บ้านน้ำพุ หมู่ 3 นับตั้งแต่ปี พ.ศ. 2426 - 2466 เป็นต้นมาได้มีการก่อสร้างถนนปูลาดยางทั้งสองเส้น และนับว่าเป็นหมู่บ้านที่มีการคมนาคมที่สะดวกสบาย เนื่องจากเป็นหมู่บ้านที่ตั้งอยู่ ณ จุดที่มีถนนหลักตัดผ่านจากกรุงเทพมหานคร ล้อมเกล้า เข้ามาในเขตเมืองเลยจังหวัดเลย และบ้านน้ำพุ หมู่ 3 ยังตั้งอยู่ในเขตที่มีถนนตัดผ่านไปยังเขตท่องเที่ยว เช่น ภูเรือ ภูมอโลที่มีต้นซากุระที่สวยงามเป็นที่ขึ้นชื่อของจังหวัดเลย ดังนั้นการคมนาคมในหมู่บ้านจึงมีความสะดวกในการเดินทาง และการเข้าถึงของพ่อค้าคนกลาง ในการซื้อขายสินค้า ในส่วนของระบบสาธารณูปโภคนั้น เนื่องจากลักษณะทางกายภาพ การตั้งบ้านเรือนที่มีภูเขาสลับซับซ้อน เป็นเขตเนินสูง ระบบการนำน้ำไปสู่ครัวเรือน เพื่อการหุงต้ม และใช้ดื่มของคนในหมู่บ้าน ได้ใช้น้ำจากภูเขา ที่เรียกว่า “ระบบน้ำประปาภูเขา” เป็นน้ำออกมาจากชั้นใต้ดิน ภาษาพื้นบ้านเรียกว่า “ขุนน้ำ” ขุนน้ำของหมู่บ้านจะมีอยู่ 3 แหล่ง ที่ใช้ในปัจจุบัน ได้แก่ ขุนน้ำ 1 มีลักษณะเป็นบ่อมีขนาด 2 x 2 เมตร โดยใช้ปูนเทพาคานสูงประมาณ 80 เซนติเมตร จากการสังเกตเห็นว่ามี การสร้างหลังคาให้กับขุนน้ำ “การสร้างหลังคาให้ขุนน้ำนั้นเป็นการป้องกันเพื่อไม่ให้กิ่งไม้หรือใบไม้ ล่วงหล่นลงในบ่อ และกันน้ำฝนที่จะตกไปในขุนน้ำ เพราะนั้นจะทำให้น้ำในบ่อขุ่น” นายฉลาด ศรีคำภา (สัมภาษณ์, 22 พฤศจิกายน 2559) นอกจากนี้ยังได้มีการสร้างอ่างเก็บน้ำไว้ด้านล่างของขุนน้ำขนาด 6 x 8 เมตร สูงประมาณ 2.50 เมตรจำนวน 1 อ่าง เป็นขุนน้ำที่เกิดขึ้นอยู่ที่เทือกเขาชำเตย ที่เป็นขุนน้ำหลักของหมู่บ้าน ขุนน้ำที่ 2 และขุนน้ำที่ 3 เป็นขุนน้ำที่ได้เกิดขึ้นที่อยู่ทางเหนือ และทางใต้ของสายห้วยน้ำทิพย์ มีขนาดของบ่อ 2 x 2 เมตร เท่ากัน แต่แตกต่างกัน ที่ทั้ง 2 ขุนน้ำไม่ได้มีการสร้างคานรอบขุน มีเพียงการขุด และปรับเปลี่ยน ให้เป็นรูปทรง สีเหลี่ยมที่มีความลึกประมาณ 50 – 60 เซนติเมตร เท่านั้น ดังในภาพที่

2.4 รูปภาพ ก นอกนี้ยังมีอ่างเก็บน้ำ 3 อ่าง ดังในรูปภาพ ง โดยทั้งหมด 3 ชุมน้ำได้มีการสร้างหลังคาไว้กันป้องกันเพื่อไม่ให้กิ่งไม้หรือใบไม้ ล่วงหล่นลงในบ่อ และกันน้ำฝนที่จะตกลงไปในชุนน้ำทำให้น้ำชุน “สาเหตุที่ชุนน้ำทั้ง 3 ชุมนี้น้ำออกมาให้ใช้ได้ตลอดปี เกิดจากการการสร้างอ่างเก็บน้ำห้วยชะนาแบบบนยอดเทือกเขาชำเตย เพื่อเป็นแหล่งเก็บน้ำไว้ใช้ในชุมชน ขนาดอ่างประมาณ 5 ไร่” นายเฉลิม แก้วแย้ม (29 เมษายน 2560). สัมภาษณ์. ดังในรูปภาพ ค อ่างเก็บน้ำห้วยชะนาแป

ภาพ ก ชุมน้ำ 1

ภาพ ข ชุมน้ำ 2

ภาพ ค สระเก็บน้ำ

ภาพ ง อ่างเก็บน้ำ

ภาพที่ 2.4 ระบบน้ำประปาภูเขาซึ่งได้จากตาน้ำหรือชุนน้ำ. โดย สักไซ บูบผาไกสอน, 2560.

จากภาพที่ 2.4 ระบบน้ำประปาภูเขาซึ่งได้จากตาน้ำหรือขุนน้ำ โดยภาพ ก เป็นรูปภาพบ่อขุนน้ำที่ 2 เกิดที่ทางใต้ของสายห้วยน้ำทิพย์ มีความกว้างขนาด 2 x 2 เมตร ลึกประมาณ 50 - 60 เซนติเมตร มีน้ำผุดออกมาจากใต้ดิน ชาวบ้านเรียกกันหลายชื่อ เช่น ขุนน้ำ ตาน้ำ และน้ำใต้ดิน ชาวบ้านมีการฝังท่อ PVC หรือท่อพลาสติกลงใต้ดิน โดยให้ปลายท่อพ้นออกมากลางบ่อขุนน้ำประมาณ 40 เซนติเมตร โดยปลายท่อต้องขี้นขึ้นตามหน้าน้ำเพื่อไม่ให้โคลนไหลเข้าในท่อ ปลายท่อจะถูกปิดด้วยการเอาไฟเผาปิดให้ติดกันเป็นลักษณะแบน มีการตัดปลายท่อที่พ้นออกมาให้เป็นรู เพื่อให้น้ำซึมผ่านจากการสัมผัส นายฉลาด ศรีคำภา (22 พฤศจิกายน 2559). สัมภาษณ์. พบว่า “การที่ตัดท่อในลักษณะดังกล่าวจะเป็นการช่วยกั้นกรองเศษกิ่งไม้ ใบไม้ ไปด้วย เพื่อไม่ให้ไหลไปอุดตันท่อน้ำได้ในระดับหนึ่งที่ดี” ส่วนภาพ ข เป็นบ่อขุนน้ำขนาดเล็ก ที่นิยมใช้ในการเกษตร หรือมีบางครัวเรือนได้มีการนำมาใช้ในการบริโภค และอุปโภค โดยเฉพาะกลุ่มครัวเรือนที่ได้มีการสร้างครอบครัวใหม่แล้วย้ายออกเรือนเป็นต้น เช่น ครอบครัว นายกลยุทธ (นามสมมุติ) ที่ได้ทำการต่อน้ำในขุนน้ำห้วยท่มเทิงที่ไหลสู่ห้วยสายน้ำพุ มาใช้ในครัวเรือน สำหรับภาพ ค เป็นภาพของอ่างเก็บน้ำชะนาแป โดยมีวัตถุประสงค์ของการสร้าง ดังรายละเอียดในข้อ 2.1.5.3 “ซึ่งได้ทำการขุดสร้างเมื่อประมาณปี พ.ศ. 2520 และหลังจากนั้นได้มีบำรุงขึ้นใหม่เมื่อประมาณปี พ.ศ. 2550 หลังถูกทับถมจากดินโคลน ในช่วงเกิดอุทกภัยน้ำป่าไหลหลาก เพื่อเป็นแหล่งเก็บน้ำไว้ใช้ในชุมชน” นายเฉลิม แก้วแยม (29 เมษายน 2560). สัมภาษณ์. และ ภาพ ง แสดงให้เห็นเป็นสถานที่อ่างเก็บน้ำจากขุนน้ำที่ 2 และขุนน้ำที่ 3 เพื่อใช้ในการแจกจ่ายสู่ครัวเรือนในชุมชนใช้บริโภค และอุปโภค

2.1.5 ทรัพยากรธรรมชาติ (ป่าไม้ ดิน น้ำ)

2.1.5.1 ทรัพยากรป่าไม้ ตำบลโป่งมีลักษณะของป่าไม้เป็นป่าผสมระหว่างป่าเบญจพรรณ และป่าเต็งรัง โดยป่าดังกล่าวพบว่ามีหลากหลายทางชีวภาพของชนิดของพันธุ์ไม้เป็นอย่างมาก โดยพันธุ์ไม้เด่นที่มีความสำคัญต่อวิถีชีวิตของชุมชนคือพืชตระกูลไม้ ได้แก่ ไม้หก ไม้เปาะ ไม้ไร่ และต้นไม้ประจำถิ่นซึ่งมีความสำคัญในทางเศรษฐกิจได้แก่ ไม้กระยาเลย (ไม้ยาง) ไม้ตะแบก ไม้ประดู่ลาย ไม้ชาด ต้นกกกระทอน และพันธุ์พืชที่มีความสำคัญต่อชุมชนในฐานะเป็นแหล่งอาหาร ได้แก่ ผักกุ่ม หวายยาง ผักกูด ผักหนาม สะคร้าน สะแหล บอน กล้วยป่า ผักหวานป่า ตาวมุย รวมทั้งในพื้นที่ป่ายังมีพันธุ์พืชสมุนไพรซึ่งมีสรรพคุณทางยา และความสำคัญทางด้านเภสัชกรรม ได้แก่ ต้นเทพทาโร ต้นหัวข้อยื่น กายาน เครือยาหัวใหญ่ เป็นต้น สมาคมเพื่อการอนุรักษ์และพัฒนาเทือกเขาเพชรบูรณ์ (สอพ), 2550, น 5

2.1.5.2 ทรัพยากรที่ดิน และกรรมสิทธิ์ในการถือครองที่ดิน นายฉลาด ศรีคำภา อดีตผู้ใหญ่บ้าน (24 พฤศจิกายน 2559). สัมภาษณ์. ได้บอกเล่าว่า “บ้านน้ำพุ หมู่ 3 มีพื้นที่รวมทั้งหมด

7,000 ไร่ แยกเป็นพื้นที่ปลูกสร้างอาศัย 100 ไร่ พื้นที่สาธารณะ 600 ไร่ พื้นที่ทำกิน 3,000 ไร่ ที่เหลือ 3,300 ไร่เป็นพื้นที่ว่างเปล่า หรือพื้นที่ป่า หมู่บ้านน้ำพุ เป็นเขตพื้นที่เขตสวนป่า(สปก) ไม่มีเอกสารสิทธิ์ถือครองที่ดิน แต่อนุญาตให้ทำกิน และให้อยู่อาศัยได้”

องค์การบริหารส่วนตำบลโป่ง อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย (2558, น 5) ระบุว่า ในด้านกรรมสิทธิ์ในการถือครอง ที่ดินส่วนใหญ่เป็นป่าสงวนแห่งชาติ รongมา สปก. 4-01 และ นส.3 โดยพื้นที่ถือครองของตำบลโป่งที่สำคัญ ได้แก่ พื้นที่ทำการเกษตรประมาณ 37,500 ไร่ พื้นที่ป่าประมาณ 37,500 ไร่ และพื้นที่เพื่อการอยู่อาศัยประมาณ 18,750 ไร่

ลักษณะของดินโดยภาพรวม ของตำบลโป่ง อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย โดยทั่วไปเป็นดินร่วนผสมทราย ประมาณ 75% ดินลูกรังประมาณ 15% ลักษณะดินในพื้นที่เป็นดินเหนียวประมาณ 10% เหมาะที่จะทำเกษตร ทำนา ทำสวน (องค์การบริหารส่วนตำบลโป่ง, 2561, น 1)

2.1.5.3 ทรัพยากรน้ำ ลักษณะทางกายภาพของกลุ่มน้ำพุตอนบนมีลักษณะเป็นกลุ่มน้ำแบบสี่เหลี่ยม มีขนาดของพื้นที่ 204.68 ตารางกิโลเมตร มีความลาดชันเฉลี่ย 32.36 ม./กม. ความสามารถในการระบายน้ำโดยเฉลี่ย (Drainage Density) 0.90 กม./ตร.กม. ซึ่งจากตัวเลขดังกล่าวบ่งบอกถึงความสามารถในการระบายน้ำที่ไม่ดี ซึ่งจากข้อมูลทำให้เห็นได้ว่า พื้นที่ตำบลโป่งเป็นพื้นที่ต้นน้ำพุเป็นพื้นที่ล่อแหลมต่อการอุทกภัย ดินถล่มได้ค่อนข้างง่าย

พื้นที่ต้นน้ำพุที่มีที่ตั้งอยู่ในเขต ตำบลโป่ง อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย แล้วไหลลงที่ราบลุ่มในเขต อำเภอลำทะเมนชัย จังหวัดเพชรบูรณ์ ซึ่งแม่น้ำพุทไธมาประจวบกับแม่น้ำป่าสัก บ้านป่าละมุด ตำบลหนองไขว่ อำเภอลำทะเมนชัย จังหวัดเพชรบูรณ์ รวมระยะทางของกลุ่มน้ำประมาณ 65 กิโลเมตร โดยกลุ่มน้ำพุ ประกอบไปด้วย 3 กลุ่มน้ำย่อย ได้แก่ กลุ่มน้ำสาขาย่อยห้วยน้ำพุ (กลุ่มน้ำตอนบน) กลุ่มน้ำพุตอนบนส่วนใหญ่หมายถึงพื้นที่ที่อยู่ในเขตอำเภอ จังหวัดเลย (สมาคมเพื่อการอนุรักษ์และพัฒนาเทือกเขาเพชรบูรณ์(สอพ.) 2550, น 7)

ในพื้นที่ของตำบลโป่ง แหล่งน้ำที่ใช้สำหรับอุปโภค-บริโภค เป็นแหล่งน้ำที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติ และองค์การบริหารส่วนตำบลโป่งได้ดำเนินการปรับปรุงก่อสร้างขึ้นใหม่เพื่อให้เพียงพอกับการอุปโภค ซึ่งบริโภคของประชาชน โดยมีแหล่งน้ำธรรมชาติทั้งหมด 14 แหล่ง ได้แก่ ห้วยน้ำพุ มีจุดกำเนิดเริ่มต้นไหลตั้งแต่หมู่ 9 ไหลผ่านหมู่ 1 หมู่ 2 หมู่ 3 หมู่ 4 หมู่ 6 และหมู่ 10 ห้วยกว๊าก ห้วยชะงั่ว ห้วยหม้อ ห้วยชะนาแป ห้วยท่มเทิง ห้วยน้ำมี ห้วยลาด ห้วยหนอง ห้วยช้างบุ ห้วยทุ่ง ได้ไหลผ่านหมู่ 7 ลงห้วยน้ำพุ ห้วยหมู ไหลลงห้วยท่มเทิง ห้วยแ่งด ไหลผ่านหมู่ 8 ลงสู่ห้วยน้ำพุหมู่ 10 ห้วย

แล่น ไหลผ่านหมู่ 9 ลงห้วยน้ำพุ และมีแหล่งน้ำที่สร้างขึ้นทั้งหมด 13 แหล่ง ลักษณะเป็นพื้นที่เก็บน้ำ เป็น อ่าง ฝาย หนองประมง และสระ (ตารางที่ 2.1)

ตารางที่ 2.1

แหล่งน้ำสร้างขึ้น

ระดับ	ชื่อประเภทแหล่งน้ำ และที่ตั้ง	พื้นที่เก็บน้ำประมาณ/ไร่
1	สระประมงโป่งทอง บ้านโป่ง	5
2	อ่างเก็บน้ำห้วยชะนาแป บ้านน้ำพุ	2
3	อ่างเก็บน้ำห้วยปากแบ่ง บ้านกกจำปา	15
4	หนองประมงห้วยท่อมเทิง บ้านท่อมเทิง	10
5	ฝายวังเทา บ้านท่อมเทิง	1
6	ฝายห้วยน้ำมี บ้านวังกุ่ม	2
7	สระน้ำห้วยตูด่าน บ้านวังกุ่ม	2
8	หนองประมงทุ่งน้ำใส บ้านทุ่งน้ำใส	5
9	ฝายห้วยน้ำใสเหนือ บ้านทุ่งน้ำใส	2
10	ฝายห้วยกว๊าก บ้านทุ่งน้ำใส	10
11	หนองประมงวัดดงชุมพร บ้านปางคอม	4
12	หนองประมงห้วยม่วง บ้านโป่งชี	7
13	สระน้ำโป่งชี บ้านโป่งชี	1

หมายเหตุ. จาก แผนพัฒนาท้องถิ่น 4 ปี (น. 2) โดย องค์การบริหารส่วนตำบลโป่ง, 2560.

ภาพ ก สายน้ำห้วยทิพย์

ภาพ ข สายน้ำพุง

ภาพ ค สายน้ำทั้งสองสายมาบรรจบ

ภาพที่ 2.5 สายน้ำต่างๆ ในบ้านน้ำพุง. โดย สักไซ บูบผาไกสอน, 2560.

กล่าวโดยสรุป จากการศึกษาบริบทประวัติศาสตร์การตั้งถิ่นฐาน ลักษณะทางกายภาพ และทรัพยากรธรรมชาติของบ้านน้ำพุงพบว่า บ้านน้ำพุง ตำบลโป่ง อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย ในอดีตได้สร้างขึ้นโดยกลุ่มครัวเรือนจำนวน 10 ครัวเรือน ที่นำโดยผู้ใหญ่ทอง ได้สร้างหลักปักฐานตั้งเป็นบ้านขึ้นชื่อบ้านปากโป่ง หลายปีผ่านมา จนมาถึงในช่วงปี พ.ศ. 2400 บ้านปากโป่งได้เกิดโรคระบาดผู้ใหญ่ กำนัน และอาวุโสได้ทำเรื่องย้ายบ้าน จนกลายมาเป็นบ้านน้ำพุงในปัจจุบัน ในช่วงระยะเวลาที่ผ่านมาบ้านน้ำพุงได้มีการผลัดเปลี่ยนการปกครองของผู้ใหญ่บ้าน 7 คน ด้วยกัน และในแต่ละช่วงการปกครองดังกล่าวได้มีช่วงของผู้ใหญ่เดี่ยว คำนัน (ปี พ.ศ. 2405 – 2426) ที่ได้มีการสร้างเส้นทางคมนาคมคือถนนลาดยาง ถนนสายหล่มเก่า – อำเภอด่านซ้าย และมีการสร้างวัดขึ้น ต่อจากนั้นมาช่วงผู้ใหญ่หนู แสงแก้ว (ในปี พ.ศ. 2466) ได้เริ่มมีการพัฒนาขึ้นเรื่อยๆ มีโรงเรียน มีโบสถ์ มีน้ำประปาภูเขา มีถนนขยายเพิ่มขึ้น มีแหล่งทุน มีธนาคารเข้ามาปล่อยกู้เงินทุนด้านการเกษตร จนถึงปัจจุบัน

นอกจากนี้ยัง พบว่าบ้านน้ำพุงมีลักษณะทางกายภาพ เป็นที่ราบสูงมีภูเขา สลับซับซ้อนทั่วทั้งเขตตำบลโป่งร้อยละ 80 ระดับความสูงเฉลี่ย 700 เมตรจากระดับทะเล เป็นที่ราบลุ่ม

ร้อยละ 20 ที่ดินของประชากรส่วนมากอยู่ในเขตป่าสงวนแห่งชาติร้อยละ 80 เป็นภูเขาหินทราย และหินปูน เป็นป่าเสื่อมโทรม พื้นที่ที่มีความลาด มีการตั้งบ้านเรือนเรียงตามเนินภูเขา ฝั่งสายน้ำพุ และน้ำห้วยทิพย์ การตั้งบ้านเรือนเป็นกลุ่มติดกัน ไม่มีรั้วบ้าน เป็นบ้านถาวร มีการคมนาคมที่สะดวกสบาย ที่ตั้งของหมู่บ้านอยู่ในเขตที่มีถนนตัดผ่านไปยังเขตท่องเที่ยว เช่น ภูเรือ ภูมโนโลที่มีต้นซากุระที่สวยงามเป็นที่ขึ้นชื่อของจังหวัดเลย ดังนั้นการเข้าถึงของพ่อค้าคนกลาง ในการซื้อขายสินค้าจึงสะดวก และง่าย ชาวบ้านใช้น้ำจากภูเขา ซึ่งเรียกว่า “ระบบน้ำประปาภูเขา” ในการบริโภค และอุปโภค โดยมีป่าไม้เป็นส่วนสำคัญในการดูดซับ และเก็บกักน้ำได้ดี พื้นที่ป่าไม้ทั่วไปในตำบลโป่ง เป็นป่าผสมระหว่างป่าเบญจพรรณ และป่าเต็งรัง ที่มีความหลากหลายทางชีวภาพของชนิดของพันธุ์ไม้ และมีความสำคัญต่อวิถีชีวิตของชุมชน มีความสำคัญในทางเศรษฐกิจ มีความสำคัญต่อชุมชนในฐานะเป็นแหล่งอาหาร และพืชสมุนไพรในการรักษาโรค แต่กรรมสิทธิ์ในการถือครองที่ดินส่วนใหญ่เป็นป่าสงวนแห่งชาติ รองมา สปก. 4-01 และ นส.3 โดยแยกพื้นที่ออกเป็น 3 ประเภท ได้แก่ พื้นที่ทำการเกษตร พื้นที่ป่า และพื้นที่เพื่อการอยู่อาศัย และลักษณะของดินโดยทั่วไปเป็นดินร่วนผสมทราย ประมาณ 75% ดินลูกรังประมาณ 15% ลักษณะดินในพื้นที่เป็นดินเหนียวประมาณ 10% เหมาะที่จะทำเกษตร ทำนา ทำสวน

ในส่วนของทรัพยากรน้ำซึ่งเป็นทรัพยากรสำคัญต่อการอุปโภคบริโภค และต่อการทำการเกษตร ซึ่งในหมู่บ้านน้ำพุมีสายห้วยน้ำหลักถึง 2 แหล่ง นอกจากนี้ชาวบ้านน้ำพุยังได้มีการสร้างอ่างเก็บน้ำขนาดประมาณ 5 ไร่เอาไว้เพื่อรองรับในช่วงที่เกิดภัยแล้งอีกด้วย

2.2 สภาพสังคมของชาวบ้านน้ำพุ

จากการศึกษาสภาพทางสังคมของชาวบ้านน้ำพุ ทั้งในเรื่องโครงสร้างประชากร ลักษณะครอบครัว และเครือญาติ การศึกษา ศาสนา ประเพณีวัฒนธรรม ความเชื่อ สุขภาพอนามัย และการได้รับบริการสาธารณสุข และการบริโภคพบว่า

2.2.1 โครงสร้างด้านประชากร

จากข้อมูลตามทะเบียนราษฎร บ้านน้ำพุมีจำนวนครัวเรือนทั้งหมด 174 ครัวเรือน มีจำนวนประชากรรวมทั้งสิ้น 609 คน แยกเป็นชาย 319 คน หญิง 290 คน (ข้อมูลความจำเป็นพื้นฐานระดับตำบลปี 2559) อย่างไรก็ตามจากการสำรวจจำนวนประชากรผู้ที่อาศัยอยู่จริงในปี 2560 พบว่า

มีจำนวนประชากรทั้งหมด 583 คน แยกเป็นชาย 304 คน หญิง 279 คน และสามารถแยกได้ตามช่วงอายุไว้ดังนี้

- อายุ 0-2 ปี มีจำนวนทั้งหมด 17 คน แยกเป็นชาย 10 คน หญิง 7 คน
 - อายุ 3-5 ปี มีจำนวนทั้งหมด 16 คน แยกเป็นชาย 10 คน หญิง 6 คน
 - อายุ 6-14 ปี มีจำนวนทั้งหมด 73 คน แยกเป็นชาย 38 คน หญิง 35 คน
 - อายุ 15-17 ปี มีจำนวนทั้งหมด 14 คน แยกเป็นชาย 8 คน หญิง 6 คน
 - อายุ 18-59 ปี มีจำนวนทั้งหมด 358 คน แยกเป็นชาย 187 คน หญิง 171 คน
 - อายุ 60 ปีขึ้นไป มีจำนวนทั้งหมด 95 คน แยกเป็นชาย 44 คน หญิง 51 คน
- (ข้อมูลพื้นฐานระดับหมู่บ้าน (กชช.2ค), 2560)

2.2.2 ลักษณะครอบครัว และเครือญาติ

นับแต่มีการตั้งเป็นบ้านน้ำพุขึ้นมาตั้งแต่อดีต บ้านน้ำพุประกอบไปด้วยตระกูลใหญ่ๆ 5 ตระกูล ได้แก่ ตระกูลแสงแก้ว ตระกูลศรีขามก ตระกูลแสงราช ตระกูลคำนันทน์ และตระกูลเนตรแสงศรี เป็นต้นตระกูลของหมู่บ้านที่ได้รับเริ่มมาตั้งหลักปักฐาน ในอดีต 5 ตระกูลนี้ได้มีการแต่งงานกันมาตลอดเป็นจำนวนหลายครอบครัว ขณะเดียวกันก็มีตระกูลเดียวกันแต่งงานด้วยกัน มาจนถึงปัจจุบันก็ได้มีคนต่างบ้านเข้ามาแต่งงานบ้างแต่มีจำนวนน้อย ดังนั้นหมู่บ้านน้ำพุจึงเป็นหมู่บ้านที่มีความสัมพันธ์ในเชิงเครือญาติมาก โดยเฉพาะความสัมพันธ์ด้านการช่วยเหลือแรงงานกันทั้งในภาคการเกษตร และนอกภาคการเกษตร การดูแลซึ่งกันและกัน

ทั้งนี้จากแผนผังความสัมพันธ์เครือญาติ (ภาพที่ 2.6) แสดงให้เห็นว่า ใน 5 ตระกูลใหญ่ ที่เป็นต้นตระกูลของการได้รับเริ่มเข้ามาสร้างหลักปักฐานในหมู่บ้านน้ำพุแห่งนี้ ซึ่งเป็นตระกูลที่มีบทบาทการผ่านการเป็นผู้นำชุมชน เป็นผู้ใหญ่บ้านมาแล้ว ดังรายละเอียดที่ได้กล่าวมาแล้วใน (หัวข้อ 2.1.1)

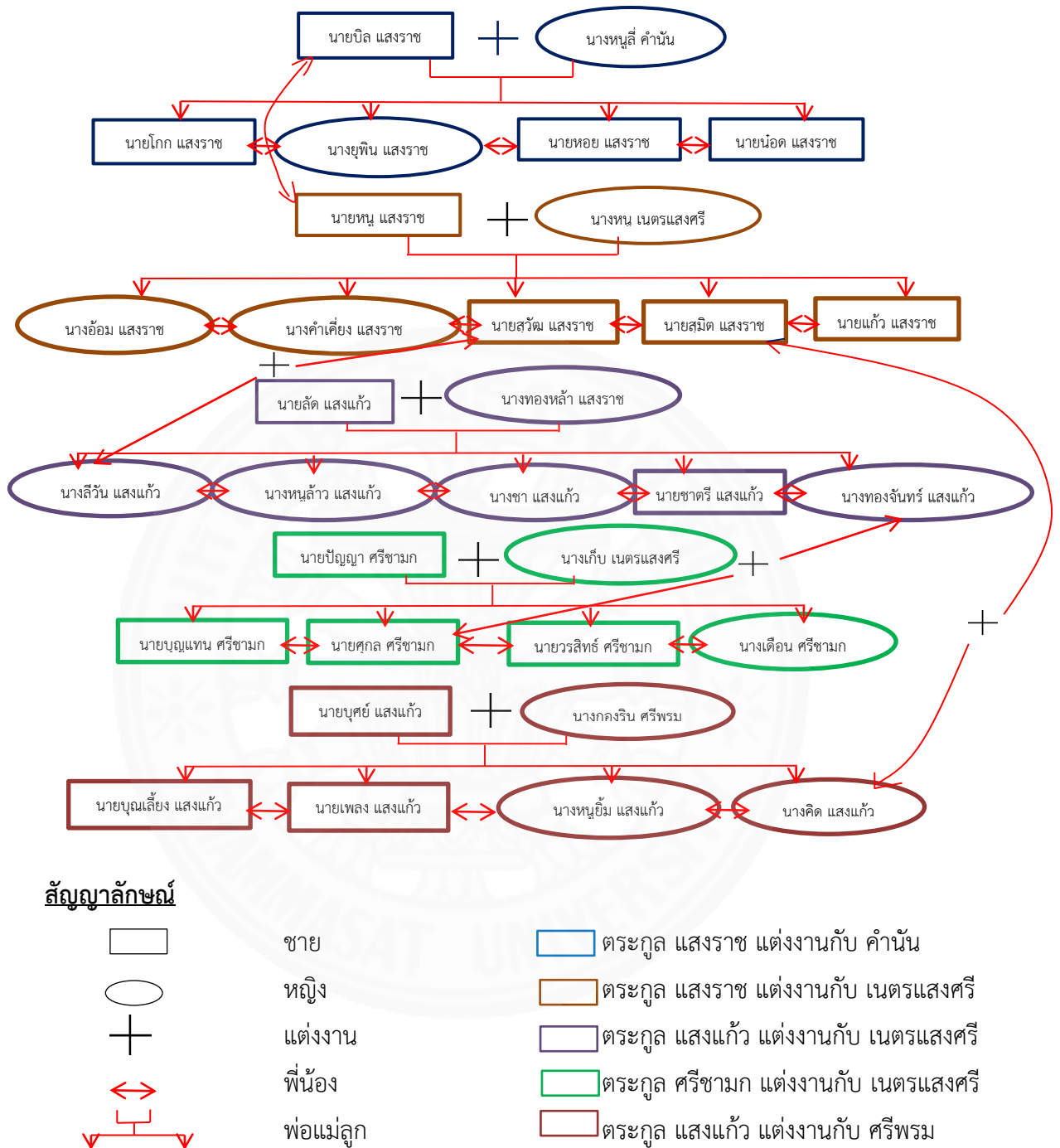
อย่างไรก็ตามจากแผนผังความสัมพันธ์ด้านเครือญาติ และการศึกษาชุมชนของผู้วิจัย ได้ทราบว่า ตระกูลที่ใหญ่ที่สุด มีจำนวนเครือญาติในหมู่บ้านมากที่สุดคือ ตระกูลแสงราช ที่ได้มีการขยายเครือญาติด้วยการแต่งงานกับหลายตระกูล เช่น ตระกูลแสงราช แต่งงานกับ ตระกูลคำนันทน์ ตระกูลแสงราช แต่งงานกับ ตระกูลแสงแก้ว ตระกูลแสงราช แต่งงานกับเนตรแสงศรี รองลงมาอันดับสองเป็นตระกูลแสงแก้ว ที่มีการแต่งงานกับ ตระกูลแสงราช และตระกูลแสงแก้ว แต่งงานกับตระกูลศรีพรม ส่วนอันดับสาม เป็นตระกูล เนตรแสงศรี ที่ได้มีการแต่งงานกับตระกูลแสงราช และแต่งงานกับตระกูลศรีขามก ดังนั้นลักษณะการความสัมพันธ์เครือญาติในชุมชน จึงมีความผูกพัน รักใคร่สามัคคี มีการ

ช่วยเหลือซึ่งกันและกันในชุมชน อย่างเห็นได้ชัดจากการทำกิจกรรมทางเกษตรกรรม และทางสังคม เช่น กิจกรรมในไร่สวน กระบวนการผลิตพืชผล และกิจกรรมงานประเพณี ทำบุญขึ้นบ้าน งานแต่ง ฯลฯ

อย่างไรก็ตามความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นในชุมชนไม่ได้หยุดนิ่ง แต่มีการพัฒนาเพิ่มขึ้นไปเรื่อยๆ มีการสลับการแต่งงานกันไปมาภายใน 5 ตระกูล ถึงแม้ว่าในปัจจุบันจะมีตระกูลใหม่หรือตระกูลภายนอกเข้ามาก็ตาม แต่เห็นได้ว่ายังมีจำนวนน้อย ตรงข้ามภายใน 5 ตระกูลใหญ่ของหมู่บ้านมีการแต่งงานภายในตระกูลเดียวกันเอง ดังเช่น ตระกูลแสงแก้ว

จากความสัมพันธ์ดังกล่าวได้ทำให้ชุมชนบ้านน้ำพุ่ง มีความสามัคคี ช่วยเหลือกันมีการปกครองกันเป็นระบบเครือญาติ โดยให้ผู้เฒ่าที่เป็นผู้อาวุโส และผู้นำชุมชนในหมู่บ้านเป็นผู้ตัดสินใจ แก้ไขปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นภายในบ้าน

ภาพที่ 2.6 แผนผังความสัมพันธ์ของเครือญาติในบ้านน้ำพุ. โดย สักไซ บูบผาโกสอน, 2560.

2.2.3 การศึกษา

ด้านการศึกษที่บ้านน้ำพุประกอบด้วย ศูนย์เด็กเล็ก 1 แห่ง สำหรับรับเลี้ยงเด็กที่ยังไม่ถึงเกณฑ์เข้าอนุบาล อายุ 2.5 – 4 ปี และมีโรงเรียนประถมศึกษา 1 แห่ง ที่ประกอบด้วยทั้งชั้นอนุบาลชั้นประถม 1 ถึง ชั้นประถม 4 ซึ่งมีจำนวนนักเรียนทั้งหมด 21 คน ดังตารางที่ 2.2

ตารางที่ 2.2

ตารางชั้นเรียน และจำนวนนักเรียนที่เรียนในหมู่บ้าน

ชั้น	จำนวน		รวม
	ช	ญ	
อนุบาล 1	1	1	2
รวมระดับอนุบาล	1	1	2
ป.1	2	2	4
รวมระดับประถม ป.1	2	2	4
ม.1	2	6	8
ม.2.	2	3	5
ม.3	2	4	6
ม.4		2	2
รวมระดับมัธยม	6	15	21

หมายเหตุ. โดย สักไซ บุปผาโกสอน, 2560.

นอกจากนี้ยังมีจำนวนนักเรียนอีกกลุ่มหนึ่งที่ออกไปเรียนนอกพื้นที่ เช่น ไปเรียนที่โรงเรียนของอำเภอหล่มเก่า เนื่องจากผู้ปกครองของเด็กเห็นว่าเป็นโรงเรียนที่ดี ดังที่พี่พอใจ (นามสมมุติ) ได้เล่าว่า “เด็กที่ได้ไปเรียนที่โรงเรียนของอำเภอหล่มเก่าจะได้ความรู้มากกว่าเด็กที่เรียนอยู่บ้าน เช่น เด็กนักเรียนชั้นประถม 1 สามารถนับ 1 ถึง 100 ได้ ฝึกอ่านภาษาไทยได้ ท่องสูตรคูณได้ เป็นต้น และอีกอย่างเด็กที่ไปเรียนที่นั่นสามารถเข้าถึงแหล่งความรู้มากกว่าเนื่องจากอยู่เขตตัวอำเภอ ” ระยะทางไปเรียนประมาณ 29 กิโลเมตร มีรถรับส่งทุกวัน และมีจำนวนนักเรียนไปเรียนมากกว่าจำนวนนักเรียนที่เรียนอยู่โรงเรียนของหมู่บ้าน ดังในตารางด้านล่างนี้

ตารางที่ 2.3

ชั้นเรียน และจำนวนนักเรียนที่เรียนโรงเรียนนอกหมู่บ้าน

ชั้น	จำนวน		รวม
	ช	ญ	
อบ.	5	2	7
อบ.	1	4	5
รวมระดับอนุบาล	6	6	12
ป.1	3	2	5
ป.2	2	4	6
ป.3	3	5	8
ป.4	1	3	4
ป.5	1	1	2
ป.6	2	2	4
รวมระดับประถม	12	17	29

หมายเหตุ. โดย สักไซ บุปผาโกสอน, 2560.

2.2.4 ศาสนา ประเพณี วัฒนธรรม ความเชื่อ

ชาวบ้านในบ้านน้ำพุ หมู่ 3 มีการนับถือศาสนาอยู่ 2 ศาสนาคือ ศาสนาพุทธ และศาสนาคริสต์ ที่ได้สืบทอดกันมาหลายปี ประเพณีทางศาสนาพุทธส่วนใหญ่คล้ายกับประเพณีของชาวอีสานทั่วไป ชาวบ้านที่นับถือศาสนาพุทธส่วนใหญ่ มีการรวมกลุ่มกันทำกิจกรรมในวันสำคัญทางศาสนา มีทั้งการรวมกลุ่มกันตามการจัดตั้งของภาครัฐ และการรวมกลุ่มตามธรรมชาติ โดยมีประเพณีวัฒนธรรมเป็นตัวยึดถือร่วมกัน ได้แก่ พระธาตุศรีสองรัก การทำบุญขึ้นบ้านใหม่ ตักบาตร ตามหลักของศาสนาพุทธ และที่มีวัฒนธรรมความเชื่อย่อยในเรื่องป่าดงหอย โดยจะมีป่าดงหอยในชุมชน มีบุญประเพณีในการอนุรักษ์ป่าดงหอย ซึ่งจะประกอบพิธีกรรมในเดือนแปดของทุกปี เป็นการเลี้ยงผีป่า “เจ้าป่า” ซึ่งเป็นความเชื่อในระดับท้องถิ่น ทั้งนี้ฐานความเชื่อดังกล่าวเป็นต้นทุนด้านวัฒนธรรมที่เป็นจุดร่วมกันของชุมชนในการส่งเสริมการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติของชุมชนซึ่งสามารถใช้เป็นเครื่องมือในการรวมตัวโดยธรรมชาติของชุมชน และใช้ฐานวัฒนธรรมมาประยุกต์ใช้ในการรักษาฐานทางทรัพยากรธรรมชาติและ

สิ่งแวดล้อมในพื้นที่ได้ ส่วนของคริสเตียน มีการจำศีลเข้าโบสถ์ทุกวันอาทิตย์ โดยยึดถือตามประเพณีของชาวคริสเตียนทั่วไป

2.2.5 สุขภาพอนามัย และการได้รับบริการสาธารณสุข

สำหรับสุขภาพอนามัยพบว่าเมื่อชาวบ้านเจ็บป่วยเล็กๆ น้อยๆ จะรักษาด้วยตนเองไปก่อนด้วยการไปซื้อยาตามร้านขายของชำในหมู่บ้านหรือตามศูนย์สาธารณสุขชุมชนมารับประทาน แต่เมื่ออาการไม่ดีขึ้นก็จะไปที่สถานีอนามัยเป็นลำดับแรก และไปรักษาที่โรงพยาบาล ตามขั้นตอนของการรักษา ส่วนครอบครัวที่มีฐานะดีก็ไปรักษาที่คลินิก และโรงพยาบาลเอกชน ที่จังหวัดเพชรบูรณ์ นอกจากนี้ผู้ป่วยบางกลุ่มจะรักษากับหมอพื้นบ้านที่ชาวบ้านให้ความนับถือ ตามความเชื่อที่เคยปฏิบัติต่อกันมา เช่น ภูสวัต ตาแดง ก้างติดคอ กระจุกหัก คันตามผิวหนัง ฯลฯ โดยหมอพื้นบ้านส่วนใหญ่จะเป็นผู้สืบทอดวิธีการรักษามาจากบรรพบุรุษ และได้มีการจดบันทึกไว้

จากการสัมภาษณ์เจ้าหน้าที่ประจำโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพ บ้านกกจำปา ตำบลโป่ง อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย ได้ให้ข้อมูลว่า “การเข้ามาบริการในการรักษาสุขภาพของชาวบ้านในทั้งตำบลได้มีการรับบริการรักษาจริง แต่ทางอนามัยมีการเก็บสรุปรวมข้อมูลเป็นรายเดือนทั้งตำบล ไม่แยกบ้านหมู่บ้าน ดังนั้น จึงสามารถแยกได้เป็นประเภทการป่วยตามช่วงวัย” ใจดี (นามสมมุติ). (1 กุมภาพันธ์ 2560). สัมภาษณ์.

จากตารางที่ 2.4 พบว่าในช่วงวัยเด็กโรคที่พบ ได้แก่ โรคระบบทางเดินอาหาร ส่วนวัยทำงาน จะเป็นโรคระบบกล้ามเนื้อ โรคกระเพาะอาหาร โรคระบบทางเดินหายใจ ซึ่งมีสาเหตุมาจากการทำงาน เช่น งานในไร่ข้าวโพด ทำงานหนักเกินไป ใช้อุปกรณ์ป้องกันไม่ถูกวิธีหรือไม่ใช้เลยในเวลากการฉีดพ่นยา และเก็บเกี่ยวผลผลิตข้าวโพดแห้งที่มีฝุ่นละออง รับประทานอาหารไม่ตรงต่อเวลา และในขณะที่ผู้สูงอายุเป็นโรคเบาหวาน โรคความดัน และโรคหัวใจเป็นจำนวนมาก ที่เกิดมาจากพันธุกรรม การสะสมเชื้อมาจากการดื่มเครื่องดื่มชูกำลัง และเครื่องดื่มประเภทน้ำหวานมากในช่วงวัยทำงาน เพื่อกระตุ้นการทำงานมากเกินไป พักผ่อนน้อย เป็นต้น

ตารางที่ 2.4

โรคที่เกิดขึ้นในกลุ่มชาวบ้าน

ช่วงวัย	โรคที่เป็น
ในวัยเด็ก	โรกระบบทางเดินอาหาร
ในวัยทำงาน	- โรกระบบกล้ามเนื้อ - โรคกระเพาะอาหาร - โรกระบบทางเดินหายใจ
ในวัยสูงอายุ	- โรคเบาหวาน - โรคความดัน - โรคหัวใจ

หมายเหตุ. โดย สักไซ บุปผาโกสอน, 2560.

2.2.6 การบริโภค

บ้านน้ำพุ หมู่ 3 ตำบลโป่ง อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย เป็นชุมชนที่มีความเป็นชนบทกึ่งเมือง การใช้ชีวิตของแต่ละครัวเรือนในชุมชน แม้จะมีการดำรงชีวิตด้วยการยึดถืออาชีพด้านการเกษตรก็จริง แต่ในด้านการใช้ชีวิต กิจกรรมประจำวันมีความเป็นเมืองอยู่มาก การสะท้อนได้จากพฤติกรรมการดำรงชีพหลายประการ อาทิ นิยมซื้ออาหารสำเร็จรูปจากตลาดมากิน เป็นชุมชนที่ไม่นิยมปลูกผักสวนครัวไว้บริโภคเอง และมีการยึดถือเอาตลาดเป็นแหล่งอาหารที่สำคัญของครัวเรือน ได้แก่ ตลาดหล่มเก่า ตลาดนัดบ้านกกกะทอน ตลาดนัดอำเภอด่านซ้าย และนอกนี้ยังมี Tesco lotus ที่เข้ามาเป็นอีกหนึ่งแหล่งอาหารของชุมชน ที่มีความสะดวกสบาย ต่อการบริโภคในชีวิตประจำวันของครัวเรือนในชุมชน ในทุกๆวันที่พวกเขาตื่นขึ้นมามีต้องไปตลาด หาวด์ฤดูบมาทำกับข้าวกินหรือบางครั้งเรือนไปจ่ายตลาดเป็นรายสัปดาห์ เช่น ครอบครัวแม่เป็น ที่มีการจ่ายตลาดเป็นรายสัปดาห์ เป็นการซื้อครั้งเดียวมาตุณไว้ มีการเก็บรักษาไว้ตู้เย็น เป็นต้น แม่เป็น (8 พฤษภาคม 2560). สัมภาษณ์. เล่าว่า “หมู่บ้านนี้ประเภทอาหารต้องพึ่งตลาด พื้นที่หากินน้อย ถูกทำลาย มีก็ห่างไกล อีกอย่างชาวบ้านที่ส่วนมากก็ทำไร่กันมาก ไม่มีเวลาจะไปทำมาหากิน จะไปครั้งหนึ่งก็เสียเวลาเป็นวัน งานไรไม่ได้แบบนี้ เลยต้องพึ่งตลาดง่ายสะดวกกว่า” ดังนั้นการดำรงชีวิตของชาวบ้านได้มีตลาดเป็นปัจจัยสำคัญไปแล้ว เนื่องด้วยพื้นที่เพาะปลูกพืชอาหาร

มีน้อย และอยู่ห่างไกล โดยเฉพาะการประกอบอาชีพทำไร่ ทำให้ไม่มีเวลาในการออกหาอาหารตามธรรมชาติหรือแม้แต่การปลูก ขณะที่การซื้ออาหารจากตลาดสะดวกกว่า

จากข้อมูลพบว่า สภาพสังคมของหมู่บ้านน้ำพุมีลักษณะพื้นฐาน ดังนี้

1) เป็นชุมชนที่มี มีจำนวนครัวเรือนทั้งหมด 174 ครัวเรือน มีจำนวนประชากรรวมทั้งสิ้น 609 คน แยกเป็นชาย 319 คน หญิง 290 คน จากข้อมูลตามทะเบียนราษฎร์โครงสร้างประชากร อย่างไรก็ตามจากการสำรวจจำนวนประชากรผู้ที่อาศัยอยู่จริงในปี 2560 พบว่า มีจำนวนประชากรทั้งหมด 583 คน แยกเป็นชาย 304 คน หญิง 279 คน ซึ่งกลุ่มอายุ 18-59 ปี มีจำนวนคนมากอันหนึ่ง มีทั้งหมด 358 คน แยกเป็นหญิง 171 คน รองมาอายุ 60 ปีขึ้นไป มีจำนวนทั้งหมด 95 คน แยกเป็น หญิง 51 คน และอายุ 6-14 ปี มีจำนวนทั้งหมด 73 คน แยกเป็น หญิง 35 คน จากข้อมูลสะท้อนให้เห็นว่า สังคมของบ้านน้ำพุยังคงให้เห็นว่ามีกลุ่มแรงงานเป็นกำลังสำคัญในการผลิตการเกษตรของชุมชนหมู่บ้าน และในด้านลักษณะครอบครัว และเครือญาติก็แสดงให้เห็นว่าพร้อมที่จะรวมเป็นกลุ่มก้อนในการทำการผลิตอยู่เสมอ เนื่องจากบ้านน้ำพุมีความสัมพันธ์ด้านเครือญาติที่ดีมาแต่อดีต ที่ประกอบไปด้วยตระกูลใหญ่ๆ 5 ตระกูล ที่ตั้งกล่าวรายละเอียดมาแล้วใน (หัวข้อ 2.2.2) ซึ่งใน 5 ตระกูลนี้ได้มีการแต่งงานสลับกันไปมา ขณะเดียวกันก็มีตระกูลเดียวกันแต่งงานกันด้วย ทั้งหมดได้ทำให้ชุมชนบ้านน้ำพุเป็นเครือญาติพี่น้องกัน มีความสัมพันธ์ด้านการช่วยเหลือแรงงานกันทั้งในภาคการเกษตร และนอกภาคการเกษตร

2) การศึกษา จากการศึกษาผู้วิจัย พบว่า ในหมู่บ้านได้มีการส่งเสริมบุตร หลานเรียน โดยแยกออกเป็น 2 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มที่เรียนในโรงเรียนหมู่บ้าน และกลุ่มที่เรียนโรงเรียนนอกหมู่บ้าน ซึ่ง กลุ่มที่เรียนที่เรียนโรงเรียนนอกหมู่บ้านมีจำนวนมากกว่า มีนักเรียนทั้งหมด 41 คน ส่วนที่เรียนในโรงเรียนหมู่บ้าน รวมทั้งหมดมี นักเรียน 27 คน จากข้อมูลได้สะท้อนให้เห็นว่าชาวบ้านนิยมส่งลูกหลานไปเรียนโรงเรียนนอกหมู่บ้าน เนื่องจากมองว่าเด็กจะมีความรู้มากกว่า โดยพิจารณาจากความรู้ที่ได้ผลการเรียนมาเป็นตัวชี้วัด

3) ด้านศาสนา วัฒนธรรม และการรักษาสุขภาพ ในหมู่บ้านน้ำพุมีการนับถือศาสนา 2 ศาสนาคือ ศาสนาพุทธ และ ศาสนาคริสต์ ด้วยความชุมชนเป็นเครือญาติที่แน่นแฟ้น ได้กลายเป็นห่วงโซ่สำคัญอีกด้านของการรวมกลุ่มในงานกิจกรรมทางด้าน ศาสนา ประเพณีวัฒนธรรม ความเชื่อ ของชุมชน และบรรพบุรุษหลักคือ นอกจากนี้ยังมีวัฒนธรรมความเชื่อย่อยในเรื่องปาดงหอ ที่ชาวบ้านได้กำหนดเป็นป่าศักดิ์สิทธิ์เป็นสถานที่ไว้สักการบูชาเจ้าที่บ้าน มีการเลี้ยงทำบุญประเพณีในการอนุรักษ์ปาดงหอในเดือนสิงหาคมของทุกปี แต่อย่างไรก็ตาม อันดับแรก เมื่อชาวบ้านรู้สึกไม่สบาย นิยมซื้อยาตามร้านค้าย่อยมารับประทานก่อน เมื่อเห็นว่ามีดีขึ้นจึงไปพบหมอที่สถานีนามัยหรือโรงพยาบาล และรักษา

ตามขั้นตอนการรักษา ตามคลินิกและโรงพยาบาลเอกชนที่ใกล้เคียง จากการให้ข้อมูลแพทย์ โรคระบบทางเดินอาหาร ส่วนวัยทำงาน จะเป็นโรคระบบกล้ามเนื้อ โรคระเพาะอาหาร โรคระบบทางเดินหายใจ ซึ่งมีสาเหตุมาจากการทำงานการเกษตร

จากการทำงานการเกษตรของชาวบ้านไม่ได้ชี้ให้เห็นว่าชาวบ้านมีการบริโภคแบบพึ่งตนเอง แต่ด้านตรงข้าม ชาวบ้านมีการมีการพึ่งพาแหล่งอาหารจากตลาด Tesco Lotus เป็นหลัก มีลักษณะการจ่ายตลาดเป็นรายสัปดาห์ เช่น ซื้อสำรองวัตถุดิบไว้ตู้เย็น สะท้อนให้เห็นว่า ชาวบ้านไม่มีเวลาในการออกหาอาหารตามธรรมชาติหรือแม้แต่การปลูกเช่นเดียวกัน เขาใช้เวลาส่วนมากอยู่กับการผลิตพืชการเกษตร เป็นหลัก

2.3 สภาพทางเศรษฐกิจ

สำหรับสภาพทางด้านเศรษฐกิจของชาวบ้านในบ้านน้ำพุ ทั้งในเรื่องของการประกอบอาชีพเกษตรกรรม อาชีพหลักของชาวบ้านน้ำพุ ฐานะความเป็นอยู่และเครื่องใช้สิ่งอำนวยความสะดวก ปัญหาทั่วไปในการประกอบอาชีพ สถาบันการเงินและแหล่งกักเก็บ พบว่า

2.3.1 เกษตรกรรม: อาชีพหลักของชาวบ้านน้ำพุ

จากข้อมูลองค์การบริหารส่วนตำบลโป่ง อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย (2560, น 8) พบว่าในปี พ.ศ. 2561 ประชากรในพื้นที่เขตตำบลโป่ง ร้อยละ 85 ประกอบอาชีพเกษตรกรรม ผลผลิตทางการเกษตรที่สำคัญได้แก่ ข้าวโพด ดอกไม้ ข้าว มันสำปะหลัง นอกจากนี้ยังประกอบอาชีพอื่นๆ เช่น เลี้ยงสัตว์ ร้อยละ 5 อาชีพรับจ้าง ร้อยละ 5 และอาชีพค้าขายร้อยละ 5

ดังนั้นประชาชนในหมู่บ้านส่วนใหญ่จึงประกอบอาชีพเกษตรกรรมตั้งแต่อดีตรุ่นพ่อแม่จนมาถึงรุ่นลูกหลานในปัจจุบัน โดยพืชที่ปลูก ได้แก่ การทำข้าวไร่ ทำนา ปลูกเสาวรส ปลูกไม้ยืนต้น ได้แก่ มะขามหวาน มะขามเปรี้ยว โดยพืชเศรษฐกิจ ได้แก่ การทำไร่ข้าวโพด ที่มีการบุกเบิกเป็นพื้นที่กว้าง เพื่อทำไร่ข้าวโพดเป็นจำนวนมาก รองลงมา ได้แก่ ไร่มันสำปะหลัง สวนยางพารา อย่างไรก็ตามสวนยางพารามักจะเป็นของนายทุนจากต่างจังหวัด อาทิ จากอำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีการปลูกผัก หอมญี่ปุ่น ขิง พริกไทย เป็นต้น

นอกจากอาชีพเกษตรกรแล้วยังมีอาชีพเสริม ได้แก่ การรับจ้างในภาคการเกษตร อาทิ การรับจ้างปลูกเปลือกขิง ปลูกหอมญี่ปุ่น ขายส้ม และบางครั้งครอบครัวเข้าทำงานในบริษัทสยาม harvest การเกษตรจำกัด

สำหรับอาชีพเกษตรกรนั้นชาวบ้านมีระบบการผลิตที่มุ่งเน้นการผลิตเพื่อขาย ระบบการเกษตรเป็นเกษตรกรรมเชิงเดี่ยว พืชที่นิยมปลูก ได้แก่ ข้าวโพด เสาวรส มันสำปะหลัง ซึ่งขบวนการผลิตพืชเหล่านี้ได้มีการใช้พื้นที่ขนาดใหญ่เพื่อให้ได้ผลผลิตที่คุ้มค่าต่อการลงทุนมีการไถ และพรวนดินเพื่อซักร่องก่อนปลูก มีการใช้ปุ๋ยเคมีเพื่อเร่งการผลิตและให้ได้ผลผลิตจำนวนมาก มีการใช้สารเคมีเกษตรที่เข้มข้นด้วยเหตุผลคือ พืชเหล่านี้มีแมลงศัตรูพืชจำนวนมาก และการผลิตในพื้นที่ขนาดใหญ่ทำให้การกำจัดวัชพืชทำได้ยากมากขึ้น ประกอบกับการกระจายตัวของวัชพืชที่รุนแรง และชนิดพันธุ์ของวัชพืชที่ยากต่อการกำจัด เช่น หญ้าคอมมิวนิสต์ หญ้าขน ส่งผลให้เกษตรกรจำเป็นต้องใช้ยาฉีดฆ่าและคุมวัชพืชเหล่านั้น เช่น โกลโฟเซต ไวเปอร์ และมีแนวโน้มที่จะใช้สารเคมีที่มีความเข้มข้นมากขึ้นเรื่อยๆ

เนื่องจากชาวบ้านทั้งหมดในหมู่บ้านน้ำพุส่วนใหญ่ดำรงชีวิตด้วยการทำการเกษตรเป็นหลัก ดังนั้นลักษณะของทำการเกษตรจึงมีการปลูกพืชหลายชนิด โดยจะเปลี่ยนไปตามฤดูกาลตามสภาพความเหมาะสมของภูมิอากาศ ดังปฏิทินการเกษตร (ตารางที่ 2.5) ดังนั้นชาวบ้านในบ้านน้ำพุจึงมีกิจกรรมการผลิตพืชเกษตรทั้งตลอดปี สลับเปลี่ยนหมุนเวียนไปตามตามช่วงรอบของฤดูกาลผลิต โดยในปฏิทินการผลิตพืชการเกษตร ได้แสดงให้เห็นว่า ระบบช่วงอายุฤดูกาลของพืชแต่ละชนิด มีทั้งลักษณะเหมือนกัน และต่างกัน อย่างเห็นได้ชัดเจน เช่น การปลูกข้าวโพดปี มันสำปะหลัง สับปะรด พืชผักต่างๆ และการเลี้ยง ปศุสัตว์ ที่มีระยะเวลาเป็นปี แต่ก็มีความต่างกันในช่วงของฤดูกาลในการเพาะปลูกพืชแต่ละชนิดตามสภาพแวดล้อม ตามความต้องการที่แตกต่างกันไป นายส้ม (นามสมมุติ). (18 ธันวาคม 2559). สัมภาษณ์. พบว่า “การปลูกสับปะรดสามารถปลูกได้ทุกเดือนก็จริง แต่การปลูกเราต้องปลูกในช่วงต้นของฤดูฝน จะเป็นการดีกว่า เพราะถ้าปลูกก่อนหน้าฝนก็ตายเมื่อรดน้ำไม่ได้ และถ้าปลูกกลางหรือท้ายฤดูฝนก็อาจจะพบกับความเสี่ยงในเรื่องหน้าฝนน้ำตายไป ดังนั้นการปลูกควรปลูกช่วงต้นฤดูฝนจะดีมาก”

ตารางที่ 2.5

ปฏิทินการผลิตทางการเกษตรโดยรวมของชุมชนบ้านน้ำพุ

กิจกรรม	ม.ค.	ก.พ.	มี.ค.	เม.ย.	พ.ค.	มิ.ย.	ก.ค.	ส.ค.	ก.ย.	ต.ค.	พ.ย.	ธ.ค.
ทำนา						←	→					
ทำไร่				←	→							
ปลูกข้าวโพดปี	→		←	→								
ปลูกข้าวโพดแล้ง	←	→										
ปลูกมันสำปะหลัง					×							
ปลูกหอมญี่ปุ่น	→				→						←	
ปลูกชิง					←	→						
ปลูกสับปะรด	←	→										
ปลูกพืชผักต่างๆ	←	→										
เลี้ยงปลุ่สัตว์ ไก่ หมู	←	→										

หมายเหตุ. โดย สักโซ บุปผาโกสอน, 2560.

2.3.2 ฐานะความเป็นอยู่และเครื่องใช้สิ่งอำนวยความสะดวก

ในภาพรวมด้านความเป็นอยู่ของชาวบ้านในหมู่บ้านน้ำพุ มีลักษณะเป็นครอบครัวที่มีฐานะอยู่ในระดับปานกลาง เนื่องจากอาชีพหลักของชาวบ้าน คือการยึดการทำเกษตรเป็นหลักนั้น ได้ทำให้การใช้เวลาในการทำกิจกรรมส่วนมากมุ่งอยู่กับการทำไร่ ทำสวนอยู่ตลอดปี เมื่อสิ้นสุดฤดูกาลของพืชผลนี้ก็ไปทำต่ออีกฤดูกาลพืชผลอื่น ทำแบบนี้ตลอดปี เพื่ออาศัยการขายพืชผลเหล่านั้นสำหรับสร้างรายได้ให้กับครัวเรือน ซึ่งรายได้ในส่วนนี้ทำให้ครอบครัวของชาวบ้านในหมู่บ้านได้มีพาหนะ เครื่องใช้สิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆ มากขึ้น และระบบการทำเกษตรก็ได้เป็นการบีบบังคับทางอ้อมให้ชาวบ้านต้องมีสิ่งเหล่านี้เพื่ออำนวยความสะดวกในการทำเกษตรของครอบครัวเขาเอง ได้แก่ “รถยนต์มีทั้งหมด 91 คัน รถพ่วง 1 คัน รถอีแต๊กมีทั้งหมด 63 คัน รถสิบล้อ 2 คัน รถไถมีทั้งหมด 17 คัน เครื่องตัดหญ้า 123 เครื่อง รถมอเตอร์ไซด์มีทั้งหมด 176 คัน เครื่องพ่นยา 80 เครื่อง รถหกล้อมีทั้งหมด 2 คัน และยังมี

เครื่องหยอดเมล็ดพันธุ์ 10 เครื่อง” ผู้ใหญ่บ้านน้ำพุ นายเสปียง ทองม่อม (19 ธันวาคม 2559). สัมภาษณ์.

2.3.3 รายได้ และหนี้สิน

2.3.3.1 รายได้ บ้านน้ำพุ เป็นหมู่บ้านที่ได้มีการทำเกษตรมาแต่อดีต การเกษตรเป็นอาชีพหลักของคนในชุมชน ที่ได้มีการทำกันทุกปี การทำเกษตรเป็นการสร้างแหล่งอาหาร และสร้างรายได้เข้าสู่ชุมชนครอบครัว ดังนั้นรายได้หลักจึงมาจากการเกษตรเป็นส่วนใหญ่ มาจากการขายข้าวโพดมันสำปะหลัง มะขาม เป็นต้น ตัวอย่างเช่น ครอบครัว นายจาบ (นามสมมุติ) “เป็นครอบครัวที่ปลูกข้าวโพด 48 ไร่ ได้ผลผลิต 1,640 ถัง ถังละ 91 บาทโดยเฉลี่ย หนึ่งถังมีน้ำหนัก 15 กิโลกรัม มีรายได้ 150,880 บาท ปลูกมันสำปะหลังประมาณ 3 ไร่ ได้ผลผลิต 4,000 ตัน (ขายเป็นหัว) ราคา กิโลละ 170 สตางค์ ขายได้ 6,800 บาท”

รองลงมาเป็นการรับจ้างในภาคการเกษตร เป็นลูกจ้างในบริษัทสยามฮาเวซ ในบ้านน้ำพุมี 14 คน ที่ไปทำงานกับบริษัท

บริษัทสยามฮาเวซได้มาเปิดทำการเกษตรเป็นเวลามากกว่า 10 ปี บริษัทเป็นของนายทุนชาวญี่ปุ่น ในบริษัทมีลูกจ้างทั้งหมด 49 คน การจ้างงานคิดเป็นการจ้างแบบรายวันอัตราจ้าง เริ่มแรกแม่ได้วันละ 260 บาทมาถึงปัจจุบันปี พ.ศ.2560 ได้วันละ 305 บาท การทำงานจะพักทุกวันศุกร์ของแต่ละอาทิตย์ มีประกันสังคม มีการตรวจสุขภาพทุกปีในเดือนสิงหาคม ในหนึ่งปีจะมีวันพักคือปีใหม่ช่วงสงกรานต์ พัก 3 วัน และมีพักร้อนประจำปีให้โดยมีการคิดวันพักให้ตามอายุการทำงานคือ 1 ปี มีวันพัก 6 วัน 2 ปี 7 วัน และเมื่อทำงานได้ 10 ปีวันพักร้อนจะคงที่อยู่ที่ 15 วัน ในแต่ละปีจะมีการแจกโบนัส 2 ครั้งคือ ช่วงวันสงกรานต์ และ เดือนตุลาคม แจกตามการประเมินความขยันของลูกจ้าง และยังมีโบนัสพิเศษสำหรับลูกจ้างที่ทำงานครบ 10 ปีทุกคนจะได้เหมือนกัน 9,000 บาท แม่ใย (นามสมมุติ). (18 เมษายน 2560). สัมภาษณ์.

นอกจากนี้ยังมีการรับจ้างปอกขิง ปอกหอม การรับจ้างในการปอกหอม และขิง จะมีมาเป็นช่วงตามฤดูกาลคือ ช่วงการปอกขิงจะเริ่มตั้งแต่ เดือนพฤศจิกายน ถึง เดือนพฤษภาคม ในช่วงนี้มีทั้งรับจ้างล้าง และปอกขิง การปอกขิงจะคิดตามราคาขิงที่ปอกได้ กิโลละ 5 บาท ส่วนฤดูกาลปอกหอมจะเริ่มตั้งแต่เดือนกุมภาพันธ์ ถึง เดือนมิถุนายน การคิดราคาการปอกหอมจะแตกต่างกับการปอกขิง โดยการปอกหอมจะคิดราคาตามน้ำหนักหอมที่ยังไม่ได้ผ่านการปอก ซึ่งได้กิโลกรัมละ 7 บาท การ

รับจ้างปอกชิง และหอมญี่ปุ่น มีการทำตามจำนวนของสินค้าในแต่ละวันที่มี โดยมีการหารปันส่วนกันตามจำนวนคนที่ต้องการปอก ดังนั้นการรับจ้างจึงมีเฉพาะครัวเรือน

ในหนึ่งวันรับจ้างปอกชิงจะได้ประมาณวันละ 50 ถึง 100 กิโล ตามจำนวนการรับมาทำรายได้ก็อยู่ระหว่าง 250 – 500 บาทแต่ส่วนมากก็อยู่ที่ 50 -70 กิโลกรัม ซึ่งที่ยังไม่ปอกรับมาจำนวน 20 กิโล จะได้ชิงปอกแล้วประมาณ 15 - 16 กิโล ส่วนการปอกหอมจะได้เร็วกว่าปอกชิงเพราะปอกง่าย คิดไล่หน้าหนักตัวจริงที่ไม่ได้ปอก การปอกครึ่งหนึ่งก็ได้ 300-1,000 บาท ต่อวันตามจำนวนปริมาณหอม แม่เต็ม (นามสมมุติ). (21 มีนาคม 2560). สัมภาษณ์.

2.3.3.1 หนี้สิน การทำเกษตรเชิงเดี่ยวที่หวังผลกำไรปริมาณมาก ย่อมต้องมีการลงทุนสูง เหมือนกัน เช่น กรณีของบ้านน้ำพุ ชาวบ้านมีการลงทุนในการนำเกษตรโดยเฉพาะการปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ที่เป็นพืชเชิงเดี่ยว มีการทำเป็นบริเวณพื้นที่กว้าง ขั้นตอนในการผลิตต้องใช้เทคนิคที่ทันสมัยเข้ามาช่วย ซึ่งเป็นการเพิ่มต้นทุนเข้ามาอีก ดังที่ พ่อเก่ง (นามสมมุติ). (24 พฤศจิกายน 2559). สัมภาษณ์. เล่าว่า การเป็นหนี้ของชาวบ้าน มีปัจจัยมาจากการทำเกษตรเชิงเดี่ยวที่ทำกันเป็นพื้นที่กว้างใหญ่ มีการลงทุนมาก ซึ่งทุนเหล่านั้นก็มาจากการกู้ยืมมาทั้งหมด พอเมื่อราคาสินค้าตกชาวบ้านก็พร้อมเป็นหนี้เสมอ แต่เมื่อในอดีตการปลูกพืชเกษตรเชิงเดี่ยวของชาวบ้านก็ยังไม่มีการสร้างหนี้เป็นจำนวนมากแบบนี้ เพราะรูปแบบการทำในเมื่อก่อน เป็นการทำในพื้นที่น้อย ทำตามแรงงานที่ทำได้ ไม่มีการกู้ยืมแหล่งทุนเพื่อมาทำเกษตร การทำมีการถางป่า เผาป่า เก็บเศษไม้ออกจากไร่ (ภาษาพื้นบ้าน ฮื้อไร่) การปลูกเสียหาย รวมถึงการเก็บเกี่ยวผลผลิตทุกอย่าง ล้วนแต่ทำด้วยแรงงานของคน และไม่มีการใช้ ปุ๋ยสารเคมีเข้ามา

แต่พอมาช่วงปี พ.ศ. 2544 – 2549 ราคาข้าวโพดได้สูงขึ้น ชาวบ้านได้หันมาปลูกข้าวโพดกันทั้งหมดบ้าน พื้นที่กว้างออก ใช้เครื่องยนต์ พร้อมด้วยเทคนิคการผลิตที่ทันสมัยเข้ามาช่วย การผลิตมุ่งหวังสร้างกำไรสู่ครอบครัว ต้นทุนในการลงทุนไม่มีไม่สนใจ กู้ยืมอย่างเดียวเพื่อให้ได้ทำเท่านั้น การกู้ก็เพิ่มจำนวนขึ้นในทุกๆ ปี ระบบการผลิตข้าวโพดได้ทำลายป่าไม่ด้วยการแผ้วถางอย่างมาก มีการใช้สารเคมีอย่างไม่คำนึงต่อสิ่งแวดล้อม แม้กระทั่งสุขภาพตัวผู้ทำเอง เมื่อผ่านไปหลายปีแหล่งอาหารชุมชนสูญหายไปโดยที่ชุมชนไม่รู้ตัว พืชพันธุ์หาย สัตว์ป่าหาย สัตว์น้ำตายไป แหล่งอาหารของชุมชนที่เหลือมีเพียงอย่างเดียวคือ ร้านค้า และตลาดเท่านั้น

คนในชุมชนมีอาชีพทำเกษตรปลูกข้าวโพดทั้งวันอยู่กับไร่ เข้ามาต้องซื้ออาหาร ใช้น้ำมันก็ซื้อ จนมาถึงปัจจุบันชาวบ้านได้ดำรงชีวิตแบบนี้เป็นกิจวัตรประจำวันไปแล้ว ทุกปี

ชาวบ้านจะรอเวลาการเปิดของแหล่งทุนเพื่อการทำเกษตร แหล่งทุนการกู้เพื่อสร้างบ้าน และแหล่งทุนอื่นๆที่มีเพื่อจะได้กู้ยืม และชาวบ้านจะทำทุกวิถีทางเพื่อให้ได้กู้มา การกู้ไม่ว่าจะเป็นการกู้มาจากแหล่งทุนใด จะมีการแบ่งส่วนครึ่งหนึ่งไว้ซื้อกินในชีวิตประจำ รวมทั้งการใช้ในงานต่างๆของครอบครัว ในเมื่อวิถีการดำรงชีวิตของชาวบ้านเป็นลักษณะนี้ ดังนั้นเมื่อมาถึงปัจจุบันราคาของข้าวโพดมาตกต่ำลงกิโลกรัมละ 5 - 6 บาท แต่ต้นทุนการผลิตสูง ได้ทำให้ชาวบ้านเป็นหนี้ ” ดังเช่น ครอบครัวนายจาบ (นามสมมุติ). (20 กุมภาพันธ์ 2560). สัมภาษณ์. “กู้เงินยาว 80,000 บาท เงินสั้น 130,000 บาท เงินด่วน 50,000 บาท เงินบัตรเครดิต 50,000 บาท รวมแล้วเป็นหนี้ 310,000 บาท” และครอบครัวนายไกร (นามสมมุติ). (21 กุมภาพันธ์ 2560). สัมภาษณ์. “กู้เงินยาว 32,000 บาท กู้เงินสั้น 140,000 บาท เงินบัตรเครดิต 50,000 บาท รวมแล้วเป็นหนี้ 222,000 บาท”

2.3.4 ปัญหาทั่วไปในการประกอบอาชีพ

เนื่องจากชุมชนได้ทำอาชีพการเกษตรที่สืบทอดมาตั้งแต่รุ่นปู่ย่าตายาย และพ่อแม่คนในชุมชนได้ปฏิบัติสืบทอดมาถึงปัจจุบัน แต่รูปแบบการทำเกษตรนั้นได้ผันเปลี่ยนไปตามสภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป จากเมื่อก่อนที่มีการทำเพื่อเลี้ยงชีพ พอมีอยู่มีกินในครอบครัว พอถึงปัจจุบันการปลูกพืชได้อิงกับเศรษฐกิจเป็นหลัก พืชไหนราคาดีก็ปลูก โดยไม่คำนึงว่าพืชดังกล่าวมีความยั่งยืนหรือไม่ ดังนั้นสังคมของชุมชนในปัจจุบันจึงเกิดปัญหาความไม่มั่นคงด้านราคาของผลผลิตที่ปลูก การเพิ่มต้นทุนการผลิตมีมากขึ้นเรื่อยๆ ราคาผลผลิตทางการเกษตรตกต่ำ ทรัพยากรดินเสื่อมโทรม ทำให้ชาวบ้านต้องใช้ปุ๋ย ยาฆ่าหญ้า และยาปราบศัตรูพืชมากขึ้น ทำให้ต้นทุนการผลิตเพิ่มสูงขึ้น การขาดทุนจากการผลิต การเกษตรทำให้ชาวบ้านมีปัญหาหนี้สินที่มีการลงทุนปีต่อปี

2.3.5 สถาบันการเงิน และแหล่งกู้ยืม

เนื่องจากชาวบ้านน้ำพุยัดถืออาชีพการเกษตรกรเป็นส่วนใหญ่ และในแต่ละครัวเรือนมีการบุกเบิกพื้นที่เป็นบริเวณกว้างมากกว่าสิบไร่เพื่อการทำเกษตร เพื่อต้องการรายได้จำนวนมากมาสู่ครอบครัว จึงบุกเบิกพื้นที่เพื่อการทำเกษตรในบริเวณพื้นที่กว้าง ในขณะที่แรงงานมีน้อย จึงจำเป็นต้องใช้อุปกรณ์การผลิตต่างๆ เพื่ออำนวยความสะดวกในการผลิต ทำให้ต้องอาศัยแหล่งทุนมาสนับสนุนเพื่อกู้ยืม และในปัจจุบันได้มีแหล่งทุนเข้ามาสนับสนุนทุนในการทำเกษตรอยู่ 2 แหล่งทุนคือ ธนาคารเพื่อการเกษตร และสหกรณ์การเกษตร (ธกส.) และ ธนาคารออมสิน ดังรายละเอียดลุ่มนี้

1) ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร (ธกส) จะมีลักษณะการให้กู้ คือ (1) เงินสินเชื่อส่วนบุคคล (เงิน ยาว) กู้ได้มากที่สุด 100,000-200,000 บาท/ครอบครัว (2) เงินกู้ที่มีกำหนดระยะเวลา (เงิน สั้น) กู้ได้มากที่สุดไม่เกิน 100,000 บาท/ครอบครัว (3) เงินทุนหมุนเวียน (เงินด่วน) กู้ได้

มากที่สุดไม่เกิน 50,000 บาท/ครอบครัว (4) บัตรเครดิต (credit) หรือ “บัตรรูด” คุ้มค่าที่สุดไม่เกิน 50,000 บาท/ครอบครัว

2) ธนาคารออมสิน เป็นกองทุนเงินล้านที่มีระบบเงินกู้ (กู้เงินหุ้น) ที่มีการกู้โดยตั้งให้ ผู้ใหญ่บ้านเป็นประธานกองทุน และสามารถปล่อยกู้ให้กับลูกบ้านได้เป็นผู้ถือบัญชีรายชื่อลูกบ้านที่ การที่จะสามารถกู้เงินจากกองทุนเงินล้านได้ ลูกบ้านต้องมีเลขที่ทะเบียนบ้าน และหนึ่งบ้าน หนึ่ง ครอบครัวสามารถกู้ได้เพียงหนึ่งคน คือ ผู้นำครอบครัวเท่านั้น นอกจากนี้ต้องมีผู้ค้ำประกันด้วยจำนวน 2 คนขึ้นไป มีอัตราดอกเบี้ยร้อยละ 5 บาท มีกำหนดสัญญาได้หนึ่งปี และคุ้มค่าที่สุดไม่เกิน 150,000 บาท/ครอบครัว ซึ่งยอดจำนวนครอบครัวที่กู้ยืมทั้งหมดมี 146 ครอบครัวเฉลี่ยรวมต่อครอบครัว 17,589,04 บาท ยอดกู้สูงสุดที่มี 63,000 บาท และยอดกู้ต่ำสุดอยู่ที่ 5,000 บาท (กองทุนบ้าน และชุมชนเมือง, 2526)

กล่าวโดยสรุป จากงานการศึกษาผู้วิจัย สามารถจำแนกสภาพทางเศรษฐกิจของบ้าน น้ำพุออกเป็นดังนี้ (1) การประกอบอาชีพ (2) ฐานะความเป็นอยู่และเครื่องใช้สิ่งอำนวยความสะดวก (3) รายได้ และหนี้สิน (4) สถาบันการเงิน และแหล่งทุน และ (5) ปัญหาด้านการประกอบอาชีพตั้ง รายละเอียดต่อไปนี้

1) การประกอบอาชีพ เนื่องจากอดีตจนถึงปัจจุบันชาวบ้านในหมู่บ้านน้ำพุมีการ ประกอบอาชีพเกษตรกรรมเป็นหลัก ร้อยละ 80 รองมาเป็นการรับจ้าง ค้าขาย ดังนั้นเมื่อสังคมมีการ ขยายตัวพัฒนาขึ้นเรื่อยๆ ได้ทำให้อาชีพการเกษตรมีการปรับเปลี่ยนไปด้วย เช่น เทคนิคการปลูก วัสดุ เครื่องใช้ในการผลิต การเลือกชนิดพันธุ์พืช ที่เป็นการเปลี่ยนแปลงการปลูกพืชเกษตรแบบยังชีพแบบ ผสมผสานไปสู่การผลิตพืชเกษตรแบบเศรษฐกิจแบบเชิงเดี่ยวอย่างเข้มข้น ส่งผลต่อลักษณะความเป็นอยู่ ของครัวเรือนชาวบ้านในชุมชนเอง

2) เมื่อการพัฒนาเข้ามาสู่หมู่บ้านฐานะความเป็นอยู่และเครื่องใช้สิ่งอำนวยความสะดวก ได้กลายมาเป็นปัจจัยสำคัญ อย่างไรก็ตามลักษณะโดยรวมด้านความเป็นอยู่ของชาวบ้านใน หมู่บ้านน้ำพุ เป็นครอบครัวที่มีฐานะระดับปานกลาง มีอาชีพทำเกษตรทำไร่ ทำสวนอยู่ตลอดปี พึ่งพา ผลผลิตจากการปลูกพืชเศรษฐกิจสำหรับสร้างรายได้ให้กับครัวเรือน แต่ระบบการทำเกษตรในรูปแบบพืช เศรษฐกิจก็ได้เป็นการบีบบังคับทางอ้อมให้ชาวบ้านต้องมีพาหนะ เครื่องใช้ สิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆ เพื่อตอบสนองความต้องการ ทั้งการใช้ในภาคการเกษตร และนอกภาคเกษตร สิ่งเหล่านี้ทำให้ครอบครัว ต้องมีรายได้เข้ามาในแต่ละเดือนตลอดเวลา

3) รายได้ และหนี้สิน จากความต้องการมีสิ่งอำนวยความสะดวกในสังคม และด้วย อาชีพเกษตรกรที่เน้นการปลูกพืชเศรษฐกิจ ได้สร้างรายได้หลักให้กับครอบครัว ตามปริมาณการผลิตที่

แตกต่างกันไปในแต่ละครัวเรือนที่เพาะปลูก ซึ่งการเพาะปลูกพืชเศรษฐกิจเชิงเดี่ยวของชาวบ้านในปัจจุบัน ต้องประสบกับความเสี่ยงที่จะเกิดขึ้นกับผลผลิตได้ เช่น จากปัจจัยด้านราคา และปัจจัยนอกเหนือการควบคุม เช่น ปัญหาภัยธรรมชาติ เป็นต้น ดังนั้นรายได้ต่อปีที่ชาวบ้านจึงไม่แน่นอน และยั่งยืน ชาวบ้าน “พร้อมที่จะเป็นหนี้เสมอ” ถึงแม้ว่าชาวบ้านบางครัวเรือนจะมีอาชีพเสริมจากการรับจ้างในภาคการเกษตร และนอกการเกษตรก็ตาม แต่ก็ยังเป็นเพียงคนกลุ่มน้อย

4) สถาบันการเงิน และแหล่งทุน เมื่อมีการพัฒนารูปแบบการเข้ามาของแหล่งทุนก็มีหลายอย่างที่แตกต่างๆ ดังในกรณีบ้านน้ำพุยังยึดถืออาชีพเกษตรกรรมเป็นส่วนใหญ่ ฉะนั้นรูปแบบทุนที่เข้ามาจะเป็นแหล่งทุนลักษณะสถาบันการเงิน เช่น ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร (ธกส.) และธนาคารออมสินมาในนามกองทุนกู้ยืมเพื่อการเกษตร และการพัฒนา ที่ทำให้ชาวบ้านเกษตรกรทุกคนสามารถเข้าถึงแหล่งทุนได้ โดยส่วนมากแหล่งทุนที่ชาวบ้านน้ำพุให้ความสนใจมาก ได้แก่ เงินสนับสนุนจากธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร (ธกส.) ที่มีรูปแบบการปล่อยเงินที่หลากหลายช่องทาง มีถึง 4 ช่องทาง “ลักษณะการปล่อยกู้มีทั้ง เงินยาว เงินสั้น เงินด่วน และบัตรเครดิต” นางสมหญิง (นามสมมติ). (14 มกราคม 2560). สัมภาษณ์. ทำให้ชาวบ้านสามารถกู้ได้เพิ่มมากขึ้น เนื่องจากมีวงเงินกู้ได้สูงสุดถึง 200,000 บาท/ครอบครัว ส่วนธนาคารออมสินจะให้กู้ในช่องทางที่น้อยกว่า และมีการปล่อยกู้สูงสุดต่ำกว่าคือ ไม่เกิน 150,000 บาท/ครอบครัว

5) ปัญหาด้านการประกอบอาชีพ จากอาชีพการเกษตรชาวบ้านน้ำพุ ได้พบกับปัญหาทางด้าน ราคาพืชผล ที่มีการขึ้นลงตามกลไกของตลาด เศรษฐกิจของประเทศ และ ปัญหาทางด้าน สิ่งนอกเหนือการควบคุม เช่น ดินเสื่อมโทรม ฤดูกาลเปลี่ยนแปลง ปุ๋ย ยา ชนิดพันธุ์ ค่าไถ หยอดเมล็ด ราคาสูงขึ้น เป็นต้น

2.4 ลักษณะทางการเมือง และการรวมกลุ่ม

ด้านสังคมการเมือง มีการปกครอง และการจัดการความสงบเรียบร้อยภายในเป็นการปกครองโดยระบบอาวุโส ชาวบ้านมีความสัมพันธ์กันผ่านระบบเครือญาติ มีผู้นำที่มีบารมีได้รับการเคารพยกย่องจากสมาชิกในชุมชนชาวบ้านมีความผูกพันกลมเกลียวกัน เพราะมีความเคารพนับถือในผีบรรพบุรุษเช่นเดียวกัน และมีความเชื่อในสิ่งเหนือธรรมชาติ ที่คอยเป็นสิ่งควบคุมพฤติกรรมของคน ก่อให้เกิดกฎเกณฑ์ข้อห้ามเพื่อสร้างความชอบธรรม แก่การกำเนิดชีวิตร่วมกันอย่างมีระเบียบแบบแผน รวมทั้งมีคติ ทางศาสนาพุทธ พราหมณ์ที่เข้ามา ซึ่งผสมกลมกลืนในวิถีความเชื่อพิธีกรรม และประเพณี

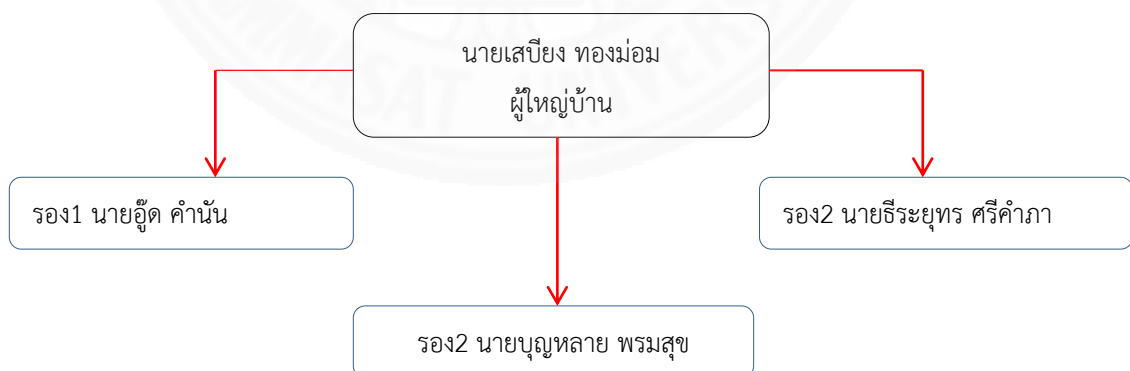
ของชุมชน สิ่งเหล่านี้หล่อหลอมให้สมาชิกในชุมชน เป็นคนบ้านเดียวกัน อยู่ร่วมกันด้วยความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ช่วยเหลือเกื้อกูล เมื่อเกิดความแตกแยกขัดแย้งก็จะมีกลไกภายใน สำหรับไกล่เกลี่ยตัดสิน คือ ระบบว่าความโดยผู้อาวุโสและเครือญาติ

นอกจากนี้สังคมการเมืองแบบเครือญาติในระดับชุมชนหมู่บ้าน ยังมีระบบการปกครองของภาครัฐคือ นายมนู นันทพรหม ซึ่งเป็นกำนันคนปัจจุบัน และใน 11 หมู่บ้านมีผู้ใหญ่บ้านคอยดูแล ได้แก่ หมู่ที่ 1 บ้านโป่ง หมู่ที่ 2 บ้านด่านตู หมู่ที่ 3 บ้านน้ำพุง หมู่ที่ 4 บ้านกกจำปา หมู่ที่ 5 บ้านทุ่งเทิง หมู่ที่ 6 บ้านวังกุ่ม หมู่ที่ 7 บ้านทุ่งน้ำใส หมู่ที่ 8 บ้านปากคอม หมู่ที่ 9 บ้านโป่งชี หมู่ที่ 10 บ้านกกกระบาก หมู่ที่ 11 บ้านทุ่งเทิง

นอกจากนี้ยังมีองค์การบริหารส่วนตำบลเป็นองค์กรปกครองท้องถิ่นมีฐานะเป็นนิติบุคคล ตามพระราชบัญญัติสภาตำบล และองค์การบริหารส่วนตำบล พ.ศ. 2537 แก้ไขเพิ่มเติมฉบับเลขที่ 6 พ.ศ. 2552 โดยยกฐานะจากสภาตำบล ตามประกาศกระทรวงมหาดไทย ลงวันที่ 23 กุมภาพันธ์ 2540 เขตความรับผิดชอบได้แก่เขตพื้นที่ตำบลโป่ง จำนวน 11 หมู่บ้าน (องค์การบริหารส่วนตำบลโป่ง, 2560, น 3)

2.4.1 ผู้นำในชุมชน

บ้านน้ำพุงเป็นหมู่บ้านที่การปกครองตามแบบของกระทรวงมหาดไทย เป็นชุมชนที่ได้ผ่านการฝึกอบรมอาสาสมัครป้องกันภัยฝ่ายพลเรือน (อปพร.) ดังนั้นการปกครองชุมชนจึงมีผู้นำชุมชนอย่างเป็นทางการอยู่ 4 คน ซึ่งมีผู้ใหญ่บ้านหนึ่งคน ผู้ช่วยสามคน ดังผังโครงสร้างผู้นำชุมชนด้านล่างนี้

ภาพที่ 2.7 ผังผังโครงสร้างผู้นำชุมชน. โดย สักไซ บูบผาไกสอน, 2560.

2.4.2 ผู้นำทางธรรมชาติ

ในการดำรงชีวิตของคนชุมชนบ้านน้ำพุซึ่งเป็นชุมชนที่มีความหลากหลายในการนับถือศาสนา ความสัมพันธ์กับธรรมชาติ มีความเชื่อถือผีเจ้าถิ่น เจ้าป่าดงหอน ที่สืบทอดมาแต่บรรพบุรุษ จึงทำให้ชุมชนมีผู้นำทางธรรมชาติดังนี้

- นายคำมูล พรหมบุญ หมอป่า
- นายเกิน สุขศรี หมอป่า
- นายจ่าย ศรีพรหม หมอสู่วัว และโชคชะตา
- นายฉลาด ศรีคำภา ครูฤกษ์
- นายท่อน ศรีขามก ผู้นำศาสนาคริสเตียน และการจักสาน

2.4.3 ชุมชนกับการปกครองท้องถิ่น

หมู่บ้านน้ำพุมีการปกครองแบบกระทัดรัดมี 174 หลังคาเรือน มีบางครัวเรือนมีการแยกทะเบียนแต่ยังอาศัยอยู่บ้านหลังเดียวกัน

2.4.4 การรวมกลุ่มต่างๆ ในชุมชน

ชุมชนบ้านน้ำพุ เป็นชุมชนที่มีการรวมกลุ่มกันเป็นอย่างดี ไม่ว่าจะเป็นการรวมกลุ่มกันจากการส่งเสริมจากภาครัฐ การรวมกลุ่มกันเพื่อใช้แรงงานร่วมกันในการตัดหญ้าถนนในเขตรับผิดชอบบ้านของตน มีการรวมกลุ่มในเรื่องศาสนาวัฒนธรรม และ สำคัญคือ ในหมู่บ้านมีการรวมกลุ่มในเรื่องการลงแขกในการเอาแรงงานในการเก็บผลผลิตภายในหมู่บ้าน ซึ่งในการรวมกลุ่มเอาแรงงานนี้ ยังได้มีการจัดสรรปันส่วนกลุ่มแรงงานออกเป็น 4 กลุ่มคือ กลุ่มไต้ กลุ่มเหนือ กลุ่มห้วยทิพย์ และกลุ่มผาภักดิ์ นอกจากนี้ยังมีการรวมกลุ่มเป็นทางการ เช่น กลุ่ม อปพร. หมู่บ้านน้ำพุ (กลุ่มรักษาความสงบในหมู่บ้านน้ำพุ) คณะกรรมการกลุ่มกองทุนเงินล้าน และออมทรัพย์ กลุ่มสตรี และกลุ่มอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน

2.4.5 ปัญหาสำคัญของคนในชุมชน

ชาวบ้านน้ำพุเป็นชุมชนหนึ่งที่มีความสัมพันธ์ด้านเครือญาติ มีความสามัคคีกัน มีการรวมตัวเอาแรงงานช่วยเหลือกันภาคการเกษตร มีการจัดทำกันเป็นกลุ่ม มีจำนวนหลายครัวเรือน มีการบริหารเป็นรอบเวียนตามความเหมาะสม และตามความพร้อมแต่ละครัวเรือนเป็นหลัก ทำให้ชุมชนบ้านน้ำพุยังรักษาประเพณีความเป็นพี่น้องจากอดีตมาจนถึงปัจจุบัน แต่การเป็นญาติก็ทำให้เกิดความเกรงใจ และความเกรงใจนี้ได้เป็นปัญหาที่ทำให้ชุมชนบ้านน้ำพุ มีการรวมตัวกันเป็นกลุ่มเป็นฝ่าย

มีลักษณะของความสัมพันธ์เป็นพรรคพวก สาเหตุดังกล่าวได้ทำให้การรวมตัวของชุมชนเกิดการขัดแย้ง ทำให้การบริหารจัดการชุมชนในเรื่องการรวมกลุ่มค่อนข้างประสบผลสำเร็จยาก

นอกจากนี้ปัญหาส่วนหนึ่งของชาวบ้านน้ำพุคือ การไม่ยอมเปลี่ยนแนวความคิดตัวเอง มักจะทำสิ่งเก่าซ้ำๆ ทั้งที่สิ่งดังกล่าวมันไม่ดี พ่อตาสอนเล่าว่า

ในเมื่อแต่อดีตถึงปัจจุบัน ก่อนหน้าจะคิดได้นี้ พ่อตาสอนก็เป็น
หนึ่งคนที่ไม่ยอมเชื่อใครว่าการทำเกษตรเชิงเดี่ยวปลูกข้าวโพดไม่ดี คือมันต้องดีอยู่
แล้วเพราะมันราคาดี เราทำได้มันต้องได้ และจะทำไปตลอด แต่มาถึงปัจจุบันได้ไป
เรียนรู้ กับกลุ่มคนเขตนอก บวกกับความไม่ยั่งยืนของข้าวโพด จึงได้รู้ว่า ข้าวโพด
หรือ พืชประเภทเกษตรเชิงเดี่ยวมันไม่ดี เพราะราคาของทุกประเภทพืชมีขึ้น และ
ลงตามเศรษฐกิจ พ่อตาสอน (นามสมมติ). (21 เมษายน 2560). สัมภาษณ์.

กล่าวโดยสรุป ในส่วนของลักษณะการเมือง และการรวมกลุ่ม พบว่า ชุมชนบ้านน้ำ
พุมีลักษณะการเมือง แยกได้ 2 ลักษณะคือ (1) การเมืองแบบเครือญาติ และ (2) การเมืองจากอำนาจ
ภาครัฐ

1) การเมืองแบบเครือญาติ เป็นระบบการเมืองที่เกิดขึ้นมาจากสังคมในชุมชนโดย
ระบบผู้อาวุโสที่มีความสัมพันธ์ผ่านเครือญาติ มีบารมี และได้รับการยอมรับเคารพของสมาชิกในชุมชน
เพราะมีความเคารพนับถือสืบบรรพบุรุษเดียวกัน คอยควบคุมพฤติกรรมของคนด้วยสิ่งเหนือธรรมชาติ เพื่อ
สร้างความชอบธรรม และเป็นกลุ่มผู้ไกล่เกลี่ยปัญหาข้อขัดแย้งในชุมชนอย่างเป็นธรรม

2) การเมืองจากอำนาจภาครัฐ เป็นบุคคล และกลุ่มคนที่มีบทบาทในสังคม มีอำนาจ
จากภาครัฐเป็นสิ่งที่บ่งบอกตำแหน่ง โดยได้รับการแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่ง มีพระราชบัญญัติแต่งตั้ง
มีหน้าที่รับผิดชอบต่อสังคมบ้านเมือง เช่น กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน เจ้าหน้าที่วิชาการตำบล

ถึงอย่างไรก็ตามระบบการปกครองของหมู่บ้านมี 2 ลักษณะ ด้านการเมืองก็ดี
ชาวบ้านยังให้ความเคารพ และปฏิบัติตามอย่างเห็นได้ชัด จากการรวมกลุ่มต่างๆ ที่ชุมชนได้กำหนด และ
จัดขึ้น ทั้งกิจกรรมทางสังคม ศาสนา วัฒนธรรม และกิจกรรมจากภาครัฐ ที่มีคำสั่งกำกับมา

2.5 บทสรุป

จากบริบทประวัติศาสตร์การตั้งถิ่นฐาน ลักษณะทางกายภาพ และทรัพยากรธรรมชาติของ บ้านน้ำพุ ตำบลโป่ง อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย ซึ่งมีลักษณะพื้นฐานต่าง ๆ ต่อไปนี้เป็นตัวกำหนดอาชีพด้านการเกษตร และการปลูกข้าวโพด กล่าวคือ

- 1) ดัวยที่ตั้งของบ้านน้ำพุ เป็นเขตที่ราบสูงเป็นภูเขาสลับซับซ้อนร้อยละ 80 และมีความสูงเฉลี่ย 700 เมตรจากระดับทะเล เป็นภูเขาหินทราย และหินปูน มีความลาดชัน
- 2) เนื่องจากอดีตจนถึงปัจจุบัน ชาวบ้านในหมู่บ้านน้ำพุ มีการประกอบอาชีพเกษตรกรรมเป็นหลัก ดังนั้นจึงทำให้ชาวบ้านมีความกล้าที่จะปลูกข้าวโพด เพราะมีพื้นฐานเป็นเกษตรกร
- 3) ด้านความสัมพันธ์ทางสังคมที่เป็นเครือข่าย ของชาวบ้านน้ำพุ เป็นเงื่อนไขที่ทำให้มีการร่วมตัวเป็นกลุ่มก้อนเพื่อเอาแรงงานในภาคการเกษตร และนอกการเกษตรอยู่เสมอ
- 4) มีสถาบันการเงิน และแหล่งเงินทุนเข้ามาสนับสนุน เช่น ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร (ธกส) และธนาคารออมสิน มาในนามกองทุนกู้ยืมเพื่อการเกษตร และการพัฒนา ที่เป็นการสนองให้ชาวบ้านเกษตรกรทุกคนสามารถเข้าถึงแหล่งทุนได้

บทที่ 3

ประวัติศาสตร์การเข้ามาของข้าวโพดบ้านน้ำพุ

เพื่อให้เกิดความเข้าใจในลักษณะของระบบการผลิตข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ของครัวเรือนในชุมชน ซึ่งเป็นส่วนสำคัญของการศึกษาในบทต่อไป ในบทนี้ผู้วิจัยจึงต้องการนำเสนอประวัติศาสตร์การเข้ามาของข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ในบ้านน้ำพุ รวมถึงการขยายตัวของ การเพาะปลูก ที่นำไปสู่การผลิตข้าวโพดของครัวเรือนในชุมชน จนกลายเป็นพืชเศรษฐกิจ ที่มีความสำคัญต่อวิถีชีวิต ผ่านช่วงเวลาที่มีการเปลี่ยนแปลงที่แตกต่างกัน ตามระบบการตลาดที่มีผลผลิตเปลี่ยนแปลงตามกลไกตลาด จนทำให้ระบบการผลิตของชาวบ้านมีความเป็นพลวัตเปลี่ยนแปลง โดยผู้วิจัยได้แบ่งประวัติศาสตร์การเข้ามาของข้าวโพดออกเป็น 3 ช่วง ได้แก่ ช่วงที่ 1 “ยุคแรกของการปลูกข้าวโพด” ข้าวโพดพันธุ์สิงคโปร์ (พ.ศ. 2504 - พ.ศ. 2520) ช่วงที่ 2 “ยุคของการเปลี่ยนผ่าน”: การเข้ามาของข้าวโพดลูกผสม (พ.ศ. 2520 - พ.ศ. 2539) และช่วงที่ 3 “ยุคต้นข้าวโพดเลี้ยงสัตว์” (พ.ศ. 2540 - พ.ศ. 2559) ดังรายละเอียดต่อไปนี้

3.1 ช่วงที่ 1 “ยุคแรกของการปลูกข้าวโพด” ข้าวโพดพันธุ์สิงคโปร์ (พ.ศ. 2504 - พ.ศ. 2520)

จากผลการศึกษาพบว่า ข้าวโพดเป็นพืชที่คนไทย ได้มีการเพาะปลูกมานานหลายร้อยปี เป็นพืชที่ปลูกผสมกับไร่ข้าว มีฤดูกาลเพาะปลูกเช่นเดียวกับข้าวไร่ ซึ่งข้าวโพดที่ปลูกกันนั้นเป็นพันธุ์ “สิงคโปร์” เป็นพันธุ์แรกๆ ที่เกษตรกรทั่วไปได้มีการเพาะปลูกกัน “ข้าวโพดสิงคโปร์” เป็นชื่อที่ชาวบ้านนิยมเรียกสืบทอดกันต่อๆ กันมาตั้งแต่รุ่นปู่ รุ่นย่า และเป็นข้าวโพดพันธุ์เดียวที่ชาวบ้านนิยมปลูกในยุคสมัยนั้น เช่นเดียวกับกับชาวบ้านในบ้านน้ำพุ จากการบอกเล่าของชาวบ้านหลายคน ทั้งผู้นำ ผู้อาวุโส ภายในบ้านน้ำพุได้พูดกันเป็นเสียงเดียวกันว่า “พันธุ์ข้าวโพดสิงคโปร์” คือ พันธุ์พื้นเมืองที่บรรพบุรุษได้มีการปลูกกันมาเป็นเวลาหลาย กว่า 200 ปี”

จากการให้สัมภาษณ์ของพ่อฉลาด ศรีคำภา และพ่อสมพร วิเชียรพจน์ (12 มิถุนายน 2560). สัมภาษณ์. ได้บอกว่า “ตั้งแต่เกิดมาก็ได้เห็นข้าวโพดพันธุ์นี้แล้ว และพ่อแม่ก็ได้พาทำไร่ และปลูกมาตลอด โดยปลูกผสมกับข้าวไร่ แต่ทำไม่มาก ทำเพียงแค่นี้ได้กิน ทำเยอะไปก็ไม่ได้ขายกัน กินไม่หมด มีการทำเล็กๆ น้อยๆ ไป”

การปลูกข้าวโพดของชาวบ้านน้ำพุในช่วง ปี พ.ศ. 2504 ได้มีเป็นลักษณะการปลูกไว้กินในครัวเรือน และขายเป็นสินค้าบ้างเล็กน้อย จากการเล่าของพ่อฉลาด ศรีคำภา (24 พฤศจิกายน 2560). สัมภาษณ์.

“ข้าวโพดพันธุ์สิงคโปร์ เป็นข้าวโพดที่มีลักษณะเมล็ดใหญ่ หน้าของเมล็ดจะบุบเข้าไปนิดหนึ่ง มีรสชาติหวาน อ่อน ชาวบ้านนิยมนำมาปรุงเป็นอาหาร เช่น นึ่ง ย่างไฟ ทำเป็นน้ำหวานกิน เป็นต้น” ดังนั้นลักษณะของการปลูกข้าวโพดในระยะนี้เป็นการปลูกแบบพื้นบ้าน โดยปลูกไว้บริเวณในครัวเรือนเป็นหลัก ยังไม่มีการใช้เครื่องจักรกลที่ทันสมัยเข้ามาช่วย ยังใช้มือ ใช้ขวานในการถางป่า ตัดหญ้า ใช้จอบ ใช้เสียมในการปลูก รูปแบบการทำยังเป็นการเพาะปลูกในแปลงขนาดเล็กแบบพอเหมาะแก่กับแรงงานที่ทำได้ตามความสามารถของแต่ละครัวเรือน การทำไร่ช่วงดังกล่าวเป็นการทำไร่หมุนเวียน และการเก็บรักษาผลผลิตได้มีการขนไปเก็บไว้ที่ยุ้งที่สร้างไว้ที่บ้านเพื่อสะดวกในการเก็บรักษาข้าวโพด โดยเฉพาะสะดวกเวลาจะนำมาแกะเมล็ด

จากการเล่าของพ่อฉลาด ศรีคำภา (24 พฤศจิกายน 2560). สัมภาษณ์. ในช่วงระยะนั้นชาวบ้านได้มีการขนข้าวโพดด้วยการหาบเป็นส่วนมาก บางครัวเรือนที่มีรถม้า มีรถเทียมวัวก็ใช้เป็นพาหนะขนข้าวโพดกัน และผลผลิตที่ได้มาจะนำมาใส่ยุ้งฉางเพื่อเก็บรักษา และง่ายในการนำมาแกะเมล็ดโดยใช้มือ ส่วนการขายนั้นจะมีการขายเป็นถัง คือเมื่อได้เมล็ดข้าวโพดมาแล้ว จะนำเมล็ดข้าวโพดนั้นกรอกเทลงไปในถังที่สร้างขึ้นจากไม้จริงจนเต็ม แล้วจึงใช้ไม้ขีดกวาดปิดปากถังแล้วจึงใส่ที่รองรับถุงและรถลาก รถบรรทุกของพ่อค้า ซึ่งผลผลิตของแต่ละครัวเรือนนั้นได้ไม่เกิน 100-200 ถัง ต่อปี “ถือว่าเยอะมากแล้ว” โดยขายได้ในราคาถังละ 8 บาทเท่านั้น

มาในช่วงปี พ.ศ. 2510 – พ.ศ. 2513 ราคาข้าวโพดได้สูงขึ้นจากราคาถังละ 8 บาท มาเป็นถังละ 12 บาท แต่การปลูกในช่วงนี้ก็ยังมีลักษณะการปลูกแบบพื้นบ้านเหมือนเดิม ยังมีการใช้แรงงานคนในการปลูกกับอุปกรณ์การเกษตรแบบพื้นบ้าน แต่ที่แตกต่างไปจากเดิมในช่วงระยะนี้คือ ชาวบ้านได้เริ่มมีการปลูกมากขึ้น ผลผลิตที่ได้ต่อครัวเรือนอยู่ที่ 100-300 ถัง ดังนั้นการผลิตซึ่งเริ่มเปลี่ยนจากแค่บริเวณในครัวเรือนมาเป็นขาย

แม้ในช่วงระยะ ปี พ.ศ. 2504 – พ.ศ. 2520 ข้าวโพดจะราคามีที่สูงขึ้น แต่ลักษณะการทำไร่ของชาวบ้านยังไม่ได้มีการขยายพื้นที่ปลูกข้าวโพดมากเท่าใดนัก ยังคงเป็นการทำไร่ข้าวผสมกับการปลูกพืชไร่หลากหลายชนิดไปด้วยกันเหมือนเช่นที่ผ่านมา อาจเนื่องจากแรงงานที่มีไม่เพียงพอ และด้วยเหตุปัจจัยด้านการดำรงชีวิตของชาวบ้านในช่วงระยะดังกล่าวยังเป็นแบบ “เกษตรยังชีพ” ทำให้ทำเกษตรแค่เพียงพอกิน พอใช้เป็นหลัก การดำรงชีวิตยังเป็นการพึ่งพาธรรมชาติ และด้วยปัญหาทางการเมืองในช่วงดังกล่าวยังไม่สงบ ยังมีกลุ่มคอมมิวนิสต์ที่เข้ามาเคลื่อนไหวในพื้นที่ ทำให้กลุ่มบริษัทจำหน่ายเมล็ดพันธุ์ข้าวโพดไม่กล้าเข้ามาในพื้นที่ พ่อสมพร วิเชียรพจน์ (21 เมษายน 2560). สัมภาษณ์. ได้เล่าว่า “ในช่วงปี พ.ศ. 2515 – พ.ศ. 2517 ยังเกิดมีการเคลื่อนไหวของกลุ่มคอมมิวนิสต์ ในเขตเทือกเขาของจังหวัด

เพชรบูรณ์ และจังหวัดเลย ดังนั้นกลุ่มบริษัทจำหน่ายพันธุ์ข้าวโพดจึงยังไม่กล้าเข้ามาจำหน่ายเมล็ดหรือ ประชาสัมพันธ์สินค้า”

ดังนั้นในช่วงนี้จึงเป็นช่วงที่ชาวบ้านในบ้านน้ำพุ่ง ซึ่งมีวิธีการผลิตแบบยังชีพ ได้ปลูกข้าวโพด พันธุ์สิงคโปร์ผสมกับข้าวไร่เพื่อบริโภคในครัวเรือนเป็นหลัก แค่เพียงพอกิน เหลือจึงขาย แต่ก็มีเพียง จำนวนเล็กน้อย โดยอาศัยวิธีการผลิตแบบพื้นบ้าน แม้ในระยะต่อมาข้าวโพดจะมีราคาสูงขึ้นก็ตาม แต่การผลิตยังคงเป็นเช่นเดิม ทั้งนี้เงื่อนไขหนึ่งที่เป็นตัวกำหนดการเข้ามาของข้าวโพดเพื่อการค้าก็คือ สภาพพื้นที่ที่ยังมีการเคลื่อนไหวของกลุ่มคอมมิวนิสต์ ซึ่งเป็นข้อจำกัดที่สำคัญไม่ให้พ่อค้าเข้ามาส่งเสริม การปลูกข้าวโพดในพื้นที่

3.2 ช่วงที่ 2 “ยุคของการเปลี่ยนผ่าน”: การเข้ามาของข้าวโพดลูกผสม (พ.ศ. 2520 - พ.ศ. 2539)

ในช่วงระยะเวลาการเปลี่ยนผ่าน เป็นช่วงการเข้ามาของของข้าวโพดเลี้ยงสัตว์พันธุ์ใหม่ ที่เริ่มเข้ามาแทนที่ข้าวโพดพันธุ์พื้นเมือง โดยถูกนิยามว่าเป็นพันธุ์ที่ดีกว่าพันธุ์พื้นเมือง มีผลตอบแทนทางเศรษฐกิจที่ดีกว่าพันธุ์ดั้งเดิม มีการรับประกันว่าเป็นพันธุ์ที่ได้มีการทดลองทำการวิจัยมาแล้ว เป็นการยืนยันว่าเป็นพันธุ์ที่ดี ให้ผลผลิตมาก ทำน้อยแต่ได้ผลผลิตมาก คู่กับการลงทุนปลูก พร้อมทั้งให้ความรู้ทางด้านเทคนิค วิธีการปลูกอย่างถูกวิธี มีระยะเวลาในการปลูกน้อย มีการให้ปุ๋ยเป็นการกระตุ้นการให้ผลผลิตอย่างเป็นระบบ ซึ่งจากการสัมภาษณ์ นายเฉลิม แก้วแยม (20 เมษายน 2560). สัมภาษณ์. พบว่า การปลูกข้าวโพด ในอดีตช่วง 16 ปีย้อนหลัง นับจากปี พ.ศ.2520 การปลูกข้าวโพดของชาวบ้านมีการปลูกเป็นรายครัวเรือน ใช้แรงงานครัวเรือนเป็นหลักและปลูกมากที่สุดไม่เกิน 5 ไร่ มีลักษณะการปลูกปะปนกันไปกับข้าวไร่ โดยใช้ พันธุ์พื้นบ้านที่ได้เก็บรักษาไว้เป็นพันธุ์ดั้งเดิม รูปแบบการทำไร่นั้น มีการถางป่าเพื่อขยายพื้นที่ทำไร่ด้วยการใช้ มีด พร้า เลื่อย และขวานในการตัดไม้เพื่อบุกเบิกพื้นที่การเพาะปลูกให้ได้ในปริมาณเพียงพอ กับความต้องการตามความสามารถในการทำของแรงงานในครัวเรือน ภายหลังจากถางป่าเสร็จแล้ว จะทิ้งพื้นที่ไว้ประมาณ 2 - 3 เดือน เพื่อให้ไม้ที่ตัดถางนั้นแห้ง แล้วจึงทำการเผา หลังจากนั้นจึงทำการรื้อหรือ เก็บชิ้นส่วนที่เป็นไม้ และต่อไม้ ที่เหลือจากการเผาไม่หมดมารวมกันแล้วทำการเผาใหม่ หรือเก็บทิ้งออกจากพื้นที่ไร่ หลังจากนั้นทำการเพาะปลูกเมล็ดพันธุ์ โดยเพาะปลูกด้วยแรงงานคนในครัวเรือน ใช้เสียม และ “แวก” (ภาษาพื้นบ้าน) เป็นอุปกรณ์ในการปลูก ซึ่งมีระยะห่างหลุมปลูกประมาณ 60 – 80 เซนติเมตร มีระยะห่างกว่าการปลูกในปัจจุบัน หลังปลูกเสร็จจะกำจัดหญ้าและต่อไม้หรือเปียไม้ที่เกิดขึ้นมาเพียงครั้งเดียวก็เสร็จไม่มีการทำซ้ำอีกเป็นครั้งที่สอง เพราะในสมัยก่อนจะไม่ค่อยมีหญ้าจะมีแต่ต่อ

ต้นไม้หรือเปียไม้เท่านั้น และมีการเก็บผลผลิตโดยใช้แรงงานในครัวเรือหักผักข้าวโพดใส่ถุง แล้วก็แบกหรือหาบมาบ้านในทุกๆ วัน ส่วนบางครัวเรือนก็ใช้วัวเกวียนลากมา มีการสีเอาเมล็ดด้วยการใช้มือแกะ และใช้เครื่องปั่นเมล็ดที่ทำจากภูมิปัญญาชาวบ้านที่มีลักษณะคล้ายเครื่องปั่นฝ้าย

จากข้อมูลการสัมภาษณ์ดังกล่าว สะท้อนให้เห็นว่า การทำไร่ข้าวโพดในอดีต ยังมีลักษณะการทำแบบยังชีพ โดยสามารถจำแนกได้ ดังนี้ (1) ยังมีการเพาะปลูกปะปนกับข้าวไร่ (2) ลักษณะการผลิตอิงแรงงานในครัวเรือนเป็นหลัก (3) จำนวนพื้นที่ในการเพาะปลูกยังไม่มาก และ (4) การเพาะปลูก และการสีผลผลิตนั้นยังใช้เครื่องมือพื้นบ้าน

โดยในช่วงนี้ได้มีการนำพันธุ์ข้าวโพดต่างๆ เข้ามาขายได้แก่ พันธุ์ข้าวโพด สุวรรณ 1 ที่เป็นพันธุ์แรกๆ ที่เข้ามาสู่บ้านน้ำพุ ตามมาด้วยพันธุ์ข้าวโพด ทอง 8 หรือพันธุ์ 888 กล่าวคือ

การเข้ามาของข้าวโพดพันธุ์สุวรรณ 1 ปี พ.ศ. 2520 ได้มีการเข้ามาของกลุ่มบริษัท เพื่อการนำเสนอพันธุ์ข้าวโพดใหม่ โดยมีทั้งตัวแทนและกลุ่มพ่อค้าทำหน้าที่สนับสนุนเมล็ดพันธุ์ จำหน่ายพันธุ์ให้กับชาวบ้านผู้ปลูกข้าวโพด เมล็ดพันธุ์ในช่วงนี้ ได้แก่ พันธุ์สุวรรณ 1 ถึงอย่างไรก็ตามในช่วงแรกๆ การเข้ามาของสายพันธุ์สุวรรณ 1 ชาวบ้านในหมู่บ้านน้ำพุยังไม่กล้าที่จะลองปลูกข้าวโพดพันธุ์ใหม่นี้ แต่ยังมีนิยมปลูกพันธุ์พื้นเมืองเป็นหลัก เนื่องจากประหยัดต้นทุน ประกอบกับในช่วงแรกๆ นี้ ชาวบ้านยังไม่ใช้ปุ๋ยในการทำเกษตร เนื่องจากเกรงว่าสารเคมีจะอันตรายต่อร่างกาย และสารอาหารในดิน ประกอบกับรูปแบบการผลิตที่มีลักษณะเป็นไร่แบบหมุนเวียน โดยระยะ 3 ปี ชาวบ้านจะกลับมาทำเกษตรใหม่ในพื้นที่เดิมทำให้ดินมีการฟื้นตัวโดยไม่ต้องใช้ปุ๋ยหรือใช้สารเคมี ดังนี้

พ่อสมพร วิเชียรพจน์ (24 เมษายน 2560). สัมภาษณ์. เล่าให้ฟังว่า “ชาวบ้านยังไม่กล้าลองในการใช้ปุ๋ยและสารเคมีเข้าไปเพื่อเพิ่มผลผลิต ยังพากันเกิดความกลัวว่าปุ๋ย และสารเคมี จะทำให้ธาตุอาหารในดินตายและด้วยเหตุที่ว่าในช่วงดังกล่าวชาวบ้านยังมีลักษณะการทำไร่แบบหมุนเวียน 3 ปีกลับมาทำใหม่ด้วย เลยทำให้ดินมีการฟื้นตัว ยังมีความงามให้ผลผลิตดี จึงไม่ใช้ปุ๋ยและสารเคมีกัน”

แต่ไม่ใช่ที่ชาวบ้านในบริเวณบ้านใกล้เคียงจะไม่ปลูกกัน ในความเป็นจริงได้มีครัวเรือนในบริเวณใกล้เคียงเริ่มซื้อข้าวโพดพันธุ์ สุวรรณ 1 มาปลูก โดยชาวบ้านได้ไปหาซื้อเมล็ดพันธุ์มาจากอำเภอหล่มเก่า จังหวัดเพชรบูรณ์ เนื่องจากชาวบ้านเห็นว่าเป็นพันธุ์ที่มีราคาการรับซื้อผลผลิตสูงกว่าพันธุ์เดิมที่ปลูก จึงไปซื้อมาปลูกบ้าง ซึ่งพันธุ์นี้เป็นพันธุ์ที่มีลักษณะต้นเตี้ย มีความสูงเพียงแค่ 60 เซนติเมตร มีคุณลักษณะเด่นคือ ต้านทานต่อโรคเชื้อราน้ำค้าง

จากการให้สัมภาษณ์ของ พ่อสมพร วิเชียรพจน์ (24 เมษายน 2560). สัมภาษณ์. พบว่าการทำไร่ของชาวบ้านในช่วงปี พ.ศ. 2520 ยังเป็นการทำแบบพื้นบ้านมีการจับกลุ่มกันเองของผู้ชาย

หัวหน้าครอบครัวภายในบ้านประมาณ 6-7 ครอบครัวตามความสนิท ความผูกพันกัน มีการพูดคุยกันว่า จะพากันไปถางป่าเขตไหนเพื่อการทำไร่ เมื่อมีการตกลงเห็นดีเลือกพื้นที่ได้แล้วจะนัดกันออกไปถาง การถางจะถางรวมกันช่วยเหลือเอาแรงกัน ถางจนเห็นว่าเพียงพอกับการเพาะปลูกของครอบครัวแล้วจะมีการ ตัดต้นไม้ให้มีตอสูงเป็นแถวไปตามขอบเขตแดนเพื่อเป็นสัญลักษณ์แดนกันกับไร่ข้างๆ ในช่วงการเผาป่าไป ตอดกิ่งกล่าวจะเป็นแดนพื้นที่อย่างชัดเจน การถางจะเป็นกลุ่มกันแบบนี้ มีไร้ติดกันเป็นพื้นที่กว้างโดยเขต แแดนไร่ก็ใช้ตอไม้เป็นเครื่องหมายบ่งบอกการทำไร่จะมีการหมุนเวียนไปทุกๆ 3 ปี เพื่อเป็นการพักฟื้นดินให้ เกิดมีความสมบูรณ์ของดิน การทำไร่ข้าวโพดในระยะนี้ได้เริ่มมีการแยกกับการปลูกข้าว ทำให้พื้นที่ในการ ปลูกข้าวมีน้อยลงหรือเท่าเดิมและเริ่มมีการขยายพื้นที่การปลูกข้าวโพดขึ้นเรื่อยๆ

ข้าวโพดพันธุ์ “ตอง 8” หรือ “888” และความทันสมัย (พันธุ์ซีพีดีเค 888) ในช่วง ประมาณปี พ.ศ. 2524 – พ.ศ. 2525 เกิดข้าวโพดพันธุ์ใหม่ขึ้นมาเป็นพันธุ์ที่ดีกว่าพันธุ์เดิมคือ มีลำต้นที่ สูงกว่า และให้ผลผลิตดีกว่า ข้าวโพดพันธุ์ “ตอง 8” หรือ “888” เป็นของบริษัท “ซีพี” ซึ่งนับได้ว่าเป็น พันธุ์ที่ได้รับความนิยมเพราะเป็นพันธุ์ที่มีลักษณะลำต้นสูง มีการดูแลรักษาง่ายกว่าพันธุ์สุวรรณ 1 และ ราคาดีกว่า ฝักใหญ่ บวกกับหมู่บ้านใกล้เคียงมีการเพาะปลูก และได้ผลดี ทำให้ชาวบ้านมีความสนใจและ นำเอาพันธุ์ดังกล่าวมาทดลองปลูกบ้าง

นอกจากนี้กระแสการพัฒนาของประเทศให้มีความทันสมัยได้เริ่มคืบคลานเข้ามาสู่หมู่บ้าน แห่งนี้ การมาของพันธุ์ข้าวโพด “ตอง 8” หรือ “888” ได้เข้ามาพร้อมกับพาหนะ ที่เอื้ออำนวยความสะดวก ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงความทันสมัยต่อการดำรงชีพ เช่น รถมอเตอร์ไซด์ และรถไถ ซึ่งเป็นเครื่องมือ ที่อำนวยความสะดวกในการทำไร่ข้าวโพด ความทันสมัยดังกล่าวได้สร้างความต้องการให้กับชาวบ้านเป็น อย่างมาก เป็นตัวกระตุ้นให้ชาวบ้านเริ่มมีการขยายพื้นที่เพาะปลูกข้าวโพดเพิ่มมากขึ้น เมื่อเห็นครอบครัว อื่นมีรถมอเตอร์ไซด์ ประกอบกับการทำไร่ข้าวโพดที่ง่ายสะดวกและรวดเร็ว ตลอดจนยังให้ผลผลิตดี พอสมพร วิเชียรพจน์ (24 เมษายน 2560). สัมภาษณ์. ได้เล่าว่า การมาของพันธุ์ข้าวโพด “ตอง 8” ได้เป็นต้นกำเนิดของการเริ่มนำสารเคมีมาใช้ในการผลิตข้าวโพดอย่างเป็นทางการ เป็นการเริ่มเข้าสู่ระบบ การผลิตพืชแบบเศรษฐกิจ เป็นการเปลี่ยนระบบการปลูกแบบยังชีพอย่างช้าๆ และเปลี่ยนสภาพการผลิต ไปในทุกๆ ปี ชาวบ้านเริ่มเรียนรู้การใช้ปุ๋ย และสารเคมี อันเนื่องมาจากการขยายตัวของประชากรเพิ่มขึ้น ความต้องการบริโภค – อุปโภคในครัวเรือนกลายเป็นอีกเหตุผลหลัก บวกกับความต้องการอยากได้สิ่ง อำนวยความสะดวกในครัวเรือนเพิ่มขึ้น ทำให้ชาวบ้านเข้าสู่ภาวะการปลูกข้าวโพดเพื่อให้ได้ผลผลิตที่ สูงขึ้น อีกทั้งราคาของข้าวโพดได้ขยับเพิ่มขึ้นจาก 12 บาท มาเป็น 20-25 บาท ต่อถัง ซึ่งเมล็ดพันธุ์ 1 ถัง มี น้ำหนัก 15 กก. พื้นที่การผลิตได้มีการแบ่งปันออกอย่างชัดเจน จากพืชอื่นๆ ทั้งระดับบ้าน และ

ครอบครัว ที่ดินในครัวเรือนที่เคยทำไร่แบบหมุนเวียน ก็ได้มีการแบ่งปันสู่บุตร หลาน เมื่อมีการสร้างครอบครัว ออกเรือน ทำให้พื้นที่การเกษตรถูกจำกัดให้น้อยลง และจะน้อยลงไปเรื่อยๆ ทำให้ช่วงนั้นมีการเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดินอย่างสิ้นเชิง

ในยุคการปลูกข้าวโพดพันธุ์ “ตอง 8” หรือ “888” สิ่งหนึ่งที่ตามมาคือ นโยบายรัฐที่ส่งเสริมให้ชาวบ้านในการปลูกข้าวโพดเพื่อสร้างรายได้ แก่ครอบครัว และแก้ความยากจนให้แก่ประเทศชาติ

การผลิตข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ในลักษณะพืชเศรษฐกิจ (cash-crop) อย่างกว้างขวางเป็นผลสืบเนื่องจากการสนับสนุนจากนโยบายภาครัฐเพื่อลดปัญหาความยากจน ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2525 ตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจ และสังคมแห่งชาติฉบับที่ 5 โดยจุดมุ่งหมายคือ การหาช่องทางการสร้างรายได้ให้เกษตรกร นอกจากนี้ ข้าวโพดยังเป็นหนึ่งในวัตถุดิบหลักที่สำคัญในอุตสาหกรรมผลิตอาหารเลี้ยงสัตว์ที่ขยายตัวอย่างรวดเร็ว ตามความต้องการบริโภคเนื้อสัตว์ของประชากรโลก ส่งผลต่อการขยายพื้นที่การเพาะปลูกแก่เกษตรกรมากขึ้นเรื่อย ๆ (แผนพัฒนาเศรษฐกิจ และสังคมแห่งชาติฉบับที่ 5, 2529)

การเข้ามาของ ธ.ก.ส . : แหล่งทุนในการปลูกข้าวโพด สาเหตุหนึ่งที่กระตุ้นให้ชาวบ้านทำการผลิตข้าวโพดก็คือ มีการสนับสนุนเงินทุนให้กู้ยืมในการลงทุนทำการเกษตรเป็นการให้ทุนปีต่อปี จากธนาคารเพื่อการเกษตร และสหกรณ์การเกษตร จากการสัมภาษณ์ พ่อฉลาด ศรีคำภา และพ่อสมพร วิเชียรพจน์ (สัมภาษณ์), 24 เมษายน 2560 เมื่อข้าวโพดพันธุ์ “ตอง 8” เข้ามาสู่หมู่บ้านน้ำพุ 3 ปี ต่อมาประมาณปี พ.ศ. 2527 – พ.ศ. 2528 ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร (ธ.ก.ส.) ได้เข้ามาเปิดสาขาที่จังหวัดเลย และได้มีการประกาศเปิดรับสมัครใหม่ในการให้กู้ยืมเงินเพื่อการเกษตรของธนาคาร โดยมีการประชาสัมพันธ์หาสมาชิก หากบุคคลใดมาสมัครเป็นสมาชิกในปีแรกของการเปิดรับสมัคร จะได้เงินทุนในการกู้ยืมจำนวน 3,000 บาท ในปีแรก และปีต่อไปจะได้จำนวนที่เพิ่มเป็น 5,000 บาท การเปิดให้กู้เงินของธนาคารเป็นสิ่งที่ทำให้ชาวบ้านน้ำพุสนใจ ในนั้นมี พ่อฉลาด และพ่อสมพรด้วยทั้งสองคนได้เดินทางออกไปกู้เงิน แต่ไม่ได้กู้มาลงทุนทำเกษตรทั้งหมด มีการแบ่งเงินบางส่วนไว้ใช้ในครัวเรือนด้วย เงินจำนวนดังกล่าวนี้ถือเป็นจำนวนมากพอสมควร การเดินทางไปกู้เงินในช่วงนั้นใช้เวลาในการเดินทางทั้งวัน การเดินทางยังลำบาก ยังไม่มีรถมากเหมือนปัจจุบัน การกู้เงินในครั้งนั้นได้กลายเป็นการเรียนรู้ในการหาทุนมาเพื่อการผลิต และมีการกู้มาอย่างต่อเนื่องจนมาถึงปัจจุบัน และมีจำนวนมากขึ้น

ปี พ.ศ. 2527 – พ.ศ. 2536 ราคาข้าวโพดได้ขยับเพิ่มขึ้นมาประมาณถึงละ 25-39 บาท ยิ่งทำให้ จำนวนครัวเรือนในบ้านน้ำพุได้หันมาปลูกข้าวโพดเริ่มมีมากขึ้นเรื่อยๆ แต่ชาวบ้านก็ยังคงปลูกข้าวโพดเป็นหลักทั้งทำไร่ข้าว และนา ลักษณะการปลูกข้าวโพดในช่วงนี้เริ่มใช้เครื่องทุ่นแรงเข้ามาช่วย

เช่น ใช้รถไถในการไถพรวนดินหนึ่งครั้งเพื่อปรับหน้าดิน ตากดิน หรือเป็นการไถกลบวัชพืชเพื่อเป็นการหมักให้เป็นปุ๋ยบำรุงดินให้เกิดมีธาตุอาหาร การไถครั้งที่สองเพื่อการปลูกเมล็ดพันธุ์ โดยมีการปลูกด้วยการใช้เสียมในการขุดหลุมเพื่อปลูก หลุมจะลึกประมาณ 5 – 8 เซนติเมตร ระยะห่างของแถวประมาณ 60 – 80 เซนติเมตร ระยะระหว่างหลุมภายในแถว ประมาณ 50 เซนติเมตร มีการเอาแรงงานกันในการปลูก และการกำจัดวัชพืชด้วยการใช้สารเคมี ผสมน้ำยาฆ่าหญ้ากับน้ำ แล้วบรรจุใส่ถังฉีดพ่นตามช่องข้าวโพด ซึ่งถังแบบสพายเป้โดยในช่วงนี้เป็นถังแบบสพายเป้ที่มีแบบปั๊มลูกสูบมือโยก ลักษณะของกระบอกลมพ่นยากคล้ายกับกระบอกสูบรถ แต่การใช้ยาฆ่าหญาก็ยังใช้ยาที่ไม่รุนแรงมากนัก เพราะหญ้ายังไม่มาก

ในช่วงนี้บ้านน้ำพุ ยังมีป่าไม้สมบูรณ์เพราะไม่มีการทำไร่ข้าวโพดมาก เฉลี่ยครวเรือนละ 9-10 ไร่ ขณะที่ยังปลูกข้าวเพื่อบริโภคในครัวเรือนเป็นหลัก หากมีพื้นที่เหลือจากการปลูกข้าวจึงนำมาทำไร่ข้าวโพด มีการเอาแรงงานกันในการปลูกข้าวโพด เมื่อเก็บเกี่ยวผลผลิตแล้ว ผลผลิตจะถูกนำมาใส่ไว้ในฉางตามไร่ และมีพ่อค้ามารับซื้อที่ไร่ ดังที่ผู้ใหญ่บ้านได้เล่าให้ฟังว่า

การทำข้าวโพดใน ปี พ.ศ. 2531 - พ.ศ. 2532 ในช่วงที่ได้อยู่บ้านน้ำพุ ป่าไม้ของหมู่บ้านยังอุดมสมบูรณ์ การทำไร่ข้าวโพดก็ยังไม่ทำกันมากนัก ครัวเรือนหนึ่งเฉลี่ยประมาณ 9 – 10 ไร่ ในนั้นจะได้มีการแบ่งทำข้าวไร่ไว้กินในครัวเรือนด้วย ส่วนที่เหลือก็ทำข้าวโพด โดยใช้เมล็ดพันธุ์ประมาณ 1 – 2 ถุง ราคาพันธุ์ ถุงละ 1,000 บาท มี 15 กก. ไม่มีการหยอดเมล็ด และปุ๋ย ใช้เสียมในการเพาะปลูก มีการเอาแรงงานกันซึ่งเป็นการทำงานรูปแบบหนึ่งที่สร้างความสามัคคีในหมู่บ้าน การเก็บรักษามีการสร้างฉางหรือยุ้งไว้ตามไร่ เวลาขายจะมีพ่อค้ามารับซื้อตามไร่ โดยใช้รถไถที่ติดเครื่องสีละเส ราคาที่พ่อค้ารับซื้อนั้นประมาณ ถังละ 35 บาท ผลผลิตอยู่ที่ 500-1,000 ถัง นายเสปียง ทองม่อม (สัมภาษณ์), 15 มิถุนายน 2560

อย่างไรก็ตามแม้ผู้ใหญ่เสปียงจะเล่าว่าในขณะนั้น ราคาข้าวโพดจะอยู่ที่ ถังละ 35 บาท แต่โดยปกติ ราคาผลผลิตของข้าวโพดไม่มีความคงที่ มีขึ้น และมีลงอยู่ตลอดเวลา อาทิ เช่น จากรวบรวมข้อมูลจากสำนักงานพาณิชย์จังหวัดในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และสำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร กระทรวงการเกษตรและสหกรณ์ ของธนาคารแห่งประเทศไทย ในช่วงระหว่าง ปี พ.ศ. 2535 แม้ราคาข้าวโพดราคาเฉลี่ยจะอยู่ที่ ถังละ 49 บาท และ 3.25 บาท /กก. แต่มาปี พ.ศ. 2536 ราคาข้าวโพดได้ลดลง เฉลี่ยอยู่ที่ ถังละ 40 บาท และ 2.66 บาท /กก. มาช่วงปี พ.ศ. 2537 ราคาข้าวโพดได้เริ่มสูงขึ้นจากเฉลี่ยถังละ 45 บาท และ 3.02 บาท /กก. เพิ่มขึ้นเฉลี่ยถังละ 63 บาท และ 4.2 บาท /กก. ในปี พ.ศ. 2539 (ธนาคารแห่งประเทศไทย, 2560 ออนไลน์)

กล่าวโดยสรุป ในยุคนี้พบประเด็นที่น่าสนใจหลายประการกล่าวคือ (1) เป็นยุคที่เริ่มเปลี่ยนจากการปลูกข้าวพันธุ์พื้นเมืองมาเป็นข้าวโพดพันธุ์จากบริษัท (2) ข้าวโพดบริษัท เริ่มเข้ามาผ่านทาง

ตัวแทน และกลุ่มพ่อค้าที่นำเมล็ดพันธุ์มาจำหน่าย (3) ในช่วงแรกชาวบ้านยังไม่กล้าลองปลูกข้าวโพดพันธุ์ใหม่ ยังคงนิยมปลูกพันธุ์พื้นเมือง เพราะไม่ต้องการใช้ปุ๋ย และกลัวอันตรายจากสารเคมี แต่พอเห็นเพื่อนบ้านปลูกในหมู่บ้านอื่นๆ ปลูกแล้วดี จึงลองซื้อมาปลูกบ้าง (4) การทำเกษตรยังคงปลูกข้าวเป็นหลัก ทั้งข้าวไร่ และข้าวในที่ลุ่ม โดยอาศัยพื้นที่ที่เหลือจากการปลูกข้าวมาปลูกข้าวโพด สำหรับในช่วงแรกมีการปลูกข้าวโพดปะปนไปกับข้าวไร่ แต่ในระยะต่อมาเริ่มมีการถางป่าเพื่อปลูกข้าวโพด โดยเฉพาะปลูกแยกจากข้าว ทำให้เกิดการขยายตัวของพื้นที่ปลูกข้าวโพด ส่งผลให้พื้นที่ป่าลดลง (5) เมื่อมีการขยายตัวของการปลูกข้าวโพดมากขึ้น ทำให้ในช่วงนี้เป็นช่วงของความทันสมัย ชาวบ้านเริ่มมีเงินที่จะหาซื้อสิ่งอำนวยความสะดวกมาใช้ในครัวเรือน โดยเฉพาะรถจักรยานยนต์ รถไถ (6) ในช่วงนี้ ธนาคารเพื่อการเกษตร และสหกรณ์การเกษตร (ธ.ก.ส.) เริ่มเข้ามาให้สินเชื่อโดยชาวบ้านจะกู้ยืมเพื่อไปลงทุนปลูกข้าวโพดรวมไปถึงนำมาใช้ในชีวิตประจำวัน และ (7) ราคาข้าวโพดมีขึ้นมีลงยังไม่แน่นอน

3.3 ช่วงที่ 3 “ยุคตื่นข้าวโพดเลี้ยงสัตว์” (พ.ศ. 2540 - พ.ศ. 2559)

จากการศึกษาพบว่า ในช่วงปี พ.ศ. 2540 เมื่อราคาข้าวโพดได้เพิ่มสูงขึ้นมาเรื่อยๆ จนมีราคาถึงละ 63 บาท การปลูกข้าวโพดได้มีการขยายพื้นที่ออกไปมากขึ้นอย่างต่อเนื่องตั้งแต่ ปี พ.ศ. 2531 – พ.ศ. 2532 ในขณะที่พื้นที่ปลูกข้าวไร่น้อยลง หรือทำเพียงแค่อพยพอยู่พอกินเท่านั้น รายได้จากการปลูกข้าวโพดได้ทำให้วิถีชีวิตของชาวบ้านเกิดการเปลี่ยนแปลง เช่น ในด้านสิ่งอำนวยความสะดวกในการทำมาหากิน นอกจากมีรถไถที่ช่วยทุ่นแรงในการปรับพื้นที่ก่อนการปลูกแทนที่การใช้แรงงานคนแล้ว ยังมีถังฉีดยาแบบปั๊มลูกสูบมือที่มีการพัฒนาไปเป็นแบบโยก และถังเปื้อดพนแบบไฟฟ้า ทำให้การพ่นยาทำได้ง่ายมากขึ้น และในระยะเวลาดังกล่าวยังมี “รถชิงหรือรถอีแต๊ก” เข้ามา เป็นเครื่องทุ่นแรงสำหรับการขนส่งผลผลิตข้าวโพด ใช้บรรทุกของต่างๆ ตามพื้นที่ไร่ที่มีความลาดชัน แต่ละครอบครัวต่างหารถอีแต๊กมาเป็นเจ้าของเพราะสามารถตอบสนองต่อการใช้ประโยชน์ในการผลิตดีมาก ครอบครัวที่มีเงินก็ใช้จ่ายเงินเพื่อหาซื้อรถอีแต๊กมาใช้ทำงานเพื่ออำนวยความสะดวก ครอบครัวที่ไม่มีเงินก็พยายามปลูกข้าวโพดเพิ่มขึ้นเพื่อให้มีเงินมาซื้อพอสมพร วิเชียรพจน์ (21 เมษายน 2560). สัมภาษณ์. ได้เล่าเรื่องรถอีแต๊กให้ฟังว่า

“รถชิงหรือรถอีแต๊ก เป็นรถที่ดัดแปลงขึ้นมาใหม่สำหรับใช้งานในพื้นที่ลาดชัน ใช้บรรทุกสิ่งของตามภูเขาค่อนข้างดี มีการดัดแปลงมาจากเครื่องรถไถเดินตาม ภาษาพื้นบ้านเรียกว่า “รถอีกง” เครื่อง KUBOTART ขนาด 9 แรงม้า หรือ 9.5 ผลิตตามความต้องการของผู้สั่งซื้อโดยร้านที่รับดัดแปลงรถ

มีเจ้าของเป็นชาวบ้านที่เคยเป็นนายช่างซ่อมรถมาก่อน ราคาจำจางัดแปลงคันหนึ่งตกอยู่ประมาณ 80,000 – 100,000 บาท คิดตามเครื่องแรงรถที่ใช้” พ่อสมพร วิเชียรพจน์ (18 เมษายน 2560). สัมภาษณ์.

ในช่วงปี พ.ศ. 2550-2560 ชาวโพดลูกผสมได้จำนวนชนิดพันธุ์เพิ่มมากขึ้นเรื่อยๆ เนื่องจากเป็นช่วงระยะที่ชาวโพดมีราคาดี จำนวนพื้นที่เพาะปลูกมีปริมาณมาก ซึ่งทางบริษัทผลิตเมล็ดพันธุ์ได้สร้างพันธุ์แปลกใหม่มาเรื่อยๆ ออกมา โดยการโฆษณาว่าให้ผลผลิตได้มาก ฝักใหญ่ ให้เมล็ดดี มีความทนทานต่อโรค และแมลง ทำให้เกษตรกรซื้อमतทดลองปลูกกัน บางครอบครัวปลูกแล้วได้ผลดี บางครอบครัวไม่ได้ผลดีแตกต่างกันไปในแต่ละเขต แต่ชาวโพดก็ยังเป็นพืชที่เกษตรกรในเขตจังหวัดเลย นิยมเพาะปลูกกันรวมทั้งชาวบ้านบ้านน้ำพุ ที่มีเมล็ดพันธุ์เข้ามาเพิ่มขึ้น เช่น พันธุ์ S7 888 80 81 46 47 ที่นิยมซื้อมาปลูกกัน นายเฉลิม แก้วแย้ม (28 พฤศจิกายน 2559). สัมภาษณ์.

จากสภาพพื้นที่ของบ้านน้ำพุ ที่มีพื้นที่รวมทั้งหมด 7,000 ไร่ แยกเป็นพื้นที่ปลูกสร้างที่อยู่อาศัย 100 ไร่ พื้นที่สาธารณะ 600 ไร่ พื้นที่ทำกิน 3,000 ไร่ โดยที่เหลือ 3,300 ไร่ เป็นพื้นที่ว่างเปล่าหรือพื้นที่ป่า ของหมู่บ้านน้ำพุ ดังนั้น การเพิ่มขึ้นของราคาข้าวโพดในระยะนั้น ได้กลายมาเป็นตัวกระตุ้นให้ชาวบ้านเพิ่มจำนวนเนื้อที่การผลิตของตนให้มากขึ้น ส่งผลให้สภาพพื้นที่ป่าไม้ของบ้านน้ำพุลดลง มีการถางป่ากันมากขึ้น เพื่อขยายพื้นที่เพาะปลูก เพื่อเพิ่มผลผลิตให้ได้มากขึ้น เป็นเหตุให้มีการบุกรุกป่าทำให้พื้นที่ป่าของบ้าน กลายเป็น “ป่าแตก” แม้พื้นที่ส่วนใหญ่ของหมู่บ้านจะอยู่ในเขตป่าสงวนแห่งชาติ บางส่วนเป็นที่ สปก. 4-01 และ นส.3 แต่พื้นที่ของแต่ละครอบครัวที่มีการจับจองเพื่อทำกิน ได้มีการถางกันจนหมดไป โดยมีความหวังว่าจะทำให้สามารถปลูกข้าวโพดให้ได้มากขึ้น ชาวบ้านหวังพึ่งการทำไร่ข้าวโพดเพื่อสร้างรายได้ให้กับครอบครัว ทั้งยังได้รับการสนับสนุนทุนจากภาครัฐ จากธนาคาร ที่เปิดโอกาสให้กู้ยืมเงินเพื่อลงทุนทางการเกษตรด้วย

ระยะราคาข้าวโพดตกต่ำ ต้นทุนที่สูงขึ้น: ชาวบ้านเริ่มเป็นหนี้ อย่างไรก็ตามในช่วงระหว่างปี พ.ศ. 2540 – พ.ศ. 2543 ราคาข้าวโพดได้มีการขยับอีกครั้ง มีขึ้น และมีลง แต่สิ่งที่น่าเป็นกังวลที่ตามมาและเป็นปัญหา คือ ราคาเมล็ดพันธุ์ ค่าปุ๋ย ยา และค่าจ้างในการไถ ซึ่งต้นทุนเพิ่มขึ้นทุกปี จนมาถึงช่วงปี พ.ศ. 2544 ราคาผลผลิตข้าวโพดได้ลดต่ำลงจากปี พ.ศ. 2543 ที่มีราคาผลผลิตประมาณถึงละ 60 บาท เหลือ 4 บาท/กก. ราคาผลผลิตประมาณถึงละ 55 บาท อยู่ที่ 3.66 บาท/กก. ในปี พ.ศ. 2544 เกษตรกรชาวบ้านในชุมชนมีรายได้ค่อนข้างต่ำ บางครัวเรือนได้เท่าทุน และบางครัวเรือนมีกำไรแต่ไม่มากนักไม่ถึงกับขาดทุน ในขณะที่ชาวบ้านต้องกู้เงินมาทำไร่ข้าวโพด รายได้ที่ได้น้องนำมาชำระหนี้ และใช้ในการดำเนินชีวิต รวมถึงการลงทุนในปีต่อไป

พ่อสมพร วิเชียรพจน์ (21 เมษายน 2560). สัมภาษณ์. ได้เล่าให้ฟังว่า “การปลูกข้าวโพดของชาวบ้านทั้งหมด บ้านน้ำพุได้มีการกู้เงินจาก ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์ เป็นการลงทุนปีต่อปี ได้เงินมาก็เอาไปชำระหนี้ถ้าไร้อะไรก็เอาไปซื้ออุปกรณ์การเกษตร ของใช้ในครัวเรือน และซื้ออาหารการกินในชีวิตประจำ พอถึงฤดูกาลก็ไปกู้ใหม่” แต่เมื่อราคาผลผลิตลดลงเรื่อยๆ ติดต่อกัน 4 – 5 ปี ได้ทำให้ชาวบ้านขาดทุน เป็นหนี้สินเพิ่มทวีขึ้นเรื่อยๆ จนทำให้การผลผลิตข้าวโพดของชาวบ้านหลายครัวเรือนหยุดปลูกข้าวโพด ในช่วงปี พ.ศ. 2545 – พ.ศ. 2547 มีเพียง 1 – 3 ครัวเรือนที่ยังคงปลูกข้าวโพดต่อไป แต่ก็ได้ปรับลดพื้นที่ลง ทำแบบเล็กน้อยตามจำนวนทุนที่พอมือในครัวเรือน

ผลกระทบของการลดลงของราคาข้าวโพด ที่มีผลต่อชาวบ้านมากที่สุด ได้แก่ ความสามารถในการชำระหนี้สินธนาคาร เนื่องจาก

การกู้ยืมเงินจากแหล่งกู้ยืมคือ ธนาคารนั้น เมื่อลูกค้ามีการปฏิบัติตามกฎถูกต้องในทุกปี มีการชำระหนี้คืนไปแล้วจะเป็นลูกค้าเกรด A มีสิทธิพิเศษ ให้กู้เพิ่มเติมได้ในจำนวนวงเงินให้กู้ยืมตามกฎหมายของธนาคารนั้น เป็นสิ่งที่ดีในความคิดของชาวบ้านที่จะเงินมาหมุนในครัวเรือน ซื้อของใช้ และสิ่งต่างๆ แบ่งไว้ทำการผลิตส่วนหนึ่ง แต่ปัญหาเมื่อราคาสินค้าต่ำลงชาวบ้านก็เกิดเป็นหนี้ตามๆ กัน มีทั้งผู้เป็นหนี้มาก และเป็นหนี้ค่อยๆ ตามการกู้ยืมที่แตกต่างกันไป พ่อสมพร วิเชียรพจน์ (21 เมษายน 2560). สัมภาษณ์.

ราคาข้าวโพดตกต่ำกับการตัดสินใจออกไปทำงานนอกหมู่บ้าน จากปัญหาหนี้สินที่เกิดจากราคาข้าวโพดตกต่ำได้ทำให้ชาวบ้านในกลุ่มแรงงาน ตั้งแต่ช่วงอายุ 16–50 ปี จำเป็นต้องออกจากบ้านเพื่อไปหาเงินมาจุนเจือครอบครัว เอาเงินมาผ่อนดอกเบี้ยกู้ยืมมาเพื่อใช้ในการลงทุนทางการเกษตร ค่าผ่อนเครื่องใช้ต่างๆ ที่ครอบครัวมี เช่น ค่าผ่อนรถยนต์ มอเตอร์ไซด์ รถอีแต๊ก ที่ใช้ในการเกษตร เป็นต้น โดยการออกไปทำงานมีทั้งเข้าไปใช้แรงงานตามโรงงาน เป็นกรรมกรก่อสร้างในกรุงเทพฯ และต่างจังหวัดตามแหล่งที่มีคนทำ จำนวนแรงงานที่ออกไปมีจำนวนเกือบครึ่งหนึ่งของแรงงานทั้งหมดในหมู่บ้าน

การเคลื่อนย้ายแรงงานของชาวบ้านมีการออกไปเป็นจำนวนมากจนทำให้ในหมู่บ้านเงียบมาก ตอนกลางวันแทบไม่มีใครอยู่ในหมู่บ้านเลย เพราะคนที่เหลือก็ออกไปทำงานในไร่ กลุ่มแรงงานที่ออกไปทำงานนอกหมู่บ้านมีมากเกือบ 100% ของจำนวนแรงงานในทั้งหมดบ้าน ออกไปเกือบหมด แต่มี 50% ของแรงงานที่ออกไปทำงานนอกหมู่บ้านสลับกันเข้าออกทำงานในหมู่บ้านอยู่ตลอด พ่อสมพร วิเชียรพจน์ (21 เมษายน 2560). สัมภาษณ์.

ราคาข้าวโพดสูงขึ้นอีกครั้ง: กับการมาของแรงงาน มาในช่วงปี พ.ศ. 2548 ราคาข้าวโพดได้เริ่มขยับดีขึ้นมาประมาณถึงละ 60 บาท แต่ช่วงดังกล่าวนี้ กลุ่มแรงงานที่ออกไปทำงานนอกหมู่บ้านยังไม่ได้กลับเข้ามา เนื่องจากยังรอดูว่าราคาข้าวโพดนั้นจะเพิ่มขึ้นอีกหรือไม่ จนมาถึง ปี พ.ศ. 2549 ราคาข้าวโพดได้เพิ่มขึ้นจากถึงละ 60 บาท เป็น 65 บาท ทำให้กลุ่มแรงงานได้เริ่มอพยพกลับมาทำข้าวโพดกันใหม่อีกครั้ง

มาในช่วงปี พ.ศ. 2550 - พ.ศ. 2552 กลุ่มแรงงานได้กลับคืนถิ่นจนเกือบหมด การทำไร่ข้าวโพดกลับมาคึกคักอีกครั้ง และมีการขยายพื้นที่มากกว่าเดิม มีการผลิตเต็มรูปแบบเพื่อขาย มีการใช้ปุ๋ยเคมี ยาปราบศัตรูพืชและสารเคมีต่างๆ อย่างเข้มข้น ระบบการปลูกได้เปลี่ยนมาใช้เครื่องจักร มีเครื่องหยอดเมล็ดติดมากับรถไถเข้ามา มีการเล่ากันว่า “นายบำรุง ศรีพรหม เป็นคนที่ซื้อเครื่องหยอดติดรถไถเป็นเครื่องแรกที่บ้าน และมาหยอดเป็นคนแรก” นายเสบียง ทองม่อม (15 มิถุนายน 2560). สัมภาษณ์. นอกจากนี้ยังมีรถรับจ้างหยอดเมล็ดพันธุ์จากหมู่บ้านอื่นเข้ามาให้บริการ ซึ่งคิดค่าบริการในการหยอดประมาณ 800 บาท/ไร่ ระบบการกำจัดวัชพืชมีความทันสมัยขึ้นและอำนวยความสะดวกมากขึ้น ซึ่งเปลี่ยนจากแบบเป่าที่ใช้คนโยกด้วยแรงงานคนมาเป็นเครื่องหัวบีมที่ติดกับรถอีแต๊ก มาปี พ.ศ. 2553 เป็นปีที่มีความเปลี่ยนแปลงมากที่สุดของการทำไร่ข้าวโพด ราคาข้าวโพดได้สูงขึ้นขึ้นเป็น 2 เท่าของราคาปีก่อน เป็นถึงละ 130 บาท ทำให้ชาวบ้านมีการบุกเบิกพื้นที่ป่าต้องห้ามเพิ่มขึ้น เช่น ป่าสงวน ป่าต้นน้ำ ป่าชุมชน เป็นต้น ทำให้ป่าไม้ที่เป็นเขตรักษาป่าต้นน้ำได้ถูกทำลาย และในระยนี้การทำไร่ข้าวโพดมีการเพิ่มปุ๋ยเคมีเข้ามาใช้ในการผลิตอย่างเต็มที่

ปี พ.ศ. 2554 - พ.ศ. 2555 ด้วยความที่ชาวบ้านมีความตื่นตัวกับการขายข้าวโพดที่ได้ราคาดี อย่างที่ไม่เคยมีมาก่อน ทำให้ชาวบ้านนิยมซื้อรถยนต์ ผ่อนรถยนต์กันมากขึ้นและเริ่มซื้อรถไถติดเครื่องหยอดเข้ามาใช้ จาก 1 เครื่องเป็น 2 - 3 เครื่อง นับแต่ปี พ.ศ. 2554 - พ.ศ. 2557 ข้าวโพดอยู่ในช่วง “เป็นเงินเป็นทองมาก” จนทำให้กลุ่มพ่อค้าคนกลางมีการแย่งชิงกันซื้อผลผลิตข้าวโพด มีการจองสีข้าวโพดกันตามไร่ของชาวบ้าน ผลผลิตที่ได้ประมาณ 800 - 3500 ถัง บางครั้งได้เกิดความขัดแย้งกันขึ้นระหว่างพ่อค้า เช่น ไปจองคุยกันไว้แล้ว แต่มาสีช้า เจ้าของไร่จึงไปสีกับพ่อค้าคนใหม่ จนทำให้พ่อค้าถึงกับนอนตามพื้นที่ของชาวบ้าน เพื่อรอสีข้าวโพดให้ได้เร็วที่สุดเท่าที่จะทำได้ ในช่วงนี้การปลูกข้าวโพดได้สร้างรายได้ให้กับชาวบ้านเป็นกอบเป็นกำจนสามารถลืมตาอ้าปากได้ มีเงินใช้หนี้สิน

ข้อมูลจากธนาคารแห่งประเทศไทย ในช่วงปี พ.ศ. 2554 -2557 ระบุว่า ราคาข้าวโพดเฉลี่ยอยู่ที่ถึงละ 120 บาท หรือ 8 บาท /กก. แต่มาปี พ.ศ. 2555 ราคาข้าวโพดเฉลี่ยอยู่ที่ ถึงละ 133 บาท หรือ 8.86 บาท /กก. อย่างไรก็ตามต่อมาได้ลดต่ำลงแต่ก็ได้เพิ่มขึ้นสลับกันไป อาทิ

มาช่วงปี พ.ศ. 2556 ราคาข้าวโพดเฉลี่ยถึงละ 121 บาท หรือ 8.06 บาท /กก. ปี พ.ศ. 2557 ราคาข้าวโพดเฉลี่ยถึงละ 102 บาท หรือ 6.8 บาท /กก. ปี พ.ศ. 2558 ราคาข้าวโพดเฉลี่ยถึงละ 120 บาท หรือ 8 บาท /กก. ปี พ.ศ. 2559 ราคาข้าวโพดเฉลี่ยถึงละ 110 บาท และ 7.3 บาท /กก. (ธนาคารแห่งประเทศไทย ปี 2560)

อย่างไรก็ตามจากข้อมูลจากสำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร (OFFICE OF AGRICULTURAL ECONOMICS) พบว่า ในช่วงปี พ.ศ. 2549 - พ.ศ. 2558 ราคาข้าวโพดที่เกษตรกรขายได้ เป็นจำนวนบาท/กก. มีดังตารางที่ 3.1 ต่อไปนี้

ตารางที่ 3.1

ราคาข้าวโพดที่เกษตรกรขายได้ (บาท/กก.) ช่วงปี พ.ศ. 2549 - พ.ศ. 2558

ช่วงปี พ.ศ. 2549-พ.ศ. 2558	2549	2550	2551	2552	2553	2554	2555	2556	2557	2558
ราคาขายได้(บาท/กก.)	5.45	6.89	7.01	5.43	8.13	7.63	9.34	7.19	7.13	7.73

หมายเหตุ: จาก สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร (2558) โดย สักไซ บุปผาไถสอน, 2560.

มาถึงช่วงปี พ.ศ. 2560 เนื่องจากการทำข้าวโพดของชาวบ้านเป็นรูปแบบของการปลูกเพื่อการค้า มีการปลูกกันมากทำให้ต้องกู้ยืมเงินมาลงทุนมากเช่นเดียวกัน แต่ที่น่าหนักใจคือ การกู้ยืมของชาวบ้านเป็นการกู้ยืมแบบปีต่อปี และกู้เพิ่มมากขึ้นทุกปี ดังนั้นเมื่อราคาข้าวโพดตกต่ำลง ชาวบ้านจึงพร้อมที่จะเป็นหนี้ ซึ่งในปัจจุบันราคาข้าวโพดได้ตกต่ำลงอย่างมากมาเป็นถึงละ 80 – 86 บาท ในขณะที่ราคาเมล็ดพันธุ์ และปุ๋ยได้เพิ่มขึ้นสูงมาก ทำให้ต้นทุนการผลิตข้าวโพดของชาวบ้านในช่วงปีนี้เกิดเป็นหนี้สินกันทุกครัวเรือน การปลูกข้าวโพดของชาวบ้านที่ต่อเนื่องยาวนานมากกว่า 30 ปี การใช้ปุ๋ยสารเคมีในการผลิต การปลูกพืชชนิดเดียวซ้ำๆ ในลักษณะเกษตรเชิงเดี่ยวได้ทำให้เกิดผลเสียตามมา อาทิ ดินเสื่อมโทรม ธาตุอาหารลดลง ดินไม่อุ้มน้ำ ชั้นหน้าดินแข็งกระด้าง ดินไม่ดูดซับน้ำ ส่งผลทำให้สัตว์น้ำหลายชนิดต้องสูญหายไปเป็นที่สุด

จากข้อมูลการสังเกตในภาคสนาม ในช่วงระยะเวลา 7 เดือน ที่ผู้วิจัยได้ศึกษาชุมชนบ้านน้ำพุ ผู้วิจัยพบว่าระบบการผลิตข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ของชาวบ้าน ได้มีการเพาะปลูกกันเป็นพื้นที่ที่กว้างใหญ่ ทำกันเป็นธุรกิจฟาร์มปลูกขนาดใหญ่ มีการนำเทคโนโลยีที่ทันสมัยมาใช้ในการผลิต ทั้งในระบบเตรียมดิน

การปลูกเมล็ดพันธุ์ หรือ การหยอดที่ชาวบ้านเรียกกันว่า การกำจัดวชพีซด้วยการใช้เครื่องพ่นยาฉีด และระบบการสีเมล็ดพันธุ์ ด้วยเครื่องจักรที่ทันสมัยนั้น สะท้อนให้เห็นว่าระบบการผลิตข้าวโพดของชาวเป็นระบบทันสมัยในลักษณะการทำเกษตรเพื่อการค้า ในแต่ละครัวเรือนข้าวโพดถือเป็นพืชเศรษฐกิจที่สำคัญ แต่มีแนวโน้มที่ว่าในอนาคตการทำไร่ข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ของชาวบ้านจะลดลง แม้ว่า ปี พ.ศ. 2554 – 2559 ราคาผลผลิตข้าวโพดจะสูงขึ้น ดังที่ได้กล่าวมาแล้วก่อนหน้านี้ จนทำให้ชาวบ้านบุกเบิกพื้นที่การทำผลิตเพิ่มขึ้น และมีการลงทุนค่อนข้างสูง แต่เมื่อมาถึงฤดูกาลเก็บเกี่ยวผลผลิตข้าวโพดใน ปี พ.ศ. 2560 ราคาผลผลิตข้าวโพดกลับตกต่ำลงอีกครั้งทำให้ชาวบ้านน้ำพุหลายครอบครัวต้องประสบกับภาวะขาดทุน นอกจากนี้ผลผลิตที่เก็บเกี่ยวได้ก็ไม่สมบูรณ์ ผลผลิตตกต่ำกว่าทุกๆ ปี ที่ผ่านมามีการเก็บเกี่ยวที่ล่าช้าทำให้ผลผลิตเสียหาย จากศัตรูพืชทำลาย เช่น หนู ปลวก มอด นอกจากนี้ยังเกิดโรคเชื้อรา เมื่อมีฝนตกมาสาเหตุทั้งหมดนี้ได้ทำให้ผลผลิตการเกษตรของชาวบ้านตกต่ำลง ประกอบกับราคาที่ตกต่ำไปด้วย ทำให้ชาวบ้านส่วนใหญ่ ไม่มีทุนที่จะลงทุนในการผลิตปีต่อไป มีแนวโน้มที่ชาวบ้านบางส่วนจะไม่กล้าที่จะลงทุนอีก เนื่องจากชาวบ้านเชื่อว่าราคาข้าวโพดจะลดลงไปเรื่อยๆ เพราะได้มีการนำเข้าข้าวโพดมาจากประเทศเพื่อนบ้านซึ่งมีราคาต่ำกว่าเข้ามาขายในประเทศไทย สภาพดังกล่าวได้นำมาสู่การปรับตัวของชาวบ้านบ้านน้ำพุ ดังที่จะได้กล่าวถึงในบทต่อไป

กล่าวโดยสรุป ในยุคดังกล่าวนี้ ได้พบว่า (1) ชาวบ้านเริ่มมีสิ่งอำนวยความสะดวกเข้ามาสู่ครอบครัวชาวบ้านเพิ่มมากขึ้นจากยุคก่อนหน้านี้คือ รถอีแต๋น (2) มีการเพิ่มจำนวนพื้นที่เพาะปลูกข้าวโพดมากขึ้นกว่าเดิม ในขณะที่พื้นที่การปลูกข้าวไร่น้อยลงเหลือเพียงทำแค่พออยู่พอกินเท่านั้น (3) แต่อย่างไรก็ตามระบบการเพาะปลูกข้าวโพดของชาวบ้านได้หยุดลงท่ามกลางราคาที่ตกต่ำในช่วงปี พ.ศ. 2543 – พ.ศ. 2546 และได้ทำให้มีการเคลื่อนย้ายของกลุ่มแรงงานออกจากหมู่บ้าน เพื่อไปรับจ้างรายวันนอกเขตพื้นที่ (4) มาในช่วงปี พ.ศ. 2547 ราคาข้าวโพดได้กลับมาสูงขึ้น กลุ่มแรงงานได้หวนสู่หมู่บ้าน และทำไร่ข้าวโพดอีกครั้ง (5) การทำไร่ข้าวโพดได้มีการเพิ่มพื้นที่มากขึ้น เมื่อข้าวโพดมีราคาสูงติดต่อกันเป็นเวลา 5-6 ปี ในช่วงปี พ.ศ. 2553 – พ.ศ. 2559 ทำให้มีการจับจองพื้นที่การเพาะปลูกมีการถางป่าอย่างมากจนทำให้พื้นที่เพาะปลูกของหมู่บ้านขยายตัวเต็มพื้นที่ (6) มีการนำเทคโนโลยีที่ทันสมัยเข้ามาใช้ในการผลิต มีเครื่องหยอดเมล็ด และมีเครื่องบีบอัดยา (7) ชาวบ้านมีการกู้ยืมเงินจากแหล่งทุนเป็นจำนวนเพิ่มมากขึ้น (8) มีการนำปุ๋ย และสารเคมีประเภทยาฆ่าหญ้าอย่างเข้มข้นเข้ามาใช้ และ (9) ราคาข้าวโพดไม่มีความแน่นอนมีขึ้น และมีลง โดยในปี พ.ศ 2560 ราคาข้าวโพดได้ตกต่ำลงเหลือ ถึงละ 87 บาท หรือ 5.8 บาท/กก.

3.4 บทสรุป

จากประวัติศาสตร์การเข้ามาของข้าวโพดใน 3 ช่วง ได้แก่ ช่วงที่ 1 “ยุคแรกของการปลูกข้าวโพด” ข้าวโพดพันธุ์สิงคโปร์ (พ.ศ. 2504 - พ.ศ. 2520) ช่วงที่ 2 “ยุคของการเปลี่ยนผ่าน”: การเข้ามาของข้าวโพดลูกผสม (พ.ศ. 2520 - พ.ศ. 2539) และช่วงที่ 3 “ยุคตื่นข้าวโพดเลี้ยงสัตว์” (พ.ศ. 2540 - พ.ศ. 2559) ได้สะท้อนให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงด้านสังคมการเพาะปลูกพืช รูปแบบการเข้ามาของข้าวโพดสายพันธุ์ใหม่ การปรับเปลี่ยนวิถีชีวิต และลักษณะของการปลูกข้าวโพดของชาวบ้านน้ำพุ ที่ไม่มีความมั่นคงทางด้านราคา กล่าวคือ (1) ข้าวโพดบริษัทได้เข้ามา ผ่านทางตัวแทน และกลุ่มพ่อค้า ที่นำไปสู่การเปลี่ยนจากการปลูกข้าวโพดพันธุ์พื้นเมืองของชาวบ้านมาเป็นข้าวโพดพันธุ์บริษัท (2) ลักษณะการปลูกข้าวโพดพันธุ์ใหม่ ในช่วงแรกมีรูปแบบการปลูกเป็นพืชรอง ซึ่งพืชหลักยังคงเป็นการปลูกข้าวไร่ และข้าวในที่ลุ่มเป็นสำคัญ (3) ในระยะต่อมาเริ่มมีการถางป่าเพื่อปลูกข้าวโพด โดยเฉพาะแยกพื้นที่จากข้าว ทำให้เกิดการขยายตัวของพื้นที่ปลูกข้าวโพด ส่งผลให้พื้นที่ป่าลดลง (4) การขยายตัวของ การปลูกข้าวโพดมากขึ้น และมีธนาคารเพื่อการเกษตร และสหกรณ์การเกษตร (ธ.ก.ส.) เริ่มเข้ามาให้สินเชื่อเพื่อให้ชาวบ้านกู้ยืมเพื่อไปลงทุนปลูกข้าวโพด รวมไปถึงนำมาใช้ในชีวิตประจำวัน ส่งผลให้เกิดความทันสมัยเข้ามาในครอบครัว (5) เริ่มมีสิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆ เข้ามาสู่ครอบครัวชาวบ้าน (6) มีการเพิ่มจำนวนพื้นที่เพาะปลูกข้าวโพดมากขึ้นในช่วงระยะหนึ่ง แต่ก็ได้หยุดชะงักเพราะราคาข้าวโพดที่ตกต่ำ ทำให้มีการเคลื่อนย้ายกลุ่มแรงงานออกจากหมู่บ้าน เพื่อไปรับจ้างรายวันนอกเขตพื้นที่ (7) ราคาข้าวโพดได้กลับมาสูงขึ้น กลุ่มแรงงานได้หวนกลับคืนสู่หมู่บ้าน เมื่อข้าวโพดมีราคาสูงติดต่อกันเป็นเวลา 5-6 ปี ในช่วงปี พ.ศ. 2553 - พ.ศ. 2559 ทำให้พื้นที่ทำไร่ข้าวโพดเพิ่มขึ้น และมีการจับจองพื้นที่ มีการถางป่าไม่ยอมมาก จนทำให้พื้นที่เพาะปลูกของหมู่บ้านขยายตัวเต็ม (8) มีการนำเทคโนโลยีที่ทันสมัยเข้ามาใช้ในการผลิต อาทิเครื่องหยอดเมล็ด เครื่องป้อนเมล็ดยา มีการใช้ปุ๋ย และสารเคมีอย่างเข้มข้น และ (9) ราคาข้าวโพดไม่มีความแน่นอน แต่จากประวัติศาสตร์การเข้ามาของข้าวโพดเลี้ยงสัตว์สู่บ้านน้ำพุ มีความแตกต่างกันไปแต่ละช่วง ดังตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 3.2

การเปรียบเทียบช่วงระยะเวลาการเข้ามาของข้าวโพดที่บ้านน้ำพุ

ช่วง ระยะ	ลักษณะการปลูก			ผลผลิตได้รับ/ราคาขาย		แหล่งจำหน่าย
	การปลูก	การกำจัดวัชพืช	การเก็บเกี่ยว	ผลผลิตได้รับ	ราคาขาย	
ช่วงที่1	มีการถางป่าดง ด้วยการไ้ มีด ขวาน เลื่อย การทำไร่ เป็นไร่หมุนเวียน มีการปลูก ปะปนกับข้าวไร่ปลูกข้าวไร่ แต่เป็นหลักพื้นที่ยังขนาด เล็ก มีการใช้แรงงาน ครอบครัวเป็นหลัก	ใช้แรงงานคนเป็นหลักใช้ จอบ เสียม ในการกำจัด วัชพืช	เก็บเกี่ยวด้วยหักใช้ แรงงานคน และชน ผลิตด้วยหาบ รถม้า เทียมวัว เก็บรักษาไว้ได้ ถุนบ้านและยุ่งฉางบาง จำนวนเล็กน้อย	ผลผลิตอยู่ที่ 100- 300ถัง	สีด้วยใช้มือ แกะ เมล็ดและการอ้าว ขายได้ถึงละ 8 บาท	มีพ่อค้ามารับซื้อตาม บ้าน
ช่วงที่2	ข้าวโพดปลูกผสมเข้ามา แทนที่พันธุ์พื้นเมือง พื้นที่ เพาะปลูกมีการแยกออก จากข้าวไร่และพื้นที่มีการ ขยายเพิ่มขึ้น ลักษณะการ ทำไร่ยังคงเป็นกึ่งหมุน เวียนอยู่ ได้เริ่มมีการใช้ เครื่องทุ่นแรง ใช้ปุ๋ยเคมี และมีแหล่งทุนกู้ยืม (ธกส.) เพื่อการเกษตร และ สหกรณ์การเกษตร	ใช้สารเคมี โดยถึงฉีดยา แบบบั้งสูบ	เก็บเกี่ยวหักด้วย แรงงานคนและเร็นชน ด้วยเครื่องทุ่นแรง มีการ ทำยุ่งฉางเก็บไว้ที่ไร่เป็น หลัก มีจำนวนส่วนน้อย ทำยุ่งฉางเก็บไว้ที่บ้าน	ผลผลิตอยู่ที่ 500- 1000ถัง	สีด้วยเครื่องจักรหรือ เครื่องทุ่นแรงที่เป็น ของพ่อค้ารับซื้อ ราคาผลผลิตถึงละ 20-63 บาท	มีพ่อค้าเข้าไปซื้อที่กับ ไร่

ช่วง ระยะ	ลักษณะการปลูก			ผลผลิตได้รับ/ราคาขาย		แหล่งจำหน่าย
	การปลูก	การกำจัดวัชพืช	การเก็บเกี่ยว	ผลผลิตที่ได้รับ	ราคาขาย	
ช่วงที่3	พื้นที่การเพาะปลูกได้แยก ออกจากข้าวไร่อย่างสิ้นเชิง มีการขยายพื้นที่เดิมทำให้ การทำไร่หมุนเวียนหายไป และแทนที่ด้วยการทำที่ เดิมแบบซ้ำ มีการใช้เครื่อง ทุนแรงที่ทันสมัย มีรัฐ สนับสนุน มีประกันพืชผล มีแหล่งทุนเพื่อการกู้ยืม เพิ่มขึ้นทั้งในและนอก ระบบ	มีการใช้ปุ๋ยเคมีเข้มข้น ด้วยเครื่องทุนแรงทั้ง แบบเครื่องฉีดพ่นและ แบบถังเปื้อฉีดพ่นแบบ ไฟฟ้า	เก็บเกี่ยวหักด้วยแรงงาน คน และขนด้วยเครื่องทุน แรง มียุ้งฉางทั้งที่ไร่ และ บ้าน	ผลผลิตที่ได้โดย เฉลี่ยประมาณ 800 – 3500 ถัง	สีด้วยเครื่องจักรหรือ เครื่องทุนแรงที่เป็น ของพ่อค้ารับซื้อ ราคาขายถึงละ 63- 133บาท	มีทั้งการขายในพื้นที่ และนอกพื้นที่

หมายเหตุ. โดย สักไซ บุปผาโกสอน, 2560.

อย่างไรก็ตามในช่วงระยะที่ผ่านมา การเข้ามาของข้าวโพดเลี้ยงสัตว์สู่หมู่บ้านน้ำพุ ได้กลายมาเป็นพืชเศรษฐกิจของชาวบ้าน ที่สร้างรายได้ให้กับ
ครอบครัวชาวบ้าน ทำให้เศรษฐกิจสังคมในหมู่บ้านมีการเปลี่ยนแปลง ครอบครัวชาวบ้านมีสิ่งอำนวยความสะดวกเข้ามาใช้ในชีวิตประจำวัน ถึงแม้
ราคาข้าวโพดจะลดลงก็ตาม ชาวบ้านก็ยังคงมีการเพาะปลูกข้าวโพดอยู่ ดังการผลิตข้าวโพดในบทต่อไป

บทที่ 4

การผลิตข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ของชาวบ้านน้ำพุ

จากประวัติศาสตร์การเข้ามาของข้าวโพดในชาวบ้านน้ำพุในบทที่ผ่านมา แสดงให้เห็นว่าในอดีตนั้นการผลิตข้าวโพดของชาวบ้าน เป็นการผลิตเพื่อยังชีพ โดยเป็นพันธุ์พื้นเมือง ได้แก่ พันธุ์สิงคโปร์ การปลูกจะปลูกผสมไปในพื้นที่ปลูกข้าวไร่ ปลูกเพื่อบริโภคในครัวเรือน แต่หลังจากการเข้ามาของข้าวโพดพันธุ์ใหม่ ก็บราคผลผลิตข้าวโพดที่สูงขึ้น ความต้องการวิถีชีวิตที่ดีขึ้น ท่ามกลางความทันสมัย ได้ทำให้ชาวบ้านได้ปรับเปลี่ยนตัวเองมาเป็นการปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ จนกลายมาเป็นพืชเศรษฐกิจในปัจจุบัน แม้ราคาข้าวโพดจะทำให้ครัวเรือนเริ่มตัดสินใจที่จะปรับตัวเอง เมื่อเกิดความรู้ถึงความเสี่ยงที่จะเกิดขึ้นจากข้าวโพด แต่ข้าวโพดก็ยังคงถูกผลิตอยู่ในปัจจุบัน

ในบทนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อนำเสนอผลการศึกษาลักษณะการผลิตข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ของครัวเรือนในชุมชนบ้านน้ำพุ ซึ่งเป็นส่วนสำคัญของการศึกษาในงานชิ้นนี้ ที่ผู้วิจัยต้องการนำเสนอกระบวนการ การผลิตของข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ ที่ประกอบไปด้วยรูปแบบวิธีการ ขั้นตอนในการผลิตตลอดจนระบบการจำหน่าย โดยสามารถแยกเนื้อหาในบทนี้ได้เป็น 4 ส่วน ได้แก่ (1) ระบบการเพาะปลูก (2) ระบบการจำหน่าย (3) แรงงาน และ (4) ทุน ดังรายละเอียดต่อไปนี้

4.1 ระบบการเพาะปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ของชาวบ้านน้ำพุ

ระบบการเพาะปลูก เป็นกระบวนการที่ประกอบไปด้วยวิธีการ และขั้นตอนในการผลิต ที่มีความแตกต่างกันไปตามลักษณะทางกายภาพของชนิดพันธุ์ที่นำมาทำการเพาะปลูก โดยกระบวนการเพาะปลูกนั้นต้องอิงกับนิเวศน์ความต้องการของพันธุ์พืชนั้น ๆ ซึ่งรวมทั้งลักษณะสภาพพื้นที่ แหล่งน้ำ อุปกรณ์เครื่องมือ เทคโนโลยี ต้นทุน แรงงาน ที่รวมเข้ากันเป็นระบบการเพาะปลูกหนึ่งเช่นเดียวกันระบบการเพาะปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ของชาวบ้านน้ำพุ นั้นเป็นระบบการเพาะปลูกที่มีความแตกต่างกันไปถึงแม้จะเป็นชุมชนหรือหมู่บ้าน เดียวกันก็ตามแต่มีรูปแบบการเพาะปลูกจะไม่เหมือนกัน จะมีความแตกต่างกันด้านระบบขั้นตอนการทำ ซึ่งขึ้นกับฤดูกาลคือ ต้นฤดูกลาง ท้ายฤดูกลาง และลักษณะสภาพพื้นที่เป็นต้น เช่น การทำต้นฤดูกลางจะลดขั้นตอนในระบบการเตรียมพื้นที่จะน้อยกว่าฤดูกลางอื่น เนื่องจากวัชพืชน้อย การกำจัดวัชพืชไม่ต้องดำเนินการมาก ครัวเรือนสามารถทำการไถพรวนดินได้เลย แต่ถ้าทำในช่วงท้ายฤดูกลาง ขั้นตอนในระบบการเตรียมพื้นที่จะเพิ่มขึ้น อาทิ มีการเผาซากพืชก่อนไถ เป็นต้น

ดังนั้นลักษณะระบบการเตรียมพื้นที่ที่ผู้วิจัยจะนำเสนอต่อไปนี้เป็น การเตรียมพื้นที่ของชาวบ้านในช่วงท้ายฤดูการ เนื่องจากรูปแบบการเพาะปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ของชาวบ้านน้ำพุในช่วงปี พ.ศ. 2560 นี้มีการผลิตที่ล่าช้า ซึ่งมีผลมาจากปัจจัย เช่น ปัจจัยด้านราคา แรงงาน เข้ามาเกี่ยวข้อง ซึ่งสามารถแยกเป็นลักษณะของการเพาะปลูกได้ดังนี้

4.1.1 การเตรียมพื้นที่

ก่อนทำการเพาะปลูกในทุก ๆ ครั้งของการปลูกพืช ขั้นตอนแรกที่ชาวบ้านต้องทำได้แก่ การเตรียมพื้นที่ให้เสร็จสมบูรณ์ก่อนถึงจะปลูก ซึ่งในการเตรียมพื้นที่ดังกล่าวนั้นก็มียุทธศาสตร์ในการทำ การเตรียมพื้นที่ต้องประกอบไปด้วย ทุน แรงงาน วัสดุ ในการจัดทำ พร้อมด้วยชุดความรู้ทางด้านรูปแบบ และวิธีการในการทำ ที่เป็นปัจจัยสำคัญต่อกิจกรรม การปลูกข้าวโพดของชาวบ้านในชุมชนบ้านน้ำพุ โดยชาวบ้านมีรูปแบบการเตรียมพื้นที่ในการเพาะปลูกดังต่อไปนี้

4.1.1.1 การกำจัดวัชพืช

การกำจัดวัชพืช เป็นการทำลายเพื่อให้วัชพืชมีจำนวนลดลงและตายไป เป็นการเปิดพื้นที่การเกษตรที่เป็นป่าหญ้าให้เป็นพื้นที่โล่งว่างเปล่า พร้อมทั้งจะสามารถทำการไถพรวนดินได้ง่ายสะดวกมากขึ้น โดยวิธีการในการกำจัดวัชพืชของเกษตรกรในการผลิตข้าวโพดในปัจจุบันนั้น ได้มีการใช้สารเคมีประเภทยาฆ่าหญ้าเข้ามาใช้เป็นหลักเพื่อลดการใช้แรงงานคนและประหยัดเวลาในการทำมากขึ้น การจัดการกับวัชพืชด้วยการใช้สารเคมีเป็นวิธีที่นิยมมากในปัจจุบัน เพราะเป็นการกำจัดวัชพืชที่ได้ผลดี ยิ่งเกษตรกรที่มีพื้นที่การเพาะปลูกมาก หากใช้แรงงานคนก็ต้องการใช้แรงงานคนจำนวนมากขึ้น ทำให้การผลิตช้าไม่ทันต่อฤดูกาล และการจ้างแรงงานคนยังเป็นการเพิ่มต้นทุนการผลิตที่มีความสิ้นเปลืองและใช้เวลามากขึ้น ดังนั้นการใช้สารเคมีจึงเป็นทางเดียวที่สะดวก ประหยัดเวลา ยิ่งปัจจุบันมีเทคโนโลยีการฉีดพ่นด้วยเครื่องจักร ยิ่งเป็นผลดีต่อชาวบ้าน ที่ใช้เวลาเพียงหนึ่งวันก็สามารถกำจัดวัชพืชได้หมด หลังจากนั้นก็จะปล่อยพื้นที่ทิ้งไว้ประมาณ 2-3 สัปดาห์ เพื่อรอให้วัชพืชตาย

ครัวเรือนชาวบ้านน้ำพุ ผู้ทำไร่ข้าวโพดก็เช่นเดียวกันได้ใช้วิธีการกำจัดวัชพืชด้วยการใช้สารเคมีประเภทยาฆ่าหญ้า โดยการใช้ในลักษณะของการฉีดพ่นด้วยเครื่องจักรที่มีลักษณะเป็นปั๊มใช้พวงติดกับเครื่องจักรของ “รถอีแต๋นหรือรถซิ่ง” ตามภาษาที่ชาวบ้านที่นิยมเรียกกัน ในกิจกรรมการกำจัดวัชพืชของชาวบ้าน มีการเอาแรงงานเนื่องจากการใช้เครื่องจักรในการฉีดพ่นยาในพื้นที่บริเวณกว้างของการผลิตนั้น มีความจำเป็นที่ต้องใช้น้ำเป็นจำนวนมากเพื่อผสมกับน้ำยาฉีดพ่น การเอาแรงงานกันและกันในการฉีดพ่นยานั้น ส่วนมากจะเป็นกลุ่มผู้ชายที่อยู่ในช่วงวัยที่แข็งแรงทั้งหมด เพราะโดยทั่วไปบริษัท

พื้นที่เพาะปลูกของชาวบ้านเป็นที่ลาดชัน การขนน้ำขึ้นไปบนพื้นที่ที่ฉีดพ่นยากลำบาก การรวมตัวกันในการฉีดพ่นยาของชาวบ้านที่นี่ เป็นการรวมตัวกันตามกลุ่มคุ้มของหมู่บ้านที่มีการปฏิบัติกันมาประมาณ 10-20 ครัวเรือน และในบางครั้งได้มีการแยกกลุ่มใหญ่ออกเป็นกลุ่มย่อยๆ เพื่อความสะดวก และทันกับช่วงฤดูกาลเพาะปลูก

ฤดูกาลในการฉีดพ่นยาในการกำจัดวัชพืชของชาวบ้านที่นี่จะเริ่มเมื่อกลางเดือนเมษายน ถึงท้ายเดือนพฤษภาคมก็เสร็จฤดูกาล เพราะในเดือนมิถุนายนฝนเริ่มตก การฉีดยาและไถพรวนดินจะทำได้ยาก ทั้งนี้สารเคมีประเภทยาฆ่าหญ้าที่เกษตรกรชาวบ้านน้ำพุ่งใช้ในทุกๆ ปี จะไม่ซ้ำกัน “ยาฆ่าหญ้าที่ใช้ในแต่ละปีจะใช้แบบเดิมๆ ไม่ได้ หญ้ามันจะไม่ตายดี จะต้องมีการปรับเปลี่ยนตลอด อาจจะไปเปลี่ยนบางประเภท หรือเพิ่มบางประเภทเข้ามาให้มันแตกต่าง หญ้าถึงตายดี” จากการสัมภาษณ์ พ่ออัม (9 พฤษภาคม 2560). สัมภาษณ์. สารเคมีประเภทยาฆ่าหญ้าที่ชาวบ้านนิยมใช้กันสามารถแยกออกได้ 2 ประเภท คือ ประเภทยาดูดซึม และประเภทยานี้ออก การใช้จะมีการผสมกับยาคุมทั้ง 2 ประเภท เช่น (1) ประเภทยาดูดซึม ไกลโฟเซต 48% ไอโซโพรพิลแอมโมเนียม ผสมกับอะทราซีน 90 (Atrazine) หรือ ผสมกับ ออสการ์ มีนามีน (mina mine) (2) ประเภทยานี้ออก กรัสม็อกโซน (parquet dichloride) ผสมกับอะทราซีน 90 (Atrazine) หรือ ผสมกับออสการ์ มีนามีน (mina mine)

อัตราการใช้ใน 2 ประเภท ไกลโฟเซต 48% ไอโซโพรพิลแอมโมเนียม 500 มิลลิลิตร ผสมน้ำ 60 - 80 ลิตร พ่นบนพื้นที่ 1 ไร่ หรืออัตรา 125 มิลลิลิตร ผสมน้ำ 15 - 20 ลิตร พ่นบนพื้นที่ 1 งาน

อะทราซีน 90 (Atrazine) การใช้ก่อนวัชพืชงอก ใช้อัตรา 300 กรัม ผสมน้ำ 60 - 80 ลิตร พ่นบนพื้นที่ 1 ไร่ หรือ อัตรา 75 กรัม ผสมน้ำ 15 - 20 ลิตร พ่นบนพื้นที่ 1 งาน การใช้หลังพืชงอก ใช้ อัตรา 450 กรัม ผสมน้ำ 60 - 80 ลิตร พ่นบนพื้นที่ 1 ไร่ หรือ อัตรา 112.5 กรัม ผสมน้ำ 15 - 20 ลิตร พ่นบนพื้นที่ 1 งาน โดยพ่นหลังวัชพืช และข้าวโพดงอกแล้ว 7 วัน หลังปลูก

กรัสม็อกโซน (parquet dichloride) อัตราใช้ 150-300 ซีซี. พ่นต่อพื้นที่ 1 ไร่ พ่นโดยตรงที่วัชพืช ในระยะหลังวัชพืชงอกแล้ว และอยู่ในระยะกำลังเจริญเติบโต

ออสการ์ มีนามีน (mina mine) ใช้อัตรา 140-160 มิลลิลิตร ผสมน้ำ 60-80 ลิตร พ่นบนพื้นที่ 1 ไร่ หรือ อัตรา 35-40 มิลลิลิตร ผสมน้ำ 15-20 พ่นบนพื้นที่ 1 งาน (ข้อมูลจากด้านหลังฉลากการใช้ยา)

แต่ลักษณะการใช้ของชาวบ้านจริงจะผสมยาไกลโฟเซต 48% ไอโซโพรพิลแอมโมเนียม และกรัสม็อกโซน (parquet dichloride) ในอัตราส่วน 1 ลิตรต่อน้ำ 200-250 ลิตร

ยาอาทราซีน 90 (Atrazine) หนึ่งชอง 900 กรัม ในอัตราส่วน 1 ลิตรต่อน้ำ 200-250 ลิตร และออกสการ์ มีนามี (mina mine) 420-500 ซีซี ในอัตราส่วน 1 ลิตรต่อน้ำถึง 200 ลิตร เพราะการใช้ยาของ ชาวบ้านจะผสมลงในถังพร้อมกันครั้งเดียวเลย ครั้งละ 200 ลิตร และฉีดพ่นในพื้นที่ตามจำนวนที่ฉีดได้ “การฉีดพ่นยา ถ้าเราฉีดได้ไว และมีความละเอียดในการฉีดก็จะไม่สิ้นเปลือง เพราะการใช้เครื่องฉีดนั้น น้ำยาที่ออกจะออกเสมอกัน ในลักษณะเป็นหมอกกระจายไปทั่วที่อยู่แล้ว ถ้าคนฉีดเข้าไปไม่วาก็ทำให้ สูญเสียน้ำยาไป แทนที่จะได้เนื้อที่ฉีดเพิ่มขึ้น” พ่ออ้อม (9 พฤษภาคม 2560). สัมภาษณ์.

ภาพ ก การขนถังน้ำและยา

ภาพ ข ถังผสมน้ำยาพร้อมฉีดพ่น

ภาพ ค ประเภทขวดยาตูดซึม

ภาพ ง ประเภทขวดยานี้ออก

ภาพ จ แรงงานที่ใช้ในการฉีดพ่น

ภาพ ส การฉีดพ่นยา

ภาพที่ 4.1 การพ่นยากำจัดวัชพืชขั้นต้นตอนแรกของการเตรียมพื้นที่ และรูปภาพผลากยา. โดย สักโซ บุนพาโกสอน, 2560.

ในภาพ ก แสดงให้เห็นถึงลักษณะของการบรรทุกน้ำของรถอีแต๊ก ที่ชาวบ้านนำพุ่งใช้กัน โดยจากภาพชี้ให้เห็นว่า ชาวบ้านได้มีการบรรทุกน้ำด้วยรูปแบบการนอนถ้งน้ำลง และให้ถ้งน้ำอยู่ระหว่างกลางฐานที่วางของทั้งด้านหน้าและด้านหลัง ซึ่งมีการใช้เชือกมัดให้แน่นป้องกันการตกหล่นเนื่องจากสภาพพื้นที่ของหมู่บ้าน และพื้นที่ที่มีความลาดชัน เส้นทางไปสู่ไร่ เป็นเส้นทางลูกรัง ภาพ ข เป็นรูปภาพของถ้งยาที่ใช้ในการฉีดพ่นฆ่าหญ้า ที่ได้มีการผสมน้ำ และยาเข้ากัน พร้อมทำการฉีดพ่นแล้ว (ภาพ ค) และ(ภาพ ง) เป็นภาพประเภทยาฆ่า ที่มีทั้ง ประเภทดูดซึม และประเภทยาน็อค ภาพ ค ประเภทยาดูดซึม ไกลโฟเซต 48% โอโซโพรพิลแอมโมเนียม ผสมกับอาทราซีน 90 (Atrazine) หรือ ผสมกับ ออสการ์ มีนามีน (mina mine) (2) และ(ภาพ ง) ประเภทยาน็อค กรัมมีอกโซน (parquet dichloride) ผสมกับอาทราซีน 90 (Atrazine) หรือ ผสมกับ ออสการ์ มีนามีน (mina mine) ส่วนภาพ จ และภาพ ง เป็นการฉีดพ่นยาด้วยเครื่องจักรที่ทันสมัย แต่มีการใช้จำนวนแรงงานคนเข้ามาช่วย ไม่ต่ำกว่า 3 คนขึ้นไป เพราะต้องมีคนฉีด คนช่วยดึงสายยาง และคนคุมเครื่องจักร เป็นต้น แต่โชคดีในหมู่บ้านน้ำพุ่งมีการเอาแรงงานช่วยเหลือกัน ดังนั้นการฉีดพ่นยาจึงสะดวกมากขึ้น เนื่องจากมีจำนวนคนมาก สามารถปรับเปลี่ยนกันได้ การเคลื่อนย้ายสิ่งของเวลาฉีดพ่นก็สะดวกรวดเร็ว การฉีดพ่นฆ่าหญ้าของชาวบ้านมีการฉีดพ่นทั้งต้นไม้ขนาดลำต้นปานกลางลงมา ที่สามารถฉีดน้ำยาถึง เพราะการปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ พื้นที่ต้องโล่ง ป้องกันไม่ให้มีการบดบังแสงแดด และการแย่งธาตุอาหาร

4.1.1.2 การเผาพื้นที่

การเผาพื้นที่เป็นการเผาซากพืชรวมทั้งซึ่งข้าวโพด และวัชพืชประเภทหญ้าต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นตามไร่ข้าวโพด ได้แก่ หญ้าคอมมิวนิสต์ หญ้าไมยราบ หญ้าดอกขาว เครือตดหมา หมามูย และอื่นๆ เป็นการทำลายเพื่อให้พื้นที่โล่ง การเผาซึ่งข้าวโพดของเกษตรกรชาวบ้าน ได้มีรูปแบบการเผาแยกออกเป็น 2 ลักษณะ ดังนี้ (1) การเผาพื้นที่ไร่โดยไม่ตั้งใจ และ(2) การเผาโดยการตั้งใจเผาดังรายละเอียดต่อไปนี้

1) การเผาพื้นที่ไร่โดยไม่ตั้งใจ เป็นการเผาพื้นที่ไร่ โดยเกิดขึ้นจากคนนอกเป็นคนจุดเผา แล้วไฟไหม้ลามมาสู่พื้นที่ไร่ของตน เกิดการเผาไหม้เศษวัชพืชในไร่ไปด้วย ซึ่งสาเหตุที่มีการเผาแบบนี้เกิดขึ้นทุกๆปี หลังฤดูกาลเก็บเกี่ยวผลผลิตข้าวโพดเสร็จ ชาวบ้านเรียกการเผาพื้นที่นี้ว่า “ไฟป่า” แต่การเกิดไฟป่านี้ ก็ส่งผลเสียต่อพืชไร่ของชาวบ้านเช่นกัน คือ เกิดมีกรณีไฟไหม้กระท่อมที่ไร่ ไหม้สวนมันสำปะหลัง จากการให้สัมภาษณ์ของพ่อฉลาด ศรีคำภา (24 เมษายน 2560). สัมภาษณ์. เล่าว่า “ไฟป่านี้เกิดจากกลุ่มคนที่ออกไปล่าสัตว์ในป่าตอนเวลากลางคืน ซึ่งเขาจุดไฟเพราะเขาตามรอยเท้าสัตว์ไม่เจอ เลยจุดไฟเผาซากไปไม้ และกิ่งไม้แห้ง”

2) การเผาโดยการตั้งใจเผา ลักษณะการเผาโดยตั้งใจ เป็นการเผาของเจ้าของที่ไร่เอง ซึ่งการเผาที่มีการป้องกันไฟเป็นอย่างดี เพื่อไม่ให้มีการไหม้ลามไปพื้นที่ไร่นาคนอื่น การเผาในลักษณะนี้จะนิยมทำกันในช่วงใกล้ถึงฤดูกาลของการเพาะปลูกพืช โดยการเผาจะแยกออกเป็น 2 ลักษณะ คือ (1) มีการฉีดยาฆ่าหญ้าก่อนการเผาสำหรับพื้นที่บริเวณใหญ่ เพื่อให้หญ้าตายเสียก่อนเวลาเผาไฟจะไหม้ละเอียดดี ง่ายต่อการไถพรวนดิน และ(2) การตัดหญ้าให้เสร็จก่อน จึงทำการเผา รูปแบบนี้นิยมใช้กันกับพื้นที่ ที่กว้าง แต่ส่วนมากจะทำการฉีดยาฆ่าหญ้าแล้วเผา แต่บางพื้นที่หากหญ้าหรือเศษวัชพืชไม่มากก็จะไม่เผา จะทำการไถพรวนดินหลังหญ้าตายจากการพ่นยาไปแล้ว

ภาพ ก วิธีการเผาที่โดยตั้งใจ

ภาพ ข อุปกรณ์เตรียมพร้อมการเผา

ภาพ ค การเผาจากไฟป่า

ภาพที่ 4.2 การเผาพื้นที่ในการกำจัดวัชพืชก่อนการไถพรวนดิน เพื่อตากดินและทำให้ดินร่วนซุย. โดย สักไซ บูบผาไกสอน, 2560 .

ทั้ง 3 ภาพ (ภาพ ก ข และค) เป็นภาพของการเผาพื้นที่ด้วยวิธีการการทำแนวกันไฟ เป็นการเผา โดยมีการควบคุมการลุกลามของไฟ เป็นการเผาพื้นที่ทำลายซากวัชพืชให้หมดไป สร้างความสะดวกต่อการไถปรับพื้นที่ เพื่อเตรียมดินในการเพาะปลูกพืช รูปแบบการเผาจะนิยมใช้กับพื้นที่ที่มีจำนวนวัชพืชมาก ที่สร้างความลำบากต่อการไถ

4.1.1.3 การไถพรวนดินกำจัดวัชพืช

การไถพรวนดินครั้งที่หนึ่ง เป็นการไถเพื่อกำจัดวัชพืช คือ การไถพลิกตากดิน และกลบตอซังข้าวโพดหรือพืชไร่ที่มีอยู่ในไร่ ภายหลังจากการเก็บเกี่ยวผลผลิตแล้ว เพื่อให้เกิดกระบวนการย่อยสลายในดินซึ่งจะกลายเป็นแหล่งอินทรีย์วัตถุ และธาตุอาหารพืช พร้อมทั้งทำให้ดินเกิดเป็นดินร่วนซุยเก็บรักษาความชื้นได้ดี แล้วจึงปลูกพืชหลักตามที่ต้องการต่อไป หลังการเสร็จการไถพลิกกลบซากพืชแล้ว ชาวบ้านจะใช้เวลาในการตากดินประมาณ 1-2 เดือน ก็จะสามารถเพาะปลูกเมล็ดพันธุ์พืชได้

โดยทั่วไปวิธีการไถหรือไถพรวนดินด้วยรถไถ Kubota หรือ ford tractors ของชาวบ้านน้ำพุหรือชาวบ้านอื่น ๆ ที่มีพื้นที่ทำการเกษตรที่ลาดชัน เช่น พื้นที่ของชาวบ้านน้ำพุ นั้นจะมีลักษณะการไถที่แตกต่างไปกับการไถในพื้นที่ราบ เพราะพื้นที่ราบนั้นสามารถไถได้หลากหลายวิธี แต่พื้นที่ลาดชัน มีวิธีการไถได้เพียงแค่วิธีเดียวคือ การไถจากที่ต่ำขึ้นไปสูง “การไถไม่สามารถไถได้หลายวิธี มีเพียงวิธีเดียวนี้ และคนไม่เก่งก็ไถไม่ได้ ไถจากที่ต่ำขึ้นไปจนสุดหน้าแล้วกลับลงมาตั้งหลักอยู่ที่ต่ำเหมือนเดิมทำแบบนี้จนกว่าจะเสร็จ” พ่อฉลาด ศรีคำภา และพ่อเฉลิม แก้วแย้ม (30 พฤศจิกายน 2559). สัมภาษณ์. การไถพื้นที่ในที่ลาดชันมีข้อจำกัดหลายอย่างสำหรับเกษตรกรในพื้นที่ เช่น ผนตก ก็ไม่สามารถไถได้เพราะพื้นที่เกิดมีความชื้นสูง ทำให้ดินเหนียว หน้าดินลื่น ล้อรถไม่สามารถยึดเกาะได้ ฉะนั้นข้อจำกัดดังกล่าวนี้ได้ส่งผลกระทบต่อระบบการผลิตของเกษตรกรเช่นกัน

4.1.2 วิธีการปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์

ข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ ได้เข้ามาเป็นส่วนหนึ่งที่มีความสำคัญกับการดำรงชีวิตของเกษตรกรชาวบ้านน้ำพุแห่งนี้ เป็นเวลาหลายปีแล้วที่ชาวบ้านได้มีการเพาะปลูกข้าวโพดเพื่อขาย และนำรายได้มาใช้จ่ายในครัวเรือน เช่น ค่าอาหาร ค่าไฟฟ้า ค่าเทอมลูก และค่าเบ็ดเตล็ดอื่นๆ การปลูกข้าวโพดของชาวบ้านในอดีตจนถึงปัจจุบันได้มีการพัฒนาให้มีความทันสมัยมากขึ้น ตามยุคการพัฒนาของประเทศ จากที่มีการเพาะปลูกด้วยการใช้แรงงานคนก็ผันเปลี่ยนมาเป็นการปลูกด้วยเทคโนโลยีที่ทันสมัย มีการใช้เครื่องหยอดเมล็ดพันธุ์ เป็นการทดแทนแรงงานคน หรือ เรียกกันว่า “เครื่องทุ่นแรง” แต่ในความเป็นจริงด้วยสภาพพื้นที่ที่ตั้งของหมู่บ้านเป็นพื้นที่เนินสูงล้อมรอบไปด้วยเทือกเขา และภูเขา เป็นพื้นที่ภูเขาหิน

ทราย และหินปูน ที่มีข้อจำกัดเนื่องจากเป็นเขตลาดชัน การเพาะปลูกก็ยังคงยังใช้รูปแบบแรงงานคนในการทำ ดังนั้นการปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ของชาวบ้านน้ำพุแห่งนี้จึงยังมีวิธีการปลูกที่สามารถแยกออกเป็น 2 วิธี ได้แก่ การปลูกด้วยเครื่องหยอดเมล็ด และการปลูกด้วยการใช้แรงงานคน ลักษณะการปลูกดังกล่าวสะท้อนให้เห็นถึงความแตกต่างของสภาพพื้นที่และทุนในการผลิต เช่น ด้านสภาพพื้นที่ คือ พื้นที่ที่มีความลาดชัน มีความชื้น รถหยอดเมล็ดไม่สามารถทำการหยอดได้ และพื้นที่เพาะปลูกน้อยค่าจ้างไม่คุ้มด้านทุนจะสะท้อนให้เห็นเมื่อเศรษฐกิจด้านราคาข้าวโพดตกต่ำ ชาวบ้านจะใช้การเพาะปลูกด้วยแรงงานคนจากการเอาแรงงานระหว่างครัวเรือน ทั้งนี้วิธีการปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ในหมู่บ้านน้ำพุประกอบไปด้วย (1) การไถพรวนดินก่อนการปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ (2) การหยอดเมล็ดพันธุ์ และ (3) การคุมหญ้า

4.1.2.1 การไถพรวนดินก่อนการปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์

เป็นการไถพรวนดินครั้งที่สอง เพื่อให้ดินเกิดความร่วนซุยอีกครั้งก่อนจะทำการหยอดเมล็ดพันธุ์ลงไปแปลง “การไถครั้งที่สองเป็นการไถเพื่อปรับพื้นที่ หรือเรียกอีกอย่างว่าเป็นการตีดินให้หน้าดิน ก่อนดินที่ไถแตก ทำให้หน้าดินมีความสม่ำเสมอ เพื่อการหยอดเมล็ดพันธุ์ที่ง่ายขึ้น” นายใจ (นามสมมุติ). (9 พฤษภาคม 2560). สัมภาษณ์. เกษตรกรนิยมใช้วิธีการนี้ หลายครัวเรือนทำวิธีการนี้ในทุกๆปี การเตรียมพื้นที่ดินก่อนการปลูกพืชชั้น มีความจำเป็นอย่างมากเพราะนอกจากจะมีผลต่อการงอกของเมล็ดตั้งแต่เริ่มการปลูกแล้ว ยังเป็นการลดจำนวนศัตรูสู่สูง คือ ตัววัชพืชที่ไปแย่งปัจจัยการเติบโตของข้าวโพด นอกเหนือจากการปรับปรุงคุณสมบัติทางฟิสิกส์ของดินในด้านต่างๆ ทำให้เกิดการเพิ่มจุลินทรีย์ในดิน ดินมีความสามารถในการอุ้มน้ำไว้ดีขึ้น

การไถปรับพื้นที่ดินก่อนการปลูกเมล็ดพันธุ์ข้าวโพดในปัจจุบันมีความสำคัญต่อจำนวนผลผลิตพืช เพราะการไถจะช่วยปรับให้ดินที่แน่นกลับร่วนซุยอีกครั้ง เพราะพื้นที่การเกษตรของชาวบ้านน้ำพุได้ผ่านการทำมายาวนาน ทำให้ชั้นดินแน่นแข็งพืชขยายตัวได้ไม่ดี แต่วัชพืชกลับขยายตัวได้ดีกว่าเพราะรากวัชพืชเกาะตามหน้าดิน ฉะนั้นการไถพื้นที่ก่อนปลูกจึงเป็นการทำลายวัชพืช เป็นการฝังกลบพืชให้กลายเป็นธาตุอาหาร และทำให้ดินดูดซับน้ำได้ดี อันเป็นผลดีต่อการผลิต นายเสียง ทองม่อม และพ่อสมพร วิเชียรพจน์ (21 เมษายน 2560). สัมภาษณ์.

จากข้อมูลการสัมภาษณ์ได้สะท้อนให้เห็นปัจจัยที่เป็นประโยชน์ต่อการผลิตข้าวโพดของชาวบ้านน้ำพุ ซึ่งสามารถแยกออกให้เห็น ได้แก่ 5 อย่าง ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1) ทำให้ดินสามารถเก็บความชื้นไว้ได้ นับว่ามีความสำคัญต่อพืชที่ปลูกสามารถเก็บกักปริมาณน้ำฝนไว้ในดิน ซึ่งจะช่วยให้ดินมีน้ำเพียงพอต่อการเจริญเติบโตของพืช

- 2) เป็นการทำลายวัชพืช ที่จะมาแย่งกินน้ำ และอาหารพืชในดิน การทำลายวัชพืชจึงเป็นปัจจัยสำคัญอันหนึ่งในการสงวนความชื้น และเพิ่มความสมบูรณ์ของดิน
- 3) ช่วยทำให้มีการถ่ายเทอากาศในแปลงดินเพาะปลูกพืชที่ได้เตรียมไว้อย่างดี ส่งผลดีต่อการเจริญเติบโตของพืช
- 4) ทำให้มีอินทรีย์วัตถุ เกิดประโยชน์แก่แปลงดินเพาะปลูกที่เตรียมไว้อย่างดี จำพวกอินทรีย์วัตถุซึ่งไถกลบหรือเพิ่มเป็นธาตุอาหารให้แก่ดิน ทำให้เกิดการเพิ่มจุลินทรีย์ในดิน ดินมีความสามารถในการอุ้มน้ำไว้ดีขึ้น และยังปรับปรุงคุณภาพของดินให้ดีขึ้นด้วย
- 5) ช่วยให้ดินย่อยและร่วนซุย ทำให้การขยายตัวทางระบบรากของพืชเติบโตได้ดี เป็นผลดีต่อการผลิต

4.1.2.2 การหยอดเมล็ดพันธุ์

ในเรื่องของการเพาะปลูกจากการศึกษาภาคสนามในชุมชน พบว่า ในอดีตถึงปัจจุบันการเพาะปลูกข้าวโพดของชาวบ้านมีการเปลี่ยนแปลง โดยในปัจจุบันมีรูปแบบการเพาะปลูกที่พึ่งพาอาศัยวัตถุเครื่องทุ่นแรงมากขึ้น มีความสะดวกมากขึ้น มีวิธีการเพิ่มผลผลิตได้มากขึ้น ประหยัดเวลาน้อยลง แต่การที่มีสิ่งอำนวยความสะดวกเหล่านั้นก็ไม่ได้หมายถึง ชาวบ้านได้ละทิ้งรูปแบบการผลิตแบบดั้งเดิมที่ใช้แรงงานคนออกไป ยังมีการใช้รูปแบบวิธีการเพาะปลูกแบบเดิมอยู่ โดยเฉพาะบริเวณที่มีความลาดชัน หรือเขตพื้นที่ที่รถหยอดไม่สามารถเข้าไปถึง เป็นต้น

ดังนั้นความแตกต่างระหว่างการเพาะปลูกข้าวโพดในอดีต และปัจจุบันจึงมีความแตกต่างกันเพียงระดับของการพึ่งพาปัจจัยในการผลิตเท่านั้น ซึ่งในอดีตชาวบ้านพึ่งพาแรงงานคนในครัวเรือนเป็นหลัก พึ่งพาธรรมชาติ และความอุดมสมบูรณ์ของดินเป็นหลัก ฉะนั้นการเพาะปลูกในอดีตจึงเป็นการเพาะปลูกเป็นพื้นที่หมุนเวียน 4 - 5 ปีจึงหมุนคืนกลับมาทำใหม่อีกครั้ง แต่ส่วนการเพาะปลูกข้าวโพดในปัจจุบัน มีการพึ่งพาเทคโนโลยีเครื่องทุ่นแรงมากขึ้น พึ่งพาสารปรับปรุงดินแทนที่จะปล่อยตามธรรมชาติ การเพาะปลูกเป็นการปลูกซ้ำในพื้นที่เดิมโดยอาศัยเทคโนโลยีการปรับปรุงดินเข้ามาช่วย มีการปรับเปลี่ยนชนิดพันธุ์ ประเภทปุ๋ย เพื่อให้ดินมีการปรับตัว พักจากปุ๋ยประเภทหนึ่งสู่อีกประเภทหนึ่ง แต่สิ่งดังกล่าวนี้ไม่เป็นผลดีต่อสภาพของดิน อย่างไรก็ตามผู้วิจัยสามารถจำแนกวัฒนธรรมการปลูกออกเป็น 2 รูปแบบ ดังนี้

- 1) การปลูกด้วยเครื่องหยอดเมล็ด ซึ่งในปัจจุบันมีหลากหลายแบบ มีทั้งแบบ 2 3 และ 4 แถว ตามความเหมาะสมของพื้นที่ ซึ่งจะแตกต่างกันตามที่มีการเลือกรูปร่างหยอดให้เหมาะสมกับขนาดของเมล็ดพันธุ์ตั้งแต่ เมล็ดเล็กขนาด 3 หุน ขนาดกลาง 3.5 หุน และขนาดใหญ่ 4 หุน ซึ่งจะระบุไว้ที่

ถุง ระยะห่างระหว่างแถว 70 ซม. ระยะระหว่างหลุมประมาณ 18 - 20 ซม. โดยปริมาณเมล็ดที่ใช้จะประมาณ 10 กก./ 4 ไร่ หยอดเมล็ดข้าวโพดลึกประมาณ 5-7 เซนติเมตร ในการหยอดเมล็ดพันธุ์นั้นจะมีการหยอดปุ๋ยไปพร้อมๆ กับเมล็ดพันธุ์ด้วย เป็นปุ๋ยเคมีสูตร 16 - 20 - 0 อัตราส่วนการใช้ พันธุ์ข้าวโพด 1 ถุง 10 กก. จะใส่ปุ๋ยอยู่ที่ 3 ถุง ถุงละ 50 กก. ดังการหยอดเมล็ดข้าวโพดไร่นายนะ(นามสมมุติ) “การปลูกข้าวโพดด้วยวิธีการใช้เครื่องหยอด มีความสะดวกง่าย ในเครื่องหยอด 1 มีอยู่ 3 หัวหยอดเมล็ดพันธุ์ และมี 3 หัวหยอดปุ๋ย ก่อนการหยอดจะใส่เมล็ดพันธุ์ข้าวโพด และใส่ปุ๋ย พร้อมกันกับการตั้งระดับร่องหยอดในควมลึกที่ต้องการ แล้วทำการหยอด” นายนะ(นามสมมุติ). (8 พฤษภาคม 2560). สัมภาษณ์.

2) การปลูกด้วยการใช้แรงงานคน ซึ่งยังคงพบในหลายพื้นที่โดยเฉพาะทางภาคเหนือ โดยชาวบ้านน้ำพุจะมีการประมาณ ในกำหนดระยะระหว่างร่องประมาณ 70 ซม. ระยะระหว่างหลุมประมาณ 35 - 40 ซม. แล้วใช้จอบ เสียม ขุดให้ลึก 5 - 7 เซนติเมตร หยอดเมล็ด 3 เมล็ดต่อหลุม แล้วกลบ “การใช้แรงงานคนในการปลูกข้าวโพด ชาวบ้านทุกคนที่จะเข้าร่วมการปลูกทุกคนจะต้องมีถุงสำหรับใส่เมล็ดพันธุ์ มีเสียมสำหรับทำหลุมปลูกเมล็ด การปลูกจะปลูกเป็นหน้าไป เริ่มจากที่ต่ำหาที่สูง เริ่มแต่ตีนภูเขาขึ้นไปยอดภูเขา” นายเสปียง ทองม่อม. (12 พฤษภาคม 2560). สัมภาษณ์.

ดังภาพ ค และภาพ ง ที่สะท้อนให้เห็นถึงรูปแบบการปลูก การเอาแรงงานกันในชุมชน

ภาพ ก เครื่องหยอดเมล็ดที่นิยมใช้

ภาพ ข รูปแบบการหยอดเมล็ด

ภาพ ค หยอดเมล็ดด้วยการเอาแรงงานกัน

ภาพ ง หยอดเมล็ดด้วยแรงงานคว่ำเรือน

ภาพ จ ปุ๋ยรองพื้น

ภาพ ส ปุ๋ยเร่ง

ภาพที่ 4.3 การหยอดเมล็ดพันธุ์ และประเภทปุ๋ยที่ใช้. โดย สักโซ บุปผาโกสอน, 2560.

ดังในภาพ ก และภาพ ข ได้สะท้อนให้เห็นถึงรูปแบบของการใช้เครื่องจักรในการหยอดเมล็ดพันธุ์ที่มีความสะดวก รวดเร็ว และง่ายต่อการเพาะปลูกของพื้นที่เกษตรใหญ่ ซึ่งชาวบ้านน้ำพุนั้นก็นิยมกันใช้ในการเพาะปลูกหยอดเมล็ดพันธุ์ โดยเฉพาะในช่วงระยะ 3-4 ปี ที่ผ่านมา ปี พ.ศ. 2556 - พ.ศ. 2559 ที่ผลผลิตมีราคาสูง ชาวบ้านเพิ่มพื้นที่เพาะปลูกขึ้นมาก แต่อย่างไรก็ตามการใช้เครื่องหยอดก็มีข้อจำกัดเช่นกัน อาทิ สภาพพื้นที่เปียกชื้น มีความลาดชันมากไป ส่งผลให้ไม่สามารถใช้เครื่องหยอดได้ และราคาผลผลิตตกต่ำก็เช่นเดียวกัน ไม่สามารถจ้างเครื่องหยอดได้ เพราะจะเป็นการเพิ่มต้นทุนการผลิตสูงเพิ่มความเสียหายได้ ส่วนภาพ ค และภาพ ง ได้ชี้ให้เห็นถึงวิถีชีวิตการทำเกษตรแบบलगแบบ มีการพึ่งพากัน มีการทำกันเป็นกลุ่มกระบวนกร และยังได้สะท้อนให้เห็นถึงรูปแบบการเพาะปลูกพืชแบบสมัยในอดีตที่เริ่มหายไปจากสังคมการเกษตรชาวบ้าน ในขณะที่ภาพ จ และภาพ ส เป็นปุ๋ยที่ใช้ในการผลิตข้าวโพดของชาวบ้าน ใช้ในกระบวนการปรับปรุงดิน เป็นอาหารให้กับข้าวโพดเพื่อเพิ่มปริมาณ และคุณภาพให้ข้าวโพดมีผลผลิตมากขึ้น

4.1.2.3 การคุมหญ้า

หลังเสร็จจากการหยอดเมล็ดพันธุ์ข้าวโพดไปแล้วประมาณ 1 สัปดาห์ ชาวบ้านแต่ละครัวเรือนที่ทำไร่ จะเริ่มทำการฉีดพ่นสารเคมี ประเภทคุมวัชพืช ให้ทั่วบริเวณพื้นที่เพาะปลูกเพื่อป้องกันไม่ให้หญ้าเกิดขึ้น โดยการฉีดพ่นนั้นได้ใช้เครื่องพ่นที่ทำการพ่นติดกับเครื่องจักรของรถ การฉีดพ่นมีการใช้สายยางสายฉีดยา ดึงไปตามพื้นที่ไร้ใช้เครื่องรถเป็นแรงปั้มน้ำยา และฉีดพ่นให้ทั่วพื้นที่ ยาที่ใช้เป็น กรั่มม็อกโซน (paraquat dichloride) ในอัตราส่วน 1 ลิตรต่อน้ำ 200-250 ลิตร และยาอาหารซีน 90 (Atrazine) หนึ่งช่อง 900 กรัม ในอัตราส่วน 1 ลิตรต่อน้ำ 200-250 ลิตร จะไม่ใช้ยาประเภทดูตีมเพราะจะมีผลต่อเมล็ดพันธุ์ข้าวโพดที่ปลูกไป

4.1.3 วิธีการดูแล

หลังจากชาวบ้านหยอดเมล็ดพันธุ์ และคุมวัชพืชเสร็จแล้ว ก็เข้าสู่ช่วงของการดูแลรักษา ช่วงของการดูแลรักษาจะมีระยะเวลาในการดูแลรักษายาวนานนับจากการเพาะปลูกเสร็จสมบูรณ์ ตั้งแต่เดือนกรกฎาคม - ธันวาคม ในช่วงดังกล่าวนี้จะมีขั้นตอนในการดูแลรักษาที่ไม่มีความยุ่งยาก ซึ่งแยกออกเป็น 2 ประการ คือ การกำจัดวัชพืช การใส่ปุ๋ยให้อาหารเพิ่มน้ำหนัและความสมบูรณ์ให้พืช

4.1.3.1 การกำจัดวัชพืช

เมื่อข้าวโพดมีการงอก และเป็นต้นที่มีการเจริญเติบโตจนมีความสูงอยู่ที่ประมาณ 50 - 80 เซนติเมตร จะเริ่มมีวัชพืชงอก และเติบโตมาพร้อมกันด้วย เกษตรกรจะมีการกำจัดวัชพืชอีกครั้ง และเป็นครั้งสุดท้ายของฤดูกาลหนึ่งรอบเวียนของปลูกข้าวโพด โดยการกำจัดวัชพืชจะใช้

สารเคมีเช่นเดียวกัน ซึ่งมีการใช้ชนิดของสาร และอัตราการใช้ดังที่ได้กล่าวมาแล้วก่อนหน้านี้ แต่การฉีดพ่นจะมีความยุ่งยากมากกว่าทุกครั้งที่ผ่านมา เพราะต้องฉีดพ่นตามห่วงแหวนแปลงข้าวโพด

4.1.3.2 การใส่ปุ๋ย

เมื่อข้าวโพดมีการเจริญเติบโต มีความสูงอยู่ประมาณ 50 – 80 เซนติเมตร ข้าวโพดจะมีลักษณะแปลกทางด้านลักษณะทางพืชศาสตร์ เช่น รูปร่าง ลำต้น และใบ จะมีสีเหลือง ใบเหลืองต่าง มีลักษณะไม่สวยงาม เป็นต้น แสดงถึงการขาดสารอาหาร ดังนั้นในช่วงนี้ ชาวบ้านจะให้ปุ๋ยแก่ข้าวโพด บางครัวเรือนมีการสลับระหว่างการกำจัดวัชพืช กับการให้ปุ๋ย บางครัวเรือนเห็นอาการว่าพืชไม่สวย ก็ใส่ปุ๋ยก่อนฆ่าหญ้า แต่บางครัวเรือนก็กำจัดวัชพืช แล้วจึงให้ปุ๋ยกับข้าวโพด ปุ๋ยที่ใช้ในครั้งนี้เป็นปุ๋ยสูตรสุดท้ายของฤดูกาล แล้วรอเก็บเกี่ยว โดยใช้ปุ๋ยยูเรีย 46-0-0 ในปริมาณ 42.5 กก./ไร่ หรือ 150 กก./4 ไร่

4.1.4 การเก็บเกี่ยว

เป็นการเก็บเกี่ยวเมื่อข้าวโพดแก่จัด และเก็บในช่วงที่อากาศแห้ง ฤดูกาลเก็บเกี่ยวข้าวโพดของชาวบ้านจะได้เริ่มตั้งแต่เดือนธันวาคม – มีนาคมจะเสร็จสิ้น แต่ในปี พ.ศ. 2559 – พ.ศ. 2560 การเก็บเกี่ยวข้าวโพดของชาวบ้านยาวนานจนถึงเดือนเมษายน สาเหตุมาจากราคาผลผลิตข้าวโพดตกต่ำ ไม่มีทุนในการจ้างแรงงานในการเก็บเกี่ยวเพิ่ม มีเพียงแรงงานจากการเอาแรงกันเท่านั้น การเก็บเกี่ยวข้าวโพดของชาวบ้าน ได้มีระบบการทำโดยสามารถจำแนกได้เป็นการหักข้าวโพด การขนข้าวโพด และการเก็บรักษาข้าวโพด ดังรายละเอียดต่อไปนี้

4.1.4.1 การหักข้าวโพด

การหักข้าวโพด โดยทั่วไปมีอยู่ 2 วิธี คือ เก็บเกี่ยวโดยใช้แรงงานคน และเก็บเกี่ยวโดยใช้เครื่องมือ หรือเครื่องจักร แต่สำหรับหมู่บ้านน้ำพุ ด้วยสภาพพื้นที่ ที่มีความลาดชัน และเป็นภูเขาสูง รูปแบบการเก็บเกี่ยวข้าวโพดของชาวบ้านจะใช้แรงงานคนเป็นหลัก

จากการศึกษาภาคสนาม และการเข้าร่วมกิจกรรมการเก็บเกี่ยวผลผลิตกับชาวบ้าน ได้พบว่า ชาวบ้านน้ำพุได้ใช้วิธีการเก็บเกี่ยวข้าวโพด ด้วยการใช้แรงงานคน คือ จะหักฝักข้าวโพดออกจากลำต้นเสียก่อนแล้วใช้มีดหรือไม้ที่มีปลายแหลมแทงที่เปลือกบริเวณปลายฝัก แต่ต้องระวังอย่าให้ไปโดนเมล็ด แล้วปอกเปลือกออกหักเอาเพียงฝักข้าวโพดสดๆ ใส่ลงไปในตะกร้าหรือกระสอบ ซึ่งลักษณะการเก็บเกี่ยวข้าวโพดของชาวบ้าน มีการเอาแรงงานกันภายในกลุ่มหรือคุ้มของหมู่บ้าน และตามกลุ่มความสัมพันธ์ด้านเครือญาติ การหักข้าวโพดนั้น ชาวบ้านจะหักจากที่ต่ำที่สุด หักเป็นหน้าไปเพื่อให้มีความละเอียดในการหัก สามารถเก็บผลผลิตได้หมด เพื่อไม่ให้เกิดความสับสน หลงลืม ทำให้ผลผลิตเสียหาย โดยทุกคนที่เข้าร่วมการหักจะยืนเรียงกันเป็นแถวหันหน้าไปทางยอดภูเขา มีถุงสำหรับใส่ผลผลิตข้าวโพด และในกลุ่ม

คนที่หักจะมีคนที่สะพายเป้ถุงกระสอบใส่ข้าวโพดไปด้วย เพื่อสะดวกในการหักข้าวโพด เมื่อหักข้าวโพดใส่กระสอบไปจนรู้สึกว่าหนักแล้วไม่สามารถยกได้ ก็จะทำการเทถุงข้าวโพดร่วมกัน ให้เต็มแล้วร้อยปากถุงวางไปตามไร่ ให้กลุ่มผู้ชนข้าวโพดมาเก็บเอาไปไว้ตามสถานที่เก็บรักษาของชาวบ้านต่อไป

การหักข้าวโพด จะหักจากที่ต่ำสู่ที่สูง เพราะตัวคนเราสามารถทรงตัวได้ในเวลาหัก ในการหักจะต้องมีมัดเล็กหรือไม้ก็ได้ที่มีความแข็งแรงมีปลายแหลม พร้อมทั้งต้องทำให้มีที่มัดเชือกส่วนด้ามมัดหรือไม้ติดกับแขนคนเราเพื่อป้องกันการหกล้ม การหักจะหักไปเรื่อยๆ จนถุงกระสอบบรรจุข้าวโพดหนักก็ทำการเทใส่กันในของ 2-3 คนแล้วทำการร้อยปากถุง แต่ในการหักก็จะมีกระสอบเป้ถุงบรรจุข้าวโพดไปด้วยเวลาจะใช้ก็จะสะดวกไม่ต้องกลับไปมาเพราะมันจะช้าและยุ่งยาก เนื่องจากบางพื้นที่สูงชันเดินไปมาลำบาก พี่สมชาย (17 กุมภาพันธ์ 2560). สัมภาษณ์.

ภาพ ก ลักษณะการหักข้าวโพด

ภาพ ข ลักษณะการหักข้าวโพด

ภาพ ค ลักษณะการหักข้าวโพด

ภาพที่ 4.4 การหักข้าวโพดของชาวบ้าน. โดย สักไซ บุษผาโกสอน, 2560.

จากภาพ ก ภาพ ข และภาพ ค ได้แสดงให้เห็นว่าการหักข้าวโพดของชาวบ้าน ที่หักเป็นหน้าเรียงตามลักษณะกระดานจากที่ต่ำสู่ที่สูง มีการสพายถุงกระสอบไปด้วย เพื่อสะดวกในการใช้ครั้งต่อไปเวลาถุงบรรจุผลผลิตเต็ม ในการหักข้าวโพดชาวบ้านมีการสวมใส่ชุดที่มีการป้องกันได้ในระดับหนึ่ง เช่น กลางเกงขายาว เสื้อแขนยาว รองเท้าบูท ถุงมือ หมวก และผ้าปิดปากจมูก เป็นต้น

4.1.4.2 การขนข้าวโพด

หลังจากใกล้จะสิ้นสุดเวลาในการเก็บเกี่ยวในช่วงก่อนกลับบ้าน เป็นการขนกระสอบข้าวโพด ซึ่งกิจกรรมนี้กลุ่มผู้ชายมีบทบาทหน้าที่ที่ต้องทำ กลุ่มผู้ชายที่อยู่ในวัยที่แข็งแรง จะรู้หน้าที่ของตน เมื่อถึงเวลาประมาณ 15.00 น. กลุ่มคนเหล่านี้จะหยุดการหักข้าวโพดแล้วแยกตัวกันออกไป คนที่มีรถอีแต๋นก็ไปขับรถมา ส่วนอีกฝ่ายไม่มีรถก็จะไปทำหน้าที่ปรับพื้นที่ทางรถเข้ามาเอากระสอบข้าวโพดร่วมกับเจ้าของไร่ และทำหน้าที่แบกกระสอบข้าวโพดมาใส่รถ เพื่อขนไปเก็บรักษาไว้ตามสถานที่เก็บของแต่ละเจ้าของไร่ที่สร้างไว้ที่แตกต่างกัน มีทั้งเก็บรักษาไว้กับไร่ และเก็บรักษาไว้ที่บ้าน

ภาพ ก การแบกและหามกระสอบข้าวโพด

ภาพ ข ลักษณะการวางกระสอบข้าวโพด

ภาพ ค การวางกระสอบข้าวโพดเสร็จสมบูรณ์

ภาพ ง การขนข้าวโพด

ภาพที่ 4.5 ลักษณะการขนข้าวโพดทั่วไปของชาวบ้าน. โดย สักไซ บุษผาไกสอน, 2559.

4.1.4.3 การเก็บรักษา

เมื่อหักข้าวโพดมาแล้วชาวบ้านจะไม่ได้นำข้าวโพดไปขายทันทีเหมือนเช่นผลผลิตอื่นๆ แต่จะเก็บรักษาไว้ การเก็บเกี่ยวข้าวโพด การรวบรวมผลผลิต มีการหัก การขนมาเก็บไว้ตามสถานที่เก็บรักษาของเกษตรกรที่สร้างหรือมีการจัดเตรียมไว้ เพื่อรองรับการเก็บรักษาผลผลิต ในการเก็บรักษาผลผลิตของเกษตรกรชาวบ้านน้ำพุ มีรูปแบบการเก็บรักษาที่หลากหลายวิธี ตามความสะดวกของแต่ละครัวเรือน ลักษณะการเก็บรักษามีดังนี้

1) การสร้างยุ้งฉางเก็บรักษาไว้ที่ไร่ ส่วนมากครัวเรือนที่มีการเก็บผลผลิตไว้กับไร่ มีข้อจำกัดด้านพื้นที่ทางบ้าน เช่น เนื้อที่ดินของบ้านน้อยมีเพียงพอแค่ตั้งบ้าน ไม่มีที่สำหรับสร้างยุ้งฉางในบ้าน และการสร้างยุ้งฉางไว้ที่ไร่ ทั้งรูปแบบการสร้างแยกกัน และการสร้างยุ้งรวมกันเป็นจุดเพื่อสะดวกในการสืขาย โดยการสร้างชาวบ้านจะสร้างได้โดยคำนึงถึงการเข้าถึงของถนนในการสืข้าวโพดเป็นหลัก

2) การสร้างยุ้งฉางเก็บรักษาไว้ที่บ้าน ในลักษณะของการเก็บรักษาไว้ที่บ้าน แยกออกเป็น 2 ลักษณะ 1) การสร้างแบบร่วมญาติพี่น้อง และร่วมกลุ่มคนที่อยู่บ้านใกล้เคียงกัน มีทั้งการขอยืมที่ในการสร้างยุ้งฉางในลักษณะครัวเรือนเป็นญาติกันและเคารพกัน 2) เป็นลักษณะการเก็บรักษาไว้กับครัวเรือน เช่น โรงจอดรถ และตามชายคาบ้าน

ลักษณะยุ้งฉางเก็บรักษาข้าวโพดที่ชาวบ้านที่สร้างขึ้นนั้น เป็นการสร้างมาจากไม้เป็นหลัก โดยลักษณะทั่วไปของยุ้งฉางนั้น จะทำเป็นห้ายกพื้นสูงจากพื้นดินโดยประมาณ 30-50 เซนติเมตร ใช้ไม้กลมหรือไม้ลำ เป็นไม้ตรงสำหรับการปูพื้น และทำเป็นผนังเพื่อใช้ในการยึดเกาะของฝาผนัง และทำเสาด้วยลำต้นไม้ ส่วนมากจะปูพื้น และล้อมฝาผนังด้วยไม้ไผ่ ซึ่งมีวิธีการทำที่แตกต่างไป มีทั้งรูปแบบการใช้มัดสับทำให้ไม้ไผ่เป็นแผ่น (ภาพ ก) และฝาเป็นเส้นแล้วนำมาสานเป็นฝาผนังใช้ทั้งปูพื้น และล้อมเป็นฝาผนัง มุงหลังคาด้วยหญ้าคา และสังกะสี มีขนาดประมาณ 4 x 4 เมตร ขึ้นไป การทำยุ้งฉางแต่ละครอบครัวจะไม่เหมือนกันเสมอไป จะมีวิธีการทำในรูปแบบแตกต่างกันไปตามความเหมาะสม แต่ส่วนสำคัญของยุ้งฉางที่ชาวบ้านได้มีการทำที่เหมือนกันคือ ต้องมีประตูสำหรับการขนผลผลิตเข้าไปเก็บรักษา และทำประตูเล็กไว้หนึ่งรูขนาดประมาณ 50 x 50 เซนติเมตร ไว้สำหรับลำเลียงส่งข้าวโพดออกสี ซึ่งจะทำได้ด้านที่รถสามารถเข้ามาสีได้

ภาพ ก ยุ้งฉางที่ล้อมด้วยไม้ไผ่สับเป็นแผ่น

ภาพ ข ยุ้งฉางที่ล้อมด้วยไม้ไผ่ที่สานเป็นฝาผนัง

ภาพ ค การบรรจุผลผลิต

ภาพที่ 4.6 ลักษณะสถานที่การเก็บรักษาผลผลิตของชาวบ้าน. โดย สักไซ บูบผาโกสอน, 2559.

4.2 ระบบการจำหน่ายผลผลิต

สำหรับระบบการจำหน่ายผลผลิตทั้งในเรื่องของแหล่งจำหน่ายผลผลิต และรายได้จากการขายผลผลิต พบว่า

4.2.1 แหล่งจำหน่ายผลผลิต

การปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์จะเสร็จสิ้นฤดูกาลผลิต เมื่อเกษตรกรเก็บเกี่ยวผลผลิตแล้วนำไปขาย เกษตรกรในหมู่บ้านแห่งนี้มีรูปแบบการจำหน่ายผลผลิต โดยการจำหน่ายผลผลิตมีการเปลี่ยนแปลงไปจากอดีต โดยปัจจุบันการจำหน่ายผลผลิตมี 2 รูปแบบ คือ

1) การจำหน่ายผลผลิตในพื้นที่ คือ การที่พ่อค้าเข้ามารับซื้อผลผลิตในพื้นที่ โดยตรง แต่ราคาขายจะต่ำกว่า ดังนั้นเกษตรกรต้องยอมรับว่าจะได้ราคาที่ต่ำกว่าการนำผลผลิตออกไปขายให้กับพ่อค้ารายใหญ่หรือเจ้าของโกดังรับซื้อข้าวโพด เนื่องจากกลุ่มพ่อค้ารับซื้อจะคิดค่าสิ่งเบ็ดเตล็ดต่างๆ เช่น ค่าขนส่ง ค่าแรงงานกรรมกร ค่าเสียม ค่าสี และนอกนี้ยังคิดราคาผลผลิตตามมาตรฐานที่ตั้งไว้ คือ ความชื้นของเมล็ด เมล็ดเป็นโรค เป็นต้น แต่เรื่องราคานั้นจะมีการตกลงกันเมื่อพ่อค้ามาเห็นผลผลิตที่ไร่

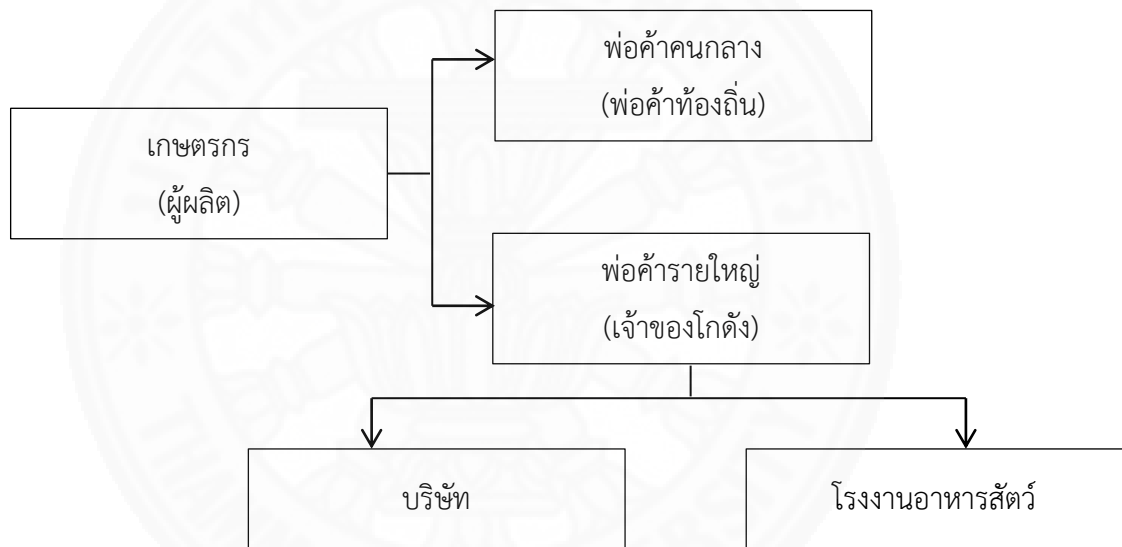
2) การจำหน่ายผลผลิตออกนอกพื้นที่ เป็นการจำหน่ายผลผลิตที่เกษตรกรนำผลผลิตของตนเองไปขายให้กับพ่อค้ารายใหญ่หรือเจ้าของโกดังรับซื้อข้าวโพดโดยตรง แต่การจำหน่ายในรูปแบบดังกล่าวนี้ยังถูกพ่อค้าเอาเปรียบ โดยเฉพาะจากการประเมินคุณภาพของผลผลิตจากการวัดความชื้นที่ทำให้ราคาแตกต่างกัน เกษตรกรได้กล่าวว่า “จากการขายข้าวโพดในปีนี้ได้รับการกดราคาให้ต่ำลงอย่างเห็นได้ชัดเจน จากการนำข้าวโพดไปขาย โดยข้าวโพดเจ้าเดียวออกจากยุ้งเดียว มาจากไร่นาเดียว แต่แตกต่างที่รถขนส่งไปขายเท่านั้น กับได้ราคาต่างกันมีได้มากได้น้อย โดยเหตุผลว่าข้าวโพดไม่ได้มาตรฐาน” เฉลิม แก้วแย้ม นายสมมิต และนายมานิต พร้อมกับคนอื่นๆ (11 พฤษภาคม 2560). สัมภาษณ์. เกษตรกรหลายคนพูดเป็นทำนองเดียวกัน แต่จำเป็นต้องขาย และการตกลงเรื่องราคาจะรับรู้ก็เมื่อสีผลผลิตออกมาแล้ว นั้นแสดงว่าเกษตรกรไม่มีทางเลือกเมื่อผ่านการสีแล้วต้องยอมรับในราคาที่ได้เช่นกัน

ภาพ ก การสีที่หมู่บ้าน

ภาพ ข การสีตามไร่

ภาพที่ 4.7 การสีข้าวโพดในการจำหน่าย. โดยสักไซ บูบผาโกสอน, 2559.

ภาพที่ 4.8 วิธีการจำหน่ายข้าวโพดเลี้ยงสัตว์บ้านน้ำพุ. โดยสักไซ บูบผาโกสอน, 2559.

จากภาพ 4.10 แสดงขั้นตอนการนำผลผลิตไปขายของเกษตรกร การขาย เกษตรกร จะขายโดยตรงกับพ่อค้าผู้รับซื้อ โดยผ่านการตกลงราคากันที่แตกต่างไปตามผู้รับซื้อ พ่อค้าคนกลางก็จะมี การตกลงกันก่อนสี ส่วนขายให้กับโกดังนั้นจะรับรู้ราคาได้ก็เมื่อสีผลผลิตออกมาเสร็จเรียบร้อยแล้ว

จากลักษณะดังกล่าวสะท้อนให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างเกษตรกรผู้ขายกับกลุ่ม พ่อค้าที่รับซื้อว่าเป็นความสัมพันธ์ที่ไม่เท่าเทียมกัน โดยอำนาจในการกำหนดราคานั้นอยู่ที่พ่อค้าเป็นหลัก

ทั้งพ่อค้าที่รับซื้อยังพื้นที่โดยตรง และพ่อค้ารายใหญ่เจ้าของโกดัง โดยอาศัย “มาตรฐาน” เป็นเครื่องมือที่ทำให้พ่อค้ามีอำนาจมากกว่า อาทิ ด้านความชื้น โรค เป็นต้น

4.2.2 รายได้จากการจำหน่ายผลผลิต

การจำหน่ายผลผลิตเป็นช่วงระยะสุดท้ายของการผลิต ที่ชาวบ้านจะได้รับค่าตอบแทนจากการทำงานบริหารจัดการระบบการปลูกข้าวโพดในไร่ตัวเอง ซึ่งผลตอบแทนดังกล่าวนี้จะได้มากหรือได้น้อย จะกำไรหรือขาดทุน ขึ้นอยู่กับปัจจัย 2 ปัจจัยของการผลิต คือ ปัจจัยด้านต้นทุนการผลิต และ ปัจจัยด้านราคา

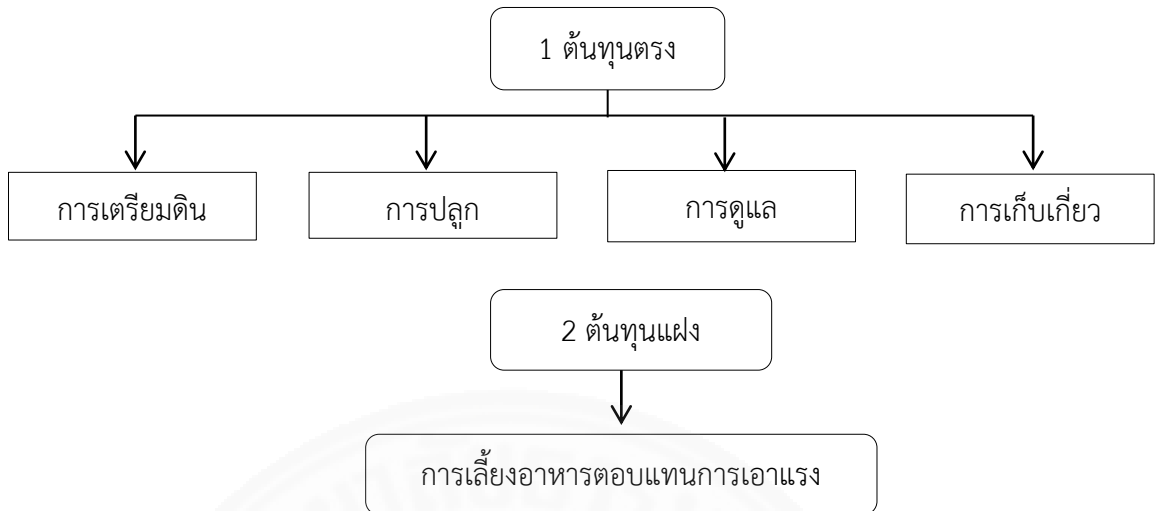
4.2.2.1 ปัจจัยด้านต้นทุนการผลิต

รายได้จากการผลิตข้าวโพดของชาวบ้านน้ำพุในช่วงระยะปี พ.ศ. 2560 ค่อนข้างต่ำเนื่องจากปัจจัยด้านต้นทุนที่สูงขึ้นเมื่อเทียบกับราคาที่ต่ำลง

จากการศึกษาต้นทุนในการผลิตข้าวโพดของชาวบ้านน้ำพุ เมื่อพิจารณาต้นทุนต่อไร่ พบว่าต้นทุนประกอบไปด้วย

1) **ต้นทุนโดยตรง** ได้แก่ (1) ค่าเมล็ดพันธุ์ ไปโดยประมาณ 2.5 กก./ไร่ ราคาโดยเฉลี่ยประมาณ 475 บาท/ไร่ (2) ค่าปุ๋ยเคมีสูตร 16 -20 -0 เฉลี่ยปริมาณการใช้ในอัตรา 37.5 กก./ไร่ ราคาโดยเฉลี่ยประมาณ 465 บาท/ไร่ (3) ค่าปุ๋ยเคมีสูตร 46 -0 -0 เฉลี่ยปริมาณการใช้ในอัตรา 37.5 กก./ไร่ ราคาโดยเฉลี่ยประมาณ 360 บาท/ไร่ (4) ค่ายานีอกหญ้า กรัมมีอกโซน เฉลี่ยปริมาณการใช้ในอัตรา 1 ลิตร/ไร่ ราคาโดยเฉลี่ยประมาณ 424 บาท/ไร่ (5) ค่ายาดูดซึม ไกลโฟเซต 48% เฉลี่ยปริมาณการใช้ในอัตรา 1 ลิตร/ไร่ ราคาโดยเฉลี่ยประมาณ 87.5 บาท/ไร่ (6) ค่ายาคุมหญ้า อาทราซิน 90 ชนิดผง ขนาดบรรจุ 900 กรัม ราคาโดยเฉลี่ยประมาณ 190 บาท/ไร่ (7) ค่าไถ และหยอดเมล็ดพันธุ์ ราคาโดยเฉลี่ยประมาณ 473.5 บาท/ไร่ และ (8) ค่าน้ำมันดีเซลรถอีแต๊ก โดยเฉลี่ยประมาณ 620 บาท/ครอบครัว/ปีฤดูกาลผลิต รวมต้นทุน 3,095 บาท/ไร่

2) **ต้นทุนแฝง** เป็นต้นทุนที่ใช้จ่ายเข้าในการค่าเลี้ยงอาหารกลุ่มแรงงาน และค่าแรงงานของครัวเรือนที่ไม่เอามาคำนวณ

ภาพที่ 4.9 ต้นทุนการผลิตในรอบเวียน 1 ครั้ง. โดยสักไซ บูบผาโกสอน, 2559.

โดยภาพที่ 4.8 แสดงให้เห็นว่าการปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ ของเกษตรกรผู้ประกอบการนั้นจะมีช่องทางการใช้จ่ายในการลงทุนที่เห็นได้อย่างชัดเจน ทั้งทางตรงและทางแฝงในการดำเนินกิจกรรม และขั้นตอนของการผลิตในรอบ 1 ครั้ง

4.2.2.2 ปัจจัยด้านราคา

ดังที่ได้กล่าวไปแล้วก่อนหน้านี้ ราคาข้าวโพดผันแปรแตกต่างกันไปแต่ละปี ดังในช่วงปี พ.ศ. 2543 ที่มีราคาผลผลิตประมาณถึงละ 60 บาท หรือ 4 บาท/กก. แต่มาในปี พ.ศ. 2544 ราคาผลผลิตได้ลดลง ประมาณถึงละ 55 บาท อยู่ที่ 3.66 บาท/กก. เกษตรกรชาวบ้านในชุมชนมีรายได้ค่อนข้างต่ำ และราคาผลผลิตดังกล่าวยังคงตกต่ำเป็นเวลาประมาณ 4 ปี ทำให้การปลูกข้าวโพดของชาวบ้านหลายครัวเรือนหยุดไป เกิดมีการเคลื่อนย้ายแรงงานออกจากหมู่บ้าน เพื่อไปรับจ้างเป็นแรงงานรายวันตามเขตเมือง จังหวัดต่างๆ สถานที่อื่นๆ และมาในปี พ.ศ. 2560 ราคาข้าวโพด ยังได้ตกต่ำลงเช่นเดียวกัน ทำให้ชาวบ้านน้ำพุหลายครอบครัวต้องประสบกับการขาดทุน เนื่องจากการลงทุนมากขึ้น ดังนั้นเมื่อเทียบกับราคาผลผลิตในพื้นที่ 1 ไร่ ที่มีราคาจากการขายผลผลิตในรอบของการผลิตเฉลี่ยโดยประมาณถึงละ 87 บาท หรือ 5.8 บาท/กก. ที่ได้จากข้อมูลการสัมภาษณ์ และจากเข้าร่วมกิจกรรมการเก็บเกี่ยวผลผลิตข้าวโพด โดยเฉลี่ยผลผลิตต่อ 1 ฤดูกาล/ไร่ ประมาณ 600 กก./ไร่ ดังนั้นชาวบ้านน้ำพุจะได้เงินจากการขายผลผลิตที่ยังไม่หักต้นทุน เฉลี่ยไร่ละ 3,480 บาท/ไร่

จากปัจจัยด้านต้นทุนการผลิตซึ่งโดยเฉลี่ยมีต้นทุนต่อไร่ประมาณ 3,095 บาท/ไร่ (ไม่นับรวมต้นทุนแฝง) ในขณะที่ขายผลผลิตได้ เฉลี่ยไร่ละ 3,480 บาท/ไร่ ดังนั้นในปี พ.ศ. 2560 นี้ชาวบ้านน้ำพุจะมีกำไรจากการขายผลผลิตอยู่ที่ 385 บาท/ไร่ ทั้งนี้จากการศึกษาในบทที่ 2 พบว่า คราวเรือนแต่ละครัวเรือนมีพื้นที่โดยเฉลี่ยประมาณ 38.3 ไร่ ดังนั้นหากครัวเรือนใช้พื้นที่ทั้งหมดปลูกข้าวโพดเงินที่ได้จากการจำหน่ายผลผลิตจะเท่ากับ 133,284 บาท/ครัวเรือน โดยมีต้นทุนในการผลิตเท่ากับ 118,538.5 บาท/ไร่ และเหลือกำไรในการผลิตเท่ากับ 14,745.5 บาท/ครัวเรือน

4.3 แรงงานในการผลิต

ในระบบการผลิตของชาวบ้านน้ำพุ ตำบลโป่ง อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย ได้มีการใช้แรงงานในภาคการเกษตรแตกต่างกันโดยมีทั้งการใช้ทั้งแรงงานครัวเรือน และการเอาแรงงานกันภายในหมู่บ้าน ที่มีการสัมพันธ์กันทั้งเครือญาติ และบ้านใกล้เคียงที่มีการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ในการช่วยกันด้านแรงงานได้มีการจัดตั้งกลุ่มภายในหมู่บ้าน ภายใต้การเอาแรงได้มีการแยกแรงงานเป็น 2 ด้าน คือ แรงงานภายในครัวเรือน และการเอาแรงงานกัน

4.3.1 แรงงานภายในครัวเรือน

ชุมชนบ้านน้ำพุ ตำบลโป่ง อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย มีอาชีพการเกษตรกรรมเป็นส่วนใหญ่ ซึ่งเป็นหมู่บ้านที่มีการใช้แรงงานภาคเกษตร โดยภายในหนึ่งครอบครัว มีการใช้แรงงานในภาคการเกษตรหลัก คือ ผู้ที่เป็นพ่อ และแม่ ผู้มีอายุในช่วงเกณฑ์ 30 - 50 ปี ที่มีกำลังในการทำงาน โดยแรงงานในครอบครัว สามารถแยกประเภทได้ดังนี้

4.3.1.1 แรงงานผู้สูงอายุ ในเกณฑ์ของแรงงานผู้สูงอายุในที่นี้มี 2 ลักษณะ คือ แรงงานผู้สูงอายุที่ทำงานที่บ้านคือ “ทำงานเบา” เช่น รับจ้างตามช่วงฤดูกาลของพืชผลทางเกษตร หารายได้ให้ครอบครัวด้วยการรับจ้างปักกิ่ง แกะมะขาม ดูแลบ้านเรือน และแรงงานผู้สูงอายุที่สามารถออกไปทำงานไร่ร่วมกันบุตร หลานได้บ้าง ส่วนมากจะทำงานส่วนที่ไม่หนักมากเป็นหลัก และงานประเภทการจัดเตรียมสถานที่ในการเก็บรักษาผลผลิต

4.3.1.2 แรงงานหลัก เป็นแรงงานที่มีภาระหน้าที่จำเป็นต้องทำ ภายใต้กฎบังคับที่ว่า “ต้องทำเพื่อความอยู่รอด” ความอยู่รอดของครอบครัวที่มีหน้าที่คอยชี้ทางในการดำรงชีพของแต่ละช่วง

วัน วิธีชีวิตของกลุ่มแรงงานนี้ ในแต่ละวันเต็มไปด้วยกิจกรรมที่ต้องทำทั้งทางการเกษตร และนอกภาคเกษตร

4.3.2 การเอาแรงกัน

จากที่ได้กล่าวมาแล้วในบทที่ 2 หมู่บ้านน้ำพุ เป็นหมู่บ้านที่มีความสัมพันธ์ในระดับเครือญาติ โดยแบ่งเป็น 5 ตระกูลใหญ่ๆ คือ ตระกูลแสงแก้ว ตระกูลศรีชามก ตระกูลแสงราช ตระกูลค่านัน และตระกูลเนตรแสงศรี ที่ได้สร้างความสัมพันธ์เป็นญาติกันทั้งหมู่บ้าน ดังนั้นภายในชุมชนในบ้านน้ำพุ ได้มีวัฒนธรรมการช่วยเหลือแรงงานกัน ทั้งในภาคการเกษตร และนอกการเกษตรได้เป็นอย่างดี

ซึ่งการเอาแรงงานกันในภาคการเกษตรนั้นในหมู่บ้านได้มีการแบ่งออกเป็นกลุ่ม ตามคุ่มตามโซนหมู่บ้าน ได้แก่ 4 คุ่ม คือ คุ่มหวนน้ำทิพย์ คุ่มเหนือ คุ่มใต้ คุ่มฝากน้ำพุ

ดังนั้นการเอาแรงงานกันในการผลิตทางการเกษตร ในแต่ละกลุ่มของหมู่บ้าน มีการจัดระเบียบขึ้นโดยผู้อาวุโสในแต่ละกลุ่มหรือบุคคลผู้นำกลุ่ม แต่ลักษณะกลุ่มจะไม่เป็นทางการ และการจัดรอบเวียนเปลี่ยนหมุนการเอาแรงไม่มีระดับคงที่มีการปรับเปลี่ยนไปในทุกปี โดยคำนึงถึงสภาพความเป็นจริง ความพร้อมของครุภัณฑ์ และพืชไร่ เป็นหลัก ครอบครัวใดหากพร้อมก่อนสามารถเริ่มการเอาแรงกันได้เลย โดยมีการบอกกล่าวภายในกลุ่มก่อนล่วงหน้า 2 – 3 วัน ให้เตรียมความพร้อมให้แต่ละครัวเรือนที่จะมาเอาแรงนั้นจัดแรงงานไว้ก่อนมือลงเอาแรง การเอาแรงงานกันภายในกลุ่มไม่ได้มีการบังคับแต่อย่างใด เมื่อครัวเรือนใดหากพร้อมจะเอาแรงงาน ก็ทำการแจ้งหรือกล่าวต่อครัวเรือนที่จะเอาแรงงานในการผลิตไป เพื่อเจ้าภาพที่เป็นเจ้าไร่นั้นจะได้มีการเตรียมอาหารเที่ยงไว้ให้เพียงพอกับแรงงานที่มาช่วยงาน

นอกนี้การเอาแรงงานกันในภาคการเกษตร ได้แยกตัวออกมาเป็นกลุ่มย่อยอีกด้วย ในเมื่อการเอาแรงงานในกลุ่มใหญ่มีหลายคนก็จริง แต่หลายคนอยู่ในหลายครัวเรือน ซึ่งได้ทำให้รอบเวียนการหมุนนั้นช้าไป จึงจำเป็นที่จะต้องแยกออกมาเป็นกลุ่มย่อย เพื่อให้เกิดความเร็วมากขึ้นของรอบเวียนการเองแรงงานที่มาถึง โดยในกลุ่มย่อยจะมีจำนวนครัวเรือนประมาณ 2-8 ครัวเรือน และการเอาแรงงานกันของชาวบ้านถือเป็นการปรับตัวลดการจ้างแรงงานภายนอก ทั้งเป็นการลดต้นทุนในการผลิตในช่วงของราคาผลผลิตต่ำลง

4.4 พุนการผลิต

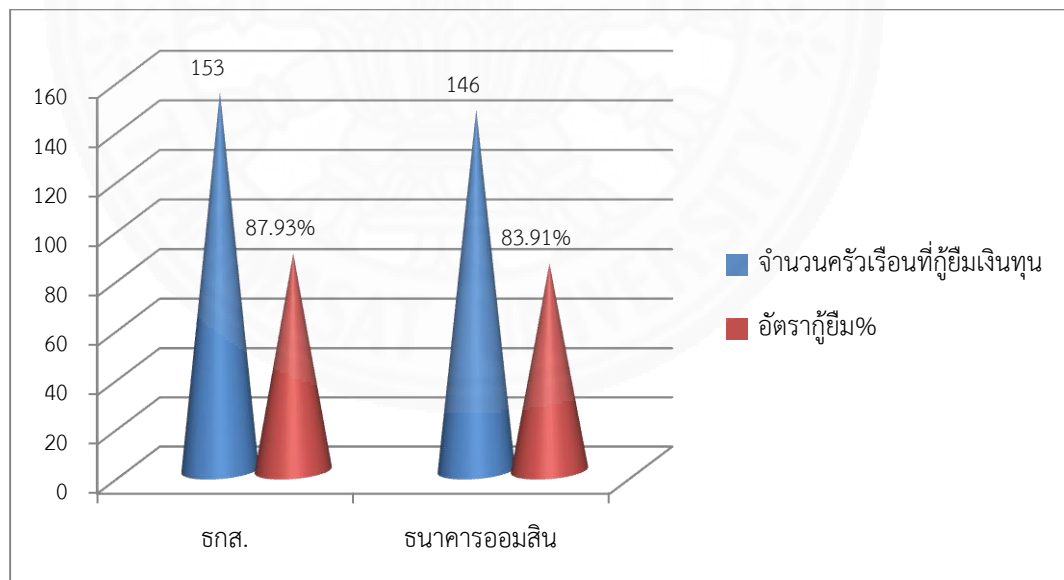
ในอาชีพการเกษตร การทำไร่ปลูกข้าวโพดแบบการค้า สิ่งที่สำคัญคือ แหล่งทุน และต้นทุนที่นำมาใช้ในขั้นตอนของการผลิต ซึ่งเป็นส่วนสำคัญที่ทำให้สามารถบริหารจัดการกิจกรรมการผลิตให้

ดำเนินไปตามวัตถุประสงค์ได้ การลงทุนผลิตข้าวโพดภายในบ้านน้ำพุ ในทุก ๆ ครั้งของฤดูการผลิตนั้นได้ มีการกู้ยืมเงินทุนมาจากสถาบันแหล่งทุนที่ได้กล่าวมาแล้ว ต้นทุนการผลิตที่มี 2 ลักษณะ คือ ต้นทุน โดยตรง ที่เกษตรกรนำไปคิดเป็นต้นทุนการผลิตในแต่ละปีการผลิต ได้แก่ มูลค่าจ้างในการเตรียมดิน ค่าสารเคมีกำจัดวัชพืช ปุ๋ย และเมล็ดพันธุ์ และต้นทุนแฝงคือ ต้นทุนที่เกษตรกรไม่นำมาคิดรวมกับต้นทุน การผลิตหรือคิดไม่ถึง ได้แก่ ค่าเลี้ยงอาหารตอบแทนแรงงานในแต่ละครั้งของการเก็บเกี่ยว ค่าแรงงาน ภายในครัวเรือน เป็นต้น

4.4.1 แหล่งทุนในระบบ

แหล่งทุนในระบบ เป็นแหล่งทุนที่ได้กล่าวมาแล้วในบทที่ 2 ซึ่งประกอบมี 2 แหล่ง ทุน ได้แก่ (1) ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร (ธ.ก.ส.) และ (2) กองทุนหมู่บ้านและชุมชน เมือง (ธนาคารออมสิน) หรือ ชาวบ้านนิยมเรียกกันว่า กองทุนเงินล้าน จากการศึกษา พบว่า เกษตรกร ได้มี การทำสัญญากู้ยืมมากกว่า 1 สัญญากู้ยืม

นอกจากนี้จากข้อมูลการศึกษาภาคสนามพบว่า จำนวนครัวเรือนในหมู่บ้านน้ำพุ ได้ มีการกู้ยืมเงินทุนเพื่อการลงทุนในภาคการเกษตร จาก 2 สถาบันแหล่งทุน ดังในภาพที่ 4.9

ภาพที่ 4.10 จำนวนและร้อยละของการกู้ยืมเงินทุนของชาวบ้านน้ำพุ. โดยสั๊กโซ บุปผาโกสอน, 2559.

จากภาพที่ 4.9 แสดงให้เห็นว่าในจำนวนครัวเรือนทั้งหมด 174 ครัวเรือนของบ้านน้ำพุ ได้มีการกู้ยืมเงินจากสถาบันแหล่งทุน 2 สถาบัน คือ ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร (ธ.ก.ส.) และกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมือง (ธนาคารออมสิน) โดยมีอัตราการกู้ที่แตกต่างกัน โดยธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร (ธ.ก.ส.) มีอัตราจำนวนครัวเรือนการกู้สูงกว่า เฉลี่ย 87.93% ของจำนวนครัวเรือนทั้งหมด และกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมือง (ธนาคารออมสิน) มีอัตราจำนวนครัวเรือนการกู้ เฉลี่ย 83.91% ของจำนวนครัวเรือนทั้งหมด ใน ปี พ.ศ. 2560 ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่าชาวบ้านในหมู่บ้านมีการพึ่งพาแหล่งทุนเป็นส่วนมากในการดำรงชีวิตของการทำอาชีพการเกษตร

4.4.2 แหล่งทุนนอกระบบ

จากศึกษาภาคสนามผู้วิจัยได้พบว่า ชาวบ้านในหมู่บ้านน้ำพุ นอกจากมีการกู้ยืมเงินจากแหล่งทุนในระบบแล้ว ชาวบ้านยังมีการกู้ยืมเงินจากแหล่งทุนนอกระบบ เป็นจำนวนมาก ดังการสัมภาษณ์ นายแดง (นามสมมติ). (03 พฤษภาคม 2560). สัมภาษณ์. กล่าวว่า “ชาวบ้านในหมู่บ้านมีหลายครัวเรือนที่ได้มีการกู้ยืมเงินนอกระบบ ซึ่งมูลค่าที่มีตัวกู้ยืมในปัจจุบันต่ำสุดประมาณ 10,000 บาท และสูงสุด 150,000 บาท ในอัตราดอกเบี้ยร้อยละ 30 ต่อปี โดยการกู้ยืมนั้นจะมีข้อตกลง เมื่อกู้ยืมเกิน 3 เดือนขึ้นไป จะคิดดอกเบี้ยเป็น 1 ปี” โดยเหตุผลของการกู้ยืมสามารถจำแนกได้ 5 ลักษณะ ดังนี้ (1) ค่าใช้จ่ายในการรักษาสุขภาพ (2) ขำระหนี้สินเงินกู้ (3) ขำระค่าผ่อนรถ และ (4) ลงทุนการเกษตร เป็นต้น

4.5 บทสรุป

การผลิตข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ของชาวบ้านน้ำพุ เป็นการผลิตที่มีประวัติศาสตร์ความเป็นมายาวนาน ตั้งแต่ในอดีตที่มีการเพาะปลูกข้าวโพดพันธุ์พื้นเมืองเพื่อไว้บริโภคในครัวเรือน ที่มีลักษณะของการเพาะปลูกปะปนกับการปลูกข้าวไร่ เป็นการผลิตจำนวนเล็กน้อยเท่านั้น จนถึงช่วงของการเข้ามาของข้าวโพดเลี้ยงสัตว์สายพันธุ์ใหม่ในปี พ.ศ. 2520 เป็นพันธุ์ สุวรรณ 1 ที่มาพร้อมสูตรปุ๋ย และยาเคมีมาใช้ในการเพาะปลูก แต่ยังไม่มีการครอบครัวดำเนินมาเพาะปลูกเพราะยังมีความกลัวสารเคมีที่จะเป็นอันตรายต่อสุขภาพ และพื้นที่ หลังจากผ่านไป 3-4 ปี ก็ได้มีข้าวโพดสายพันธุ์ใหม่เข้ามาอีก เป็นข้าวโพดเลี้ยงสัตว์พันธุ์ “ตอง 8” เป็นพันธุ์ที่มาพร้อมกับความสามารถในการต้านทานโรค มีลักษณะลำต้นที่สูงให้ผลผลิตสูงราคาดี เมื่อเห็นบ้านใกล้เคียงแล้วได้รับผลผลิตที่ดี มีรายรับดี ชาวบ้านน้ำพุได้เริ่มมีการซื้อมาปลูกกันเริ่มจาก 2-3 ครอบครั้ว ก็เพิ่มจำนวนขึ้นมากเรื่อยๆ ถึงแม้ว่าช่วงแรกชาวบ้านจะเพาะปลูกปะปนกับข้าวไร่ มีบางครัวเรือนที่ปลูกแยกพื้นที่จากข้าวไร่แต่ยังมีจำนวนน้อย จนกระทั่งมีกลายเป็นการจำนวนพื้นที่การ

เพาะปลูกข้าวโพดเพิ่มมากขึ้น โดยปลูกข้าวไร่เพียงพอแค่พออยู่พอกินในครัวเรือนแต่ลักษณะการเพาะปลูกยังทำแบบหมุนเวียนอยู่

เมื่อราคาข้าวโพดเพิ่มสูงมากขึ้น พื้นที่การเพาะปลูกได้มีการเพิ่มทวีมากขึ้นเช่นกัน มีการใช้ปุ๋ยสารเคมีเข้าสู่วิธีการเพาะปลูกเพื่อเพิ่มผลผลิต และเพิ่มจำนวนขึ้นมามากเรื่อยๆตั้งแต่ช่วงประมาณปี พ.ศ.2538 จนมาถึงปี พ.ศ.2550 ราคาข้าวโพดสูงขึ้น และสูงมากที่สุดช่วงปี พ.ศ.2555 เฉลี่ยโดยประมาณอยู่ที่ถึงละ ถึงละ 133 บาท หรือ 8.86 บาท /กก. ในช่วงดังกล่าวนี้เป็นช่วงแห่งการเฟื่องฟูเศรษฐกิจของหมู่บ้านมาก มีรูปแบบการผลิตที่ทันสมัย มีเทคโนโลยีเครื่องจักรกล และมีแหล่งทุนอำนวยความสะดวกในการผลิต ทำให้ชาวบ้านเพิ่มพื้นที่เพาะปลูกอย่างเต็มที่ ของพื้นที่ที่มีในทุกครัวเรือนในหมู่บ้าน มีการใช้ปุ๋ยสารเคมีอย่างเข้มข้นในระบบการผลิต ดังนั้นในรูปแบบการผลิตข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ของชาวบ้านน้ำพุขี้ที่ประกอบไปทั้งการผลิตในพื้นที่ที่ใหญ่ เป็นการเพาะปลูกเชิงเดี่ยว การใช้เทคโนโลยีที่ทันสมัย ด้วยการไถพรวนดิน หยอดเมล็ดพันธุ์ และการใช้ปุ๋ย สารเคมีอย่างเข้มข้น อันเนื่องจากเป็นระยะเวลายาวนานได้ส่งผลการเปลี่ยนแปลง วิธีการผลิตแบบดั้งเดิม ต่อสภาพพื้นที่ที่ลาดชัน ทำให้ชั้นหน้าของดินที่มีความอุดมสมบูรณ์ถูกชะล้างไปจากการไถทุกๆ ปี ดินเสื่อมคุณภาพ สภาพแวดล้อมถูกทำลาย และเมื่อเศรษฐกิจตกต่ำ ราคาผลผลิตของข้าวโพดตกต่ำ ชาวบ้านเกิดมีความเสี่ยงด้านความไม่มั่นคง และนำมาสู่การปรับตัวดังในบทต่อไป

บทที่ 5

ความไม่มั่นคงและกลยุทธ์การปรับตัวในการผลิตข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ของชาวบ้านน้ำพุ

ในบทนี้เป็นบทที่ต้องการจะนำเสนอถึงความเสี่ยงในการผลิตข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ของชาวบ้านน้ำพุ ที่แปรปรวนไปตามราคาผลผลิต ภายใต้สภาพแวดล้อมที่อยู่นอกเหนือการควบคุมของเกษตรกร ที่ได้เข้ามากระทบกับวิถีชีวิตของชาวบ้าน จนทำให้เกิดการการเรียนรู้และปรับตัวเพื่อลดความเสี่ยงดังกล่าว ดังรายละเอียดต่อไปนี้

5.1 ความไม่มั่นคงของการผลิตข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ของชาวบ้านน้ำพุ

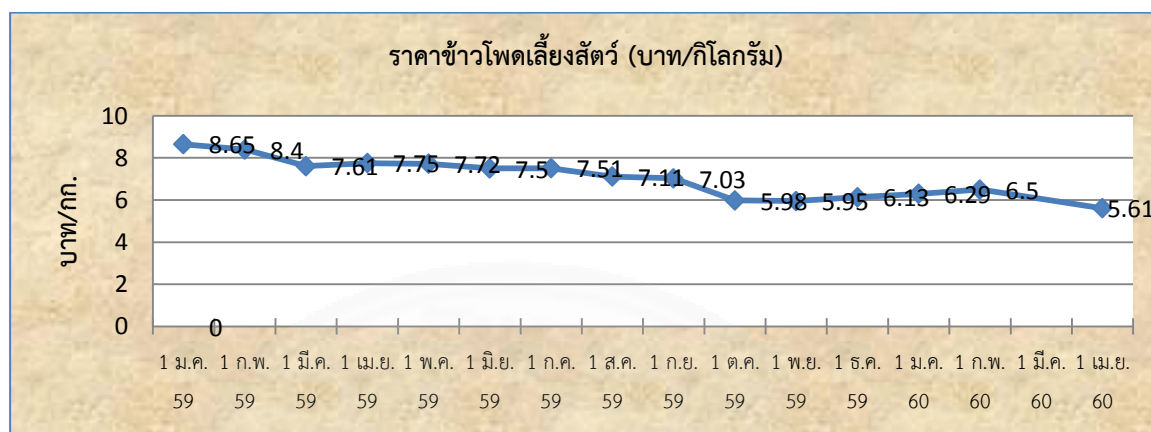
ภายใต้รูปแบบการผลิตที่มีการเปลี่ยนแปลงไปตามยุค ตามสมัย ตามภาวะการเปลี่ยนแปลงของเศรษฐกิจสังคมที่มีกลไกการตลาด การที่นายทุนเป็นผู้กำหนดราคา การขึ้นการลงของราคาตามการขยายตัวของเศรษฐกิจของโลกที่กลุ่มประเทศกำลังพัฒนาคอยวิ่งตามกระแสที่ไม่มีความแน่นอน กลุ่มที่เป็นหน่วยการผลิตขั้นพื้นฐานในระดับครัวเรือน ระดับท้องถิ่น ต้องเรียนรู้ และยอมรับการเปลี่ยนแปลงอันเนื่องมาจากความไม่มั่นคงที่เกิดขึ้น จากความผันผวนของราคาสินค้า และการเปลี่ยนแปลงของสภาพแวดล้อมที่เกิดขึ้น ที่ส่งผลต่อระบบการผลิตที่ประกอบไปด้วยปัจจัย 2 ปัจจัย ได้แก่ ปัจจัยด้านราคา และปัจจัยที่อยู่นอกเหนือการควบคุม กล่าวคือ

5.1.1 ปัจจัยด้านราคา

จากประวัติศาสตร์การเข้ามาของข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ ที่กล่าวไว้ในบทที่ 3 แสดงให้เห็นว่าราคาข้าวโพดได้ตกต่ำลงโดยเฉลี่ยถึงละ 87 บาท หรือ 5.8 บาท/กก. จากการศึกษาต้นทุนการผลิตข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ของหมู่บ้านที่ประกอบไปด้วยค่าเมล็ดพันธุ์ ค่าปุ๋ย ค่ายา ค่าจ้างรถไถ หยอด และค่าน้ำมันรถ (ยังไม่รวมต้นทุนแฝง) มีต้นทุนโดยเฉลี่ยประมาณ 3,095 บาท/ไร่ แต่มีจำนวนผลผลิตประมาณ 600 กก./ไร่ ดังนั้น ในจำนวนผลผลิตดังกล่าวเมื่อนำไปขายในราคา 5.8 บาท/กก. จึงมีรายได้ เฉลี่ยอยู่ที่ไร่ละ 3,480 บาท/ไร่

นอกจากนี้ในภาพที่ 5.1 แสดงราคาข้าวโพดเลี้ยงสัตว์นั้นจะพบว่า ราคามีการเปลี่ยนแปลงขึ้น และลงในแต่ละวัน ทำให้เกษตรกรได้ผลตอบแทนไม่สม่ำเสมอ โดยเฉพาะในปัจจุบันไม่มีนโยบายการค้ำประกันราคาพืชผลทางการเกษตร ซึ่งได้กลายมาเป็นโอกาส และช่องว่างให้กลุ่มนายทุน

พ่อค้าคนกลาง เจ้าของโกดัง ที่รับซื้อและซื้อผลผลิตข้าวโพดของชาวบ้าน ฉวยโอกาสในการกดราคาผลผลิตของเกษตรกร

ภาพที่ 5.1 การขึ้นลงของราคาข้าวโพดต่อรายเดือน. จาก ธนาคารแห่งประเทศไทย, โดย สักไซ บูบผาโกสอน, 2560.

ราคาขายของข้าวโพดถูกตัดราคาให้ต่ำลงถ้าหากข้าวโพดมีเชื้อราเข้าทำลายจำนวนมาก และถูกตัดน้ำหนัก ถ้าข้าวโพดมีความชื้นเกิน 14.5 เปอร์เซ็นต์ โดยการตัดน้ำหนักนี้ทางสมาคมพ่อค้าข้าวโพดแห่งประเทศไทยจะเป็นผู้กำหนด ในการตัดน้ำหนักนอกจากจะเป็นการคำนวณตามเปอร์เซ็นต์ความชื้นที่เกินไปจาก 14.5 เปอร์เซ็นต์แล้ว ยังรวมไปถึงค่าใช้จ่ายที่ต้องเพิ่มขึ้นในการลดความชื้น และความเสี่ยงต่อการเสื่อมคุณภาพจากการที่ข้าวโพดมีความชื้นสูง

ดังนั้นหากเกษตรกรสามารถลดความชื้นของข้าวโพดให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้ ก็จะทำให้เกษตรกรมีรายได้จากการขายข้าวโพดมากขึ้น แต่หากเก็บข้าวโพดไว้นานเกินไป หรือตากข้าวโพดจนความชื้นต่ำกว่า 14.5 เปอร์เซ็นต์ จะทำให้สูญเสียน้ำหนักได้

ตารางที่ 5.1

อัตราหักความชื้นข้าวโพดในการรับซื้อของโรงงานอาหารสัตว์

เปอร์เซ็นต์ความชื้น	การตักน้ำหนัก	น้ำหนักที่หายจริง	ส่วนเหลือม โดยประมาณ
	(กก./ตัน)	(กก./ตัน)	(กก./ตัน)
14.5	0	0	0
14.5-15.0	6	5.84	0
15.1-15.5	12	11.69	0
15.6-16.0	18	17.54	0
16.1-16.5	24	23.39	0
16.6-17.0	30	29.23	0
17.1-17.5	36	35.08	0
17.6-18.0	42	40.93	1
18.1-18.5	54	46.78	7
18.6-19.0	66	52.63	13
19.1-19.5	84	58.74	26
19.6-20.0	102	64.32	38
20.1-20.5	126	70.17	56
20.6-21.0	150	76.02	74
21.0-22.0	172	87.72	84
22.1-23.0	194	99.41	94

หมายเหตุ. จาก สถาบันวิจัยพืชไร่ โดย วีรวัฒน์ นิลรัตน์คุณ, 2550.

สูตรการคำนวณหาน้ำหนักของความชื้นที่หายไป

$$\begin{aligned}
 X &= W1 \times (M1-M2) / (100-M2) \text{ (ทราบน้ำหนักเริ่มต้นของผลผลิต)} \\
 X &= W2 \times (M1-M2) / (100-M1) \text{ (ทราบน้ำหนักหลังหักความชื้นแล้ว)} \\
 X &= \text{น้ำหนักที่หายไป} \\
 W1 &= \text{น้ำหนักเริ่มต้น} \\
 W2 &= \text{น้ำหนักหลังลดความชื้น} \\
 M1 &= \text{ความชื้นเริ่มต้น} \\
 M2 &= \text{ความชื้นสุดท้าย}
 \end{aligned}$$

ในกรณีที่เกษตรกรเก็บผักข้าวโพดไว้รอจำหน่ายจนถึงเดือนธันวาคมหรือมกราคม เมล็ดข้าวโพดจะมีความชื้นประมาณ 12-13 เปอร์เซ็นต์ ซึ่งเป็นความชื้นที่ต่ำกว่ามาตรฐานการซื้อขาย คือ 14.5 เปอร์เซ็นต์ ทำให้เกษตรกรสูญเสียน้ำหนักที่ควรจะได้ อย่างเช่น หากเกษตรกรขายข้าวโพดที่ความชื้น 12 เปอร์เซ็นต์ ได้น้ำหนัก 24 ตัน เกษตรกรจะสูญเสียน้ำหนักที่ขายได้ไปเท่ากับ

$$\begin{aligned}
 \text{สูตร } X &= W2 \times (M1-M2) / (100-M1) \\
 &= 24,000 \times (14.5-12) / (100-14.5) \\
 &= 701.75 \text{ กิโลกรัม}
 \end{aligned}$$

ดังนั้นในกรณีที่ต้องการเก็บข้าวโพดไว้รอราคา ควรจะต้องพิจารณาถึงน้ำหนักข้าวโพดที่ลดลงกับราคาที่อาจจะเพิ่มขึ้นว่าจะคุ้มกันหรือไม่ ซึ่งขึ้นอยู่กับราคาข้าวโพดที่ขึ้นลงในแต่ละปี (วีรวัดน์ นิลรัตน์คุณ สถาบันวิจัยพืชไร (2550)

การขึ้นลงของราคาข้าวโพดต่อรายเดือนได้ชี้ให้เห็นว่า ราคาของข้าวโพดไม่มีความมั่นคงแต่อย่างใด มีความผันผวนตามกลไกการตลาด และตารางที่ 5.1 แสดงอัตราหักความชื้นข้าวโพดในการรับซื้อของโรงงานอาหารสัตว์ก็ได้แสดงให้เห็นอย่างชัดเจนว่า การซื้อขายข้าวโพดได้มีข้อจำกัดหลายอย่างที่เป็นค่ามาตรฐาน ที่ทางสมาคมพ่อค้าข้าวโพดมีการกำหนดไว้เพื่อเป็นการจัดเกรดผลผลิตข้าวโพด และปรับลดราคาส่วนผลผลิตที่ไม่ได้มาตรฐานคือ ข้าวโพดที่เป็นโรคเชื้อรา ความชื้นเกิน 14.5 และความชื้นต่ำ 14.5 เปอร์เซ็นต์

ดังนั้นการผลิตข้าวโพดของเกษตรกร นอกจากจะมีความเสี่ยงในช่วงระยะเวลาเพาะปลูกถึงการเก็บรักษาผลผลิต เช่น เมล็ดไม่งอก ศัตรูพืชทำลาย เป็นโรค และสภาพอากาศ

เปลี่ยนแปลงแล้ว ยังมีความเสี่ยงด้านการขายผลผลิตอีกด้วย ที่ต้องมีความเอาใจใส่อย่างมาก และเมื่อใด หากผลผลิตต่ำจากเกณฑ์มาตรฐานที่ได้กำหนดไว้ ชาวบ้านเกษตรกรต้องรับชะตากรรมความไม่มั่นคงด้าน ราคาผลผลิตแน่นอน อาทิเช่น ดังข้อมูลที่ได้กล่าวมาแล้ว ในบทที่ 4 จากการสัมภาษณ์การขายข้าวโพด ของนายเฉลิม แก้วแย้ม นายสมมิต และนายมานัด พร้อมกับคนอื่นๆ ในชุมชน (11 พฤษภาคม 2560). สัมภาษณ์. พบว่า “จากการขายข้าวโพดในปีนี้ ได้รับการกดราคาให้ต่ำลงอย่างเห็นได้ชัดเจน จากการนำ ข้าวโพดไปขาย โดยข้าวโพดเจ้าเดียวออกจากยังเดียว มาจากไร่ผืนเดียวกัน แต่แตกต่างกันที่รถขนส่งไปขาย เท่านั้น กับได้ราคาต่างกันมีได้มากได้น้อย โดยเหตุผลว่าข้าวโพดไม่ได้มาตรฐาน” ซึ่งข้อมูลดังกล่าวได้ สะท้อนให้เห็นถึงความเสี่ยงที่เกิดขึ้น ที่ชาวบ้านได้รับราคาจากการขายผลผลิตต่ำลง เป็นการถูกกดราคา ให้จากกลุ่มพ่อค้า โดยการใช้อำนาจจากช่องว่าง การซื้อขายผลผลิตด้วยการวัดค่าความชื้น และโรคเชื้อรา เป็นหลัก

นอกจากนี้ในประวัติศาสตร์การเข้ามาของข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ ในบทที่ 3 ที่ได้นำเข้ามา โดยผ่านกลุ่มพ่อค้า และตัวแทนจำหน่ายในท้องถิ่น จนกลายเป็นพืชเศรษฐกิจ ทำให้สังคมการผลิตพืชของ ชาวบ้านมีการเปลี่ยนแปลง พื้นที่การเพาะปลูกของชาวบ้านเพิ่มขึ้นอย่างเต็มที่ จากผลของราคาผลผลิตที่ สูงขึ้น โดยผ่านช่วงระยะเวลาที่ยาวนาน และนั่นยังได้สะท้อนให้เห็นว่าราคาการขายผลผลิตข้าวโพดของ ชาวบ้าน ตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบันมีขึ้น และลงสลับไปมาหลายครั้ง แสดงให้เห็นว่าปัจจัยด้านราคาของ ผลผลิตข้าวโพดของชาวบ้านนั้นไม่มีความมั่นคง และแน่นอน

5.1.2 ปัจจัยที่อยู่นอกเหนือการควบคุม

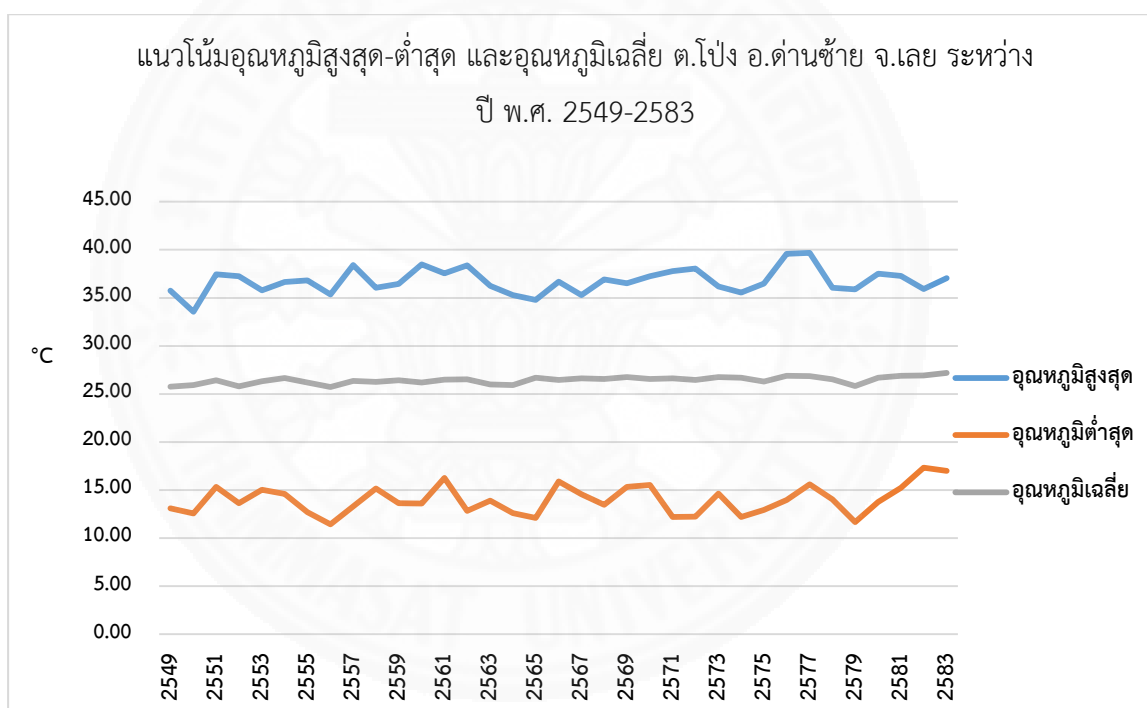
ปัจจัยที่อยู่นอกเหนือการควบคุมหมายถึง กลุ่มปัจจัยที่สามารถเกิดขึ้นเมื่อไรก็ได้ ซึ่งมนุษย์หรือเกษตรกรคนใด สามารถจะยับยั้งไม่ให้นั้นเกิดขึ้นหรือยุติลงได้ เช่น อากาศแปรปรวน ฝนแล้ง และอื่นๆ แต่สำหรับการศึกษาคั้งนี้ปัจจัยที่อยู่เหนือการควบคุม ประกอบไปด้วย (1) ผลิต ความผันผวน ของสภาพอากาศ (2) ความไม่มั่นคงด้านกรรมสิทธิ์ในที่ดิน (3) ความเสื่อมโทรมของดินจากการผลิตข้าวโพด (4) การเพาะปลูกที่ยังพึ่งพาน้ำฝน (5) ด้านโรค และแมลงที่เกิดกับพืช และ(6) ด้านแรงงานในการผลิต ซึ่งรายละเอียดดังต่อไปนี้

5.1.2.1 ความผันผวนของสภาพภูมิอากาศ

ความผันผวนของสภาพภูมิอากาศ หมายถึง การแปรปรวนของอากาศ ที่มีการ เปลี่ยนแปลงสภาพที่เป็นค่าเฉลี่ย และค่าสถิติ เช่นค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน ค่าสถิติข้อมูลที่สูง และต่ำของ อากาศตามมาตรฐานทางเวลา และพื้นที่ ความผันผวนของภูมิอากาศอาจเกิดเนื่องมาจากแรงผลักดัน ภายนอกตามธรรมชาติหรือเกิดจากกิจกรรมของมนุษย์

แต่สิ่งที่เกิดขึ้นนั้นส่งผลกระทบต่อระบบการปลูกพืช และมนุษย์สามารถรับรู้ได้ แต่ไม่สามารถที่จะจัดการมันได้ ซึ่งกลายเป็นอิทธิพลหนึ่งที่ทำให้เกิดความเสียหายและความไม่มั่นคงต่อการผลิตการเกษตร

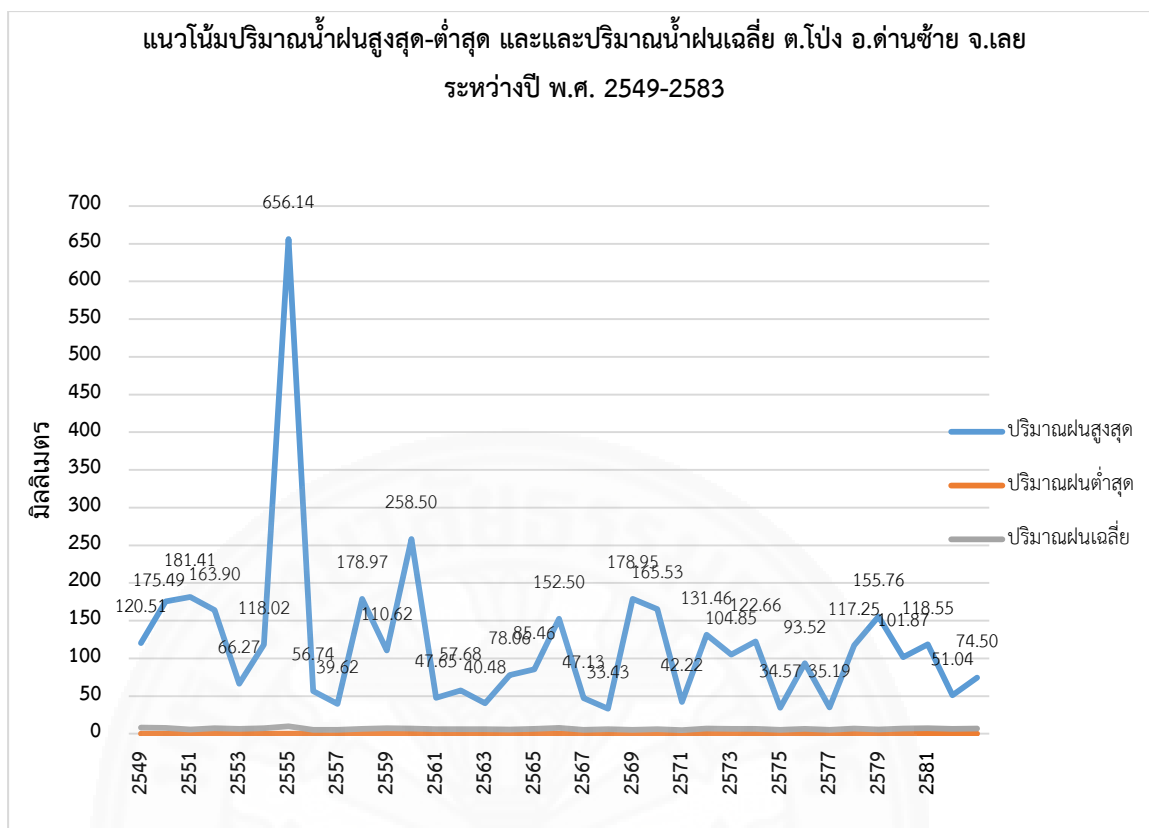
(จิรสรณ์ และคณะ, 2560 อ้างถึงใน จีระศักดิ์ ตรีเดช, 2559) คณะวิศวกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหงได้มีการศึกษาการคาดการณ์ภูมิอากาศในอนาคตจากการใช้แบบจำลองระบบภูมิอากาศของโลก (Global Climate Models: GCMs) และใช้วิธีการลดขนาด (downscaling) โดยใช้วิธีการของแบบจำลองการพยากรณ์สภาพภูมิอากาศระดับภูมิภาค (Regional Climate Model: RCMs) ในพื้นที่ตำบลโป่ง อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2549 – พ.ศ. 2583 พบข้อมูลซึ่งชี้ให้เห็นแนวโน้มของสภาวะภูมิอากาศโดยรวมของพื้นที่ศึกษาในเชิงเปรียบเทียบ ดังนี้

ภาพที่ 5.2 แนวโน้มอุณหภูมิสูงสุด-ต่ำสุด และอุณหภูมิเฉลี่ย ตำบลโป่ง อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย ระหว่างปี พ.ศ. 2549 – พ.ศ. 2583 จาก การศึกษาการคาดการณ์ภูมิอากาศในอนาคตจากการใช้แบบจำลองระบบภูมิอากาศของโลก (Global Climate Models: GCMs) และใช้วิธีการลดขนาด (downscaling) โดยใช้วิธีการของแบบจำลองการพยากรณ์สภาพภูมิอากาศระดับภูมิภาค (Regional Climate Model: RCMs) โดย จิรสรณ์ และคณะ, 2560

จากภาพที่ 5.2 แสดงให้เห็นว่า อุณหภูมิสูงสุดย้อนหลัง 12 ปี คือ ปี พ.ศ. 2549 อุณหภูมิสูงสุดอยู่ที่ 35.75 องศาเซลเซียส แต่เมื่อเวลาผ่านไป 34 ปี คือ ปี พ.ศ. 2583 อุณหภูมิสูงสุด อยู่ที่ 37.04 องศาเซลเซียส มีความแตกต่างกันมากถึง 1.29 องศาเซลเซียส และในระหว่าง ปี พ.ศ.2549 – พ.ศ. 2583 จะพบว่า มีสภาวะการแปรปรวนของสภาพภูมิอากาศอยู่ตลอดเวลา เช่น ในปี พ.ศ.2577 พบว่า ตามแบบจำลองจะมีอุณหภูมิสูงสุด ถึง 39.67 องศาเซลเซียส ซึ่งมีอุณหภูมิแตกต่างจาก ปีฐานจำลองข้อมูล คือปี 2549 มากถึง 3.92 องศาเซลเซียส

เมื่อมาพิจารณาในเรื่องอุณหภูมิต่ำสุดของแบบจำลองก็จะพบว่า เป็นไปในทิศทางที่แนวโน้มอุณหภูมิของพื้นที่เป้าหมายจะสูงขึ้น โดยพบว่าอุณหภูมิต่ำสุดย้อนหลังไปเมื่อ 12 ปีที่แล้วคือ ปี พ.ศ.2549 พบว่า อุณหภูมิต่ำสุดของพื้นที่เป้าหมาย คือ 13.10 องศาเซลเซียส แต่พอในปี พ.ศ. 2583 อุณหภูมิต่ำสุดของพื้นที่ตำบลโป่ง มีอุณหภูมิ 16.99 องศาเซลเซียส ซึ่งอุณหภูมิต่างแตกต่างจากปีฐานของการจำลองสภาวะทางด้านภูมิอากาศ (2549) มากถึง 3.89 องศาเซลเซียส ซึ่งจากแบบจำลองดังกล่าวแสดงให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงของภูมิอากาศว่ามีความแปรปรวนของตัวเลขที่แตกต่างกัน โดยในปี พ.ศ. 2582 อุณหภูมิต่ำสุดของพื้นที่ตำบลโป่ง มีอุณหภูมิอยู่ที่ 17.31 องศาเซลเซียส ซึ่งมีอุณหภูมิต่ำสุด แตกต่างจากปีฐานมากถึง 4.21 องศาเซลเซียส ในขณะที่เมื่อพิจารณาถึงอุณหภูมิเฉลี่ยของพื้นที่ตำบลโป่งพบว่า มีความแตกต่างกันของอุณหภูมิของปีฐาน คือ ปี 2549 กับปี พ.ศ. 2583 คือ 1.42 องศาเซลเซียส ดังนั้น จึงพอสรุปให้เห็นแนวโน้มได้ว่าอุณหภูมิของพื้นที่เป้าหมายมีแนวโน้มสูงขึ้น มีสภาวะอากาศที่แปรปรวนและมีความแตกต่างกันของอุณหภูมิอย่างเห็นได้ชัด

ภาพที่ 5.3 แนวโน้มปริมาณน้ำฝนสูงสุด-ต่ำสุด และและปริมาณน้ำฝนเฉลี่ย ตำบลโป่ง อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย ระหว่างปี พ.ศ. 2549 - พ.ศ. 2583. จาก การศึกษาการคาดการณ์ภูมิอากาศในอนาคตจากการใช้แบบจำลองระบบภูมิอากาศของโลก (Global Climate Models: GCMs) และใช้วิธีการลดขนาด (downscaling) โดยใช้วิธีการของแบบจำลองการพยากรณ์สภาพภูมิอากาศระดับภูมิภาค (Regional Climate Model: RCMs), โดย จิรสรณ์ และคณะ, 2560.

จากแบบจำลองในกรณีของปริมาณฝนแสดงให้เห็นว่า ในบางปีปริมาณฝนมีปริมาณมาก เช่น ในปี พ.ศ. 2555 มีปริมาณฝนสูงสุด 656.14 มิลลิเมตร ซึ่งมีความสอดคล้องและใกล้เคียงกับสถานการณ์ความเป็นจริงเพราะในปี พ.ศ. 2554 ประเทศไทยเกิดพายุทกภัยครั้งใหญ่ที่น่าสังเกตคือ ปริมาณน้ำฝนสูงสุดมีความแปรปรวนในแต่ละปีซึ่งชี้ให้เห็นว่า ตำบลโป่งจะต้องเผชิญกับการมีปริมาณน้ำฝนที่มากสลับกับน้ำฝนที่น้อยซึ่งหมายถึงฤดูแล้งนั่นเอง ในส่วนของปริมาณฝนโดยเฉลี่ยพบว่าปริมาณน้ำฝนไม่แน่นอน แต่เมื่อดูแนวโน้มพบว่า โดยเฉลี่ยปริมาณน้ำฝนลดลงเรื่อยๆ และเมื่อประมวลผลถึงจำนวนวันฝนตกในกลางเดือน พฤษภาคม - กลางเดือนตุลาคม ซึ่งเป็นฤดูฝนพบว่า ปีที่ควรเฝ้าระวังสถานการณ์ภัยแล้งมากที่สุด คือ ปี พ.ศ. 2567 เพราะแบบจำลองชี้ให้เห็นว่าในปีดังกล่าวจะมีฝน

ตกเพียงแค่ 129 มิลลิเมตร ซึ่งในปี พ.ศ.2567 จะมีจำนวนวันที่ฝนตกต่ำสุดในรอบ 34 ปี และเมื่อพิจารณาดูแนวโน้มปริมาณน้ำฝนโดยเฉลี่ย พบว่า หลังจาก ปี พ.ศ.2554 – 2555 แล้ว พบว่า ปริมาณฝนตกมีน้อยกว่า 200 มิลลิเมตร ยกเว้นในปี พ.ศ. 2560 ซึ่งปีที่เห็นแนวโน้มว่าจะเผชิญกับภาวะความแห้งแล้ง เพราะมีปริมาณน้ำฝนน้อยได้แก่ ปี พ.ศ. 2557 ปี พ.ศ. 2561 – พ.ศ. 2563 , ปี พ.ศ. 2568 , ปี พ.ศ. 2571 ,ปีพ.ศ. 2575 ,ปี พ.ศ. 2577 และปี พ.ศ. 2582

เพราะฉะนั้น ถ้าหากวิเคราะห์จากแบบจำลองก็จะเห็นได้ว่า ตำบลโป่ง อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย จะมีแนวโน้มเผชิญกับภาวะความแห้งแล้งมากกว่าการเกิดปัญหาในเรื่องอุทกภัยในอนาคต ดังนั้นการปรับตัวของชุมชนจึงควรให้ความสำคัญกับการแก้ไขปัญหาในเรื่องความแห้งแล้ง การขาดแคลนน้ำในการอุปโภคบริโภค การบริหารจัดการน้ำให้เกิดประโยชน์สูงสุดในพื้นที่ เป็นต้น ในขณะที่เดียวกันภัยที่เกี่ยวข้องเนื่องจากปัญหาเรื่องน้ำป่าไหลหลากน้ำท่วมฉับพลันก็มีโอกาสเกิดขึ้นได้เช่นกัน โดยเฉพาะหากใช้เกณฑ์ในเรื่องปริมาณน้ำที่ตกมากกว่า 90 – 100 มิลลิเมตรติดต่อกันหลายวัน ก็จะพบว่า ในแบบจำลองซึ่งว่าปีที่มีโอกาสเกิดอุทกภัยน้ำป่าไหลหลากและโคลนถล่มได้ คือ ปี พ.ศ. 2554 – พ.ศ. 2555 , ปี พ.ศ. 2558, ปี พ.ศ. 2560 เป็นต้น

5.1.2.2 ความไม่มั่นคงด้านกรรมสิทธิ์ในที่ดิน

จากข้อมูลองค์กรบริหารส่วนตำบลโป่ง อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย ดังในข้อ 2.1.7 แสดงให้เห็นว่า กรรมสิทธิ์ในการถือครองที่ดินของชาวบ้านส่วนใหญ่ในตำบลโป่ง อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย เป็นพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติ รongมา ส.ป.ก. 4-01 และ นส.3 โดยพื้นที่ถือครองของตำบลโป่งที่สำคัญ ได้แก่ พื้นที่ทำการเกษตรประมาณ 37,500 ไร่ พื้นที่ป่าประมาณ 37,500 ไร่ และพื้นที่เพื่อการอยู่อาศัยประมาณ 18,750 ไร่

ดังนั้นแสดงให้เห็นว่าพื้นที่ที่เป็นที่ทำมาหากิน และอยู่อาศัยของชาวบ้านเป็นพื้นที่ที่ไม่มีเอกสารครอบครอง เป็นพื้นที่ที่เป็นการจับจอง และอาศัยอยู่เท่านั้น ไม่มีความมั่นคงต่อการนำมาใช้ประโยชน์ และย่อมเกิดมีความเสี่ยงต่อการดำรงชีวิต “การผลิตข้าวโพดของชาวบ้านในอนาคตสำหรับพื้นที่การเกษตรไร่ข้าวโพดของชาวบ้านผู้ที่ไม่มีเอกสารสิทธิ์ในการถือครองที่ดินทางภาครัฐจะไม่รับซื้อผลผลิตเข้าโพดให้ เพราะเป็นผลผลิตที่มาจากการทำลายพื้นที่ต้องห้าม ทำลายสิ่งแวดล้อม” เสบียง ทองม่อม (10 กรกฎาคม 2560). สัมภาษณ์.

ข้อมูลจาก บริษัทกรุงเทพโปรตีน จำกัด (มหาชน) ผู้จัดหาวัตถุดิบอาหารสัตว์ให้กับบริษัท เจริญโภคภัณฑ์อาหาร จำกัด (มหาชน) ได้ส่งหนังสือแจ้งถึงลูกค้าหรือผู้รวบรวมและผู้ที

เกี่ยวข้องกับการซื้อขายข้าวโพด เลี้ยงสัตว์ โดยผ่านระบบตรวจสอบแหล่งที่มาข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ ที่มีการรับซื้อเฉพาะพื้นที่ที่มีเอกสารสิทธิ์ในการนำใช้ที่ดินอย่างถูกต้องเท่านั้น โดยได้ประกาศเริ่มในวันที่ 1 มกราคม พ.ศ. 2559 ในเนื้อความในหนังสือได้กล่าวว่า เพื่อเป็นการแก้ไขทุกบริบทของปัญหาที่เนื่องจากสภาพปัญหาด้านทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม มีการบุกรุกพื้นที่ป่าเพื่อทำการเกษตรบนที่สูงซึ่งมีแนวโน้มเพิ่มมากขึ้นทุกปี ส่งผลกระทบต่อหลากหลายมิติ ไม่ว่าจะเป็นทางด้านสิ่งแวดล้อม ระบบนิเวศ ผลกระทบจากปัญหาหมอกควันไฟป่า การจัดการวัสดุทางการเกษตรบนพื้นที่สูงซึ่งเพื่อความมั่นคงทางด้านอาหาร และแนวนโยบายแห่งความยั่งยืนในการจัดหาวัตถุดิบ (บริษัทกรุงเทพโปรตีน จำกัด (มหาชน), 2558) จากหนังสือประกาศแจ้งเรื่องรับซื้อผลผลิตข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ของบริษัทกรุงเทพโปรตีน จำกัด (มหาชน) ได้ทำให้หมู่บ้านน้ำพุ ตำบลโป่ง อำเภอด่านซ้าย กลายมาเป็นอีกหนึ่งหมู่บ้านที่ได้รับผลกระทบอย่างมาก เนื่องจากสภาพกรรมสิทธิ์ที่ดินส่วนใหญ่ในหมู่บ้าน รวมทั้งที่ทำการเกษตร เป็นที่ดิน ส.ป.ก.4-01 ดังนั้นการผลิตข้าวโพดของชาวบ้านในอนาคตมีความเสี่ยงด้านช่องทางในการขายผลผลิตที่เห็นได้อย่างชัดเจน

5.1.2.3 ความเสื่อมโทรมของดินจากการผลิตข้าวโพด

เนื่องจากที่ดินที่ใช้ปลูกข้าวโพดของชาวบ้าน มีการเพาะปลูกยาวนานเป็นระยะเวลาติดต่อกันโดยไม่มีการพักฟื้นที่ดิน ประกอบมีการใช้สารเคมีในการผลิตพืชทุกครั้งในฤดูกาลผลิต การใช้สารเคมีของชาวบ้านที่เพิ่มความเข้มข้นทุกครั้งเพื่อให้ได้ผลผลิตจำนวนมากตามที่ต้องการสำหรับตอบสนองกับความต้องการ ที่ต้องการมีรายได้ให้เพิ่มมากขึ้นของครอบครัวได้ทำให้สภาพที่ดินเสื่อมคุณภาพลงอย่างรวดเร็ว

จากข้อมูลโครงการฟื้นฟูระบบนิเวศเกษตรกรรมยั่งยืนด้วยศาสตร์พระราชา เพื่อพัฒนาสิ่งแวดล้อม และคุณภาพชีวิตชุมชนต้นน้ำป่าสัก การใช้ปุ๋ยสูตรหลักเพียง N-P-K หรือ เน้นที่ N เช่น ปุ๋ยยูเรีย เพียงธาตุหลักตัวเดียว ที่ชาวบ้านเรียกสูตรปุ๋ยว่า 46-0-0 โดยไม่มีการปรับปรุงบำรุงดินให้กลับมาเป็นกลางเลย ทำให้ดินมีค่ากรดเบสที่ไม่เหมาะสม นอกจากจะทำให้พืชมีความสามารถดูดธาตุอาหารได้น้อยแล้ว ยังส่งผลทำให้ดินมีแนวโน้มของความเป็นกรดและดินมีสภาพกระด้าง (บุญสิน พิลาบุตร, หน้า 60, 2559)

ทั้งนี้จากผลการศึกษาศึกษาการผลิตข้าวโพดของชาวบ้านน้ำพุตั้งที่กล่าวไปแล้วในบทที่ 4 พบว่า ในระบบการผลิตข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ ชาวบ้านได้มีการนำปุ๋ย และยาเคมีอย่างเข้มข้นมาใช้ เช่น ใช้ปุ๋ย โดยเฉลี่ยประมาณ 75 กก./ไร่ ยาฆ่าหญ้าประเภทดูดซึมใช้ฉีดพ่นก่อนการเพาะปลูก คือ ไกลโฟเซต 48% โอโซโพรฟิลาแอมโมเนียม 500 มิลลิลิตร กับ อาหาราซีน 90 (Atrazine) ใช้อัตรา 300 กรัม ทั้งสองผสมน้ำ 60 - 80 ลิตร พ่นบนพื้นที่ 1 ไร่ และประเภทยาฉีด ใช้ฆ่าหญ้าเมื่อข้าวโพดเติบโต

แล้ว คือ กรัสม็อกโซน (parquet dichloride) อัตราใช้ 150-300 ซีซี. กับ ออสการ์ มีนามิน (mina mine) ใช้อัตรา 140-160 มิลลิลิตร ทั้งสองผสมน้ำ 60-80 ลิตร พ่นบนพื้นที่ 1 ไร่ และการไถ ที่เป็นการเพาะปลูกระยะเวลาติดต่อกันยาวนาน ได้ทำให้คุณภาพดินเกิดความเสื่อมโทรม ดังที่นายแดง (นามสมมุติ) (สัมภาษณ์), 10 พฤษภาคม 2560 เล่าว่า “ในช่วงระยะปี พ.ศ. 2553-2559 พื้นที่ปลูกข้าวโพดมีการใช้ปุ๋ย และยาฆ่าหญ้าเป็นจำนวนมากติดต่อกันได้ทำให้ดินเสื่อมสภาพสังเกตได้จากปี พ.ศ. 2553-2557 ใช้ประมาณปุ๋ยเท่าเดิมแต่ผลผลิตลดลง แต่เมื่อเพิ่มปริมาณปุ๋ยขึ้น ผลผลิตก็ดีขึ้นมา”

โดยภาพรวมสามารถสรุปได้ พื้นที่ทำการผลิตของเกษตรกร ที่มีการใช้สารเคมีที่เข้มข้น โดยมีการใช้ในจำนวนมากขึ้น ได้ส่งผลกระทบต่อโครงสร้างธาตุอาหารของดิน ในอนาคต ทำให้สภาพที่ดินการทางเกษตรของชาวบ้านเสื่อมสภาพลง ยากต่อการแก้ไขก่อให้เกิดปัญหาต่อระบบการผลิตเป็นต้น

5.1.2.4 การเพาะปลูกที่ยังต้องพึ่งพาน้ำฝน

จากลักษณะที่ตั้งทางภูมิศาสตร์ของบ้านน้ำพุ ถึงแม้จะเป็นหมู่บ้านที่ล้อมรอบไปด้วยเทือกเขา และมีสายน้ำ 2 สายที่ไหลผ่านหมู่บ้านก็ตาม แต่ด้านพื้นที่การผลิตส่วนมากของชาวบ้านนั้นยังอยู่ห่างไกลกับแหล่งน้ำ การผลิตส่วนของชาวบ้านจะเป็นการพึ่งพาน้ำฝนมากกว่า ดังนั้นฤดูกาลผลิตจึงเป็นการทำเกษตรแบบฤดูกาลที่ทำกันเพียงช่วงระยะเวลาเดียวของปีเป็นหลัก ซึ่งการทำเกษตรในลักษณะแบบนี้ไม่ต่างไปจากการทำเกษตรแบบในอดีตที่ “รออาศัยน้ำฟ้าฝน” เพื่อช่วยให้เมล็ดพันธุ์พืชแตกออกเจริญเติบโตงอกงามได้ผลผลิต แต่ข้อเสียคือ ทำให้เกิดความไม่แน่นอนในการผลิตมีความเสี่ยงกับการผลิตที่พึ่งพาฤดูกาลเป็นหลัก ย่อมมีความเสี่ยงที่เหนือการควบคุมที่เกิดขึ้นได้เสมอในตลอดฤดูกาลผลิต

ในช่วงระยะเวลาผ่านมาของ 2-3 ปี คือ ในช่วงปี พ.ศ. 2557 – 2559 การตกของฝนมีลักษณะทิ้งช่วง โดยเฉพาะระหว่างเดือนกันยายน ถึง เดือนตุลาคม ที่เกิดให้เห็น ซึ่งเป็นปรากฏการณ์เปลี่ยนแปลงฤดูกาล ในช่วงปี พ.ศ. 2558 เป็นปีที่มีการทิ้งช่วงของฝนยาวที่สุดในระยะของ 2-3 ปี ฝนได้หยุดตกเป็นเดือน ส่งผลทำให้การเจริญเติบโตของพืชข้าว ข้าวโพดขาดน้ำ เสี่ยง ท้องมอด (10 กรกฎาคม 2560) สัมภาษณ์.

นอกจากนี้ปริมาณน้ำฝนที่ได้ตกมาแต่ละปีผ่านมานั้นได้เกิดมีการผันผวน ตกไม่ตรงต่อฤดูกาล ปริมาณน้ำฝนไม่สม่ำเสมอทั้งตกในปริมาณมาก และปริมาณน้อย ดังในภาพที่ 5.3 ได้แสดงให้เห็นว่า ในช่วงปี พ.ศ. 2549 – พ.ศ. 2560 จำนวนปริมาณน้ำฝนมีทั้งสูงมาก และต่ำมากเช่นกัน ซึ่งสามารถนำมาจัดทำเป็นตารางได้ดังต่อไปนี้

ตารางที่ 5.2

ปริมาณน้ำฝนที่ตกในช่วงปี พ.ศ. 2552- พ.ศ. 2560

หน่วย (มิลลิเมตร)	ช่วงปี พ.ศ. 2552-พ.ศ. 2560								
	2552	2553	2554	2555	2556	2557	2558	2559	2560
จำนวนปริมาณน้ำฝน	163.9	66.27	118.02	656.14	56.74	39.62	178.97	110.6	258.5

หมายเหตุ. จาก การศึกษาการคาดการณ์ภูมิอากาศในอนาคตจากการใช้แบบจำลองระบบภูมิอากาศของโลก (Global Climate Models: GCMs) และใช้วิธีการลดขนาด (downscaling) โดยใช้วิธีการของแบบจำลองการพยากรณ์สภาพภูมิอากาศระดับภูมิภาค (Regional Climate Model: RCMs), โดย สักโซ บุนพาโกสอน, 2560.

จากจำนวนปริมาณน้ำฝนในตารางที่ 5.2 ได้สะท้อนให้เห็นว่าในช่วงปี พ.ศ. 2552- พ.ศ. 2560 ได้มีจำนวนปริมาณน้ำฝนตกที่แตกต่างกัน มีทั้งจำนวนฝนที่ตกในปริมาณหลายร้อยมิลลิเมตรต่อปีนั้น คือ ปี พ.ศ. 2555 มีจำนวน 656.14 มิลลิเมตรต่อปี ซึ่งแสดงให้เห็นว่าปีดังกล่าวได้เกิดผลกระทบต่อไร่ข้าวโพด ฝนตกหนักเกิดมีน้ำป่าไหลแรงพัดพืชชาวบ้านเสียหาย แต่มาในปี พ.ศ. 2557 ปริมาณน้ำฝนกับตกน้อยมากมีเพียงจำนวน 39.62 มิลลิเมตรต่อปี ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่าเกิดความแห้งแล้งขาดฝน ผลผลิตพืชผลตกต่ำ พืชขาดน้ำในการเจริญเติบโต

5.1.2.5 ด้านโรค และแมลงที่เกิดกับพืช

ปัญหาด้านโรค และแมลงที่เกิดขึ้นกับข้าวโพด ซึ่งโรคที่สามารถทำความเสียหายให้กับข้าวโพดมีหลายชนิดด้วยกัน และเกิดที่ส่วนต่าง ๆ ทั้งที่ใบ ลำต้น กาบใบ เมล็ด และอื่น ๆ แตกต่างกัน นอกจากนี้อาจเกิดในช่วงระยะเวลาการเจริญเติบโตที่แตกต่างกันอีกด้วย ความเสียหายของพืชจากโรค นอกจากจะขึ้นกับชนิดของโรคที่เป็นแล้ว ยังขึ้นกับความรุนแรงของการเป็นโรคด้วย และสามารถเกิดขึ้นได้เมื่อไรก็ได้ ในสภาพการแปรปรวนของอากาศที่ไม่สามารถคาดเดาได้ว่าจะเกิดมากน้อยกับพืชในลักษณะใดบ้าง เช่น โรคใบไหม้ เชื้อราตาตำ โรคฝักเน่า และนอกจากนี้ยังมีแมลงศัตรูพืช หนู ปลวก มอด ที่สร้างผลเสียหายให้กับผลผลิตของชาวบ้าน

ในช่วง ปี พ.ศ. 2553 - พ.ศ. 2557 ช่วงที่ข้าวโพดเลี้ยงสัตว์เป็นพืชเศรษฐกิจที่เฟื่องฟู สร้างรายรับให้กับครัวเรือนเกษตรกรจำนวนมาก ทำให้เกษตรกรชาวบ้านมีความสุขมีรอยยิ้ม นอกจากข้าวโพดจะราคาดีแล้ว รัฐบาลยังมีการประกันราคาให้กับครัวเรือนเกษตรกร มีการเปิดให้ลงทะเบียนประกันพืชผล มีการจ่ายเงินชดเชยให้กับครอบครัวที่ขายผลผลิตได้ราคาต่ำกว่าถึงละ 100 บาท หรือ 6.6 บาท/กก. แต่การทำไร่ข้าวโพดในช่วงดังกล่าว ได้เกิดโรคระบาดของข้าวโพดขึ้น เช่น

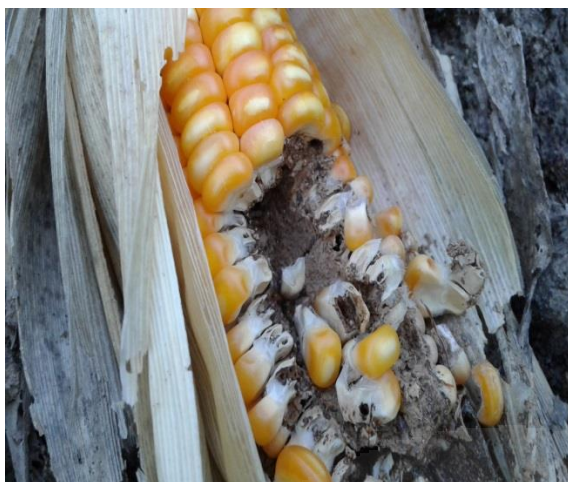
โรคใบไหม้ โรคเชื้อราเมล็ดดำ โรคฝักเน่า เป็นต้น ซึ่งโรคดังกล่าวอาจมาพร้อมกับพันธุ์ข้าวโพดใหม่ๆ ที่มีการผลิตออกมาจำนวนมาก จากในช่วงที่ราคาผลผลิตดี อย่างไรก็ตามแม้จะมีโรคระบาดบ้างในบางไร่ ของชาวบ้าน แต่ด้วยชาวบ้านมีประกันราคาพืชผลทำให้ได้รับผลกระทบน้อย นายแดง (นามสมมุติ). (10 พฤษภาคม 2560). สัมภาษณ์.

ข้อมูลจากสำนักงานการวิจัยการเกษตร (องค์การมหาชน) ได้อธิบายถึง ลักษณะของโรคของข้าวโพด ได้แก่ โรคกล่าวคือ (1) โรคใบไหม้แผลเล็ก (Southern or Maydis LeafBlight) เป็นโรคของข้าวโพดที่มีการระบาดอยู่ในประเทศไทยเสมอทุกปี และได้มีการระบาดเพิ่มมากขึ้นในหลายพื้นที่ โดยจะความรุนแรงนั้นขึ้นกับข้าวโพดสายพันธุ์แท้ ลักษณะอาการ ระยะแรกจะเกิดจุดเล็ก ๆ สีเขียวอ่อนฉ่ำน้ำ ต่อมาจุดจะขยายออกตามความยาวของใบ โดยจำกัดด้านกว้างของแผลขนานไปตามเส้นใบตรงกลางแผลจะมีสีเทาขอบแผลมีสีเทา น้ำตาล ขนาดของแผลไม่แน่นอนแผลที่ขยายใหญ่เต็มที่มขนาดกว้าง 6-12 มิลลิเมตร และยาว 6-27 มิลลิเมตรในกรณีที่เป็นโรครุนแรงแผลจะขยายตัวรวมกันเป็นแผลใหญ่ และทำให้ใบแห้งตายในที่สุดอาการของโรคเมื่อเกิดในต้นระยะกล้าจะเกิดขึ้นพร้อมๆ กันทุกใบอาจจะเหี่ยว และแห้งตายภายใน 3-4 สัปดาห์หลังปลูกแต่ถ้าเกิดกับต้นแก่อาการจะเกิดบนใบล่างๆ ก่อน แล้วลามไปหาต้นกาบใบ ฝักและเมล็ด (2) โรคต้นฝัก และเมล็ดเน่าเกิดจากเชื้อดีโพลเดีย (Diplodia Stalk Kernel and Ear Rot) เป็นโรคที่สร้างความเสียหายให้แก่ข้าวโพดเป็นอย่างมาก โรคจะชอบเกิดกับลักษณะฤดูกาลปลูกที่ฝนตกชุก เป็นสาเหตุของโรคนี้เกิดจากเชื้อรา ลักษณะอาการ เมื่อข้าวโพดออกใหม่เริ่มติดฝักหลายสัปดาห์ พืชจะมีอาการเหี่ยวแห้งและตายทันที โคนต้นมีสีน้ำตาลหรือเหลืองซีด กลวง หักล้มง่าย เนื้อเยื่อภายในถูกย่อยสลายกลวงเป็นโพรง เหลือเพียงท่อน้ำท่ออาหารบางส่วน เชื้อราจะทำให้เม็ดเป็นสีกลมดำเล็กๆ บริเวณใกล้ข้อของลำต้น เรียกว่า pycnidia และยังสามารถพบเส้นใยสีขาว เชื้อเข้าทำลายจะมีสีซีด หรือเหลืองแบบฟางข้าว ถ้าโรคเข้าทำลายภายในสองสัปดาห์ หลังจากออกฝักใหม่ ฝักจะเปลี่ยนเป็นสีเทาอมน้ำตาล ยุบตัวและเน่า ฝักที่ถูกทำลายมีขนาดเล็กตั้งตรงติดแน่นกับเปลือกเนื่องจากเส้นใยเชื้อราปกคลุมไว้ พบจุดเล็กกลมกระจายทั่วทั้งฝัก เมล็ด และซังข้าวโพดฝักที่ไม่แสดงอาการแต่ถูกทำลายจะพบเส้นใยเชื้อราที่เมล็ด การเข้าทำลายเริ่มจากฐานของฝักไปสู่ปลายฝัก บางครั้งพบการงอกของเมล็ดก่อนแก่ (เอกสารวิชาการ โรคข้าวโพดและการป้องกันกำจัด ออนไลน์)

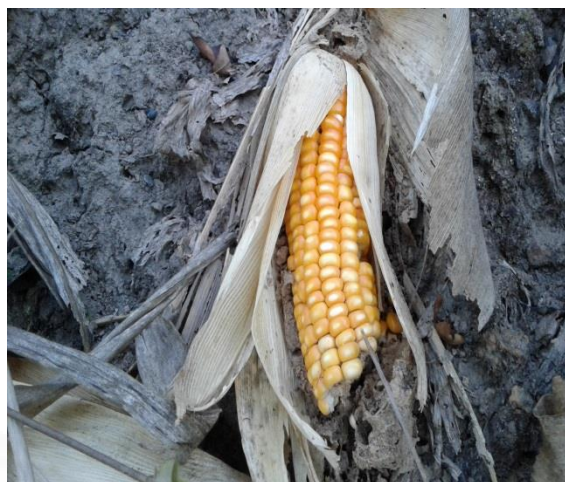
จากข้อมูลสำนักงานการวิจัยการเกษตร (องค์การมหาชน) พบว่า ในการเพาะปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์เป็นพืชเศรษฐกิจนั้น ต้องพบกับความเสี่ยงจากการเกิดโรคเสมอ ซึ่งโอกาสในการเกิดของโรคต่อระบบการผลิตข้าวโพดนั้นจำแนกออกได้ 3 ลักษณะ ได้แก่ (1) สายพันธุ์ที่นำมาปลูก (2) สภาพอากาศ และ (3) ปริมาณน้ำฝน

นอกจากนี้ยังรวมถึงปัญหาจากการมีศัตรูพืชระบาดเป็นจำนวนมาก เช่น จำพวกหนู ปลวก และแมลงมอด เมื่อข้าวโพดถูกทำลายจากศัตรูพืชประเภทใดหนึ่งแล้ว ความเสียหายเริ่มตามมา จากการที่ผู้วิจัยเข้าร่วมกิจกรรมการเก็บเกี่ยวผลผลิตกับชาวบ้าน สิ่งหนึ่งที่ผู้วิจัยพบเห็นบ่อยมากในช่วงการทำกิจกรรมในไร่ คือ ผลผลิตข้าวโพดถูกทำลายจากศัตรูพืช เมื่อชาวบ้านเก็บเกี่ยวผลผลิตล่าช้า โดยลำต้นของข้าวโพดส่วนบริเวณโคนต้นมักจะถูกปลวกกัดกิน และฝักข้าวโพดที่ตกตามพื้นดินก็ถูกกัดกินด้วยปลวก และหนูเป็นจำนวนมาก ส่วนฝักที่อยู่ตามลำต้นก็มักจะถูกทำลายเจาะกินเมล็ดจากแมลงมอด ซึ่งแม้การเก็บเกี่ยวจะเสร็จและนำไปเก็บรักษาแล้ว แมลงมอดยังคงเจาะกินได้ จนทำให้ชาวบ้านต้องฉีดยาป้องกันไว้ทุกครั้งที่น่าผลผลิตมาเก็บ เพื่อป้องกันการทำลายของมอด เพื่อรักษาผลผลิตเพื่อรอให้ได้จำนวนมาก หรือทั้งหมดจึงขาย

ภาพ ก ปลวกกัดกิน 1

ภาพ ข ปลวกกัดกิน 2

ภาพ ค มอดกัดกิน

ภาพ ง หนูกัดกิน

ภาพที่ 5.4 ผลผลิตถูกทำลายจากศัตรูพืช. โดย สักไซ บุปผาไถสอน, 2560.

จากภาพ ก และภาพ ข เป็นภาพผลผลิตข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ของชาวบ้านที่ถูกปลวกกัดกินเมล็ดของผลผลิต ส่วนภาพ ค เป็นภาพที่ชี้ให้เห็นถึงการทำลายของแมลงมอดด้วยการกัดเจาะกินเมล็ดของข้าวโพด และภาพ ง เป็นภาพที่ถูกกัดกินเช่นเดียวกัน

5.1.2.6 ด้านแรงงานในการผลิต

นอกจากจะมีความเสี่ยงด้านการผันผวนของภูมิอากาศ ความไม่มั่นคงของพื้นที่ทำการผลิต ลักษณะทางด้านที่ดินทำการผลิต ปัญหาของการพึ่งพาน้ำฝน และโรคแมลงที่เกิดเป็นปัจจัยที่สร้างความเสี่ยงแก่การผลิตทางการเกษตรแล้ว สิ่งหนึ่งที่พบ และเป็นปัญหาต่อการผลิตเช่นกัน คือ แรงงานในภาคการผลิต

สำหรับการผลิตข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ของชุมชนบ้านน้ำพุ ในช่วงระยะเวลาที่ราคาขายของพืชผลตกต่ำลง ได้สร้างปัญหาแก่ระบบการเก็บเกี่ยวผลผลิตทางการเกษตร ทำให้เกษตรกรไม่กล้าที่จะกู้เงินทุนเพื่อมาลงทุนในการจ้างแรงงานการเก็บเกี่ยว ส่งผลทำให้การเก็บเกี่ยวผลผลิตล่าช้าออกไป ถึงแม้ว่าชุมชนจะมีการเอาแรงงานกันในภาคการเก็บเกี่ยวหรือในภาคส่วนต่างๆ ของระบบการผลิตก็ตาม แต่แรงงานหลักในหมู่บ้านที่มี ก็ไม่เพียงพอที่จะเก็บเกี่ยวผลผลิตให้ทันตามช่วงฤดูกาล จากการศึกษาในภาคสนามผู้วิจัยพบว่า ในช่วงระยะปี พ.ศ. 2560 ชาวบ้านขาดแคลนแรงงานในการเก็บเกี่ยวมาก ซึ่งสะท้อนได้จากการที่ช่วงระยะเวลาในการเก็บเกี่ยวผลผลิตของชาวบ้านต้องขยายออกมาจนถึงเดือนเมษายน แต่ก็ยังไม่สามารถเก็บเกี่ยวผลผลิตได้เสร็จ ในขณะที่โดยปกติชาวบ้านต้องเก็บเกี่ยวให้แล้วเสร็จในเดือนกุมภาพันธ์ หรือช้าสุดในเดือนเมษายน

จากระบบการผลิตข้าวโพดของชาวบ้านน้ำพุในปีนี้อยู่ในช่วงที่มีกระแสข่าวกลุ่มบริษัทยักษ์ใหญ่ในเครือของ ซีพี. มีการลดจำนวนรับซื้อข้าวโพดภายในประเทศลง แต่มีการเพิ่มการนำเข้าข้าวโพดจากประเทศเพื่อนบ้าน เช่น ลาว กัมพูชา และเมียนมาร์ เป็นต้น พร้อมทั้งกระแสข่าวที่สังคมได้พูดกันว่า ในอนาคตกลุ่มบริษัทใหญ่จะร่วมมือกับรัฐบาลออกนโยบายรับซื้อเฉพาะข้าวโพดที่ปลูกในพื้นที่ที่มีเอกสารสิทธิ์การใช้ที่ดินเท่านั้น ด้วยระบบการตรวจสอบแหล่งที่มาก่อนการซื้อผลผลิตทุกครั้ง ลักษณะดังกล่าวได้ทำให้เศรษฐกิจข้าวโพดตกต่ำลง ชาวบ้านต้องรับชะตากรรมการขาดทุน เป็นหนี้ ถึงแม้ว่าในหมู่บ้านจะยังมีวัฒนธรรมการเอาแรงงานช่วยเหลือกันในภาคการเกษตรก็ตาม แม้จะสามารถช่วยแบ่งเบาภาระทุนไปบ้างในบางส่วน แต่ก็ไม่สามารถตอบสนองต่อแรงงานในการเก็บเกี่ยวได้ทันฤดูกาลได้ เนื่องจากจำนวนแรงงานในหมู่บ้านมีจำนวนมาก แต่เมื่อเทียบกับจำนวนพื้นที่ทำการเกษตรแล้ว จำนวนแรงงานดังกล่าวยังไม่เพียงพอ ทำให้เกษตรกรบางครัวเรือนยอมทิ้งผลผลิตไป เมื่อเก็บไม่ทันตามฤดูกาล บวกกับมีฝนตกลงมาในช่วงต้นปีของฤดูฝน นายสอน (นามสมมติ), สัมภาษณ์, 5 พฤษภาคม 2560

กล่าวโดยสรุปความเสี่ยงที่ก่อเกิดขึ้นความไม่มั่นคงในการผลิตข้าวโพดของชาวบ้านบ้านน้ำพุ ได้แก่ (1) ความเสี่ยงปัจจัยด้านราคาผลผลิตที่ไม่มีความแน่นอน (2) ความเสี่ยงด้านพื้นที่การผลิตที่ไม่มีเอกสารสิทธิ์ใช้ที่ดิน ส่งผลกระทบต่อระบบแหล่งจำหน่ายผลผลิตข้าวโพด (3) ความเสี่ยงต่อการเกิดโรคเชื้อรา และศัตรูทำลายพืช (4) ความเสี่ยงต่อการเสื่อมโทรมคุณภาพของที่ดิน (5) ความเสี่ยงด้านสภาพภูมิอากาศที่มีการเปลี่ยนแปลง (6) ความเสี่ยงจากการปลูกพืชเชิงเดี่ยวในลักษณะพื้นที่ใหญ่ (7) ความเสี่ยงด้านทุน และแรงงาน ที่เป็นผลกระทบต่อระบบการผลิต โดยเฉพาะปัจจัยด้าน

ราคา ได้ทำให้ชาวบ้านน้ำพุเริ่มตระหนักถึงปัญหาดังกล่าว และเริ่มที่จะปรับตัวเพื่อความอยู่รอด ดังรายละเอียดที่กำลังจะกล่าวถึงในส่วนต่อไป

5.2 กลยุทธ์การปรับตัวการผลิตข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ของชาวบ้านน้ำพุ

จากการทำไร่ข้าวโพดเลี้ยงสัตว์เป็นอาชีพหลัก ได้ทำให้ชาวบ้าน เกษตรกรผู้ผลิตผลผลิตทางการเกษตรของบ้านน้ำพุ พบกับปัญหาหลายอย่างในช่วงระยะเวลาที่ผ่านมา ไม่ว่าจะเป็นช่วงที่ผลผลิตดี ขายได้ราคาดี สภาพภูมิอากาศอันเหมาะสม ความสุขเกษตรกรมีความสุขกับสิ่งได้รับตอบแทนกลับมาจากความเหน้อยล้าที่เสียไป เช่น มีรถยนต์ รถมอเตอร์ไซด์ รถอีแต๊ก และเครื่องใช้สิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆ ทั้งในครัวเรือน และในการทำเกษตร ซึ่งสิ่งต่างๆ เหล่านี้ได้มาจากการเพิ่มพื้นที่การผลิตจำนวนมากขึ้น แต่ก็ตามมาด้วยหนี้สินที่มีมากขึ้น แต่ในปัจจุบันปัญหาที่ชาวบ้านพบมากคือ ปัญหาผลผลิตที่ตกต่ำลง ประกอบกับราคาขายผลผลิตก็ตกต่ำด้วยเช่นเดียวกัน ความสุขที่เคยเกิดขึ้นจึงค่อย ๆ หายไป ทุกครั้งที่ชาวบ้านประสบปัญหา สิ่งที่ได้รับกลับมาคือ ความกังวลในเรื่องหนี้สินที่ได้กู้มาลงทุนในการทำเกษตรเชิงเดี่ยวอย่างไร้ข้าวโพดปีต่อปี

ด้วยเหตุนี้ จากชุดประสบการณ์การทำไร่ข้าวโพดมาหลายครั้ง และการได้พบกับปัญหาต่างๆ ซ้ำๆ ได้ทำให้ครอบครัวชาวบ้านมีการปรับตัว โดบเริ่มที่จะมีการเรียนรู้และแสวงหาความรู้ใหม่ๆ มีการศึกษาแลกเปลี่ยนชุดความรู้กันมากขึ้น ทั้งภายในชุมชน และนอกชุมชน ปรับเปลี่ยนแนวความคิดเพื่อลดความเสี่ยงของการผลิตพืชผลทางการเกษตร ซึ่งผู้วิจัยได้พบว่า เกษตรกรมีการปรับตัวทั้งในเรื่องของการผลิต การปรับตัวด้านระบบการจำหน่าย การปรับตัวด้านแรงงาน และการปรับตัวด้านทุน ดังที่มีรายละเอียดดังนี้

5.2.1 กลยุทธ์การปรับตัวด้านการผลิต

ในระยะเวลาของการผลิตการเกษตรของหมู่บ้าน เป็นการเพาะปลูกพืชเชิงเดี่ยวเป็นจำนวนมาก ผ่านระยะเวลาที่ยาวนาน ชาวบ้านส่วนมากในหมู่บ้านมีอาชีพเป็นเกษตรกร ทั้งทำไร่ ทำสวน ทำนา เป็นหลักเพื่อการเลี้ยงชีพ สร้างรายได้สู่ครอบครัว และเพื่อตอบสนองด้านความต้องการวัตถุสิ่งอำนวยความสะดวก ทางสังคม การผลิตการเกษตรได้กลายเป็นส่วนสำคัญต่อครอบครัวแต่ละครอบครัวในชุมชนมาก โดยลักษณะพิเศษการทำไร่ของชาวบ้านจะทำได้ด้วยกันเป็นกลุ่มจำนวนหลายครัวเรือน ด้วยมีความเชื่อว่าการทำหลายๆ คน หลายๆ ครัวเรือนจะช่วยเป็นเพื่อนในการปรึกษาแลกเปลี่ยนปัญหา ประสบการณ์ด้วยกัน และเพิ่มความมั่นคงทางด้านตลาด การปลูกพืชเชิงเดี่ยวมากขึ้นของหลายๆ

ครอบครัวนั้น ได้ก่อให้เกิดผลเสียตามมา เพราะเมื่อผลผลิตมีจำนวนมากขึ้น เมื่อราคาผลผลิตตกต่ำลง ส่งผลทำให้รายได้ที่ได้รับไม่มีความมั่นคง เมื่อเป็นเช่นนั้นได้ทำให้ชาวบ้านเกิดการตื่นตัวในการหาช่องทาง เพื่อให้ครอบครัวมีแหล่งรายรับที่สมดุลกับรายจ่าย และสามารถมีเงินเก็บสำหรับไว้ใช้ในการลงทุน มีเงินเพียงพอที่จะใช้จ่ายในครัวเรือน ทั้งนี้ผู้วิจัยพบว่า ชาวบ้านได้มีการปรับตัวในเรื่องของการผลิต 2 รูปแบบ ได้แก่ การสร้างความหลากหลายในการผลิตภาคเกษตร และการสร้างความหลากหลายนอกภาคเกษตร กล่าวคือ

5.2.1.1 การสร้างความหลากหลายในการผลิตภาคเกษตร

ระบบของการปลูกพืชไร่แบบเชิงเดี่ยวที่ผ่านมาได้ทำให้ชาวบ้านได้เรียนรู้ถึงความไม่มั่นคงทางด้านผลผลิต และราคาผลผลิต จากประสบการณ์ในหลายครั้งที่ผ่านมาของการผลิตพืชไร่ ราคาผลผลิตที่ไม่สมเหตุสมผลกับความเหนื่อยล้า และระยะเวลาที่เสียไป จากปัญหาดังกล่าวได้กลายเป็นผลดีที่ ทำให้ชาวบ้านเกิดชุดของประสบการณ์ใหม่ที่กระตุ้นให้ตัวชาวบ้านเองเกิดการเรียนรู้ที่จะปลูกพืชใหม่ๆ และหลากหลายชนิดเพิ่มมากขึ้น ทำให้เกิดความกล้าที่จะทดลอง กล้าเปลี่ยน และเกิดความเชื่อมั่นมากขึ้น กล้าที่จะผสมผสานความรู้ ภูมิปัญญา การทดลองและการปฏิบัติด้านการเกษตรมาประยุกต์ให้เกิดเป็นประโยชน์จากความหลากหลายทางชีวภาพในระบบเกษตรและเกษตรกรรมอย่างยั่งยืน ในการปลูกพืชที่หลากหลายในไร่นา ในหมู่บ้านตัวเอง เพื่อเป็นการป้องกัน รับประทานของความมั่นคงของรายได้ที่จะเข้ามาสู่ครัวเรือน เป็นการลดอัตราความเสี่ยงของการสูญเสียผลผลิต และเพื่อให้รายได้ให้ดีขึ้นกล่าวคือ

การสร้างความหลากหลายในไร่นาหรือในพื้นที่ทำมาหากินของบ้านนั้น เป็นวิธีการปรับตัวรูปแบบหนึ่งที่ชาวบ้านได้นำมาใช้สำหรับการปรับตัวในช่วงระยะที่เศรษฐกิจตกต่ำลง ทำให้ราคาพืชผลหลายประเภทตกต่ำลงไปด้วย ชาวบ้านจึงได้มองเห็นเป็นโอกาสในการป้องกัน รับประทานการได้มาซึ่งรายได้ในรูปแบบของการสร้างความหลากหลายในการผลิต ซึ่งเป็นที่ต้องการของตลาด และกลุ่มคนในท้องถิ่น โดยผู้วิจัยพบว่าชาวบ้านได้สร้างความหลากหลายในไร่นาของตนเองใน 7 ลักษณะด้วยกัน ได้แก่ (1) การปลูกพืชเชิงเดี่ยวที่หลากหลายขึ้น (2) การปลูกพืชผสมผสาน (3) การทำเกษตรผสมผสาน (4) การปรับเปลี่ยนพันธุ์พืช (5) การจัดตั้งรวมกลุ่มไม้ผลเพื่อส่งเสริมปลูกพืชที่หลากหลายมากขึ้น (6) การเช่าพื้นที่เพื่อผลิตพืชให้หลากหลายขึ้น และ (7) การรับจ้างในภาคการเกษตร ซึ่งแต่ละลักษณะมีรายละเอียดดังนี้

1. การปลูกพืชเชิงเดี่ยวที่หลากหลายขึ้น พืชเชิงเดี่ยวที่ชาวบ้านปลูก ได้แก่ ข้าวโพด มันสำปะหลัง ชิง หอมญี่ปุ่น เสาวรส การปลูกพืชเชิงเดี่ยวหรือปลูกข้าวโพดให้มากขึ้น

ประกอบด้วย 2 รูปแบบด้วยกันคือ การเพิ่มหรือขยายจำนวนเนื้อที่การผลิตให้มากขึ้น ซึ่งเป็นการเพิ่มทั้งจำนวนต้นทุน เนื้อที่ เมล็ดพันธุ์ของข้าวโพดให้มากขึ้นกว่าเดิม การขยายพื้นที่ให้มากขึ้น และรูปแบบต่อมาเป็นการเพิ่มความหลากหลาย และจำนวนชนิดพันธุ์พืชเชิงเดี่ยวให้มากขึ้น จาก 1 ชนิดพันธุ์เป็น 2 - 3 ชนิดพันธุ์ เช่น การปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ มันสำปะหลัง ชิง เสาวรส หอมญี่ปุ่น เพื่อเป็นการรับประกันแหล่งรายได้

ภาพ ก ปลูกข้าวโพด

ภาพ ข ปลูกมันสำปะหลัง

ภาพ ค ปลูกชิง

ภาพ ง ปลูกหอมญี่ปุ่น

ภาพที่ 5.5 ภาพชนิดพันธุ์พืชเชิงเดี่ยวที่ชาวบ้านเพาะการปลูก. โดย สักไซ บุปผาโกสอน, 2560.

2. ปลุกพืชผสมผสาน เป็นการทำการเกษตรผสมผสานในการปลูกพืชที่มีการอาศัยพึ่งพาซึ่งกัน และกัน เป็นระบบการเกษตรที่มีกิจกรรมการผลิตหลาย ๆ กิจกรรม เพื่อตอบสนองต่อการบริโภคหรือลดความเสี่ยงจากราคา เป็นวิธีทำการเกษตรที่ชาวบ้านน้ำพุใช้ในการเพาะปลูกพืชหลายชนิดอยู่พื้นที่เดียวกัน โดยทั่วไปเป็นการปลูกเพื่อใช้บริโภคในครัวเรือน ทำแค่ออกกินพอใช้ ทำโดยสมาชิกในครัวเรือน แต่เมื่อเหลือจึงขาย ทำให้ชาวบ้านสามารถมีชีวิตอยู่ได้อย่างพอเพียง หลักสำคัญของการผลิตแบบนี้คือ การรักษาสมดุลของระบบนิเวศ ลดการใช้สารเคมีการเกษตรหรือใช้แนวทางเลือกอื่นในการป้องกันกำจัดศัตรูพืช ซึ่งเกิดประโยชน์แก่เกษตรกรทำให้มีงานทำตลอดปี มีรายได้พอเลี้ยงครอบครัวและลดปัญหาการเคลื่อนย้ายแรงงานจากออกจากพื้นที่ การปลูกพืชแบบผสมผสาน ที่ชาวบ้านได้มีการทำกันเป็นส่วนมาก เช่น

การปลูกกล้วยผสมกับพืชชนิดอื่นๆ เช่น มะเขือพวง มะละกอ เงาะ ลิ้นจี่ มะขาม ทุเรียน ฝรั่ง ไม้ โดยในพื้นที่ชาวบ้านน้ำพุเลือกที่จะใช้กล้วยเป็นพืชที่เลี้ยงหลักในการปลูกพืชให้ผล เนื่องจากให้ผลดี ต้นกล้วยจะเป็นพืชที่ให้ร่มเงาดี ดูดซับน้ำได้ดี รักษาความชื้นของดินได้ดี กล้วยเมื่อมีอายุได้เพียง 8 เดือนก็สามารถให้ผลผลิตได้ สร้างรายรับให้กับครอบครัว และกล้วยเป็นผลไม้ที่คนนิยมกิน ตลาดมีความต้องการ ดังเช่นครอบครัวของพื้นที่ (8 พฤษภาคม 2560). สัมภาษณ์. ที่จากเมื่อก่อนที่ได้ออกจากบ้านไปทำงานรับจากรายวันที่กรุงเทพฯ (ขับรถแท็กซี่) และได้กลับมาทำไร่ข้าวโพดอยู่บ้านก็เป็นเวลานาน เป็น 10 กว่าปีแล้ว แต่การทำไร่ข้าวโพดก็ไม่ได้ทำให้มีฐานะดีขึ้น บางปีได้ บางปีก็ขาดทุนไม่มีรายรับแน่นอน จึงหันมาปลูกกล้วยผสมผสานกับมะเขือพวง กล้วยประมาณ 300 หลุม มะเขือพวงประมาณ 200 ต้น ซึ่งปลูกมาได้เกือบปีแล้ว ปัจจุบันขายกล้วยและมะเขือพวง ได้อาทิตย์ละ 1,000 – 1,500 บาท เป็นแหล่งรายรับที่ดีให้กับครอบครัว

นอกจากนี้ชาวบ้านยังได้เริ่มหันมาปลูกพืชผสมผสานกันมากขึ้น และหลากหลายขึ้น โดยได้มีการนำชนิดพันธุ์ใหม่ๆ เข้ามาปลูก เพื่อตอบสนองการบริโภคตามท้องตลาด เช่น มีการนำพันธุ์เมล็ดผักหวานป่ามาปลูก นำเอาอีลอกมาปลูก ซึ่งเป็นพืชผักป่าที่มีราคาการซื้อขายกันสูงพอสมควร กิโลกรัมละ 100 – 400 บาท

ภาพ ก ปลูกกล้วยผสมมะเขือพวง

ภาพ ข ปลูกกล้วยผสมทั้งไม้ผลยืนต้นและพืชล้มลุก

ภาพที่ 5.6 การปลูกกล้วยผสมกับพืชชนิดอื่น. โดย สักไซ บุปผาโกสอน, 2560.

ภาพที่ 5.6 แสดงให้เห็นถึงการปรับตัวด้านการเพาะปลูกพืชของชาวบ้าน มีทั้งการปรับตัวด้วยการปลูกกล้วยกับพืชให้ผลประเภทล้มลุกหรือพืชระยะสั้น เช่น ภาพ ก แสดงการปลูกกล้วยกับมะเขือพวง และภาพ ข แสดงรูปแบบการปรับตัวด้วยการปลูกกล้วยกับไม้ยืนต้น อาทิ กล้วยกับมะขาม ม่วง เงาะ ทูเรียน เป็นต้น หรือการปลูกพริกไทยผสมกับต้นลิ้นฟ้า (เพกา) เป็นระบบการปลูกที่มีการเกื้อกูล พึ่งพากัน เป็นการปลูกโดยใช้ต้นลิ้นฟ้าเป็นแทนเป็นเสาให้กับเครือพริกไทยเพื่อเกาะอาศัยในการเจริญเติบโต ให้ผลผลิต ส่วนต้นลิ้นฟ้าก็จะได้ประโยชน์จากการดูดยหรือธาตุอาหารที่ใส่ให้ต้นพริกไทย ซึ่งโดยรวมสุดท้ายก็ได้ผลผลิตจากทั้ง 2 อย่างด้วยกัน

3. การทำเกษตรผสมผสาน เป็นระบบเกษตรผสมผสานที่เป็นระบบการเกษตรที่มีการเพาะปลูกพืชหรือการเลี้ยงสัตว์ต่าง ๆ ชนิดอยู่ในพื้นที่เดียวกันภายใต้การเกื้อกูลให้ประโยชน์ต่อกัน และกันอย่างมีประสิทธิภาพสูงสุด โดยอาศัยหลักการอยู่ร่วมกันระหว่างพืช สัตว์ และสิ่งแวดล้อม เป็นการอยู่ร่วมกันในรูปความสัมพันธ์ระหว่างพืชกับสัตว์ เช่น การเลี้ยงวัวในพื้นที่การเกษตร การเลี้ยงสุกรบนบ่อปลา การทำบ่อปลาในนาข้าว เป็นต้น ซึ่งเป็นทางเลือกหนึ่งที่สร้างรายรับให้แก่ครัวเรือนเกษตรกรในชุมชนที่สะท้อนให้เห็นถึงช่องทางรูปแบบของการปรับตัวของชาวบ้านที่ไม่เคยหยุดนิ่ง และมีการศึกษาเรียนรู้รูปแบบ ช่องทางการพึ่งตัวเองในการเกษตร ดังกรณี พ่อตาพร มีการเลี้ยงวัวในพื้นที่การเกษตร สวนปลูกพืชไม้ผล ด้วยวิธีการเลี้ยง 2 แบบทั้ง แบบอยู่กับที่ และแบบนอกพื้นที่ ส่วนกรณี พ่ออม ที่มีการเลี้ยงปลาในนาข้าว และการเลี้ยงสุกรในพื้นที่นาข้าวของยายแก้ว

4. การปรับเปลี่ยนแนวพันธุ์ อีกเทคนิคหนึ่งของการปรับตัวที่ชาวบ้านนิยมทำกันหลายๆ ครั้งในการผลิตข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ คือ การปรับเปลี่ยนชนิดพันธุ์ตามกระแสของผลผลิตที่ให้ผลได้ดี ตามคำล้าลือ และการแนะนำของเกษตรกรด้วยกัน ทำให้ชาวบ้านมักที่จะปรับเปลี่ยนเมล็ดพันธุ์ในการปลูกทุกๆ ปี และเหตุผลทั้งหมดของการเปลี่ยนคือ การต้องการผลผลิตที่มากขึ้น เพื่อจะขายได้เงินเพิ่มขึ้น

5. การจัดตั้งรวมกลุ่มไม้ผลเพื่อส่งเสริมปลูกพืชที่หลากหลายมากขึ้น เป็นอีกแนวความคิดหนึ่งของชาวบ้านกลุ่มหนึ่งที่ต้องการเปลี่ยนแปลงระบบการผลิตให้มีความมั่นคงขึ้น โดยนำพามาสู่การจัดตั้งกลุ่มไม้ผลขึ้น เนื่องการปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ของชาวบ้านน้ำพุในผ่านมาได้ก่อให้เกิดปัญหาตามมาที่เห็นได้อย่างชัดเจน อาทิ ที่ดินเสื่อมคุณภาพ ดินไม่อุ้มน้ำ ชั้นหน้าดินแข็ง กระด้าง ไม่ดูดซับน้ำ เกิดการทำลายป่าไม้ ทำให้มีจำนวนพันธุ์ไม้บางชนิดสูญพันธุ์ไป รวมถึงสัตว์ป่า แต่ที่น่าเป็นห่วงอีกหนึ่งปัญหาที่ไม่คาดคิดคือ ตามห้วยสายน้ำสัตว์น้ำ กุ้ง หอย ปู ปลา ก็ลดน้อยลง เนื่องจากมีการใช้สารเคมีจากภาคการเกษตร จากการปลูกข้าวโพด และไหลลงสู่ ห้วยน้ำ สายน้ำ รวมถึงการกัดเซาะพังทลายของดิน และปัญหาที่ตามมาอีกในการปลูกข้าวโพดในปัจจุบัน คือ ปัญหาการตกต่ำของราคาข้าวโพด ที่ส่งผลให้เกิดมีความเสี่ยงสูงต่อการผลิต และความไม่มั่นคงทางอาหาร โดยกลุ่มสมาชิกได้ให้เหตุผลในการจัดตั้งกลุ่มไม้ผลของชาวบ้านว่า

ในอดีตที่ผ่านมาในหมู่บ้านได้มีการรวมกลุ่มกันมาหลายครั้งแล้ว แต่ทุกครั้งก็จะล้มเหลวไม่ประสบผลสำเร็จ และการไม่ประสบผลสำเร็จนั้นมาจากการรวมกลุ่มเกษตรกรนี้มาจากสาเหตุของความโหยหิว กินไม่อิ่มท้องก็ว่าได้ เช่น ในการรวมกลุ่มจะขายผลผลิตเป็นต้น ในกลุ่มไม่สามารถรวมกันได้ ทำให้ไม่สามารถต่อรองราคาผลผลิตได้ พอถึงเวลารวมกันบาง คราวเรื่อนนั้นก็ขายก่อนเพราะมีความจำเป็นต้องเงินมาใช้จ่าย พอเป็นเช่นนั้นได้ทำให้ต่างคนต่างขาย กลุ่มก็จางหายไป ในที่สุดก็ล้มเลิก แต่การตั้งกลุ่มในครั้งนี้ เป็นการรวมกลุ่มที่เราไม่โหยหิว เรากินอิ่มแล้ว พืชที่เราปลูกก็เป็นอาหารมีความยั่งยืน เรากินเหลือก่อนขาย เป็นการรวมกลุ่มที่เห็นโอกาส มีเป้าหมาย

การรวมกลุ่มจากในสิ่งที่เรามี ตั้งแต่กลุ่มเล็กไปจนกลุ่มใหญ่ การรวมกลุ่มกันให้เป็นกลุ่มที่เกิดจากการที่ไม่โหยหิว และเริ่มจากต้นทุนสิ่งที่เรามีทั้งวัตถุดิบ ทุนความรู้ การรวมกลุ่มเป็นการสร้างตลาดช่วยกัน มีหลายคน มีหลายปากพูดคนจะรับรู้ไว้ การรวมกลุ่มคือ การรวมคร้วเรือน รวมสวนหลายสวนเข้ากัน ให้เกิดมีพืชที่หลากหลาย เป็นที่จับตามองทั้งพ่อค้า และกลุ่มคนที่สนใจเรียนรู้งาน ซึ่งเป็นการขยายตลาดในตัวสู่สังคมกว้าง การรวมกลุ่มสามารถต่อรองราคาได้ อาจเกิดมีผู้รับซื้อขาประจำ (ตลาดประจำ) และสุดท้ายการรวมกลุ่มจะเป็นที่ปรึกษาที่ดีเวลามีปัญหา

จากปัจจัย และสาเหตุที่ก่อให้เกิดกลุ่มนั้น ได้กลายเป็นการปรับตัวในรูปแบบ การทำเป็นทีมที่สามารถเสริมสร้างความมั่นคงด้านการผลิตได้มากขึ้น

6. การเช่าพื้นที่เพื่อผลิตพืชให้หลากหลายขึ้น มีจำนวนครัวเรือนเกษตรกร ประมาณร้อยละ 3.1 ที่มีการเช่าเนื้อที่ทำการเกษตรเพิ่ม เพื่อต้องการมีรายได้ให้มากขึ้น เพื่อนำมาใช้จ่าย ของครัวเรือน และการใช้หนี้อื่นๆ จากการศึกษาพบว่า ในการเช่าเนื้อที่เพิ่มนั้น ปัจจัยที่ส่งผลให้จำนวน ครัวเรือนเหล่านี้มีการเช่าเนื้อที่เพิ่มเพื่อการผลิตทางเกษตรมีคือ ครัวเรือนเหล่านี้มีที่ดินน้อย ดินทำ การเกษตรที่ตนมีนั้นอยู่ห่างไกลกันและปัจจัยสุดท้ายลักษณะเนื้อที่ทำการผลิตมีความเสี่ยง จึงเช่าเนื้อที่ทำ การผลิตเพิ่ม เป็นรูปแบบการผลิตแบบหนึ่งที่เกษตรกร ได้มีการเช่าที่ดินในเขตบ้านอื่นเพื่อทำการผลิต เนื่องจากพื้นที่ในหมู่บ้านไม่มีให้เช่า การเช่าที่ของแต่ละครัวเรือนก็มีความแตกต่างกันไป ขึ้นอยู่กับการตกลง ราคาในการเช่า ซึ่งในนั้นก็เกี่ยวพันไปกับความสนิทรู้จักกัน เช่น อาจเป็นญาติพี่น้อง มีความนับถือกัน เป็นพิเศษ เป็นต้น ดังนั้นปัจจัยหลัก ๆ ที่ทำให้ครัวเรือนในกลุ่มนี้เช่าที่ดินเพิ่มก็เนื่องจาก

6.1 ปัจจัยด้านขนาดที่ดิน เนื่องจากของครอบครัวมีเนื้อที่ทำการผลิตน้อย แต่การบริโภคในครัวเรือนค่อนข้างสูง จึงจำเป็นต้องเช่าที่เพิ่มเพื่อทำการผลิต เพื่อให้ได้มาซึ่งรายรับจากการ ขายผลิตให้มากเพียงกับความต้องการของครอบครัว

6.2 พื้นที่ทำการเกษตรอยู่ห่างจากแหล่งน้ำ ทำให้หลายครัวเรือนใน ชุมชนมีความต้องการที่จะเช่าที่ดินเพิ่ม เพราะในช่วงฤดูแล้งจะมีการผลิตปลูกพืชประเภทต้นหอมญี่ปุ่น ซึ่ง ในปัจจุบันมีราคาค่อนข้างดี อยู่ที่กิโลกรัมละ 15 บาท เมื่อเทียบกับข้าวโพดแล้วมีความแตกต่างกันมาก ข้าวโพดราคาสูงสุดอยู่ที่ 3 – 8 บาท ซึ่งการปลูกต้นหอมต้องมีการดูแลอย่างสม่ำเสมอ ดังนั้นครัวเรือนใน กลุ่มนี้จึงต้องหาเช่าที่ดินเพิ่ม ดังกรณีครอบครัวนายดำ (นามสมมุติ). (12 มีนาคม 2560). สัมภาษณ์. “การเช่าที่ที่ใกล้กับแหล่งน้ำในการปลูกพืช ก็ง่ายสะดวกต่อการใช้น้ำกับพืช ทำให้ผลผลิตได้ดี อย่างใน ครัวเรือนได้มาเช่าเพื่อปลูกเสาวรส ที่เป็นพืชที่มีราคา สร้างช่องทางให้กับครัวเรือนได้”

6.3 ดินเสื่อมโทรม เนื่องจากสภาพพื้นที่ที่ทำการผลิตมีเชื้อโรค ตามความ เชื่อ และจากประสบการณ์ของชาวบ้านผู้ทำการผลิตได้ให้สัมภาษณ์ว่า

การทำการผลิตปลูกพืชบางชนิดมันไม่ใช่เรื่องง่าย เมื่อปลูกไปแล้วพื้นที่ ดังกล่าวหากเกิดเป็นโรคขึ้นมา เช่น จำพวกโรคเชื้อรา เป็นต้น กับการปลูก ขิง ต้นหอมญี่ปุ่น และจำพวก ต้นส้ม เมื่อเกิดเป็นโรคแล้วพื้นที่ดังกล่าวนั้นต้องได้ปลูกพืชชนิดอื่นๆ เพราะถ้าปลูกไปอีกก็มีแต่เจ๊งลูกเดียว ดังนั้นเมื่อต้องการจะทำก็จำเป็นต้องหาพื้นที่ใหม่ที่เห็นว่ามีเหมาะสมมาทำกัน พ่อฉลาด ศรีคำภา (20 เมษายน 2560). สัมภาษณ์.

7. การรับจ้างในภาคการเกษตร ในหมู่บ้านน้ำพุยังมีกลุ่มครัวเรือนประมาณร้อยละ 10.8 ที่ได้มีการรับจ้างทำงานในโรงงานสยามฮาเวส (บริษัท สยามฮาเวส) ส่วนมากกลุ่มที่ไปทำงานนั้นจะเป็นผู้หญิงหรือภรรยา ส่วนสามีจะทำไร่ แต่บางครั้งเรือนก็ไปทำด้วยกันทั้งสามีและภรรยาแต่มีจำนวนน้อยที่เห็น บริษัทสยามฮาเวสเป็นบริษัททำการผลิตทางการเกษตร ผลิตต้นหอมญี่ปุ่นชิง เป็นหลักส่งออกไปสู่ตลาดเมือง และต่างประเทศ คือ ประเทศอินเดีย รองมาเป็นหอมชี และพีชผักประเภทอื่นๆ เช่น ครอบครัวแม่จัน (นามสมมุติ). (18 มีนาคม 2560). สัมภาษณ์. เล่าว่า “ในหมู่บ้านน้ำพุมีจำนวนอยู่ ประมาณ 14 ครัวเรือนรวมทั้งครอบครัวตัวเอง ที่ได้เข้าทำงานใน บริษัท สยามฮาเวส ซึ่งคิดว่าในอนาคตจะมีคนเข้าไปทำงานเพิ่มอีก”

รองลงมาคือกลุ่มของครัวเรือนที่ทำไร่ข้าวโพด ซึ่งในช่วงเวลาตอนเย็นหลังกลับจากการทำไร่แล้วจะรับจ้างปอกชิง ปอกต้นหอม ปอกกระเทียมเพิ่ม ตามแต่ละจำนวนพีชผลที่มีให้ทำเพื่อหารายได้อีกช่องทางหนึ่งให้กับครอบครัว โดยได้รับค่าจ้างที่แตกต่างกันไปตามแต่ละประเภทของพีช เช่น การปอกชิง จะได้ราคา กิโลกรัมละ 5 บาท และปอกหอมกิโลกรัมละ 7 บาท

5.2.1.2 การสร้างความหลากหลายนอกภาคเกษตร

นอกจากการสร้างความหลากหลายในภาคการเกษตรแล้ว ชาวบ้านยังได้มีการสร้างความหลากหลายนอกภาคเกษตร เพื่อหารายได้เข้าสู่ครัวเรือน โดยมีลักษณะการทำที่ต่างกันไป เช่น การรับจ้างทั้งในหมู่บ้าน และนอกหมู่บ้าน ตามความสามารถของแต่ละคนในการทำ โดยมีครัวเรือนจำนวนประมาณร้อยละ 7.0 ที่มีการทำงานนอกภาคการเกษตร ส่วนมากเป็นกลุ่มผู้ชาย เช่น รับจ้างขับรถขนทรายหินตามบริษัท รับจ้างขับรถไถ รถแม็กโคร รถขนดินให้กับเจ้าแก้มในหมู่บ้าน เป็นนายช่างรับสร้างบ้านทั้งใน และนอกหมู่บ้าน นายช่างรับจ้างเชื่อมโครงเหล็ก เป็นต้น

5.2.2 กลยุทธ์ด้านระบบการจำหน่าย

ในกลุ่มของครัวเรือนในหมู่บ้านที่ทำการผลิตข้าวโพด ได้มีการศึกษาเรียนรู้การเพิ่มมูลค่าผลผลิตของตนอยู่เสมอ โดยก่อนขายทุกครั้งจะมีการสอบถามข้อมูลจากบุคคลที่ขายไปก่อน และศึกษาว่าเจ้าของโกดังข้าวโพดใดที่ให้ราคาดีกว่า จากการกระทำดังกล่าวนี้ทำให้เห็นว่า ชาวบ้านได้เรียนรู้ระบบการจำหน่ายด้านผลผลิต และมีการปรับเปลี่ยนระบบการจำหน่าย อาทิ จากเมื่อก่อนครัวเรือนนิยมจำหน่ายผลผลิตของตนผ่านพ่อค้าคนกลาง ทำให้เห็นว่าราคาผลผลิตของตนได้ถูกตัดลงจากหนึ่งส่วนเป็นสองส่วนเมื่อเทียบกับราคาโกดัง ดังนั้นในปัจจุบันชาวบ้านจึงเลือกที่จะจำหน่ายผลผลิตด้วยตนเองกับโกดังที่เป็นเป็นพ่อค้า ตัวแทนของโรงงานหรือบริษัททำหัวอาหารสัตว์โดยตรง การจำหน่ายในรูปแบบดังกล่าวทำให้ชาวบ้านได้ราคาดีขึ้นกว่าเดิม

นอกจากเกษตรกรจะได้จำหน่ายโดยตรงกับโกดังรับซื้อข้าวโพดแล้ว การขายผลผลิตของชาวบ้านก็มีการปรับตัวเช่นกัน เช่น ชาวบ้านในบางครัวเรือนมีระบบการจำหน่ายผลผลิตแบบเป็นช่วงๆ มีการแบ่งผลผลิตแยกออกเป็นชุดรอไว้ขายซึ่งในช่วงนี้ราคาดีขึ้น ชาวบ้านบอกว่า “ถ้าหากจำหน่ายครั้งเดียวเลยก็ได้แต่เราอาจจะได้ราคาต่ำ แต่เมื่อเราแยกผลผลิตออกจำหน่ายเป็นช่วงราคาจะดีกว่าเพราะเมื่อใดผลผลิตน้อยลง ราคาดีก็ขึ้น” พันธุ์ (8 พฤษภาคม 2560). สัมภาษณ์.

5.2.3 กลยุทธ์การปรับตัวด้านแรงงาน

แรงงานคือ ปัจจัยสำคัญของการผลิต ที่ทุกๆ ระบบการผลิตมีแรงงานทั้งสิ้น และแรงงานก็สามารถปรับเปลี่ยนไปตามกระแสความเป็นจริงของสังคมการผลิต ดังเช่น การผลิตข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ของชาวบ้านน้ำพุ ที่มี การปรับแรงงานกันทั้งในระดับครอบครัวและระดับหมู่บ้านในช่วงที่เศรษฐกิจตกต่ำ โดยแยกการปรับตัวออกเป็น

5.2.3.1 แรงงานครอบครัว

แรงงานครอบครัวเป็นแรงงานหลักในการผลิตการเกษตรมาตั้งแต่อดีตที่มีการปฏิบัติกันมาหลายชั่วคนในระยะเวลายาวนาน แต่พอมาถึงปัจจุบันการผลิตมีการเปลี่ยนแปลงจากการผลิตแบบยังชีพมาเป็นการผลิตเพื่อการค้าได้ทำให้การผลิตมีจำนวนพื้นที่เพิ่มมากขึ้น โดยเพื่อให้ได้รายได้ที่มากขึ้น พื้นที่การผลิตมีมากกว่าแรงงานในครัวเรือนที่สามารถจะทำได้ แต่ชาวบ้านยังคงคิดว่าถึงแม้แรงงานครอบครัวจะไม่เพียงพอก็ตาม เมื่อถึงฤดูกาลเก็บเกี่ยวผลผลิตก็สามารถจ้างแรงงานเพิ่มได้ แต่นั่นเป็นเพียงการแก้ไขแรงงานที่นำใช้ได้เฉพาะช่วงที่ผลผลิตข้าวโพดมาราคาดีเท่านั้น แต่เมื่อผลผลิตข้าวโพดหากต่ำลงไม่สามารถจ้างแรงงานได้จะแก้ไขกันอย่างไร ชาวบ้านยังไม่มีแผน ดังในปัจจุบัน ที่ราคาผลผลิตข้าวโพดได้ต่ำลงได้ส่งผลกระทบต่อครัวเรือนหลายครัวเรือนที่ปลูกข้าวโพด ซึ่งได้ทำให้ชาวบ้านมีการปรับตัว หาวิธีการเพื่อลดปัญหาการขาดแคลนแรงงานในครัวเรือน โดยใช้การปรับตัว คือ ปรับเวลาทำงานในไร่ให้นานขึ้นจากเวลา 07.30 น. มาเป็น 05.00 น. – 06.00 น.

5.2.3.2 แรงงานในระดับชุมชนการเอาแรง

การเอาแรงงานกันในแต่ละคุ้มมีลักษณะเหมือนกัน มีการจัดรอบเวียนผันเปลี่ยนไปในแต่ละวันโดยมีการตกลงกันภายในกลุ่ม โดยอิงกับความเหมาะสมด้านครอบครัว และพืชผลเป็นหลัก เช่น เอาแรงงานให้กับครัวเรือนที่มีข้าวโพดแก่ก่อนครัวเรือนอื่น พิจารณาจากความพร้อมของครัวเรือน เช่น อุปกรณ์ ถังบรรจุข้าวโพด ทั้งนี้ในแต่ละคุ้มจะมีจำนวนครัวเรือนมากน้อยเฉลี่ยประมาณ 10-20 ครัวเรือน ในการเอาแรงงานนอกจากเอาแรงงานคนแล้ว ยังมีการเอาแรงด้านวัตถุด้วย เช่น การเอาแรงงานรถไถแต่ก็ในการขนผลผลิตข้าวโพด (ถุงข้าวโพด) ออกจากไร่ไปเก็บไว้ยุ้งฉางหรือบ้าน

แตกต่างกันไปในแต่ละครัวเรือน โดยวิธีการใช้แรงงานคนเจ้าของไร่ ก็ต้องทำเหมือนกับคนที่มาเอาแรง ถ้าอีกฝ่ายไม่มีรถ ก็อาจมีการให้แรงงานเพิ่มขึ้นเป็น 2 วัน หรือขอจ่ายค่าจ้างขึ้นกับการพูดคุยตกลงกัน

นอกจากการเอาแรงยังได้มีการแยกออกเป็นกลุ่มย่อย การเอาแรงงานในหมู่บ้านนอกจากมีการแบ่งเป็นกลุ่มใหญ่ตามลักษณะโซนหมู่บ้านแล้ว ยังมีการแยกออกเป็นกลุ่มย่อยที่มีขนาดจำนวนครัวเรือนประมาณ 2-8 ครัวเรือน สาเหตุของการแยกออกเป็นกลุ่มย่อยเพราะรอบเวียนมาถึงเช้า การเก็บเกี่ยวก็จะเสร็จเช้า กลุ่มย่อยจึงเป็นกลุ่มที่มีการร่วมกลุ่มกันตามความใกล้ชิดคุ้นเคย เช่น บ้านใกล้กัน เป็นเครือญาติกัน และอยู่ในคุ้มเดียวกัน ดังนั้นกลุ่มย่อยจึงมีลักษณะที่ต่างออกไปจากกลุ่มใหญ่ มีการสลายตัว และรวมกันใหม่อยู่เสมอ เช่น กลุ่มย่อย 2 ครัวเรือน ให้แรงกันเสร็จแล้วก็สลายตัวหยุดไปชั่วครู่คราว แล้วกลับมารวมกันใหม่อีกครั้ง ในครั้งใหม่อาจ 3 หรือ 4 ครัวเรือนเข้ามา เป็นต้น ดังนั้นการรวมตัวของกลุ่มย่อยจะไม่ยาวนานมีการปรับเปลี่ยนตลอด อิงกับความเหมาะสม และความสะดวกในการรวมกลุ่มกันของการเอาแรงงาน

5.2.4 กลยุทธ์การปรับตัวลดต้นทุน

จากการที่ผลผลิตได้น้อย ราคาพืชผลทางการเกษตรในปัจจุบันตกต่ำลง ชาวบ้านผู้มีอาชีพเกษตรกรในหลายครัวเรือน ได้ผลตอบรับจากการขายผลผลิตพืชผลไม่คุ้มค่ากับการลงทุน มีทั้งขาดทุน เท่าทุนเป็นจำนวนมาก เหตุดังกล่าวนี้ได้กลายมาเป็นตัวกระตุ้นให้ครัวเรือนลดต้นทุนในการผลิตเป็นการลดการกู้ยืมจากแหล่งทุนลง เนื่องจากไม่สามารถที่จะยืมทุนต่อไปเพราะมีหนี้สิน การปรับตัวเพื่อเพิ่มการปลูกพืชผลที่มีความหลากหลายมากขึ้น ดังที่ได้กล่าวมาแล้วใน ข้อ 5.2.1.1 ในการสร้างความหลากหลายในการผลิตภาคเกษตร แสดงให้เห็นว่าเป็นการลดต้นทุนการผลิตลง โดยเพราะว่าจำนวนพืชผลที่ชาวบ้านนำมาปลูกนั้นมีการซื้อในต้นทุนต่ำ เป็นพืชให้ผลผลิตยาว แถมยังมีการขยายพันธุ์ด้วยตัวชาวบ้านเอง เป็นพืชที่มีความยั่งยืน “การปลูกลับประดจำนวน 500-3,000 เบี้ย ผลสมกับการปลูกมะขามกล้วย ไปในพื้นที่เดียวกันก็เป็นการลดต้นทุนได้มากกว่าการปลูกข้าวโพด เนื่องจาก พันธุ์พืชทั้งหมดส่วนมากนั้นไม่ได้ซื้อเอามาจากรู้จัก ญาติ เพื่อนบ้านใกล้ๆกัน แต่ราคาพืชผลก็ค่อนข้างดี ความเสี่ยงมีน้อยกว่าข้าวโพด แถมพืชทั้งหมดนี้ยังเป็นอาหารได้” นายอำ (นามสมมุติ). (8 พฤษภาคม 2560). สัมภาษณ์.

5.3 บทสรุป

กล่าวโดยสรุป จากระบบการผลิตข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ของชาวบ้าน ผ่านช่วงระยะเวลาที่ยาวนานประกอบไปด้วยการผลิตที่ไม่มีความมั่นคงทางด้านราคา ส่งผลได้ทำให้ชาวบ้านได้ตระหนักถึงกลยุทธ์การปรับตัวเพื่อสร้างความมั่นคงด้านรายรับของการผลิตข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ ซึ่งเป็นเหตุผลของการศึกษาวิจัยในบทนี้ ซึ่งผู้วิจัยสามารถจำแนกลักษณะของความไม่มั่นคงการผลิตของชาวบ้านได้เป็น 2 ปัจจัย คือ ปัจจัยด้านราคา และปัจจัยที่อยู่นอกเหนือการควบคุม อาทิ ด้านพื้นที่การผลิตที่ไม่มีเอกสารสิทธิ์ในการใช้ที่ดิน ความเสี่ยงปัจจัยด้านราคาผลผลิตที่ไม่มีความแน่นอน ความเสี่ยงต่อการเสื่อมโทรมคุณภาพของที่ดิน ความเสี่ยงด้านสภาพภูมิอากาศที่มีการเปลี่ยนแปลง ความไม่มั่นคงจากการปลูกพืชเชิงเดี่ยวในลักษณะพื้นที่ใหญ่ เกิดปัญหาขาดแรงงาน เป็นต้น

แต่ด้วยปัญหาความเสี่ยงต่างๆ ได้ทำให้ชาวบ้านเกิดมีการเปลี่ยนแปลงด้านการปรับตัวโดยพยายามค้นหาช่องทางเพื่อสร้างความมั่นคงให้ครอบครัว โดยมีกลยุทธ์การปรับตัว 4 ด้าน ได้แก่ (1) กลยุทธ์การปรับตัวด้านการผลิต ได้แก่ การสร้างความหลากหลายในการผลิตทั้งในและนอกพื้นที่ เช่น การปลูกพืชเชิงเดี่ยวที่หลากหลายขึ้น การปลูกพืชผสมผสาน การทำเกษตรผสมผสาน การปรับเปลี่ยนพันธุ์ การจัดตั้งร่วมกลุ่มไม้ผล การเช่าเนื้อที่ทำการผลิตเพิ่ม (2) กลยุทธ์การสร้างควมหลากหลายนอกไร่นา เป็นการรับจ้างนอกภาคการเกษตร (3) กลยุทธ์ด้านการจำหน่าย (4) กลยุทธ์ด้านการเอาแรงกันในชุมชน และ (5) กลยุทธ์การปรับตัวลดต้นทุน จากผลกการเปลี่ยนแปลงด้านการผลิต นำมาสู่การปรับตัวที่ทำให้ชาวบ้านหันมาพึ่งพาประเภทอาหาร ที่สนองต่อการบริโภคเป็นหลัก

บทที่ 6

สรุปผล อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ

งานวิจัยเรื่อง “ข้าวโพดเลี้ยงสัตว์”: ประวัติศาสตร์ วิธีการผลิต และกลยุทธ์การปรับตัว ของชาวบ้านน้ำพุ ตำบลโป่ง อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย มีวัตถุประสงค์ในการศึกษา 3 ประการได้แก่ เพื่อศึกษาประวัติการเข้ามาของข้าวโพดในชุมชนหมู่บ้านน้ำพุ เพื่อศึกษาการผลิตข้าวโพดของชาวบ้านในชุมชนหมู่บ้านน้ำพุ และเพื่อศึกษากลยุทธ์ในการปรับตัวกับความไม่มั่นคงในการผลิตข้าวโพด โดยเป็นงานวิจัยสนาม ที่มีการเก็บข้อมูลจากวิธีการสอบถาม พูดคุย สัมภาษณ์เชิงลึก การสังเกตอย่างมีส่วนร่วม ซึ่งสามารถสรุปผลการศึกษา อภิปรายผล และข้อเสนอแนะดังรายละเอียดต่อไปนี้

6.1 สรุปผลการศึกษา

6.1.1 ประวัติศาสตร์การเข้ามาของข้าวโพดในชุมชนหมู่บ้านน้ำพุ

จากการศึกษาประวัติศาสตร์การเข้ามาของข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ สามารถสรุปได้ว่า การเข้ามาของข้าวโพดเลี้ยงสัตว์สามารถแบ่งได้ 3 ช่วง ได้แก่ ช่วงที่ 1 “ยุคแรกของการปลูกข้าวโพด” ข้าวโพดพันธุ์สิงคโปร์ (พ.ศ. 2504 - พ.ศ. 2520) เป็นช่วงของการผลผลิตแบบดั้งเดิม เป็นการเพาะปลูกที่มีการถางป่าดงหรือป่าไม้ใหญ่ ด้วยมีด ขวาน เลื่อย เป็นลักษณะของไร่มุมนเวียน มีพื้นที่ขนาดเล็ก ทำเพียงแค่ออกอยู่พอกินในครัวเรือน ใช้แรงงานในครัวเรือนเป็นหลัก การทำไร่ข้าวโพดในระยะนี้ยังปลูกผสมกับข้าวไร่ พืชหลักยังเป็นข้าวไร่ ส่วนข้าวโพดปลูกส่วนน้อย การเพาะปลูกยังใช้อุปกรณ์การเกษตรแบบพื้นบ้านใช้เสียม จอบ ในการเพาะปลูก และกำจัดวัชพืช มีการเก็บเกี่ยวด้วยแรงงานคน ขนส่งผลผลิตด้วยการหาบ รถม้า เทียมวัว มีการนำผลผลิตมาเก็บรักษาไว้ที่บ้านตามทุ่งฉาง และได้ถนอมบ้าน เพื่อสะดวกในการนำมาสี โดยมีการสีด้วยใช้มือแกะ และการอ้าว ในช่วงที่ 2 “ยุคของการเปลี่ยนผ่าน”: การเข้ามาของข้าวโพดลูกผสม (พ.ศ. 2520 - พ.ศ. 2539) ข้าวโพดลูกผสมได้เข้ามาแทนที่ข้าวโพดพันธุ์พื้นเมืองที่ พื้นที่เพาะปลูกเริ่มแยกออกจากข้าวไร่ เนื่องจากข้าวโพดมีราคาดี สามารถสร้างรายได้ พื้นที่มีการขยายเพิ่มขึ้น และลักษณะการทำไร่ยังคงเป็นการทำไร่กึ่งมุมนเวียนสำหรับครัวเรือนที่มีที่มาก ในช่วงนี้เริ่มมีการใช้เครื่องทุ่นแรง ใช้ปุ๋ยเคมี และมีแหล่งทุนกู้ยืม ธนศรการเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตรเริ่มเข้ามา มีการใช้สารเคมี ยังคงเก็บเกี่ยวผลผลิตด้วยการใช้แรงงานคน แต่การขนส่งผลผลิตเริ่มใช้เครื่องทุ่นแรง และมีการทำทุ่งฉางเก็บผลผลิตไว้ที่ไร่เป็นหลัก ผลผลิตที่ได้ประมาณ 500 – 1,000 ถัง มีการสีผลผลิตด้วย

เครื่องจักรที่ทันสมัย มีพ่อค้ามารับซื้อตามพื้นที่ไร่ การผลิตข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ของชาวบ้านมีการขยายตัวขึ้นเพิ่มมากขึ้นในช่วงที่ 3 “ยุคตื่นข้าวโพดเลี้ยงสัตว์” (พ.ศ. 2540 - พ.ศ. 2559) ที่พบว่า พื้นที่การเพาะปลูกได้แยกออกจากข้าวไร่อย่างสิ้นเชิง ผลผลิตมีราคาสูงขึ้น มีการขยายพื้นที่เพาะปลูกเต็มพื้นที่ ทำให้การทำไร่หมุนเวียนหายไป รัฐมีการสนับสนุนการประกันพืชผลในช่วงระยะหนึ่ง และมีแหล่งทุนการกู้ยืมเพิ่มขึ้นทั้งในระบบ และนอกระบบ มีการใช้ปุ๋ย และสารเคมีอย่างเข้มข้นด้วยเครื่องฉีดพ่นยาทั้งแบบเครื่องจักร และแบบถังเปื้อฉีดพ่นแบบไฟฟ้า อย่างไรก็ตามการเพาะปลูกเพื่อในพื้นที่เดิมหลายปี พร้อมกับการใช้สารเคมีอย่างเข้มข้น รวมทั้งมีการไถพรวนดินหลายครั้งในพื้นที่ลาดชัน ได้ทำให้หน้าดินสูญเสียความอุดมสมบูรณ์ไป ส่งผลให้คุณภาพดินเสื่อมโทรม ทำให้ชาวบ้านได้เพิ่มปริมาณการใช้ปุ๋ยเคมีมากขึ้น เพื่อให้ได้ผลผลิตตามความต้องการซึ่งเป็นการเพิ่มต้นทุนการผลิตสูงขึ้น สุดท้ายเมื่อราคาผลผลิตตกต่ำลงในปี พ.ศ. 2560 ทำให้เกษตรกรชาวบ้านขาดทุน เป็นหนี้สิน และเริ่มมีการปรับตัว

6.1.2 การผลิตข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ ของชาวบ้านน้ำพุ

การผลิตข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ของชาวบ้าน สามารถแยกได้เป็น 4 ส่วน ได้แก่ ระบบการเพาะปลูก ระบบการจำหน่าย แรงงานการผลิต และทุนการผลิต

1. ระบบการเพาะปลูก เป็นการเพาะปลูกที่แตกต่างกันไปตามฤดูกาล เช่น ต้นฤดูกาล และท้ายฤดูกาล ที่ขึ้นกับสภาพพื้นที่โดย (1) การเตรียมพื้นที่ ได้แก่ การกำจัดวัชพืชโดยใช้สารเคมี เพื่อให้พื้นที่โล่งเตียน การเผาพื้นที่เพื่อทำลายวัชพืช และซังข้าวโพด มีทั้งการเผาที่เกิดจากไฟป่า และการเผาโดยเกษตรกรเจ้าของไร่ มีการทำแนวกันไฟ การไถพรวนดินเพื่อกลบตอซังข้าวโพด วัชพืช เพื่อให้เกิดการย่อยสลายกลายเป็นแหล่งอินทรีย์วัตถุ และธาตุอาหารพืช (2) วิธีการเพาะปลูก มี 2 วิธี คือ การปลูกด้วยเครื่องหยอดเมล็ด และการเพาะปลูกด้วยแรงงานคน อย่างไรก็ตามวิธีการเพาะปลูก ยังมีการไถพรวนดินหรือการตีดินก่อนการเพาะปลูก เป็นการปรับพื้นที่ให้สามารถหยอดเมล็ดพันธุ์ได้ ซึ่งการไถพรวนหรือตีดินจะเป็นประโยชน์การผลิตข้าวโพดคือ ทำให้ดินสามารถเก็บความชื้นไว้ได้ดี เป็นการทำลายวัชพืช ช่วยทำให้มีอากาศถ่ายเทในพื้นที่แปลง ทำให้เกิดมีอินทรีย์วัตถุในดิน ดินสามารถอุ้มน้ำได้ดี หลังการหยอดเมล็ดพันธุ์ไปแล้วใน 1 อาทิตย์จะมีการฉีดพ่นยาคุมหญ้าทุกครั้ง (3) การดูแลรักษา แยกออกได้ 2 ลักษณะ ได้แก่ การกำจัดวัชพืช และการใส่ปุ๋ย ซึ่งการกำจัดวัชพืช ชาวบ้านนิยมทำเมื่อต้นข้าวโพดมีความสูงประมาณ 50 – 80 เซนติเมตร หลังจากวัชพืชตายไปประมาณ 1 – 2 อาทิตย์ ชาวบ้านจะใส่ปุ๋ยให้ข้าวโพดด้วยการหว่านโรยตามเหง้าของต้นข้าวโพด (4) การเก็บเกี่ยว ได้แก่ การหักข้าวโพด และการขนข้าวโพด ซึ่งใช้แรงงานคนเป็นหลัก เป็นการหักเอาฝักข้าวโพดแห้ง ที่มีการปอกเปลือกข้าวโพดออกแล้วใส่ในกระสอบวางตามไร่ ขนด้วยรถอีแต๋นนำไปเก็บไว้ที่ยุ้งฉางที่ได้เตรียมไว้ทั้งที่ไร่ และที่บ้านเพื่อรอสีขาย

2. ระบบการจำหน่าย แหล่งจำหน่ายผลผลิต ได้แก่ การจำหน่ายในพื้นที่ โดยมีพ่อค้ามารับซื้อตามบ้าน ตามไร่ และการจำหน่ายผลผลิตออกนอกพื้นที่ คือ การที่ชาวบ้านนำผลผลิตออกไปขายให้กับโกดังที่อยู่นอกพื้นที่โดยตรง ด้านรายได้จากการจำหน่ายขึ้นกับปัจจัย 2 ปัจจัย ได้แก่ (1) ปัจจัยด้านต้นทุนการผลิต และปัจจัยด้านราคา โดยชาวบ้านมีต้นทุนการผลิตโดยเฉลี่ยเท่ากับ 3,095 บาท/ไร่ ซึ่งไม่รวมต้นทุนแฝง เช่น ค่าเลี้ยงอาหารแรงงาน และค่าแรงงานในครัวเรือน (2) ปัจจัยด้านราคาเฉลี่ย 5.8 บาท/กก. ซึ่งเปลี่ยนแปลงไปในแต่ละปี ดังนั้นรายได้จากการขายผลผลิตที่ยังไม่หักต้นทุนแฝง เฉลี่ยไว้ละ 3,480 บาท/ไร่ ในขณะที่กำไรจากการขายผลผลิตอยู่ที่ 385 บาท/ไร่

3. แรงงานในการผลิต จากสภาพสังคมของหมู่บ้านที่มีความสัมพันธ์กันเป็นเครือญาติ ทำให้ชาวบ้านมีประเพณีการช่วยเหลือเอาแรงซึ่งกัน และกัน โดยแยกแรงงานออกเป็น 2 ด้านคือ แรงงานครัวเรือน และการเอาแรงงานโดย (1) แรงงานในครัวเรือน คือ แรงงานหลัก และแรงงานผู้สูงอายุ ซึ่งแรงงานหลัก ได้แก่ อายุระหว่าง 16 – 50 ปี ทำไร่ และสวน แรงงานผู้สูงอายุจะทำงานเบาเป็นแรงงานสำรอง และสามารถรับจ้างในภาคเกษตรทั้งที่บ้าน และโรงงานการเกษตร อาทิ ปอกชิง หอม เป็นต้น (2) การเอาแรงงาน มีทั้งการเอาแรงที่เป็นกลุ่มใหญ่ตามคุ้มหมู่บ้าน และที่แยกออกมาเป็นกลุ่มย่อยๆ กลุ่มละ 2 – 8 ครัวเรือน เป็นต้น เพื่อให้รอบหมุนเวียนการเอาแรงงานมาถึงเร็วขึ้น

4. ทุนการผลิต ด้านทุนที่ชาวบ้านใช้ในการลงทุนผลิต มีทั้ง ทุนในระบบ และทุนนอกระบบโดย (1) ทุนในระบบ ได้แก่ ทุนมาจากสถาบันการเงิน ทุนจากธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร ที่มีการทำสัญญาคุ้มมากกว่า 1 สัญญา (2) ทุนนอกระบบ ได้แก่ แหล่งทุนที่ชาวบ้านได้กู้ยืมจากคนในชุมชน และนอกชุมชน ที่มีอัตราดอกเบี้ยร้อยละ 30 บาทต่อปี เมื่อกู้เกิน 3 เดือน

6.1.3 ความไม่มั่นคงในการผลิต

จากผลการศึกษาวิจัยสามารถสรุปได้ว่า ครัวเรือนในชุมชนหมู่บ้านน้ำพุเกษตรกรที่เพาะปลูกข้าวโพดมีความเสี่ยงในการผลิตจากปัจจัย 2 ปัจจัยด้วยกัน คือ ปัจจัยด้านราคา และปัจจัยที่อยู่นอกเหนือการควบคุม ที่ส่งผลกระทบต่อระบบการผลิตของชาวบ้าน ทำให้รายได้จากการขายผลผลิตตกต่ำลงจนทำให้การผลิตขาดทุน เกิดเป็นหนี้สินขึ้นมาโดย (1) ปัจจัยด้านราคา ราคาต่ำลง โดยราคาข้าวโพดมีความผันผวนในปีที่ผ่านมา โดยเฉพาะในช่วงปัจจุบันประเทศไทยมีเศรษฐกิจตกต่ำทำให้เกิดผลกระทบต่อราคาการขายผลผลิตของชาวบ้านทำให้ราคาตกต่ำลง นอกจากนี้ที่ยังไม่มีการรับประกันราคาพืชผล และในอนาคตจะไม่รับซื้อผลผลิตที่มาจากพื้นที่การเกษตรที่ไม่มีการถือครองเอกสารสิทธิ์ที่ดิน โดยเฉพาะชาวบ้านน้ำพุที่อยู่ในพื้นที่การเกษตรที่ไม่มีสิทธิ์ในการถือครองเอกสารสิทธิ์ที่ดิน และได้มีการเปิดการรับซื้อผลผลิตจากประเทศเพื่อนบ้านเพิ่มมากขึ้นทำให้ความต้องการข้าวโพดภายในประเทศลดลง (2) ปัจจัยที่อยู่นอกเหนือ

การควบคุม ได้แก่ ความผันผวนของสภาพอากาศ ความไม่มั่นคงด้านกรรมสิทธิ์ในที่ดิน ความเสื่อมโทรมของดินจากการปลูกข้าวโพด การเพาะปลูกที่ยังพึ่งพาน้ำฝน ด้านโรค และแมลงที่เกิดกับพืช และด้านแรงงานในการผลิต โดยปัจจัยทั้งหมดได้ส่งผลกระทบต่อทำให้ผลผลิตของชาวบ้านมีจำนวนน้อยลง

6.1.4 กลยุทธ์การปรับตัวในการผลิตข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ของชาวบ้านน้ำพุ

จากความเสียดังกล่าว ชาวบ้านมีกลยุทธ์ในการปรับตัวใน 5 ลักษณะ คือ

1. กลยุทธ์การปรับตัวด้านการผลิต ได้แก่ 2 รูปแบบ ได้แก่

1.1 การสร้างความหลากหลายในการผลิตภาคเกษตร (1) การปลูกพืชเชิงเดี่ยวที่หลากหลายขึ้น ด้วยการขยายจำนวนเนื้อที่เพิ่มให้มากขึ้น และเพิ่มจำนวนชนิดพันธุ์พืชเชิงเดี่ยวให้มากขึ้น จาก 1 ชนิดพันธุ์เป็น 2 - 3 ชนิด (2) การปลูกพืชผสมผสาน เป็นการปลูกพืชที่หลากหลายชนิดพันธุ์ที่พึ่งพาซึ่งกัน และกัน เพื่อการตอบสนองการบริโภคในครัวเรือนเป็นหลัก โดยเป็นการลดการใช้สารเคมี และการรักษาความสมดุลของระบบนิเวศ (3) การทำเกษตรผสมผสาน ได้แก่ การปลูกพืชผสมผสานกับการเลี้ยงสัตว์ในพื้นที่เดียวกัน ซึ่งเน้นการพึ่งพาอาศัยซึ่งกัน และกัน เป็นการสร้างแหล่งอาหาร และสร้างรายได้ให้กับครัวเรือน (4) การปรับเปลี่ยนพันธุ์พืช ที่เป็นการทดลองพันธุ์ที่ให้เข้ากับสภาพพื้นที่ที่เพาะปลูกเพื่อให้ได้ผลผลิตที่เพิ่มมากขึ้น (5) การจัดตั้งรวมกลุ่มไม้ผลเพื่อส่งเสริมปลูกพืชที่หลากหลายมากขึ้น เป็นการรวมตัวกันด้านการเกษตร เพื่อสร้างความเข้มแข็งในการผลิต สามารถช่วยเหลือให้คำปรึกษาซึ่งกัน และกัน สามารถสร้างเครือข่ายการตลาดให้มีการขยายตัวมากขึ้น และเร็วขึ้น รวมทั้งเป็นการสร้างความเข้มแข็งของการตลาดให้กับครัวเรือน และกลุ่มไปพร้อมๆ กัน (6) การเช่าพื้นที่เพื่อผลิตพืชให้หลากหลายขึ้น เพื่อสร้างความหลากหลายด้านการเพาะปลูกเพื่อสร้างแหล่งอาหาร และแหล่งรายรับให้แก่ครัวเรือน โดยเฉพาะครัวเรือนที่มีที่ดินการเกษตรไม่เพียงพอ และครัวเรือนที่มีที่ดินเสื่อมโทรม ลักษณะของพื้นที่เช่าส่วนมากเป็นพื้นที่ที่ใกล้กับแหล่งน้ำเป็นหลัก (7) การรับจ้างในภาคการเกษตร ได้แก่ การรับจ้างเป็นพนักงานในโรงงานการเกษตร และการรับจ้างการเกษตรแบบรายวัน โดยการรับจ้างในโรงงานภาคการเกษตร มีจำนวนร้อยละ 10.8 ครัวเรือน และการรับจ้างรายวัน

1.2 การสร้างความหลากหลายนอกภาคเกษตร คือการรับจ้างทั่วไป ทั้งการรับจ้างขับรถ เป็นนายช่างสร้างบ้านเรือน และนายช่างเชื่อมโครงเหล็กเป็นต้น ซึ่งมีจำนวนร้อยละ 7.0 ของจำนวนครัวเรือนในหมู่บ้าน

2. กลยุทธ์ด้านระบบการจำหน่าย จากผลการศึกษาพบว่า ชาวบ้านได้มีการปรับตัวด้านการขายผลผลิต มีการแบ่งส่วนในการขาย และมีการศึกษาราคาก่อนการขาย เพื่อเป็นการหาช่องทางในการสร้างรายได้ให้เพิ่มขึ้น

3. กลยุทธ์การปรับตัวด้านแรงงาน ผลผลิตจากที่เผชิญกับปัญหาหาคาผลผลิตตกต่ำทำให้ชาวบ้านได้มีการปรับเวลาการทำงานในไร่มากขึ้น จาก 7:30 น. มาเป็น 05:00 น. - 06:00 น. และยังมี การขยายกลุ่มการเอาแรงแยกออกเป็นกลุ่มย่อยมากขึ้น เพื่อให้ทันกับการเก็บเกี่ยวผลผลิตตามช่วง ฤดูกาล

4. กลยุทธ์การปรับตัวด้วยการลดต้นทุน ชาวบ้านได้หันมาปลูกพืชที่เป็นอาหาร มากขึ้น ทั้งพืชล้มลุก และพืชยืนต้น เพื่อเป็นการลดการใช้ยาในครัวเรือน พร้อมทั้งเป็นการลดต้นทุนการ เพาะปลูกพืชที่แบบเชิงเดี่ยวปีต่อปี เป็นต้น

6.2 อภิปรายผล

ในเชิงทฤษฎีจากผลการศึกษา ชาวโพนเตี้ยเลี้ยงสัตว์ ประวัติศาสตร์ วิธีการผลิต และกลยุทธ์ การปรับตัวของชาวบ้านน้ำพุ ตำบลโป่ง อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย ผู้วิจัยพบว่าประเด็นที่น่าสนใจที่ ควรนำมาอภิปราย ดังนี้

6.2.1 ความเสี่ยงที่พบในงานวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ ความเสี่ยงจากปัจจัยด้านราคา และความ เสี่ยงจากปัจจัยที่อยู่นอกเหนือการควบคุม โดยความเสี่ยงจากปัจจัยด้านราคาที่ชาวบ้านน้ำพุพบเกิด ขึ้นมาจากการเปลี่ยนแปลงด้านสถานะเศรษฐกิจของประเทศ และการกำหนดตลาดซื้อขายของกลุ่มพ่อค้า รายใหญ่ ส่วนปัจจัยที่อยู่นอกเหนือการควบคุม เกิดจากความผันผวนของสภาพอากาศ ความไม่มั่นคงด้าน กรรมสิทธิ์ในที่ดิน ความเสื่อมโทรมของดินจากการผลิตข้าวโพด และการเพาะปลูกที่ยังพึ่งพาน้ำฝน ด้าน โรค และแมลงที่เกิดกับพืช และด้านแรงงานในการผลิต ซึ่งสอดคล้องกับที่ ประยงค์ เนตยารักษ์ (2550, หน้า 76) ได้แบ่งความเสี่ยงออกเป็น 2 ส่วนคือ ความเสี่ยงทางด้านผลผลิตเป็นความเสี่ยงที่เกิดขึ้นจาก ปัจจัยที่อยู่นอกเหนือการควบคุมของเกษตรกร ซึ่งปัจจัยเหล่านี้อาจเกิดขึ้นเมื่อไรก็ได้ เช่น อากาศ แปรปรวน ฝนแล้ง และความเสี่ยงด้านราคา เกิดจากราคาสินค้ามีการเปลี่ยนแปลงไปตามสถานะการ เปลี่ยนแปลงอุปสงค์ และอุปทาน ลักษณะดังกล่าวจึงเป็นความเสี่ยงในการผลิตสินค้าเกษตร โดยผล การศึกษาครั้งนี้สอดคล้องกับงานวิจัยเรื่อง การวิเคราะห์สถานการณ์เพื่อสนับสนุนการพัฒนาระบบเกษตร ผสมผสานในพื้นที่สูง จังหวัดน่าน โดยจิวรรณ กิจชัยเจริญ และคณะ (2558) ที่พบว่า การขยายพื้นที่ปลูก ข้าวโพดเลี้ยงสัตว์เป็นสาเหตุสำคัญของการลดลงของพื้นที่ป่าไม้ และนำไปสู่ปัญหาสิ่งแวดล้อม เช่น มลพิษ ทางน้ำจากการใช้สารเคมี มลพิษทางอากาศจากการเผาไร่ข้าวโพด การชะล้างพังทลายของดินในพื้นที่สูง ชัน ความเสื่อมโทรมของดิน และความแห้งแล้ง รวมทั้งการสูญเสียความหลากหลายทางชีวภาพ ที่นำมาสู่

ความเสี่ยงในการผลิตข้าวโพดของเกษตรกรในจังหวัดน่าน นอกจากนี้ จากการทำเกษตรเชิงพาณิชย์ที่มีการพึ่งพิงปัจจัยการผลิต และแหล่งเงินทุนจากภายนอก การใช้สารเคมีในปริมาณมาก ส่งผลต่อคุณภาพของดิน และน้ำ ทำให้ผลผลิตที่ได้ลดน้อยลง ในขณะที่ราคาผลผลิตมีความผันผวน ทำให้การดำรงชีพตกอยู่ในสภาวะที่เสี่ยง ซึ่งเป็นแรงผลักดันให้เกิดการเปลี่ยนแปลงเริ่มต้น เช่นเดียวกับงานวิจัยเรื่อง การศึกษารายได้เกษตรกรจากการปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ และวงจรอุบาทว์ของการปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ในที่ชนของ เขมรัฐ เถลิงศรี และสิทธิเดช พงศ์กิจวรสิน (2558) ที่พบว่า เกษตรกรที่ปลูกข้าวโพดในพื้นที่ลาดชันต้องเผชิญข้อจำกัดด้านกายภาพ ขาดแคลนน้ำ ขาดสิทธิในที่ทำกิน ขาดแหล่งสินเชื่อในระบบที่เพียงพอ ขาดการเข้าถึงแหล่งความรู้ทางเทคโนโลยีเกษตร และพื้นที่ไกลตลาด ข้าวโพดเลี้ยงสัตว์มีต้นทุนในการผลิตสูงในขณะที่ส่วนแบ่งรายได้เกษตรกรมีความผันผวนมาก การสะสมรายได้ของเกษตรกรทำได้ช้า และมักพึ่งพิงกับการเชื่อวัตถุดิบจากพ่อค้าที่คิดดอกเบี้ยในอัตราสูง การพยายามเพิ่มปริมาณผลผลิตเป็นหนทางในการชำระดอกเบี้ยเงินกู้ และสร้างรายได้เกษตรกรจึงเพิ่มการใช้เมล็ดพันธุ์ ปุ๋ย และยาปราบวัชพืช มากกว่าปริมาณที่จำเป็น จนในที่สุดต้องเผชิญกับสภาวะดินเสื่อมโทรม การพังทลายของหน้าดิน ผลผลิตตกต่ำ เพื่อแก้ปัญหาดังกล่าวเกษตรกรส่วนใหญ่จึงพยายามขยายพื้นที่ปลูกเพิ่มขึ้น เร่งการใช้ปุ๋ย และสารเคมีอื่นๆ และใช้ปริมาณเมล็ดพันธุ์มากยิ่งขึ้นไปอีกทำให้ต้องเพิ่มจำนวนเงินกู้ และการเชื่อวัตถุดิบมากขึ้น ต้นทุนที่สูงเกินปกติทำให้รายได้สุทธิที่เกษตรกรได้รับลดลงไปอีก เมื่อไม่มีเงินทุนพอใช้เพาะปลูกในรอบต่อไปหรือใช้ในชีวิตประจำวัน เกษตรกรต้องเชื่อวัตถุดิบทำให้เกิดภาระหนี้สิน ทำให้เกษตรกรเกิดความเสี่ยง

สำหรับผลการศึกษากลยุทธ์ในการปรับตัวของชาวบ้านน้ำพุ ที่พบว่า เกษตรกรผู้เพาะปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ ในหมู่บ้านน้ำพุมีการปรับตัว ได้แก่ การสร้างความหลากหลายในการผลิตภาคเกษตร และการสร้างความหลากหลายนอกภาคเกษตร โดยผู้วิจัยพบว่าชาวบ้านได้สร้างความหลากหลายในไร่นาของตนเองใน 7 ลักษณะด้วยกัน ได้แก่ (1) การปลูกพืชเชิงเดี่ยวที่หลากหลายขึ้น (2) การปลูกพืชผสมผสาน (3) การทำเกษตรผสมผสาน (4) การปรับเปลี่ยนพันธุ์พืช (5) การจัดตั้งรวมกลุ่มไม้ผลเพื่อส่งเสริมปลูกพืชที่หลากหลายมากขึ้น (6) การเช่าพื้นที่เพื่อผลิตพืชให้หลากหลายขึ้น และ (7) การรับจ้างในภาคการเกษตร และการสร้างความหลากหลายนอกภาคเกษตร ได้แก่ การรับจ้างทั่วไป ทั้งการรับจ้างขับรถ เป็นนายช่างสร้างบ้านเรือน และนายช่างเชื่อมโครงเหล็ก เป็นต้น ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยการปรับตัวของเกษตรกรที่ทำการผลิตพืชประเภทอื่นๆ ได้แก่ งานของ ปุริวิชณ์ พิทยาภินันท์ และคณะ (2558) ที่ได้ศึกษาระบบการผลิตปาล์มน้ำมันของเกษตรกรในอำเภออ่าวลึก จังหวัดกระบี่พบว่า การทำสวนปาล์มน้ำมันเป็นการเกษตรที่สำคัญของอำเภออ่าวลึก จังหวัดกระบี่ มีการปรับตัวด้วยการผลิตแบบ

ผสมผสาน ได้แก่ (1) ระบบการผลิตปาล์มน้ำมัน-ยางพารา (2) ระบบการผลิตปาล์มน้ำมัน (3) ระบบการผลิตปาล์มน้ำมัน-ผัก (4) ระบบการผลิตปาล์มน้ำมัน-ผลไม้ (5) ระบบการผลิตปาล์มน้ำมัน-ยางพารา-ผัก (6) ระบบการผลิตปาล์มน้ำมัน-ยางพารา-ผลไม้ และ (7) ระบบการผลิตปาล์มน้ำมัน-ยางพารา-ผัก-ผลไม้ เป็นการปรับเปลี่ยนระบบการผลิตให้มีความหลากหลายของชนิดพืชที่ปลูกมากขึ้น เพื่อลดความเสี่ยงที่เกษตรกรไม่สามารถควบคุมได้ จากงานวิจัยของ กัลยาลักษณ์ วิเศษทักษ์ (2557) ที่กล่าวว่า ชาวนาได้มีการสร้างความหลากหลายในการผลิตผลผลิตทางการเกษตร ด้วยการเปลี่ยนจากการทำนาเพียงอย่างเดียวมาเป็นการปลูกพืชหรือเลี้ยงสัตว์ในแบบที่มีความหลากหลายเพิ่มมากขึ้น การเพิ่มความเข้มข้นในการผลิตข้าว ด้วยการเพิ่มรอบการปลูกข้าว การศึกษาหาความรู้เพิ่มเติมเพื่อนำมาปรับใช้ในการปลูกข้าว การขอรับการช่วยเหลือจากโครงการช่วยเหลือต่างๆ ของรัฐบาล การเป็นสมาชิกหรือการรวมกลุ่มชาวนาเพื่อสนับสนุนช่วยเหลือกัน ผลการการวิจัยของ วันเพ็ญ ทับทิมแก้ว (2558) พบว่า เกษตรกรในจังหวัดตราขบุรีมีการปรับตัวโดยการปลูกพืชอื่นหรือผสมผสานมากกว่าการเลือกทำนาปลูกข้าวในลักษณะเดิม เกษตรกรที่เลือกปลูกพืชชนิดอื่นหรือผสมผสานนั้นมีรายได้จากการปลูกพืชชนิดอื่นในช่วงที่ปลูกข้าวไม่ได้ และการเลือกปลูกผสมผสานนั้นยังเป็นปัจจัยควบคุมไม่ให้ข้าวล้นตลาด ซึ่งนำไปสู่ราคาข้าวที่ตกต่ำตามกลไกตลาด และจากผลงานวิจัย ทรงชัย ทองปาน และคณะ (2554) ที่พบว่า รูปแบบการปรับตัวในการผลิตข้าว และการทำนาของชาวนาในพื้นที่น้ำท่วมซ้ำซากระดับสูง มีการปรับตัวใน 7 ลักษณะคือ (1) การสร้างความหลากหลายในการผลิตทางการเกษตร(2) การจัดการด้านการผลิต (3) การลดต้นทุนการผลิต และการเพิ่มกำไรจากการผลิต (4) การศึกษาหาความรู้เพิ่มเติมเพื่อนำมาปรับใช้ในการปลูกข้าว (5) การขอรับการช่วยเหลือต่างๆ ของรัฐบาลที่ให้กับเกษตรกรที่ทำนา (6) การเป็นสมาชิก หรือการเข้าร่วมกลุ่มชาวนาเพื่อสนับสนุนช่วยเหลือกันที่เกิดจากปัญหาน้ำท่วม (7) การตกลงซื้อขายล่วงหน้า เพื่อหลีกเลี่ยงความเสี่ยงที่จะเกิดขึ้นจากปัญหาน้ำท่วม

6.3 ข้อเสนอแนะ

งานวิจัยครั้งนี้เป็นงานวิจัยที่ศึกษาการปรับตัวของเกษตรกรต่อความไม่มั่นคงด้านราคาผลผลิตข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ และภัยธรรมชาติ ดังนั้นผลการวิจัยครั้งนี้จึงก่อให้เกิดประเด็นที่หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรนำไปปรับใช้ และผู้ที่สนใจจะนำไปศึกษาวิจัยต่อยอดตั้งรายละเอียดต่อไปนี้

6.3.1 ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1. หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรเข้ามาส่งเสริมสนับสนุน และช่วยเหลือ เพื่อเพิ่มศักยภาพในการปรับตัวให้กับเกษตรกรบ้านน้ำพุอง อาทิ การปลูกพืชเพื่อฟื้นฟูดิน การปลูกพืชผสมผสาน เกษตรผสมผสาน และการส่งเสริมด้านการตลาด
2. หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรเข้ามาช่วยเหลือ สนับสนุนให้ความรู้เพิ่มเติมทางด้านเทคนิค และวิธีการลดต้นทุนในการผลิตพืชผลทางการเกษตรให้กับชาวบ้านทราบถึง ควรมีการให้ความรู้ในเรื่องการจัดการที่ดิน เพื่อเพิ่มผลผลิตต่อไร่ให้ขึ้น โดยไม่ต้องขยายพื้นที่ออกไป ไม่ต้องลงทุน และใช้สารเคมีมากเกินไปจนความจำเป็น การปรับปรุงอนุรักษ์หน้าดิน การป้องกันการชะล้างหน้าดิน การปลูกพืชหมุนเวียน เพื่อปรับโครงสร้างดิน การสร้างความอุดมสมบูรณ์ให้ดิน เพื่อให้สามารถปลูกข้าวโพดได้อย่างยั่งยืน รวมทั้งการลดต้นทุนการใช้ปุ๋ยด้วยการนำเปลือก และขี้ข้าวโพดมาทำเป็นปุ๋ยหมักเพื่อเพิ่มจุลินทรีย์ในดินเพื่อช่วยลดต้นทุนค่าปุ๋ยเคมีของการเกษตร
3. หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรเข้ามาให้ความรู้ด้านสารเคมีต่อเกษตรกร เพื่อให้ชาวบ้านตระหนักถึงอันตราย และเพื่อลดจำนวนการใช้สารเคมีลง และควรเข้ามาสนับสนุนส่งเสริมเกษตรกรชาวบ้านให้ปลูกพืชผสมผสานให้มากขึ้น ทั้งพืชระยะสั้น พืชระยะยาวที่มีความยั่งยืนในพื้นที่ เพื่อให้เกิดมีการหมุนเวียนชนิดพืชปลูก และเป็นการปรับปรุงฟื้นฟูดินไปด้วย เพื่อเกษตรกรจะได้มีการป้องกันมากขึ้นใน การฉีดพ่นสารเคมี ผู้วิจัยพบว่า เกษตรกรนั้นยังขาดความเอาใจใส่ในส่วนนี้

6.3.2 ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรมีการนำแนวทางในการศึกษาการปรับตัวการทำให้ข้าวโพดของเกษตรกรชาวบ้านน้ำพุอง ตำบลโป่ง อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลยครั้งนี้ ไปใช้ในการศึกษาพื้นที่ปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์อื่นๆ โดยเฉพาะในภูมิภาคอื่น ๆ ที่มีเกษตรกรทำไร่ข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ในพื้นที่ที่มีสภาพเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมที่แตกต่างกันไป เพื่อศึกษาเปรียบเทียบ หรือการศึกษาการปรับตัวของเกษตรกรประเภทอื่น ๆ ที่มีความไม่มั่นคงด้านราคาผลผลิต และภัยธรรมชาติ เช่น ชาวไร่ ชาวสวน ฯลฯ
2. ควรมีการศึกษการปรับตัวของเกษตรกรผู้ปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ ในสภาวะที่สภาพอากาศมีความแปรปรวนมากกว่าปกติ เพื่อเป็นการเตรียมความพร้อมให้กับเกษตรกรผู้ปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์สำหรับการรับมือกับความผันแปรของภูมิอากาศ
3. ควรมีการศึกษการปรับตัวของเกษตรกรผู้ปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ที่มีต่อภัยธรรมชาติประเภทอื่น ๆ ได้แก่ ภัยแล้ง ดินถล่ม การระบาดของโรคหรือศัตรูพืช เพื่อหาแบบแผนการปรับตัวของเกษตรกรที่มีต่อภัยธรรมชาติ

รายการอ้างอิง

หนังสือ บทความในหนังสือและวารสาร

- จิวรรณ กิจชัยเจริญ และคณะ. (2558). *การวิเคราะห์สถานการณ์เพื่อสนับสนุนการพัฒนาระบบเกษตรผสมผสานในพื้นที่สูง จังหวัดน่าน*.
- จิระศักดิ์ ตรีเดช. (2559). *รายงานการศึกษาการบริหารจัดการลุ่มน้ำเพื่อลดความเสี่ยงจากปัญหาภัยพิบัติและการปรับตัวของชุมชนต่อการเปลี่ยนแปลงสถานะทางภูมิอากาศของลุ่มน้ำป่าสัก: กรณีศึกษาลุ่มน้ำพุง ตำบลโป่ง อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย*.
- บรรลุ พุฒิกุล, ศานิต แก้วเอี่ยม และเอื้อ สิริจินดา. (2549). *เศรษฐศาสตร์การผลิตทางการเกษตร*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- ประยงค์ เนตยารักษ์. (2550). *เศรษฐศาสตร์การเกษตร*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ปुरुวิชญ์ พิทยาภินันท์, บัญชา สมบูรณ์สุข, ธีระ เอกสมทราเมษฐ์, พลากร สัตย์เชื้อ. (2558). *ปัจจัยกำหนดการตัดสินใจเลือกระบบการผลิต ปาล์มน้ำมัน ของเกษตรกรในอำเภออ่าวลึก จังหวัดกระบี่*. *วารสารศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตหาดใหญ่*.
- แผนพัฒนาเศรษฐกิจ และสังคมแห่งชาติฉบับที่ 5 ปี*. (2529).
- มณีนมัย ทองอยู่. (2546). *การเปลี่ยนแปลงของเศรษฐกิจชาวนาอีสาน: กรณีชาวลุ่มน้ำพอง*. กรุงเทพฯ: สร้างสรรค์.
- วิภาวี ฐิตินันทพันธ์. (2559). *การประเมินการตัดสินใจซื้อประกันภัยพืชผลของเกษตรกรผู้ปลูกข้าวนาปี*. สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร. (2558). *สถิติการเกษตรของประเทศไทย*.
- องค์กรบริหารส่วนตำบลโป่ง อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย. (2558 – 2560). *แผนพัฒนาสามปี*.

วิทยานิพนธ์ สารนิพนธ์ และเอกสารงานวิจัย

- กัมปนาท วงษ์วัฒนพงษ์. (2559). *ผลกระทบของระบบการผลิตเกษตรเชิงพาณิชย์ต่อกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง*. (รายงานการวิจัย). มหาลัษราชภัฏพิบูลสงคราม, คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์.
- กัลยาลักษณ์ วิเศษทักษ์ และ ภัทร์ธีรา พุฒิมา. (2557). *การปรับตัวและปรับตัวของชาวนาในพื้นที่น้ำท่วมอำเภอบางระกำ จังหวัดพิษณุโลก*. (วิทยานิพนธ์ปริญญาบัณฑิต). มหาวิทยาลัยนเรศวร.
- เขมรัฐ เถลิงศรี และ สิทธิเดช พงศ์กิจวรสิน. (2558). *การศึกษารายได้เกษตรกรจากการปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ และวงจรอุบาทว์ของการปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ในที่ชื้น*. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, คณะเศรษฐศาสตร์.
- เขมรัฐ เถลิงศรี และ สิทธิเดช พงศ์กิจวรสิน. (2555). *ข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ กลไกสู่ความเหลื่อมล้ำในระดับท้องถิ่น กรณีศึกษา: ห่วงโซ่การผลิตข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ อำเภอเวียงสา จังหวัดน่าน*. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, คณะเศรษฐศาสตร์.
- จารุวรรณ รัตนโสภาก. (2552). *ต้นทุนการปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์: กรณีศึกษาบ้านสันรุ่งเรือง ตำบลน้ำมวบอำเภอเวียงสา จังหวัดน่าน*. (สารนิพนธ์ประกาศนียบัตรบัณฑิต). มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, สำนักบัณฑิตอาสาสมัคร.
- อินทิดา พันธาสุ และ จักรกฤษณ์. (2555). *แผนการผลิตพืชที่เหมาะสมภายใต้ความเสี่ยงในหมู่บ้านเมืองแพม อำเภอบางมะผ้า จังหวัดแม่ฮ่องสอน*. (รายงานการวิจัย). มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, คณะเศรษฐศาสตร์.
- สุวัฒน์ เรืองศิลป์. (2557). *การปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตและวิธีการผลิตของชาวนาไทย ในตำบลคุชูด อำเภอสทิงพระ จังหวัดสงขลา*. (วิทยานิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต). มหาวิทยาลัยราชภัฏราชชนครินทร์.
- สาธิต อติโต. (2556). *การเปรียบเทียบการรับรู้ความเสี่ยงทางและการจัดการความเสี่ยงทางการเกษตรของเกษตรกรผู้ปลูกข้าวในจังหวัดขอนแก่น*. (รายงานการวิจัย). มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- สุขใจ ตอนปัญญา. (2554). *ต้นทุนและผลตอบแทนในการลงทุนปลูกข้าวของเกษตรกรหมู่ 5 ตำบลหัวดง อำเภอมือง จังหวัดพิจิตร*. (วิทยานิพนธ์ปริญญาโท). มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลธัญบุรี.

- วันเพ็ญ ทับทิมแก้ว. (2558). *การปรับตัวและทัศนคติของเกษตรกรผู้ปลูกข้าวไปเมื่อเข้าสู่ประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน: กรณีศึกษาเกษตรกรผู้ปลูกข้าวในจังหวัดราชบุรี*. (วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต). มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต.
- ธนกร โชคศิริวัชร. (2554). *การเปรียบเทียบต้นทุนและผลตอบแทนในการผลิตผักปลอดสารพิษกับการผลิตผักโดยใช้สารเคมี: กรณีศึกษา ตำบลบึงพระ จังหวัดพิษณุโลก*. (รายงานการวิจัย).
- ทรงชัย ทองปาน และคณะ. (2554). *การปรับตัวของการผลิตข้าวและชาวนาในพื้นที่น้ำท่วมซ้ำซากระดับสูง ภาคเหนือตอนล่างของประเทศไทย*. (รายงานการวิจัย). มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ตุลต์ ตาลเจริญ. (2555). *การเปลี่ยนแปลงวิถีการผลิตของชาวนาอำเภอเสนาให้ จังหวัดสระบุรี*. (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต). มหาวิทยาลัยศิลปากร.

สื่ออิเล็กทรอนิกส์

- ธนาคารแห่งประเทศไทย (2560). *ราคาสินค้าเกษตรสำคัญที่เกษตรกรขายได้ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ* สืบค้นจาก <http://www2.bot.or.th/statistics/ReportPage.aspx?reportID=545>.
- แนวคิดการปรับตัวของเกษตรกรและพฤติกรรมปรับตัวของเกษตรกร. (2560). สืบค้นจาก <http://www.oknation.net/blog/wgis/2008/09/23/entry-3>.
- ปิ่นแก้ว เหลืองอร่ามศรี. (2551). *แนวคิดยุทธศาสตร์การดำรงชีพของเกษตรกร*. สืบค้นจาก <http://www.oknation.net/blog/print.php?id=323552>.
- วีรวัฒน์ นิลรัตน์คุณ สถาบันวิจัยพืชไร่ สืบค้นจาก http://www.arda.or.th/kasetinfo/north/plant/corn_moisture%20std1.html.
- สำนักงานการวิจัยการเกษตร (องค์การมหาชน) เอกสารวิชาการ โรคข้าวโพดและการป้องกันกำจัด สืบค้นจาก http://kasetinfo.arda.or.th/arda/corn/?page_id=47.
- อรคัพพ์ บัวลม (2557). สืบค้นจาก <https://www.slideshare.net/OptimisticDelight/6-38314910>.

ภาษาอังกฤษ

- R.Bryant, C., Smit, B., Brklacich, M., R.Johnston, T., Smithers, J. Chiotti, Q.,Singh, B. (2000). *Adaptation in Canadian Agriculture to Climatic Variability and Change*. Retrieved November 8, 2010, from [http://www.uoguelph.ca/gecg/images/userimages/Bryant%20et%20al.%20\(2000\).pdf](http://www.uoguelph.ca/gecg/images/userimages/Bryant%20et%20al.%20(2000).pdf).

ภาคผนวก

แบบคำถามเก็บข้อมูลทั่วไปของหมู่บ้านน้ำพุ

ด้านประวัติศาสตร์

1. หมู่บ้านน้ำพุได้มีการตั้งขึ้นมาในปี พ.ศ.ใด อย่างไร?
2. ในอดีตถึงปัจจุบันหมู่บ้านได้มีการเปลี่ยนแปลงไปอย่างไร? และเปลี่ยนแปลงด้านไหนบ้างอย่างไร?
3. ชาวบ้านมีการประกอบอาชีพอะไรบ้างอย่างไร? โดยมีอาชีพหลัก และอาชีพรองอย่างไร?
4. ชาวบ้านมีการเพาะปลูกพืช หลัก และพืชรอง เพาะปลูกด้วยวิธีการใด ด้วยสาเหตุอะไรเป็นหลักบ้างอย่างไร?
5. ในอดีตการใช้ประโยชน์ที่ดินของหมู่บ้าน มีการแบ่งปันจัดสรรที่ดินมีลักษณะอย่างไร?
6. ในอดีตชาวบ้านมีการรักษาสุขภาพโดยพึ่งพา อะไร อย่างไรบ้าง?
7. ในอดีตชาวบ้านมีการดำรงชีวิต ความสัมพันธ์กับคนภายนอก ด้านการติดต่อสัมพันธ์ ค่าขายในรูปแบบ ลักษณะอย่างไร?

การผลิตข้าวโพดของชาวบ้าน

1. ข้าวโพดได้เข้ามาสู่บ้านน้ำพุ ด้วยรูปแบบลักษณะอย่างไร? ในปี พ.ศ.ใด และเป็นไปอย่างไร?
2. การที่ข้าวโพดได้กลายมาเป็นพืชหลักของหมู่บ้านนั้น มาจากปัจจัยอะไรเป็นตัวกำหนด?
3. พื้นที่การเพาะปลูกข้าวโพดของบ้านได้มีการขยายตัวเป็นไปอย่างไร? ส่งผลกระทบต่อพื้นที่ป่าของหมู่บ้าน?
4. ระบบการปลูกข้าวโพดของชาวบ้านจากอดีตถึงปัจจุบันมีการเปลี่ยนแปลงเป็นไปอย่างไร?
5. การปลูกข้าวโพดได้ทำให้ครัวเรือนชาวบ้านมีการเปลี่ยนแปลงไปอย่างไร?
6. ในการเพาะปลูกข้าวโพดในช่วงระยะผ่านมาได้เกิดมีปัญหาคือ ครัวเรือนชาวบ้าน อย่างไร?
7. โดยทั่วไปชาวบ้านมีการประกอบอาชีพหลัก และรอง ในการสร้างรายรับสู่ครัวเรือน อย่างไร?

แบบฟอร์มสัมภาษณ์ครัวเรือน

1. (หัวหน้าครัวเรือน) ชื่อนาย.นางสาว.....นามสกุล..... บ้านเลขที่.....
- สมาชิกในครัวเรือน.....คน
1. นาย.นางสาว.....นามสกุล.....อายุ.....ปี(พ่อ/แม่/แม่/พ่อ) พ่อ/แม่ ลูกชาย/ลูกสาว ลูก หลาน อื่นๆ.....)
 2. นาย.นางสาว.....นามสกุล.....อายุ.....ปี(พ่อ/แม่/แม่/พ่อ) พ่อ/แม่ ลูกชาย/ลูกสาว ลูก หลาน อื่นๆ.....)
 3. นาย.นางสาว.....นามสกุล.....อายุ.....ปี(พ่อ/แม่/แม่/พ่อ) พ่อ/แม่ ลูกชาย/ลูกสาว ลูก หลาน อื่นๆ.....)
 4. นาย.นางสาว.....นามสกุล.....อายุ.....ปี(พ่อ/แม่/แม่/พ่อ) พ่อ/แม่ ลูกชาย/ลูกสาว ลูก หลาน อื่นๆ.....)
 5. นาย.นางสาว.....นามสกุล.....อายุ.....ปี(พ่อ/แม่/แม่/พ่อ) พ่อ/แม่ ลูกชาย/ลูกสาว ลูก หลาน อื่นๆ.....)
 6. นาย.นางสาว.....นามสกุล.....อายุ.....ปี(พ่อ/แม่/แม่/พ่อ) พ่อ/แม่ ลูกชาย/ลูกสาว ลูก หลาน อื่นๆ.....)
 7. นาย.นางสาว.....นามสกุล.....อายุ.....ปี(พ่อ/แม่/แม่/พ่อ) พ่อ/แม่ ลูกชาย/ลูกสาว ลูก หลาน อื่นๆ.....)
 8. นาย.นางสาว.....นามสกุล.....อายุ.....ปี(พ่อ/แม่/แม่/พ่อ) พ่อ/แม่ ลูกชาย/ลูกสาว ลูก หลาน อื่นๆ.....)
 9. นาย.นางสาว.....นามสกุล.....อายุ.....ปี(พ่อ/แม่/แม่/พ่อ) พ่อ/แม่ ลูกชาย/ลูกสาว ลูก หลาน อื่นๆ.....)
 10. นาย.นางสาว.....นามสกุล.....อายุ.....ปี(พ่อ/แม่/แม่/พ่อ) พ่อ/แม่ ลูกชาย/ลูกสาว ลูก หลาน อื่นๆ.....)

การเกษตร

1. ปลูกข้าวโพด
 - ปีที่ผ่านมาใช้พันธุ์ไป.....ถุง ชื่อพันธุ์.....จากบริษัท.....
 - ปุ๋ยงาม.....ถุง ชื่อปุ๋ย.....สูตร.....ราคา.....บาท.
 - ปุ๋ยให้น้ำหนัก.....ถุง ชื่อปุ๋ย.....สูตร.....ราคา.....บาท
 - ยาฆ่าหญ้า.....ขวด ชื่อ.....หนึ่งขวด.....ลิตร ขวดละ.....บาท.
 - ยากำจัดหญ้า.....ขวด ชื่อ.....หนึ่งขวด.....ลิตร ขวดละ.....บาท.

ค่าไถและออยยอด.....บาท

ผลิตได้ทั้งหมด.....ถึง ราคาถึงละ.....บาท

- ปีนี้ใช้พันธุ์ไป.....ถุง ชื่อพันธุ์.....จากบริษัท..... ปุ๋ย
งาม.....ถุง ชื่อปุ๋ย.....สูตร.....ราคา.....บาท.
ปุ๋ยให้น้ำหนัก.....ถุง ชื่อปุ๋ย.....สูตร.....ราคา.....บาท.
ยาฆ่าหญ้า.....ขวด ชื่อ.....หนึ่งขวด.....ลิตร ขวดละ.....บาท.
ยาคุมหญ้า.....ขวด ชื่อ.....หนึ่งขวด.....ลิตร ขวดละ.....บาท.
ค่าไถและออยยอด.....บาท
ผลิตได้ทั้งหมด.....ถึง ราคาถึงละ.....บาท
- ขายผลิตครั้งที่1.....ถึง ราคาถึงละ.....บาท
ขายผลิตครั้งที่2.....ถึง ราคาถึงละ.....บาท
ขายผลิตครั้งที่3.....ถึง ราคาถึงละ.....บาท

2. ปุ๋ยหมัก

- ผ่านมาใช้พันธุ์ไป.....ถุง ชื่อพันธุ์.....จากบริษัท.....
ปุ๋ยงาม.....ถุง ชื่อปุ๋ย.....สูตร.....ราคา.....บาท.
ปุ๋ยให้น้ำหนัก.....ถุง ชื่อปุ๋ย.....สูตร.....ราคา.....บาท.
ยาฆ่าหญ้า.....ขวด ชื่อ.....หนึ่งขวด.....ลิตร ขวดละ.....บาท.
ยาคุมหญ้า.....ขวด ชื่อ.....หนึ่งขวด.....ลิตร ขวดละ.....บาท.
- ✓ ขายสด.....กิโล ราคากิโล.....บาท
- ✓ ขายแห้ง.....ถึง ราคาถึง.....บาท
- ปีนี้ใช้พันธุ์ไป.....ถุง ชื่อพันธุ์.....จากบริษัท.....
ปุ๋ยงาม.....ถุง ชื่อปุ๋ย.....สูตร.....ราคา.....บาท.
ปุ๋ยให้น้ำหนัก.....ถุง ชื่อปุ๋ย.....สูตร.....ราคา.....บาท.
ยาฆ่าหญ้า.....ขวด ชื่อ.....หนึ่งขวด.....ลิตร ขวดละ.....บาท.
ยาคุมหญ้า.....ขวด ชื่อ.....หนึ่งขวด.....ลิตร ขวดละ.....บาท.
- ✓ ขายสด.....กิโล ราคากิโล.....บาท
- ✓ ขายแห้ง.....ถึง ราคาถึง.....บาท

❖ ถ้าขายหากแห้งเป็นจำนวนครั้ง

- ครั้งที่หนึ่งขาย.....ถึง ถึงละ.....บาท
- ครั้งที่สองขาย.....ถึง ถึงละ.....บาท
- ครั้งที่สามขาย.....ถึง ถึงละ.....บาท

3. ปลุกซิง

- ผ่านมาใช้พันธุ์ไป.....ถุง ชื่อพันธุ์.....จากบริษัท.....
 ปุ๋ยงาม.....ถุง ชื่อปุ๋ย.....สูตร.....ราคา.....บาท.
 ปุ๋ยให้น้ำหนัก.....ถุง ชื่อปุ๋ย.....สูตร.....ราคา.....บาท.
 ยาฆ่าหญ้า.....ขวด ชื่อ.....หนึ่งขวด.....ลิตร ขวดละ.....บาท.
 ยาคุมหญ้า.....ขวด ชื่อ.....หนึ่งขวด.....ลิตร ขวดละ.....บาท.
 ค่าไถหรือจ้างชุด.....บาท
 ขายซิงอ่อน.....กิโล ราคา กิโลละ.....บาท
 ขายซิงดอกแดง.....กิโล ราคา กิโลละ.....บาท
 ขายซิงแก่.....กิโล ราคา กิโลละ.....บาท
- ปีนี้ใช้พันธุ์ไป.....ถุง ชื่อพันธุ์.....จากบริษัท.....
 ปุ๋ยงาม.....ถุง ชื่อปุ๋ย.....สูตร.....ราคา.....บาท.
 ปุ๋ยให้น้ำหนัก.....ถุง ชื่อปุ๋ย.....สูตร.....ราคา.....บาท.
 ยาฆ่าหญ้า.....ขวด ชื่อ.....หนึ่งขวด.....ลิตร ขวดละ.....บาท.
 ยาคุมหญ้า.....ขวด ชื่อ.....หนึ่งขวด.....ลิตร ขวดละ.....บาท.
 ค่าไถหรือจ้างชุด.....บาท
 ขายซิงอ่อน.....กิโล ราคา กิโลละ.....บาท
 ขายซิงดอกแดง.....กิโล ราคา กิโลละ.....บาท
 ขายซิงแก่.....กิโล ราคา กิโลละ.....บาท

4. ปลุกหอมยี่ปุ่น

- ผ่านมาใช้พันธุ์ไป.....ถุง ชื่อพันธุ์.....จากบริษัท.....
 ปุ๋ยงาม.....ถุง ชื่อปุ๋ย.....สูตร.....ราคา.....บาท.
 ปุ๋ยให้น้ำหนัก.....ถุง ชื่อปุ๋ย.....สูตร.....ราคา.....บาท.
 ยาฆ่าหญ้า.....ขวด ชื่อ.....หนึ่งขวด.....ลิตร ขวดละ.....บาท.
 ยาคุมหญ้า.....ขวด ชื่อ.....หนึ่งขวด.....ลิตร ขวดละ.....บาท.
 ค่าไถหรือจ้างชุดร่อง.....บาท
- ครั้งที่หนึ่งขาย.....กิโล ราคา กิโลละ.....บาท
- ครั้งที่สองขาย.....กิโล ราคา กิโลละ.....บาท
- ครั้งที่สามขาย.....กิโล ราคา กิโลละ.....บาท

- ปีนี้ใช้พันธุ์ไป.....ถุง ชื่อพันธุ์.....จากบริษัท..... ปุ๋ย
งาม.....ถุง ชื่อปุ๋ย.....สูตร.....ราคา.....บาท.
ปุ๋ยให้น้ำหนัก.....ถุง ชื่อปุ๋ย.....สูตร.....ราคา.....บาท.
ยาฆ่าหญ้า.....ขวด ชื่อ.....หนึ่งขวด.....ลิตร ขวดละ.....บาท.
ยาคุมหญ้า.....ขวด ชื่อ.....หนึ่งขวด.....ลิตร ขวดละ.....บาท.
ค่าไถหรือจ้างขุดร่อง.....บาท
- ครั้งที่หนึ่งขาย.....กิโล ราคา กิโลละ.....บาท
- ครั้งที่สองขาย.....กิโล ราคา กิโลละ.....บาท
- ครั้งที่สามขาย.....กิโล ราคา กิโลละ.....บาท

5. ปลูกพืชอื่น ๆ (กรณีหากเป็นพืชที่ไม่ได้ระบุชื่อ)

ชื่อพันธุ์.....

- ผ่านมาใช้พันธุ์ไป.....ถุง ชื่อพันธุ์.....จากบริษัท.....
ปุ๋ยงาม.....ถุง ชื่อปุ๋ย.....สูตร.....ราคา.....บาท.
ปุ๋ยให้น้ำหนัก.....ถุง ชื่อปุ๋ย.....สูตร.....ราคา.....บาท.
ยาฆ่าหญ้า.....ขวด ชื่อ.....หนึ่งขวด.....ลิตร ขวดละ.....บาท.
ยาคุมหญ้า.....ขวด ชื่อ.....หนึ่งขวด.....ลิตร ขวดละ.....บาท.
ค่าไถหรือจ้างขุด.....บาท
- ครั้งที่หนึ่งขาย.....กิโล ราคา กิโลละ.....บาท
- ครั้งที่สองขาย.....กิโล ราคา กิโลละ.....บาท
- ครั้งที่สามขาย.....กิโล ราคา กิโลละ.....บาท
- ปีนี้ใช้พันธุ์ไป.....ถุง ชื่อพันธุ์.....จากบริษัท..... ปุ๋ย
งาม.....ถุง ชื่อปุ๋ย.....สูตร.....ราคา.....บาท.
ปุ๋ยให้น้ำหนัก.....ถุง ชื่อปุ๋ย.....สูตร.....ราคา.....บาท.
ยาฆ่าหญ้า.....ขวด ชื่อ.....หนึ่งขวด.....ลิตร ขวดละ.....บาท.
ยาคุมหญ้า.....ขวด ชื่อ.....หนึ่งขวด.....ลิตร ขวดละ.....บาท.
ค่าไถหรือจ้างขุด.....บาท
- ครั้งที่หนึ่งขาย.....กิโล ราคา กิโลละ.....บาท
- ครั้งที่สองขาย.....กิโล ราคา กิโลละ.....บาท
- ครั้งที่สามขาย.....กิโล ราคา กิโลละ.....บาท

ชื่อพันธุ์.....

- ผ่านมาใช้พันธุ์ไป.....ถุง ชื่อพันธุ์.....จากบริษัท.....
 - ปุ๋ยงาม.....ถุง ชื่อปุ๋ย.....สูตร.....ราคา.....บาท.
 - ปุ๋ยให้น้ำหนัก.....ถุง ชื่อปุ๋ย.....สูตร.....ราคา.....บาท.
 - ยาฆ่าหญ้า.....ขวด ชื่อ.....หนึ่งขวด.....ลิตร ขวดละ.....บาท.
 - ยาคุมหญ้า.....ขวด ชื่อ.....หนึ่งขวด.....ลิตร ขวดละ.....บาท.
 - ค่าไถหรือจ้างชุด.....บาท
- ครั้งที่หนึ่งขาย.....กิโล ราคา กิโลละ.....บาท
- ครั้งที่สองขาย.....กิโล ราคา กิโลละ.....บาท
- ครั้งที่สามขาย.....กิโล ราคา กิโลละ.....บาท

- ปีนี้ใช้พันธุ์ไป.....ถุง ชื่อพันธุ์.....จากบริษัท..... ปุ๋ย
- งาม.....ถุง ชื่อปุ๋ย.....สูตร.....ราคา.....บาท.
- ปุ๋ยให้น้ำหนัก.....ถุง ชื่อปุ๋ย.....สูตร.....ราคา.....บาท.
- ยาฆ่าหญ้า.....ขวด ชื่อ.....หนึ่งขวด.....ลิตร ขวดละ.....บาท.
- ยาคุมหญ้า.....ขวด ชื่อ.....หนึ่งขวด.....ลิตร ขวดละ.....บาท.
- ค่าไถหรือจ้างชุด.....บาท
- ครั้งที่หนึ่งขาย.....กิโล ราคา กิโลละ.....บาท
- ครั้งที่สองขาย.....กิโล ราคา กิโลละ.....บาท
- ครั้งที่สามขาย.....กิโล ราคา กิโลละ.....บาท

- ชื่อพันธุ์.....
- ผ่านมาใช้พันธุ์ไป.....ถุง ชื่อพันธุ์.....จากบริษัท.....
- ปุ๋ยงาม.....ถุง ชื่อปุ๋ย.....สูตร.....ราคา.....บาท.
- ปุ๋ยให้น้ำหนัก.....ถุง ชื่อปุ๋ย.....สูตร.....ราคา.....บาท.
- ยาฆ่าหญ้า.....ขวด ชื่อ.....หนึ่งขวด.....ลิตร ขวดละ.....บาท.
- ยาคุมหญ้า.....ขวด ชื่อ.....หนึ่งขวด.....ลิตร ขวดละ.....บาท.
- ค่าไถหรือจ้างชุด.....บาท
- ครั้งที่หนึ่งขาย.....กิโล ราคา กิโลละ.....บาท
- ครั้งที่สองขาย.....กิโล ราคา กิโลละ.....บาท
- ครั้งที่สามขาย.....กิโล ราคา กิโลละ.....บาท

- ปีนี้ใช้พันธุ์ไป.....ถุง ชื่อพันธุ์.....จากบริษัท..... ปุ๋ย
- งาม.....ถุง ชื่อปุ๋ย.....สูตร.....ราคา.....บาท.

- ปุ๋ยให้น้ำหนัก.....ถุง ชื่อปุ๋ย..... สูตร.....ราคา.....บาท.
 ยาฆ่าหญ้า.....ขวด ชื่อ.....หนึ่งขวด.....ลิตร ขวดละ.....บาท.
 ยาคุมหญ้า.....ขวด ชื่อ.....หนึ่งขวด.....ลิตร ขวดละ.....บาท.
 ค่าไถหรือจ้างชุด.....บาท
- ครั้งที่หนึ่งขาย.....กิโล ราคา.....บาท
 - ครั้งที่สองขาย.....กิโล ราคา.....บาท
 - ครั้งที่สามขาย.....กิโล ราคา.....บาท

ด้านการรับจ้าง

1. ปรวกชิง
 - หนึ่งอาทิตย์ได้.....กิโล กิโล.....บาท
2. ปรวกหอมญี่ปุ่น
 - หนึ่งเดือนได้.....กิโล กิโล.....บาท
- ❖ ถ้าประกอบอาชีพขายส้มให้ระบุรายละเอียดกลุ่มนี้
 - ถ้ารับมาขายเป็นรายอาทิตย์ (รับซื้อกันมาแบบไม่ได้กำหนดขนาด ใหญ่ กลาง เล็ก)
 - ในหนึ่งอาทิตย์รับส้มมา.....กิโล กิโล.....บาท
 - ส้มใหญ่รับมา.....กิโล กิโล.....บาท เราขายได้.....กิโล ขายกิโล.....บาท
 - ส้มกลางรับมา.....กิโล กิโล.....บาท เราขายได้.....กิโล ขายกิโล.....บาท
 - ส้มเล็กรับมา.....กิโล กิโล.....บาท เราขายได้.....กิโล ขายกิโล.....บาท

แต่ถ้ารับซื้อมาเป็นขนาดใหญ่ กลาง และเล็กให้ระบุด้านล่างนี้

- ส้มใหญ่รับมา.....กิโล กิโล.....บาท เราขายได้.....กิโล ขายกิโล.....บาท
- ส้มกลางรับมา.....กิโล กิโล.....บาท เราขายได้.....กิโล ขายกิโล.....บาท
- ส้มเล็กรับมา.....กิโล กิโล.....บาท เราขายได้.....กิโล ขายกิโล.....บาท

- II. ได้มีการกู้เงินใช่หรือไม่ ใช่ ไม่
1. กู้เงินยาวกำหนดส่งงวด 3ปี 4ปี 5ปี 6ปี 7ปี 8ปี (และอื่นๆ.....ปี)
 จำนวนเงินกู้.....บาท อัตราดอกเบี้ยร้อยละ.....บาทปี
 2. กู้เงินสั้นจำนวน.....บาท อัตราดอกเบี้ยร้อยละ.....บาทปี
 3. กู้เงินด่วนจำนวน.....บาท อัตราดอกเบี้ยร้อยละ.....บาทปี

III. เครื่องใช้สิ่งอำนวยความสะดวก

1. มีรถไถใหญ่(KUBOTA)จำนวน.....คัน
2. รถแม็กโคจำนวน.....คัน

3. รก12ล้อจำนวน.....คัน
4. รก10ล้อจำนวน.....คัน
5. รก6ล้อจำนวน.....คัน
6. รกFORTUNERจำนวน.....คัน
7. รกVIGOจำนวน.....คัน
8. รกอีแต๊กจำนวน.....คัน
9. รกมอเต็ซัยจำนวน.....คัน
10. เคื่องยออดจำนวน.....เคื่อง
11. เคื่องสีดยาจำนวน.....เคื่อง

ประวัติผู้เขียน

ชื่อ

นายสักไซ บูนผาโกสอน

วันเดือนปีเกิด

1 กรกฎาคม 2534

วุฒิการศึกษา

Academic Year 2014: Bachelor of Science in
(Forestry) National University of Laos
Community Forestry and Rural Development

